

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yusuf Kenan POLAT

POPÜLİST-OTORİTER TRENDİN TARİHSEL DERİNLİĞİ:
MACARİSTAN ve ABD ÖRNEKLERİ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yusuf Kenan POLAT

POPÜLİST-OTORİTER TRENDİN TARİHSEL DERİNLİĞİ:
MACARİSTAN ve ABD ÖRNEKLERİ

Danışman

Doç. Dr. Sanem ÖZER

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yusuf Kenan POLAT'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Sanem ÖZER

Üye : Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ

Üye : Prof. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM

Üye : Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Tez Başlığı: POPÜLİST-OTORİTER TRENDİN TARİHSEL DERİNLİĞİ:
MACARİSTAN ve ABD ÖRNEKLERİ

Tez Savunma Tarihi : 31/01/2023

Mezuniyet Tarihi : 02/03/2023

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Popülist-Otoriter Trendin Tarihsel Derinliği: Macaristan ve ABD Örnekleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Yusuf Kenan POLAT

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Yusuf Kenan POLAT
Öğrenci Numarası	20155239006
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Sanem ÖZER
Doktora Tez Başlığı	Popülist-Otoriter Trendin Tarihsel Derinliği: Macaristan ve ABD Örnekleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2026070315
Rapor Tarihi	01.03.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 2 Alıntılar dahil: % 4
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Doç. Dr. Sanem ÖZER	
İmza	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN İZLEKLERİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BRAUDEL’İN TARİH FELSEFESİNDEN GÖRMEK

1.1. Modernizm ve Tarih Yazımının Evreleri.....	7
1.2.Fernand Braudel’in Tarih Anlayışı	12
1.3. Uzun Vadenin Tarihi Seyri.....	17
1.3.1. Vestfalya ve Modern Siyaset.....	17
1.3.2. Sanayi Devrimi, Modernizm ve Batı Uygarlığı	19
1.3.3. Sermaye Birikimi ve Küresel Etkileri	25
1.4. Orta Vadenin Tarihi Seyri.....	28
1.4.1. Ekonomik ve Siyasi Çerçeve	28
1.4.2. Birinci Dünya Savaşı’nın Yarattığı Kırılım	32
1.4.3. İkinci Dünya Savaşı’nın Yarattığı Kırılım	38
1.5. Popülizmin Süjesi Olarak Neoliberal Kırılım.....	44
1.5.1. Ekonomik ve Siyasi Liberalizm	44
1.5.2. Postmodernizm ve Toplum-Birey Sorunsalı	47
1.5.3. Postmodernite-Popülizm İlişkisi.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN BETİMLENMESİ

2.1. Tarih Yazımı ve Uluslararası İlişkiler	52
2.2. Popülizmin Tanımlanması.....	55
2.2.1. Seçkincilik – Çoğulculuk Tartışması.....	59
2.2.2. Gerçek Halk ve Genel İrade	60
2.3. Popülist Söylemin Özellikleri	62
2.3.1. Kimliğin Dönüşümü ya da Kimliksizlik.....	64
2.3.2. Hakikate Saldırı: “Gerçek Halk” ve “Bilge Lider”	65
2.3.3. Rasyonalite Yerine İnanç ve Kanaatler	68
2.4. Popülist Liderin Özellikleri	69
2.5. Popülizm-Demokrasi İlişkisi.....	73
2.6. Popülizm-Neoliberalizm İlişkisi	81
2.7. Popülist Söylemleri Meşrulaştıran Koşullar	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
POPÜLİZMİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİNE TABİ TUTULMASI:
TRUMP VE ORBAN ÖRNEKLERİ

3.1. ABD’de ve Macaristan’da Uzun ve Orta Vadenin Seyri	88
3.1.1. Devrim Çağı.....	88
3.1.2. Paradigma Değişimi.....	91
3.1.3. Dünya Savaşları ve İdeolojik Önderlik.....	94
3.1.4. Avrupa ve SSCB: Soğuk Savaş’tan Entegrasyona	96
3.2. Avrupa’da ve ABD’de Popülizmin İzleri	99
3.2.1. Bozkır Popülizmi.....	99
3.2.2. Cumhuriyetçi Popülizm	100
3.2.3. Yeni Bir Form: Popülist Demokrasi	102
3.3. Eleştirel Söylem Analizi: Trump ve Orban Örnekleri.....	108
3.3.1. Viyana Okulu: Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım	109
3.3.2. Çalışmanın Söylem Analizinin Stratejisi	109
3.3.2.1. Söylem Konularının Belirlenmesi	110
3.3.2.2. Söylemsel Stratejilerin Belirlenmesi.....	110
3.3.3. Göç, Yabancı Düşmanlığı ve Dış Politika İlişkileri Bağlamında Analiz.....	111
3.3.3.1. Donald Trump’ın Popülizmi.....	111
3.3.3.2. Victor Orban’ın Popülizmi.....	124
SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	135
Ö Z G E Ç M İ Ş	145

ÖZET

Bu çalışma, son dönemde uluslararası siyasette temel sorunlardan birisi haline gelen popülizm- demokrasi ilişkisini ele almakta ve bu konuda neoliberalizmin rolünü Braudel'in tarih felsefesi ile açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel problemi, uluslararası ilişkileri derinden etkileyen popülist demokrasi formunun tarihi nedenselliğini açığa çıkarabilmektir. Bu noktada, Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ilişkilerinin ve buna bağlı olarak demokrasinin dönüşümü ele alınmıştır. Çalışma, Sanayi Devrimi ile birlikte uluslararası siyasetin geçirdiği evrimi üç ana trend halinde ele alarak siyasi tarih anlatısını 18.yüzyıla başlatıp neoliberal kırılmaya dayandırmıştır. Popülizmin betimlenmesinin ardından, ABD'de ve Macaristan'da 2010'lı yıllarda ortaya çıkan popülist eğilim, söylem analizi yöntemi ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Neoliberal kırılmanın yarattığı sorunlar ve popülizm için oluşturduğu konfor alanı Donald Trump'ın ve Victor Orban'ın göç, zenofobi ve dış politika alanlarındaki söylemleri üzerinden incelenmiştir. Çalışmada temel vurgu, neoliberalizmin bir bütün olarak devleti, devletlerarası ilişkileri ve devlet aygıtlarını dönüştürme gücünün popülist demokrasi formuna ne şekilde etki ettiği üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Neoliberalizm, ABD, Macaristan, Fernand Braudel.

ABSTRACT
HISTORICAL DEPTH OF POPULIST-AUTHORITARIAN TENDENCY:
SAMPLE CASES OF HUNGARY AND USA

This study deals with the relationship between populism and democracy, which has recently become one of the main problems in international politics, and aims to explain the role of neoliberalism in this regard with Braudel's philosophy of history. The main problem of the study is to reveal the historical causality of the populist democracy form that deeply affects international relations. At this point, the transformation of relations of production and accordingly, democracy, with the Industrial Revolution is discussed. The study, by considering the evolution of international politics with the Industrial Revolution in three main trends, based the political history narrative on the neoliberal divide by starting with the 18th century. After the description of populism, the populist trend that emerged in the USA and Hungary in the 2010s was tried to be revealed by the method of discourse analysis. The problems created by the neoliberal divide and the comfort zone it created for populism were examined through the discourses of Donald Trump and Victor Orban on immigration, xenophobia and foreign policy. The main emphasis in the study is on how neoliberalism's power to transform the state, interstate relations and state apparatuses affects the form of populist democracy.

Key Words: Populism, Neoliberalism, USA, Hungary, Fernand Braudel.

TEŞEKKÜR

Tez çalışması boyunca desteğini, anlayışını ve hoşgörüsünü hiç esirgemeyen ve akademik yaşamım boyunca üstümde emeği olan çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Sanem ÖZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın meydana gelme sürecindeki desteğinin bende ifade ettiklerinin tam manasıyla anlatılabilmesi mümkün değildir. Yine Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ'a hem doktora jürimde bulunup geliştirilmesine sunmuş olduğu katkılardan hem de her tökezlediğimde sonsuz desteğiyle yol göstermesinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Doktora jürimde bulunan Prof. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM'a, Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU'na ve Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER'e katkılarından, anlayışlarından ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Doç. Dr. Senem ATVUR'a tez çalışması boyunca sundukları desteklerden dolayı minnettar olduğumu belirtir; tez sürecine birlikte başladığımız, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum Prof. Dr. Behire Esra ÇAYHAN'a bana kattığı değerler ve akademik ahlak için teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım. Tez çalışması süresince esirgemedikleri akademik desteklerinden ötürü Prof. Dr. Tarık OĞUZLU'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim ALKAN'a teşekkür ederim.

Öğrenim hayatımın başlangıcından itibaren yaptıkları sonsuz fedakarlık ve sundukları adanmışlık için kıymetli annem Rukiye POLAT'a ve kıymetli babam Turhan POLAT'a sonsuz minnetlerimi ve teşekkürlerimi sunarım. Kardeşlerim Derya'ya ve Celal'e, biricik yeğenim Erva'ya bu zorlu süreçte yanımda oldukları ve güç verdikleri için teşekkür ederim. Tez çalışması süresince hem fikri hem somut katkılarından ötürü değerli dostlarım Mustafa ÇAKIR'a, Selçuk DEMİRKİLİNÇ'a, Aybüke İNAN ŞİMŞEK'e, Onur GEDİK'e minnetlerimi sunarım. Son olarak, sokağın tavanı kadar sevgisi ve sabrı ile yanımda olmaktan bir saniye dahi imtina etmeyen Seren'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Yusuf Kenan POLAT

GİRİŞ

Dünya siyasetinde yakın dönemin yükselen eğilimi olarak karşımıza çıkan popülizm ve otoriter yönetim şekli, ilgi çekici bir hızla hem düşünsel etkilerini hem somut hareket kabiliyetlerini önemli ölçüde arttırmıştır. Yalnızca belirli bir bölge ile sınırlı olmayan, birbirinden farklı kıta ve ülkelerde seçim başarısı kazanan veya başarısını sürdüren parti ve liderlerle birlikte popülizm kavramı ve popülist yönetimlerin başarısının siyasi ve akademik çevrelerde artan bir ilgi uyandırdığı, bu başarıyı sağlayan koşul ve yöntemlerin irdelendiği görülmektedir. Çalışmamızın temel vurgusu, verili siyasi veya ekonomik nedenlerin ötesinde anılan popülist-otoriter eğilimin tarihsel derinliğine erişebilmek ve bu siyasi gelişmenin derinlere kök salmış bir sebebin uzantısı halinde küresel siyaseti etkileyebilecek bir dönüşüm mü, yoksa mevcutta açıklanmaya çalışıldığı şekliyle farklı öznel siyasi veya ekonomik sebeplerin farklı kıta ve ülkelerde meydana getirdiği basit bir değişim mi olduğunu anlayabilmek ve açıklamak üzerine olacaktır.

Çalışmada yanıt aradığımız temel sorularımız aşağıda sıralanmıştır:

Siyasette popülist-otoriter eğilimin yükselişinin temel sebepleri nelerdir?

İki dünya savaşının yarattığı yıkımın orta vadede sisteme etkileri neler olmuştur?

Orta vadede ortaya çıkan ve on yıllara dayanan toplumsal ve ekonomik dönüşüm yapıya ne ölçüde etki etmiştir ve kısa vadede yükselen trendi açıklayabilecek midir?

Macaristan ve ABD örneklerinden hareketle, yükselen trendin bağımsız değişkenini bulmak mümkün müdür? Bu iki ülkede ortaya çıkan popülist liderlerin etkisi ile dış politika analizi açısından ne tür ortaklıklar/benzerlikler bulunmaktadır?

Liberal anlayışın devletin rolünü asgariye indiren, yurttaşa yönelik korumacı tavrına karşın liberal ekonomik sistemin içerisinde yer alan iki ülkede popülizm ne şekilde hakim politik güç haline gelebilmiştir?

Belirlenen araştırma sorularından hareketle, çalışmanın sınayacağı hipotezler şu şekilde sıralanmaktadır: Temel varsayıma göre, iki dünya savaşının getirdiği yıkım, gücün dağılımı ve yapı-aktör ilişkisi üzerindeki etkisi orta vadede liberal ekonomik yapının zaferine, küreselleşmenin hızla etkisini göstermesine, ulusallıktan uluslararasılığa doğru tedrici bir yönelime sebep olmuştur. İkinci olarak bu varsayımdan hareketle anılan dönüşümlerin belli bir süre beklenen etkiyi yarattıktan sonra kısa vadede etki yönünü değiştirdiği, liberal düzenin geleceğinin tartışılır hale geldiği, uluslararasılıktan ulusallığa doğru tedrici bir yönelişin gözlemlendiği, ulus-üstü birlikler veya kurumlar vasıtasıyla ulusal otoritenin üst otoriteye yetki devri kavramının sorgulandığı, sınırların ve duvarların güç kazanmasına karşın liberal

evrensel değerlerin anlamını yitirip silikleştiği bir siyasi yapıya doğru seyir izlenmekte olduğu öngörülmektedir.

Oluşturulan tartışma zemininden hareketle, iki dünya savaşından günümüze yaşanan dönüşüm bağlamında test edilmesi amaçlanan iki hipotezin yanlışlanabilirliğinin doğurduğu varsayım ise küreselleşmenin toplumlar ve devletler üzerindeki etki yönünün değişmediğini, yalnızca sınırları aşan ekonomik, küresel ve siyasi etkilerinin zirvedeki yerini yitirmesi nedeniyle uluslararası ilişkiler açısından çok kısa bir zamanda bir etki azalması sürecine girildiğini öngörmektedir. Bu bağlamda popülist-otoriter eğilimin yükselişi, Braudel'in bakış açısına göre uluslararası ilişkiler tarihi açısından değerlendirildiğinde uzamsal bir özellik arz etmez, bu süreç yalnızca kesit tarihçiliğinin konusudur. Mevcut evrensel ekonomik uygarlık, geline son aşamadır. Fakat çalışma bunu indirgemeci bir bakış açısı olarak ele almaktadır.

Neoliberalizmin zaferinin toplumlar üzerindeki siyasal ve kültürel etkilerinin popülist politikaların güç kazanmasına olan etkisi çalışmada sıklıkla vurgulanmaktadır. Ancak bu bakış açısı, neoliberalizmin teorik çerçevesini popülizmi ortaya çıkarmakla suçlamaz; neoliberal politikaların uygulanma şekli siyasal ve kültürel bir dönüşüme sebep olmuştur. Dönüşümün sonucunda, toplumlar popülist politikalara daha sıkı tutunmak zorunda kalmış; popülist liderler ise ajandalarını bu doğrultuda inşa ederek güç devşirmeye odaklanmıştır. Bu nedenle çalışmanın iddiası, popülizmin demokratik yapılar içerisinde neoliberalizm sebebiyle meydana gelen bir anomali olduğu değildir. Popülizm, bütüncül bir bakış açısı ile ele alınır ve uluslararası sistemin dönüşümü üzerinden neoliberalizmin çıktılarının olgu için yarattığı konfor alanı yine bütüncül bir tarihi bakış açısı ile açıklanmaya çalışılır.

Çalışmada, Macaristan ve ABD örnekleri üzerinden popülist-otoriter eğilimin yükselişinin nedenleri derinlemesine incelenecek, halihazırdaki yükselişe basamak teşkil eden toplumsal ve ekonomik dönüşümün resmedilmesine ve iki vaka özelinde en farklı sistem tasarımı metodu ile popülist-otoriter trendin çalışmada ele alınmasına sebebiyet veren değişkenlerin ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

Çalışmanın temel konusu, popülist-otoriter eğilimin nedenlerini açıklamaktır. Bu noktada, metod olarak en farklı sistem tasarımının seçilme sebebi, toplumsal ve ekonomik dönüşümlere yol açan bağımsız değişkenin ayırt edilmesi ve açıklanması gayesidir. Asya, Avrupa ve Latin Amerika'da otoriterleştiği kabul edilen birçok devlet bulunmakla birlikte, çalışma örneklerini Macaristan ve ABD ile kısıtlı tutmuştur. Gerekçe, Macaristan'ın Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir örgüte üye ve anılan örgütün değerlerine taahhülle bağlı olmasına karşın yükselen popülist-otoriter trendin örnekleri arasında neden ve nasıl kabul gördüğünü, ABD'nin tek kutuplu yapıdaki hegemonyasından sıyrılıp yerel ekonomik ve siyasi

meselelerine odaklanma arzusunun liberal dünya düzeninin lideri durumunda olmasına karşın neden ve nasıl gerçekleşebilir bulunduğunu anlamak isteğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, vaka analizinin aktörlerinden ilki olan ABD, uluslararası yapıyı on yıllar boyu etkileyip dönüştürmüş, her ne kadar kısa vadede sorgulanmaya başlasa da süper güç olarak kabul edilen bir devlet iken diğer aktör Macaristan, ulus-üstü bir örgütlenmeye üyelikle mecburen bir üst otorite siyasasına bağlı hale gelen bir devlettir. Farklı sistemlere sahip ve farklı tarihi gelişmelere özne olmuş iki devletin aynı küresel ekonomik sistemin içerisinde benzer dönemlerde popülizmin zaferine sahne olması, soruna neden olan toplumsal ve siyasi dönüşümün nedenselliğini ortaya çıkarma isteğini önemli kılmaktadır.

Ek olarak, Macaristan'da yükselen eğilimin neye karşılık geldiğini anlayabilmek, Brexit süreciyle birlikte hem Avrupalılık kavramının sorgulandığı hem örgütün entegrasyon kabiliyetinin tartışmalı hale geldiği Avrupa Birliği'nin geleceğinin tartışılma zemini açısından önemli bir başlangıç noktası oluşturabilir. Aynı şekilde, uluslararası yapının başat aktörü kabul edilen ABD'nin yaşadığı dönüşümü anlayabilmek ve öngörüye müsait duruma getirebilmek yapının yaşadığı ve yaşaması muhtemel dönüşümü anlamak ve açıklamak adına önemli görülmektedir.

Çalışmanın kapsamı açısından belirtilmesinin gerekli olduğu düşünülen diğer bir nokta, kurgulamanın öznel bir metotla gerçekleştirilmesidir. Bu noktada, sosyal bilimlerde katıksız bir nesnellığe ulaşmanın imkansız olduğu ilkesinden hareketle, çalışmada benimsenen yaklaşım yorumsamacı bir öznellik içermektedir ve hipotezin bunun üzerinden test edilmesi hedeflenmiştir. Burada önemli olan, yorumsamacılık ve öznellik prensiplerinin çalışmayı rasyonaliteden uzaklaştırarak bilimsellik dışı bir noktaya evrilmesinden kaçınmaktır. Bu bağlamda, tarihsel sosyolojinin tarihsel materyalizminin yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ek olarak, meta-teorik çerçevede liderlerin söylem analizine tabi tutulması amaçlanmakta ve Macaristan ve ABD örneklerinde popülizmin röntgeninin çekilmesi hedeflenmektedir.

Söylem analizinin tercih edilme gerekçesi, özellikle popülizme dair temel tartışmalardan birisi olarak kabul gören liderlerin dış politika ve iç politikaya bakış açılarını açıkça ortaya koyabilmektir. ABD eski başkanı Donald Trump ve Macaristan Başbakanı Victor Orban'ın söylem ve eylemlerinden hareketle dış politika hamlelerini iç politika için araçsal hale getirmelerini ortaya koyabilme çabası, çalışma içerisinde önemli bir yer kaplamaktadır. Bu bağlamda iki popülist liderin eleştirel söylem analizine tabi tutulması hedeflenmiştir. Eleştirel söylem analizinin tercih edilme gerekçesi, eleştirel bir bakış açısı ile toplumsal-siyasal meseleleri gündemine alan yapısıdır. Böylece, seçilen parametreler

açısından popülist liderlerin söylemi ile toplumsal dönüşümler arasındaki nedensellik bağının açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Eleştirel söylem analizinde kullanılan yöntem, Viyana Okulu'nun söylemsel-tarihsel yaklaşımı olmuştur. Çalışmada popülizm bölümünde vurgulandığı üzere, kimlik inşası ve biz-onlar ayrımı popülizm için can suyu niteliğindedir. Söylemsel-tarihsel yaklaşımın kimlik inşası ve kutuplaştırma konularında tartışma yürütmekte yetkin bir yöntem sunması, çalışmada kullanılmasını değerli kılmaktadır. Trump ve Orban'ın göç, zenofobi ve dış politika alanlarında gerçekleştirdikleri siyasi söylemler ele alınmış ve söylemsel-tarihsel söylem analizinin ima yollu stratejiler, yükleme ve usamlama yöntemlerine tabi tutularak popülist ögeler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada sıklıkla anılan tarihsel kuramın uluslararası ilişkiler literatürüne uygulanması açısından asıl konu vaka analizinin gerçekleştirilmesi olacaktır. Vaka analizi gerçekleştirilirken klasik tarih anlayışının olaya odaklanan, bilgiye ulaşmak için tarihi olayın ayrıntılarına kadar incelenmesini zorunlu gören ve neden-sonuç ilişkisini resmetmek yerine 'ne oldu?' sorusuna odaklanmayı tercih eden bakış açısı tercih edilmemiştir. Yukarıda anılan klasik tarih anlayışının aksine daha bütüncül ve sistematik bir yapı arz eden yeni tarih anlayışının bakış açısı ile vaka analizinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, neoliberalizm ve popülizm arasındaki nedensellik bağını aramaya Sanayi Devrimi'nin uluslararası sisteme etkilerinden itibaren başlanmış; dünya savaşlarının ve sonrasında oluşan yeni dünya düzeninin somut katkıları göz önünde bulundurulmuş ve son olarak neoliberalizmin zaferi ile birlikte oluşan siyasal ve kültürel dönüşüm açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Oluşturulmaya çalışılan tarih anlayışı sentezinin çalışmaya uyarlanmasında çoğulcu bir metot tekniği kullanılmasının faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Bu anlamda uygun olduğuna karar verilen araştırma metotları; "*süreç takibi*" ve "*en farklı sistem tasarımı*" olmuştur. Süreç takibi ile vaka analizinde, klasik tarihte karşı karşıya kaldığımız neden ve sonuç arasındaki bağın kurulma sürecinde yaşanan indirgemecilikten uzaklaşmıştır. Süreç takibinin temelinde, bağımlı değişkeni ortaya çıkardığını kabul ettiğimiz bağımsız değişkenlerin bir sıra halinde ilerleme durumu gözlemlenmektedir. İlerleme durumunun bu şekilde gözlemlenmesi, neden ve sonuç olarak andığımız olguların birbirine kaynamasını ve bir ana hat oluşturmasını sağlayan ara hattı kavramımıza yardım edecektir.

A.George ve A.Bennett, süreç takibi metodu ile ilgili birbiri ardına sıralanan elli domino taşı örneğini sunmuştur. "Ne oldu?" sorusuna aradığımız yanıtta neden ve sonuç yani birinci ve sonuncu domino taşları görülür; neden ve sonuç arasındaki ana hattı hissetmek,

kavramak ve görmek iyi bir resimle mümkündür. Neden ve sonucun arasında yer alan kırk sekiz domino taşının oluşturduğu ara hattı resmetmek, ilintisiz gözüken tarih bloklarının nedensellik alt yapısının oluşturulması açısından gerekli görülmektedir.¹ Bu bağlamda, süreç takibinin kullanılmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Bu noktada, tarihte olduğu gibi uluslararası ilişkiler tarihinde de düzlemsel bir ilerleyiş olmadığı vurgulanmalıdır. Hipotezin, belirli sayıda domino taşı içeren ve birbirini takip eden olaylar silsilesi görüntüsü arz eden bir vaka analizi ile test edilmesi çalışmayı köreltecektir. Hedeflenen, yukarıda anlatıldığı üzere, tarihi akan bir nehir olarak tasavvur edip üç katmanlı bir anlayışla ele alan Fernand Braudel'in tarih anlatısı yöntemi ile modern uluslararası ilişkiler tarihinin resmedilmesinde özgün bir zemin yaratılması amaçlanmaktadır.

Bu sebeple, ikinci bir metotun çalışmada etkin olarak kullanılması oluşturulmaya çalışılan yapının sağlıklı sonuç vermesine yardımcı olacaktır. En farklı sistem tasarımı, birbirinden hemen her konuda farklı olduğu düşünülen ama aynı soruya muhatap kabul edilebilecek öznelerin içinde yer aldığı vakaları ele almaktadır. Buna göre, bağımlı değişken aynıdır ancak birbiriyle alakasız gözüken bu iki vakayı aynı soruya muhatap kılan bağımsız değişkenin bulunması amaçlanmaktadır. İki vakayı aynı sonuca götüren bağımsız değişken/değişkenlerin ortaya çıkarılması, nedenselliğin sağlıklı biçimde ortaya konulması için de oldukça faydalı olacaktır.

Hipotezlerin sağlıklı bir sonuca erişmeleri, çalışmanın varmayı amaçladığı son nokta olan, popülist-otoriter eğilimin yükselişinin temel nedenlerinin Macaristan ve ABD'de yükselen eğilim üzerinden ortak bağımsız değişkenle açıklanabilmesi sonucunu yaratması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, hem yakın zamanda Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir örgütlenmenin kanatları altına giren ve kökenleri kıta Avrupası tarihi açısından önem arz eden bir devlet ve toplumunun, hem de uzun vade olarak ele aldığımız iki dünya savaşı dönemi ile birlikte uluslararası yapıyı şekillendiren başat aktör haline gelen, yakın döneme kadar süper güç olarak addedilen, son zamanlarda anılan vasfı sorgulanmaya başlanan bir devlet ve toplumunun ayrıntılı biçimde incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın disipline olan katkısı açısından ilk olarak Braudelci tarih anlayışının disiplinler arası bir bakış açısı ile ele alınarak uluslararası ilişkilerin en genç sorunlarından olan popülizm meselesine uygulanması öne çıkarılabilir. Anılan yöntem, siyasi tarih ve popülizm açısından özgün bir çıkış noktası yaratma potansiyeline sahiptir ve bu çıkış noktası üzerinden tartışmaların yeniden değerlendirilmesi mümkün olabilir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Alexander George & Andrew Bennett, Case Studies and Theory Development in Social Sciences, The MIT Press, 2005

İkinci olarak, süreç takibi sayesinde mevcut popülist-otoriter eğilimin çıkış noktalarını kavrayarak, iki dünya savaşının yarattığı yıkım üzerinden mevcut uluslararası ilişkilerin günümüze dek süren seyrine ve bundan sonraki dönüşümüne dair açıklayıcı bir zemin yaratılabileceği düşünülmektedir. Buna karşılık, en farklı sistem tasarımının katkılarıyla Macaristan ve ABD’de yükselen eğilimin etken kavramının açığa çıkarılmasının, hem uluslararası politikanın yönü hem Avrupa Birliği gibi ulus-üstü örgütlenmelerin geleceği açısından öngöründe bulunma olasılığını ve becerisini arttıracak değerlendirilmektedir.

Son olarak, küreselmeye ve liberal düzene uygun biçimde artan bir etkinlik haline dönüşmesi beklenebilecek olan evrensel değerlerin ironik biçimde silikleşmesinin ve zayıflamasının nedenleri ortaya konularak popülist-otoriter trendin etki gücü, boyutu, potansiyeli ve yapısal tarihin mi yoksa kısa vadenin mi süjesi olduğu hususlarında çıkarımda bulunabilme imkanının sunulacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN İZLEKLERİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BRAUDEL’İN TARİH FELSEFESİNDEN GÖRMEK

Çalışmanın bu bölümünde, modernizm, devrimler, sermaye birikimi ve neoliberalizm üzerine kapsamlı bir kavramsal tartışmanın yürütülmesi amaçlanmıştır. Bölümde öncelikle tarih yazımının evreleri açısından girizgah yapılarak Fernand Braudel’in teorik çerçevesi açıklanacaktır. Ardından modernizm, Sanayi Devrimi, sermaye ve Batı uygarlığı ilişkisi irdelenecek; Dünya Savaşları ve savaşlar sonrası oluşan düzen betimlenerek siyasi tarih anlatısına girilecektir. Bölümün son kısmında neoliberal kırımla birlikte uluslararası politikanın durumu, postmodernitenin sosyopolitik etkileri ve toplum ve bireyin küreselleşme ile birlikte dönüşümü ele alınacaktır.

Çalışmanın bu aşamasının, son kısımda Donald Trump ve Victor Orban’ın göç, zenofobi ve dış politika alanlarında gerçekleştirdikleri söylemlerin analiz edilmesine teorik katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Braudel’in üç katmanlı tarih anlayışına denk gelen trendler; Sanayi Devrimi, dünya savaşları sonrası yeni düzen ve neoliberal kırılmadır. Üç katmanın, uzun vadede günümüze, ardını tetikleyen ve dönüştüren özellikleri, popülizmin yükselişine yol açan ögeler taşımaktadır. Popülist söylemin söylemsel-tarihsel yaklaşımla analize tabi tutulması, popülist düşüncenin yükselişine eşlik eden sürecin açık biçimde anlaşılması ile mümkün olabilir. Bu sebeple, çalışmanın ikinci bölümü üç farklı zaman dilimindeki üç önemli tarihsel kırılmayı ele almakta ve popülizmin yükselişine giden yolu göz önüne sermeyi hedeflemektedir.

1.1. Modernizm ve Tarih Yazımının Evreleri

Modernite ile birlikte tarih yazımının da dönüştüğü ve rasyonalist bir çizgiye yerleştiği açıktır. Marx ve Engels’in “en önemli bilim olma” niteliğine atıfta bulunduğu tarih bu dönemde neden-sonuç ilişkisi, değişim ve olgular ile ilgilenip olay anlatıcılığından sıyrılmıştır.² Bu bağlamda, Antik Çağ’dan itibaren tarih tasarımı incelemek ve özüne yerleştirdiği unsurları ortaya dökmek, Aydınlanmacı düşüncenin etkisini göstermek adına yararlı olabilir. Yunan tarih yazımı geçici olanı anlatmayı amaçlamaktadır. *Episteme* ile *doxa* yani bilgi ile sanı arasındaki fark, tarihin sınırlarını çizmektedir. Çünkü *episteme* her koşulda ve her zaman vardır, halbuki *doxa* yalnızca geçici olana dairdir. Bu sebeple tarih felsefesi bir açmazda düşmektedir. Herodot ile Thukydides bu açmazı aşmaya çalışsa dahi yalnızca yakın

² Davies, 2011: 650

dönemin tanıklıklarına başvurabildikleri için bu dönemin uzak tarih anlatısı sanılardan ibarettir. Roma tarih yazımı ise görece süreklilik arz eder; Polybius'un Roma'nın dünyayı fethedişini anlatmaya yüz elli sene önceden başlaması dönem açısından tarih felsefesi için devrimsel bir adımdır. Bu aynı zamanda Roma kültürünün tarihi güçlü kökenlerine de bir vurgu olarak kabul edilebilecektir.³

Yunan tarihçiliği için yetkelere kıymet atfetmek doğaldır, verili halde bulunan şeyler doğrudan alınır ve tarih anlatısının temel yapıtaşıdır. Roma tarihçiliğinde ise yetkeler ancak tarihçinin gözünde güvenilir hale gelmesinin ardından kullanılır duruma gelmiştir; buna rağmen Roma'nın kökeni de öncülünde olduğu gibi verili şekilde kabul edilmektedir. Örneğin Polybius bu meseleyi irdelemeyi tarih yazımı açısından önemli bir sorun olarak görmemiştir. Herodot ve Thukydides hariç tarihin insanla olan ilişkisinin oldukça sınırlı olduğu Yunan tarihçiliğinin aksine Roma için bu durumun bir nebze de olsa farklılaştığı söylenebilecektir. Ancak bu tasarımda da tarihin amacı insan toplulukları için geçmişi öğrenip ders çıkarmak tarzında ilerlemeci bir anlayışa karşılık gelmemektedir. Tasarımın temelinde tarih anlatısında gerçekleşen olayların benzerlerinin yaşanması halinde şüpheye ve şaşkınlığa düşmeden kabul edip devam etmek düsturu vardır; dolayısıyla tarih tasarımı açısından tarihçiliğin ön planda olduğu aşikardır.⁴

Polybius'tan Livius'a geldiğimizde Roma tarihinin evrensel tarih olarak kabul gördüğü, bundan dolayı tüm rivayetlerin toplanarak eleştirel bir gözle kabul/ret mekanizmasından geçirildiği görülmektedir. Tacitus ise anılan isimlerden başka bir sapmaya karşılık gelir; dönemin tarihçiliği abartılı iyilerle abartılı kötülerin mücadelesidir; tarihin öznelere yönelik içkin bir yorumlama yerine dışarıdan bakan bir gözün gerçekleştirdiği yargılama tercih edilmiştir. Toplumsal faktörler ve birey eylemleri arasındaki ilişki tamamıyla gözardı edildiği için indirgemeci bir nitelik taşıdığı söylenmelidir. Yunan ve Roma tarih tasarımı açısından açık biçimde ortaya konabilecek olan ortak niteliklere bakıldığında Tanrı eylemciliğinin sınırlı ya da tamamıyla etkisiz olduğu ve ek olarak değişmeyen, öncesiz-sonrasız bir tözün eylemlerinin aktarıldığı görülmektedir. Tarih tasarımının bu aşamasında zamanın bir yerinde var olan olay gerçekleşmesi ile birlikte yeni şeylere sebep olur ve tükenir.⁵

Hristiyan öğretisinin tarih yazımına katkısı açısından söylenebilecek en temel yapıtaşı öncesiz-sonrasız olanın Tanrı olduğunun açık bir şekilde kabulüdür. İnsan tarih tasarım açısından incelenen şeylerin direkt eylemcisidir ancak bu eylemin gerçekleşme sebebi

³ Collingwood, 2017: 50-65

⁴ Collingwood, 2017: 65-67

⁵ Collingwood, 2017: 68-77

Tanrı'nın eylemin gerçekleşmesini arzulamasıdır. Plan Tanrı'nındır, insanı eylemeye iten Tanrı'dır; böylece aslında eylemci olarak kabul edilen insanın yerine Tanrı yerleşir ve biricik eylemci olur. Yunan ve Roma tarih yazımında görüldüğünün aksine merkeze kendi yurdunu koymak yerine -din mefhumunun özü itibarıyla olması gerektiği gibi- evrensel bir tarih yazımı vardır. Hristiyan öğretisinin tarih tasarımı kayracıdır; planı yapan Tanrı, bir lütuf olarak insan-eylemciyi eylemi yapmaya iter. Aynı zamanda vahiycidir; İsa'dan önce ve sonra olarak sınırladığı anlatıda daha önceki olayları tarihi İsa'ya götüren, daha sonraki olayları da onun sonuçlarının etkisinde gören bir çizgidedir. Anılan tasarım ayrıca dönemlidir; İsa sebebiyle ikiye ayrılan tarih haliyle alt dönemlere ayrılmaya başlamıştır. Tarih artık çağlar ve dönemler tarihi haline bürünür. Hristiyan tarih yazımının bu özellikleri zamanla tarih yazımı için nisbi bir standardizasyon sağlamıştır.⁶

Ortaçağ tarih yazımı önemli bir üslup yeteneğine sahip olmasına karşın yeteri kadar bilimsel olmayan kişisel bir eleştirelilik taşır. Evrensel özelliğini sürdürmekle birlikte insan eylemci olarak kendisini tanrısal planın içinde ihtiyari ya da gayri ihtiyari şekilde bulur, tarihin temel amacı da Tanrı'nın kurduğu nesnel planı ortaya çıkarabilmektir. Tarihçi için aslolan vazife geçmişini bilmek ve iletmekle kısıtlanamaz, Hristiyan öğretisinin tarih tasarımının getirdiği vahiycilik özelliği doğrultusunda geleceği bilmeyi istemek ve bu doğrultuda bir tarih anlatısı kurmak elzemdir. Salt olgu, mücerret yasanın belirlediği bir şey olarak görülür.⁷

Rönesans tarih yazımı din ve felsefenin belirlediği verili kalıplardan sıyrılmış durumdadır. İnsanı merkeze alan bir tarih anlayışına yaklaşıldığı söylenebilecektir ancak bu modern insanın eylemciliği ile bezenmiş bir tarih felsefesi değildir. Aksine insan tutkular ve itkilerle tanımlanmaktadır. Bununla birlikte Hristiyan öğretisinin tarih tasarımının izlerinin halen görüldüğü kabul edilmektedir. Descartes tarihi bir bilim dalı olarak görmemekle birlikte onu niteleyen dört önemli özelliği sıralayarak sınırlarını çizme noktasında yardımcı olmuştur. Buna göre tarihçi;

- Yurdundan uzakta yaşayıp kendi çağına kör kalan bir gezgindir,
- Tarihsel anlatılar güvenilir kanıtlar değildir,
- Anlatılar geçmişini anlayıp bugünde cereyan eden meseleleri kavrayabilmek açısından yanıltıcıdır,
- En iyi tarihçiler bile görkemli anlatıları araç olarak kullandıklarında tarihi çarpıtıp hakikatten uzaklaşmaktadır.

⁶ Collingwood, 2017: 78-84

⁷ Collingwood, 2017: 85-88

Descartesçı tarih yazımı tarihsel yazılı tanıklığın güvenilirliği açısından üç kıymetli yöntem sunmuştur. Buna göre hiçbir otorite, doğru olmadığını bildiğimiz şeye inanmamızı sağlamamalı, aynı konu üzerindeki farklı otorite yorumlamaları uyumlaştırılarak değerlendirilmeli ve gerektiğinde yazılı otoriteler yazısız kanıtlarla sınanmalıdır.⁸ Modernizmin kök saldığı düşünce biçiminin izleklerinde rastlanması kesinlik arz eden Descartes, tarih yazımı açısından sunduğu perspektifle tasarımın biçem ve teknik boyutunun gelişimi açısından önemli bir duraktır.

Vico tarih tasarımına devrimci bir bakış getirmiştir ancak bunun yaşadığı çağa göre bu şekilde değerlendirildiğinin altı çizilmelidir. Vico'ya göre ilk olarak iki farklı tarih dönemi birbirlerine benzerlik arz edebilir, tarihin bu noktadaki aracı rolü çıkarımda bulunma eylemini kolaylaştırmasıdır. İkinci olarak anılan benzer dönemler, sonuçları açısından da benzer durumlar yaratabilecektir. Üçüncü olarak anılan benzerlik lineer bir çizgi halinde ilerleyen bir tarih anlayışına değil sarmal halde ilerleyen bir tarih anlayışına tekabül eder. Vurgulanmak istenen tarihte gerçekleşen olayların yarattığı olguların mükerrer halde vuku bulduğu değildir. Vico'ya göre tarih yazımının dikkat etmesi gereken unsurlar şu şekilde sıralanabilecektir:

- İncelenen çağın refahını, gücünü ve etkinliğini abartarak yorumlama ihtimali,
- Ulusların tarih yazımında kendini beğenmişliği,
- İncelenen kişilere yönelik önyargılı ululaştırma,
- Kökenler konusunda önyargı,
- Eski çağlar hakkında tarihçinin yaşadığı dönemden daha yakın bir zamanda yaşayan toplulukların tam ve doğru bilgiye sahip olduğunu varsayma.⁹

Vico'ya göre, insan doğayı, dünyayı ve evreni gizeminden arındırmak için çaba sarf ederken tam anlamıyla sadece Tanrı'nın bilebileceği bir gerçeğin peşine düşmektedir; oysa tarihi anlamak insan ürünü olan bir gerçekliğin peşine düşmek olduğundan tam anlamıyla erişebilmek mümkün olacaktır. Vico, tarihin düz bir çizgide ilerlemediğini, sarmal bir ilerleyiş tarzına sahip olduğunu ileri sürer. Dünyayı anlamak ve anlamlandırmaya çalışmak gayesine 1700'lerde katkı sunan bilim insanı, içinde bulunduğu dünyanın toplumlarının üç aşamadan geçtiğini iddia etmektedir. İlk aşamada toplumlar Tanrılar Çağı'ndadır ve ilahi bir idarenin kontrolünde yaşarlar. İkinci aşama, Kahramanlar Çağı'dır; soylular statükoyu korumak gayesinde iken soylu olmayanlar devrimi hedefler. Nihayetinde üçüncü aşama ise insanların siyasal birliği sağladıkları İnsanlık Çağı'dır. Sarmalın tamamlanmış hali bu noktadır ancak siyasal birliğin ortaya çıkmasını sağlayan yasaların önemini ve etkisini

⁸ Collingwood, 2017: 89-95

⁹ Collingwood, 2017: 96-104

toplumlar nezdinde yitirmesi halinde bu sarmal çürüyecek ve başa yani Tanrılar Çağı'na dönelecektir.¹⁰¹¹¹²

Vico'nun bilime bakış açısı Hegel ve Hume'da olduğu gibi bilimin tüm sistematiğini çözmek ve ileriye taşımak yönündedir ancak Hume ve Hegel arasında ortaya çıkan epistemolojik farklılık açısından bakıldığında Vico'nun Hume'a nazaran Hegel'e daha yakın olduğu görülmektedir. Vico doğal bir dünyanın asla tam anlamıyla kavranamayacağını ancak insanlık tarihi özelinde tarih disiplinine baktığımızda tam anlamıyla kavramanın gerçekleşebileceğini öne sürmüştür. Hume'un epistemolojik anlayışının ötesinde Hegel ve Vico'nun tarihi irdelerken doğa bilimlerinin sahip olduğu klasik epistemolojik bakış açısından daha ötede bir epistemolojik ruha sahip olması gerektiği anlayışında ortaklaştıkları görülmektedir. Vico, üç aşamalı bir tarih anlayışı ortaya koyarken ilk basamağı toplumun doğa durumunda yaşadığı sekansla açar; son basamakta ise toplumsal konsensüsün sağlandığı ve hukukun ve rasyonalitenin hakim olduğu bir yapı vardır. Bu aşamalar Hegel'de olduğu gibi topluma bütüncül bir bakıştan ziyade hiyerarşik bir düzeni anımsatabilecektir ancak aşamalar irdelendiğinde Vico'nun tarih tasavvurunun bir bütüncüllük arz ettiği görülebilecektir.¹³

Vico, ilk aşamada primitif bir insanoğlu tasavvurunu ortaya koymaktadır ilahi bir durum söz konusudur topluluk ve dünya vahşi bir yapı arz etmektedir. İlahi gücün bir yansıması olarak bu aşamada gücü elinde bulunduran insan tanrıyı dualarıyla, kurban ettikleriyle ve ilahi olanı yüceltmek ile memnun etmeye çalışır. Bu teolojik düzen hayatın her alanına nüfuz etmiştir; kanunlar günahları cezalandırmak üzerine şekillenir. İlahi olanın maddi hayata bu denli etkide bulunduğu bir aşamada doğal olarak politik gücün ilahi bir meşruiyet içermesi gerekmektedir.¹⁴

İkinci aşama ilahi yapı üzerinden ilerleyen ve rasyonalitenin en az olduğu birinci aşamanın sona ermesi ile başlar ve daha üst bir seviyeyi ifade etmektedir. Bu seviyede rasyonalitenin ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmektedir ancak halen ilahi olan değerlidir; direkt olarak insandan kaynaklanmayan otorite ve onun meydana getirdiği kanunlar topluluk açısından önem arz etmeye devam etmektedir. Bu noktada otoriteyi sorgulamak, otoritenin kabulünden hala daha zordur. Üçüncü aşama ise gelişimin tamamlandığı aşamadır, topluluk doğayı ve doğa bilimlerini anlar ve onunla uyum içerisinde yaşamaya başlar. Burada topluluğun doğa ile uyum içerisinde yaşamaya başlaması yalnızca bir yaşam modelini değil aynı zamanda hukuk ve yönetim açısından yaşanan değişimleri de kastetmektedir. Artık

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Vico & Pompa, 2002

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yılmaz, 2007

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: Vaughan, 1972

¹³ Pompa, 1990: 133-137

¹⁴ Pompa, 1990: 137-139

rasyonalite birinci ve ikinci aşamadan daha üst seviyededir ve rasyonel prensipler uyarınca yönetsel ve hukuksal gelişmeler yaşanır.¹⁵

Rousseau bir aydınlanma çağdaşı olması ile birlikte temelde bir romantiktir. Öyle ki ilk etapta ilkel çağları anlama gayretinin ötesinde ona aşırı bir kıymet yüklemiştir. Bununla birlikte dönemine atfettiği kıymetin azaldığı söylenebilecektir. Ancak zaman içerisinde içinde bulunduğu çağı ya da genel bir betimleme ile uygar olanı da değerli görmeye başlamıştır. Esasen ikisi birbirinden bağımsız görülemeyecektir. Bu noktada tarih tasarımı açısından Rousseau'nun temel katkısının geçmiş çağları aşağılamaya ya da ululaştırmaya odaklanmak yerine yaşanan anda var olan soyut ve somut gelişmelerin özünün keşfedilmesi amacıyla bakma fikridir.¹⁶

1.2. Fernand Braudel'in Tarih Anlayışı

Bloch ve Febvre ile birlikte tarihin klasik yorumdan sıyrılmasını ve bütüncül bir kapsam arz etmesini sağlayan bilim insanlarından birisi olan Fernand Braudel, klasik tarih anlayışının örgüsünü yüzey hareketlerini betimlemek olarak tanımlamaktadır. Yüzey hareketlerinin ötesindeki derinliklere ulaşmak ve yüzeyde meydana gelen dalgalara sebep olan, ilk anda görülmesi mümkün olmayan hareketin özüne erişmek Braudel'in temel gayesi olmuştur. Mevcutta yaşananı yorumlayabilmek, tarihi inşa etme yetisiyle mümkündür. Tarihi inşa etmek ülküsüne ise olayların betimlemesi ile ulaşılamayacaktır. Çünkü olay tarihçiliği, nedensellikten uzak, verili bir zeminde ilerlemek mecburiyetindedir. Halbuki tarihi inşa etmek isteyen bilim insanının erişmesi gereken tarihi anlamak, bağlantılar kurmak ve nedenselliği kanıtlamaktır. Kuram üzerinden tarihi anlamak ve anlamlandırmak isteyen bilim insanının nedenleri ve aşamaları ortaya net bir biçimde koyabilmesi gerekecektir. Tarih, akan bir nehir olarak örneklendirilebilir; bu bağlamda akışın hızını ve şeklini akışın gerçekleştiği bölgenin koşulları belirleyecektir.¹⁷ Bu anlayış, çalışmayı uluslararası ilişkiler tarihinin yazımı hususunda özcülükten uzaklaştıracaktır.

Braudel'in tarih anlayışı üç katman üzerinde temellenmektedir. Olayın yaşandığı tarih, bireylerin ve gündelik hayatın etkilediği/etkilendiği oldukça kısa bir zaman dilimine tekabül eder. Orta vade, tarihi onlarca yıla dayanan ve ekonomik ve sosyal değişimlerin tetikleyicisi durumundaki eğilimleri işaret eden katmandır. Uzun vade ise tarihin içindeki kesintilerden münezzeh, değişimlerin yavaşça gerçekleştiği ve hissedilmeyen bir katmanı ifade etmek için kullanılan kavramdır. Tarih, Braudel'de bir düzlem olarak değerlendirilemez; birbirinden

¹⁵ Pompa, 1990: 139-140

¹⁶ Collingwood, 2017: 120-123

¹⁷ Braudel, 2007.

oldukça farklı zamanlara ait olgular kendi değişimlerini yaşarken belirli bir zaman diliminde bir kesişme halinde buluşurlar.¹⁸

Braudel, Akdeniz dünyasını ele aldığı tezinde, II. Felipe'nin dış politikasını anlatmak üzere yola çıkar. Bu kısım, kısa vadenin karşılığıdır; İnebahtı Savaşı, Malta'nın kuşatılması, dönemin barış görüşmeleri mevzubahis edilir. Ancak kısa vadenin tarihinde, bireylerin ve olayların oldukça açık biçimde anlaşılabilirliği zorunluluğunun mevcudiyetine rağmen tarih üzerindeki etkileri yüzeysel kalacaktır. Kısa vadenin olayları, karanlığın hakim olduğu bir akşamda gökyüzünde birdenbire kendini gösteren havai fişeklerin yarattığı aydınlığa benzetilmiştir; gerçek manada karanlığın önüne geçemez ve kısa vadenin tarihini anlamak için güvenilir doneler sunmayacaktır.

Yüzeyde ortaya çıkan hareketler olarak betimlenebilecek olan kısa vadenin derinlerinde daha yavaş ve sessiz ilerleyen bir katman daha olduğunu ileri süren Braudel, tezinde bu katmanı orta vade olarak tanımlayıp gelişiminin onlarca yıl boyunca sürdüğünden ve kısa vadeden bakıldığında ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin ayırt edici bir şekilde hissedildiğinden bahseder. Kısa vadenin tarihinde uzun uzun anlatılan olaylar önemsiz addedilir ancak orta vadenin tarihinde ekonomik sistemleri, toplumları, devletleri kapsayan yapı tezin tam merkezinde oturmaktadır. Orta vadedeki dönüşümün sağlıklı bir çatı üzerinden aktarılması, kısa vadenin olayları ile uzun vadenin temel süjesinin bağlantısını kurmaya yarayacaktır. Bu sebeple çalışmada Sanayi Devrimi'nden kapitalist ekonomi hakimiyetindeki dünyaya geçişin ve neoliberal dönüşümün uluslararası politikada yarattığı kırılmalar ile popülizm arasındaki ilişkinin açığa çıkarılmasının amaçlanması Braudelci tarih yazımına endekslenmiştir.

Kendi ifadeleriyle 'neredeyse bütün algılamaların ötesine geçen, değişimin çok yavaş cereyan ettiği sürekli tekerrürün tarihi...' olarak tanımlanan katman, yüzeyde ve onun daha derininde görülen kısa ve orta vadenin en diplerinde yer alan uzun vadenin tarihidir. Kendi çalışmasında II. Philip'in dış politikasını açıklamaya çalışan Braudel, metodunu uzun vadenin süjesinin orta vadedeki toplumsal ve ekonomik dönüşümlere neden olarak kısa vadedeki olayların tetikleyicisi olması üzerine kurmuştur. Akdeniz dünyasının fiziksel, coğrafi ve kültürel özellikleri, bitki örtüsü, iklimi, zaman içerisinde bölgede toplumsal ve ekonomik dönüşümler yaratmıştır. Bunun sonucunda, II. Philip Akdenizi'nde yürütülen siyasetin temelleri sorgulanmış ve nedenselliğin özüne ulaşmaya çalışılmıştır.¹⁹

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, vol. 1, 1972,

Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, vol. 2, 1972.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm*, cilt no: 1, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1993, Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm*, cilt no:

Braudel'in iddiası, bütünsel incelemenin yapılabilmesi için ardışık üç yolun izlenmesi gerektiği yönündedir. Tarihin yakın geçmiş olarak adlandıracağımız dönemi kullanarak içinde bulunmakta olduğumuz, yaşadığımız günleri açıklama noktasında kolaylıkla başarılı olacağı kabul edilir. Ancak içinde bulunduğumuz günlerin uygarlık tarihinin bir uzantısı olduğu ve tamamı ile yakın geçmişten beslenen bir metot ile açıklanmasının tutarlılık arz etmeyeceği öngörülmüştür. Yakın geçmişten beslenmek elbette gereklidir ancak gündelik tarihimizin yalnızca ayaklanmalardan, savaşımlardan, siyasal çatışmalardan etkilendiğini söylemek yanlış olacaktır; insanların hayatını “içinde yaşadıkları mekan, onları hapseden ve varoluşlarını belirleyen toplumsal biçimler, bilinçli veya bilinçsiz olarak uyulan ahlak kuralları, dinsel ve felsefi inançlar, onlara özgü uygarlık” etkilemektedir. Sayılan bu unsurların dönüşümü tarihsel evrim bağlamında süregelmektedir ancak tıpkı bir kıyı şeridinin aşınması, tıpkı bir dağın şekil değiştirmeye devam etmesi, tıpkı canlıların evriminin milyonlarca yıldır devam etmesi gibi mezkur unsurların dönüşümü de öylesine yavaş şekilde ilerlemektedir ki algılarımız onları halihazırda var olan halleriyle yüzyıllardır varmış ve bundan sonra da bu şekilde var olacak gibi kabul etmeye isteklidir. Halbuki devam eden bu dönüşüm aynı zamanda yakın geçmiş veya içinde bulunduğumuz günlerde meydana gelen dönüşümlerin, az veya çok, sorumlusu halindedir. Böylece tarihin yakın ve uzak çizgileri içinde yaşadığımız günlerde kesişmektedir; yakın çizgi oldukça hızlı şekilde, uzak çizgi ise oldukça ağır adımlarla ilerlemesine karşı şimdiki zamanın çoğulluğu içerisinde ortak bir noktaya erişebilmektedir. Yakın ve uzak tarih olarak adlandırdığımız bu iki mefhum bütünsel bir inceleme yapmak isteyen bizlere çifte ışıklı bir yol açmakta ve bu yolun sonunda içinde yaşadığımız günlerin siyasal, sosyal, ekonomik ve benzeri sorunlarını irdelemenin derinlikli ve uzamsal yöntemini sunmaktadır.²⁰

Buradan hareketle Braudel'in tarih felsefesine dokunurken uygarlık tarihinin aynı zamanda mekanlar tarihi, toplumlar tarihi, ekonomi tarihi olduğunu benimsemek gerekmektedir. Uygarlıklar, mekanlar ile özdeşleştirilebilir çünkü uygarlığın tarihinden bahsederken topraktan, engebeden, bitki örtüsünden, hayvanlardan ve dolayısıyla bunların sağladığı fırsatlardan söz etmek gerekecektir. Uygarlıklar, toplumlar ile özdeşleştirilebilir; toplum kavramı da uygarlık gibi oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. İçinde bulunduğumuz günleri ele alacak olursak Batı uygarlığını endüstriyel bir toplumla özdeşleştirmek yanlış olmayacaktır. Batı uygarlığının tarihini anlatabilmek endüstriyel toplumun gruplarını, gerilimlerini, entelektüel ve ahlaki değerlerini, ölçülerini, güzelliklerini ve zevklerini tasvir

2, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1993, Fernand Braudel, Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, cilt no: 3, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1993

²⁰ Braudel, 2014: 24-25

ederek gerçekleştirilebilecektir. Uygarlıklar ekonomi ile özdeşleştirilebilir; ekopolitik olarak adlandırılan kavram, ekonomik ve teknolojik verilerin toplumlar ve uygarlıklar üzerinde yarattığı devasa sorunları incelemekten başka bir şey değildir. Tıpkı üç aşamalı tarihte derinde yaşanan dalgalanmaların yüzeye çıkarak günümüzü etkilemesi gibi ekonomide de yaşanan dalgalanmalar sonraki on yılları etkiler. Braudel'in ifadesi ile "ekonomik hayat, bazıları kısa bazıları uzun dalgalanmalar halinde salınmaya hiç ara vermez". Kısa veya uzun bu dalgalanmaların yarattığı iyi veya kötü havaların etkileri, yıllar ilerledikçe toplumları, toplumların uygarlık tarihini olumlu veya olumsuz sonuçlara maruz bırakmaktadır. Dolayısıyla ekonomide yaşanan derin dalgalanmaların yarattığı hava, iyi veya kötü ne şekilde olursa olsun, ekopolitiğin uygarlık tarihine sürekli bir değer yarattığı kabul edilmelidir.

Uygarlıklar ortak zihniyetlerle özdeşleştirilebilir; ortak zihniyetleri ele alabileceğimiz psikolojik etkenler yukarıda sıralanan coğrafi, sosyolojik ve iktisadi etkenler kadar zengin bir kökene sahip değildir, yine anılan sosyal bilimler kadar tarih bilimi ile de ilintili sayılabılır ancak uygarlık kavramı ile hem etken hem edilgen bir ilişki içerisinde bulunan insanlığın zihniyet evrimine baktığımızda din olgusunun, bir ortak zihniyet yapısı ortaya çıkararak güçlü bir kurum inşa edebildiği görülmektedir. Uygarlık tarihi, tarihsel evrimi boyunca dinseliliğin yarattığı ortak çabaya maruz kalmıştır.²¹ Çalışma boyunca temel çatının üzerine kurulmaya çalışılacağı yapı, Braudel'in uygarlıkları tarif ederken vurgulamaya özen gösterdiği ve komşu sosyal bilimler olarak adlandırdığı sosyoloji, ekonomi ve tarih ilişkisini ön plana çıkarmak amacıyla olacaktır. Çalışma uluslararası ilişkiler disiplininin alanında yer almakla birlikte, anılan sebeple tarihsel materyalizm, postmodernizm – neoliberalizm ilişkisi ve Sanayi Devrimi'nden itibaren dünya arasındaki bağı açığa çıkarmadan popülizmi irdelemek indirgemeci olacaktır.

Tarih disiplininin diğer dallarından daha önemli ya da önemsiz olmasından bağımsız şekilde ekonomi tarihinin ya da çalışmamızda sıklıkla kullanacağımız şekliyle ekopolitiğin insanlık tarihine dair bir tarihçinin dert edinmesi gereken tüm konuları içerisinde barındırdığı aşikârdır. Ekopolitik, uluslararası ilişkiler disiplininde sıklıkla kullanıldığı şekliyle konjonktürün ve ekonomik krizlerin ele alındığı ve kullanılan teorik çerçeveye uygun biçimde yıllar boyu evrimleşmeye devam eden bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Braudel, ekonomik tarihini incelerken çalışmasının çatısını uzun dönemli dengeler ve dengesizlikler üzerine kurmuş ve iki farklı evren üzerinden ekonomi tarihini anlatma çabasına girişmiştir. İlk olarak otarşinin gözlemlendiği ve toprakları üzerinde neredeyse otonom biçimde yaşamaya devam eden tarım topluluklarının yer aldığı bir evren vardır. Buna karşın ikinci evrende pazar

²¹ Braudel, 2014: 39-55

ekonomisinin yerleştiği ve gittikçe güçlenen kapitalizmin dünyayı mevcut haline dönüştürdüğü bir modern ekonomik yapı görülmektedir. Bu iki evren birbirine olabildiğince yabancıdır. Ekonomi tarihini ele alırken Braudel bu iki evreni tanımlamaya gündelik yaşamın insanoğluna kazandırdığı ya da onu mecbur bıraktığı alışkanlıkları veya rutinleri ele alarak başlamıştır. Ancak bu alışkanlıklar veya rutinler yalnızca insanoğlunun yürüttüğü eylemler üzerinden tanımlanmamıştır; ekonomi tarihi açısından elbette olmazsa olmaz konumda bulunan para kavramı bu rutinlerin tam merkezindedir. Braudel'e göre para ve kent sıklıkla kabul gören şekliyle modernitenin yaratıcıları değildir; bu noktada daha makul görülebilecek olan yaklaşım para ve kent mefhumlarını hem modernitenin yaratılmasına katkıda bulunan hem de modernite tarafından dönüştürülen maddi yaşam formları olarak görmek olacaktır.²²

Braudel'in tarih anlayışını sağlam bir zeminde kavrayabilmek açısından uygarlık ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasına değinmek faydalı olacaktır. Üç cilt halinde oluşturulan eserin ilk çalışması, 15. yüzyıldan itibaren gündelik hayatın yapısını oluşturan unsurlara odaklanmış ve nüfustan salgınlara, tarımdan hane yapılarına, enerjiden kentsel yapılanmalara kadar detaylı açıklamalar getirmiştir. Uzun vadeyi betimleyen bu anlatıyı orta vade olarak nitelendirilebilecek ikinci çalışma takip etmiş ve para, ticaret, endüstri ve toplum arasındaki ilişkiyi irdelerek dönüşümü ortaya koymayı başarmıştır. Braudel'in çalışması açısından kısa vadeye denk düşen son çalışma ise dönem itibarıyla 18. yüzyıla doğru akmakta ve dünya ekonomisi, kapitalizm, Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siyasal dönüşümü açıklamıştır.

Uluslararası ilişkilerin kendisini şekillendiren en önemli unsurlardan birisi olan kapitalizm karşısında kuramsal bir körlüğe bürünmüş olması Halliday tarafından afazi yani konuşma yetisini yitirme durumu olarak adlandırılır.²³ Buna ek olarak siyasetin demokrasinin sosyoekonomik ön koşullarını belirlemekteki yetersizliği ya da yakın zamana kadar sosyolojik çalışmaların milliyetçilik hakkında yeterli kuramsal yapıyı oluşturamamış olması şimdiciiliğin sosyal bilimlerin dış dünyaya mantık çerçevesinde bir açıklama getirmesini önlemesine ve güncel olaylar silsilesinin sığılğında kalmasına yol açmıştır.²⁴ Halliday'in vurguladığı şimdicilik tehlikesi, ancak tarihin nedenselliklerinin açığa çıkarılmasıyla ortadan kaldırılabilecektir. Çalışmanın bu bölümünün amacı anılan kuramsal körlükleri ortadan kaldırmak olmamakla birlikte, Sanayi Devrimi'nden günümüze dek süren sosyoekonomik değişimlerin politik yansımalarını ortaya koymak ve böylece uzun vadede günümüze

²² Braudel, 1977: 5-14

²³ Halliday, 2015: 39

²⁴ Halliday, 2015: 40

popülizmin yaşam alanı açısından tarih ve teori arasındaki bağlantıyı kurmak hedeflenmektedir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde gerçekleştirilecek olan tarihi anlatısını berrak hale getirmek için anlatının teorik çerçevesine girizgah yapmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışmada uzun vade, modernizm ile başlar; Sanayi Devrimi bunun belirgin bir çıktısıdır ve sonucunda Batı uygarlığı ile sermaye arasında uluslararası ilişkileri etkileyecek ve dönüştürecek bir bağ ortaya çıkar. Orta vade, Avrupa uyumunun ortadan kalktığı ve uzun süreli, göreceli barış ortamının ardından dünyanın iki büyük savaşla yeniden şekillenmeye başladığı döneme karşılık gelir. Orta vadenin uluslararası ilişkiler açısından radikal sonuçlara sebebiyet verdiği aşıkardır. Yarattığı yıkım ve yeniden ürettiği güç ilişkileri, uluslararası politikanın merkezine ideolojileri ve dolayısıyla iki kutupluluğu yerleştirmiştir. Savaşların getirdiği yıkım liberalizmin ve onun çıktıları olan uluslararası kurumların güç kazanmasını sağlamıştır. Süje, neoliberalizmin devletleri ve aralarındaki ilişkiyi dönüştürme kabiliyetidir. Bir bakıma, uzun vadenin etkilerinden oluşan ve tarihin kısa vadesini şekillendiren başat unsur neoliberalizmdir. Neoliberalizmin ekonomik, politik ve toplumsal çıktıları demokrasiyi ve dolayısıyla uluslararası ilişkileri derinden etkilemiştir. Kısa vade, bir trend olarak görülen popülizme odaklanır. Neoliberal kırılma, devleti zor aygıtlarının işlevi, medya, siyaset ve hukuk parametreleri açısından gözle görülür bir şekilde dönüştürmüştür. Bunun sonucunda dış politikanın iç politika için araçsal hale geldiği, çoğunlukçuluğun açık bir tahakkümle çoğulculuğa üstün kılındığı yeni bir demokrasi çerçevesi belirlemiştir: Popülist demokrasi.

1.3. Uzun Vadenin Tarihi Seyri

1.3.1. Vestfalya ve Modern Siyaset

John Hobson gibi düşünürler kapitalist örgütlenmenin temellerinin 13. ve 14. yüzyıl İtalya'sına dayandığını öne sürerken Huberman bu fikre kolonileşme faaliyetlerinin önemli aktörlerinden olan İspanyolları, Hollandalıları ve İngilizleri ekleyerek katılır ancak bu tip bir kapitalist örgütlenmenin yalnızca sermaye birikiminden ibaret olduğunu vurgulayarak, sermaye birikiminin biçiminin fetih, korsanlık, yağma ve sömürden oluştuğunu belirtmiştir. Yüzyıllar boyu süren fetih, korsanlık, yağma ya da sömürü eyleminden doğan sermaye birikimi, Orta Çağ ve feodalizmden itibaren süreklilik arz eden biçimde mülksüzleştirildiği için emeğiyle geçinmek durumunda kalan bir sınıf yarattığında endüstriyel kapitalizm hasıl olmuştur. Süreç, modern sistemin doğuşuna ilerlemektedir.²⁵

²⁵ Huberman, 2012: 177-192

Uluslararası ilişkilerin ve modern dünyanın başlangıcı 17. yüzyıla götürülebilir. Site devletlerinin, imparatorlukların ya da feodal yapıların başat aktörler olduğu, aktörler arası ilişkilerin izolasyona ya da hegemonik ilişkiye tabi bulunduğu, birbirinden kopuk ve çok merkezli bir dünyadan modern dünyaya ve uluslararası ilişkilere geçiş Batı merkezli olmuştur. Uluslararası ilişkilerin başlangıcı ile birlikte egemen devletlerin başat siyasi aktör haline geldiği, Batı'da aktörler arasında egemenlik temelli yatay bir ilişkinin kurulmaya başlandığı, Batı dışındaki egemen yapılarla kurulan ilişkilerde ise hegemonik ilişkinin devam ettiği bir dünya resmi ortaya koyulabilecektir.²⁶

Yeni yapının ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin başlangıcı Vestfalya Barışı'na dayandırılır; aynı zamanda modern devlet yapısının ortaya çıkışı içinde önemli bir eşik atlanmıştır. 1648 yılında gerçekleştirilen anlaşmalarla ortaya çıkan egemen ülkesel devletler sistemi, siyasal sınırların belirlenmesi ve bu sınırların içerisinde otoritenin tekilliği hususlarında radikal bir adımdır. Vestfalya Barışı söz konusu olduğunda sıklıkla kilisenin ve dolayısıyla dinin egemen siyasi yapı üzerindeki etkisinin kırılmasından söz edilir ancak temelde var olan problem yöneticinin yönetimdeki egemenliği ile ilintilidir. Vestfalya ile birlikte yöneticinin dininin belirlenen siyasi sınırlar içerisinde yaşayan herkesin dini olduğu kabul edilmiş, böylece yöneticinin egemenliğine kısıtlama getirebilecek dış unsurlar tehdit olmaktan çıkarılmıştır. Egemen ülkesel devletlerin karşılıklı olarak meşru ve siyasi aktör olarak tanımlanması bağımsızlık açısından bir güvence doğurmuştur. Bu durum ilerleyen süreçte Avrupa'da bir güç dengesinin ortaya çıkmasını da sağlamıştır.²⁷

Çalışmada tarih yazımına ilişkin esaslar arasında belirtilen tarihin domino taşı niteliğinde ilerleyen yapısı, bu noktada sosyolojik bağlamda kendisini göstermektedir. Vestfalya Barışı ile birlikte egemen ülkesel devletin ortaya çıkışı, sınırların önem kazanması ve bu sınırların içerisinde yöneticinin egemenliğinin diğer egemen ülkesel devletler tarafından kabul edilmesi toplumlar açısından bir dönüşüme işaret etmektedir. Sınır, içerisinde bulunan topluluğa aidiyet hissi kazandırmıştır. Fransız Devrimi'nin Yedi Yıl Savaşları ve Amerikan Devrimi sebebiyle yaşanan ekonomik buhran sonucunda kitlelerin isyanı ile başladığı bilinmektedir. Ancak kolektif hareket ve otoriteye karşı isyan bilincini doğuran bir üst bilinçten söz etmemek indirgemeci bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. Sınırlar içerisindeki egemenliğin yarattığı yeni bir bilinç Fransız Devrimi'ne giden sürecin başat aktörüdür. Bu yeni bilinci modern dünyanın yeni trendleri haline gelecek olan ulus ve vatan fikri olarak açıklamak mümkündür. 1815'te sonlanan Napolyon Savaşları neticesinde bütün Avrupa'da Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı ilkeler yayılmış durumdadır. Hatta öyle ki;

²⁶ Kurubaş, 2014: 13-14

²⁷ Kurubaş, 2014: 15-17

Avrupa Uyumu'nun gerçekleşmesinin temelinde devrimin fikirlerini bastırmak amacıyla monarşilerin dayanışması yer almaktadır. Ancak uluslaşma süreci geri dönülemez biçimde başlamıştır. Bu andan itibaren her ulusun bir devlete, her devletin de meşruiyet kazanmak için bir ulusa sahip olması gerektiği, devletlerin sınırlarının kesin bir biçimde ayrılmasının zaruri olduğu ve bu sınırlar içerisinde devletin bağımsız ve mutlak egemen aktör olduğu düşüncesi, Batı modeli devlet yapısının başlangıç ilkeleri haline gelmiştir.²⁸

Hobsbawm devlet ve millet kavramlarının dönüşümü üzerine “Modern milletin ve onunla bağıntılı her şeyin temel karakteristiği modernliğidir.”²⁹ der. İçinde bulunulan çağın sahip olduğu düzen, insan tarafından verili olarak kabul edilmeye uygundur. Ancak iki kavramın geçirdiği dönüşüm, insanlık tarihi boyunca süren, kümülatif bir olguya işaret eder. Anılan dönüşümün modernizmle birlikte devlet aygıtının kökünden değişmeye başladığı ve devletin tarihin her döneminde bugünkü devlet olmadığı aşıkardır. Ulus devletin hikayesi ele alındığında, Vestfalya Barışı'ndan dünya savaşlarına dek birçok kilometre taşı sayılabilir. Cox'un ifadesiyle “uzun vadeli meselelere en iyi politik ekonomi alanından yaklaşılr.”³⁰ Modernizmin etkisi ile gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin sonucunda yalnızca ekonomik hadiselerin etkilenmesini beklemek doğal olarak yanıltıcı olacaktır. Söz konusu özellikle kapitalizm gibi hayatın her alanına sirayet etme yetisine sahip bir sistem olduğunda fikren var olduğu andan itibaren dünyayı dönüştürüp mevcut kabına sığdıran bir değerler bütününden söz etmek gerekir. Cox, kapitalizmi ekonomik bir kavramsallaştırmaya tabi tutmaktan uzak durur ve adeta ideolojik bir çerçeve çizer. Sosyal yapıyı şekillendiren, devletleri dönüştüren, değerleri yaratan veya kaybeden, tüketmenin merkeze alındığı bu ideolojik çerçeve yakın-orta vade tarihin başat unsuru olarak çeşitli formlarda egemenliğini sürdürmüştür. Uzun vadeli meseleleri en iyi şekilde kavrayabilmek adına, Sanayi Devrimi ve yarattığı sermaye birikimi-güç ilişkisini izah ederek ilerlemenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

1.3.2. Sanayi Devrimi, Modernizm ve Batı Uygarlığı

Sanayi Devrimi, makinelerin keşfinden çok daha kapsamlı ve örgütlü bir ilerleme dizisini ifade eder ancak bugünden bakıldığında modernite sürecinin aşamalarından birisi olduğu rahatlıkla iddia edilebilir.³¹ Modernitenin içe kapanık, kırsal ve geleneksel Orta Çağ döneminin içerisinden çıkan tek ilerlemeci unsur olduğu öne sürülebilir ancak etkisi bütün bir uygarlığı, yalnızca belirli bir bölgeye ait olanı değil, küreye dair her şeyi dönüştürmeyi başarabilmiştir. Modernite her şeyden önce zihinsel bir sürecin inşası ile mümkün

²⁸ Kurubaş, 2014: 18-19

²⁹ Hobsbawm, 2014: 29

³⁰ Cox & Sinclair, 2016: 527

³¹ Davies, 2011: 728

olabilmiştir. Bu bağlamda felsefenin itici gücünü önemsemek gerekir.³² Descartes'ın “Düşünüyorum öyleyse varım” sözünün etkisi, Orta Çağ'ın hiç yıkılmayacakmış gibi duran dini kurumlarının ve diğer tüm dogmalarının karşısında modernizmin en hakiki betimlemesi olarak durmaktadır. İnsanın varlığını kutsal bir anlatıya adanmak zorunda olmadığını ve varoluşun insan zihni ile ilişkisini vurgulayan felsefe tarihin akışı içerisinde kendinden sonra gelecek bütün hadiseleri etkileyen bir kırılmaya yol açmıştır.

Yüzyıllar boyu süren Roma İmparatorluğu hegemonyasının ardından halihazırda Batı olarak adlandırdığımız topraklarda ekonomik ve siyasi yaşam, belirli bir süre primitif biçimde devam etmiştir. Ağır sabanın bulunması ile birlikte tarım alanında yaşanan ilerleme ve hayvan gücünün kullanılmaya başlanması, primitif sürecin aşıldığı ilk adımdır. Ancak tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi için çatışmadan uzak, güvenli bir ortam gerekmektedir. Merkezi bir devlet aygıtından bahsetmenin mümkün olmadığı bu dönemde güvenli ortamı sağlamak için var olan boşluğu feodalizm dolduracaktır. Feodalizmin sağladığı tarım için ‘güvenli’ ortamda ekonomik yaşam ilerleme kaydederken meydana gelen sosyoekonomik gelişmeler dikkat çekicidir. Feodal Avrupa'da topluluklar artık göçebelikten kurtulmuş ve yerleşik hale gelmiştir. Toprak sahiplerinin önemli ölçüde el değiştirdiği bu süreçte büyük toprak sahiplerinin yalnızca ekonomik olarak değil merkezi otoriteye karşı kazandığı kısmi özgürlükle siyasi olarak da nüfuz kazandığını söylemek gerekmektedir. Rönesans ve Reform'un Orta Çağ sistemi üzerinde yarattığı yıkıcı etki, insanın temel alındığı, dini kurumların giderek etkisini yitirdiği ve bilime dayanan yeni bir tarihin başladığının açık bir ihbarı konumundadır.³³

Modernite böylece Avrupa'da siyaseti kökünden değiştirmeye başlamış ve Fransız Devrimi'ne kadar sürecek olan *Ancient Regime*'i yaratmıştır.³⁴ Çalışmanın ilerleyen safhalarında ortaya koyulacağı üzere siyasi tarih anlatısı Braudelci yöntemle yapılmaktadır. Bu bağlamda, modern ve postmodern dönem siyasetinin kavramlarını anlamaya ve tartışmaya devam ederken modernitenin yarattığı dönüşümü bir dayanak noktası olarak belirlemek makul bir tercihtir. Rönesans ve Reform ile birlikte oluşan *Ancient Regime* coğrafi keşifler akımının yeni dünyayı şekillendirmesi esnasında adeta bir ara geçiştir. 15. yüzyıldan itibaren tarımsal alanda yaşanan ilerlemelerin sürecin devamında buharlı makinenin icadı ile birlikte Sanayi Devrimi ile taçlanması, modern dünyanın başlangıcıdır. *Ancient Regime* anılan aralıkta kayda değer tahribatlara yol açan sayısız savaşa girilen bir dönemdir; ancak modernitenin itici

³² Roberts, 2016: 288

³³ Sander, 2006: 70-86

³⁴ Sander, 2006: 142

gücü ile birlikte nüveleri ortaya çıkan ulus devletleşmenin bu dönemin mahsulü olduğu kabul edilmelidir.

Norman, modernizmin Orta Çağ'ın yarattığı bağınazlığın yalnızca yüzeysel bir kısmını süpürdüğünü ileri sürerken aydınlanma dönemini ağırbaşlılık çağı olarak nitelendirir. Orta Çağ Hristiyanlığı'nı ebeveyne, laik Avrupa olgusunu ise Rönesans'ta doğan bir çocuğa benzettiği metaforun üzerine hayati önem taşıyan kırılmayı yaratan ana unsurun aklın özerkliği olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, aklın özerkliğinin çocukluk dönemindeki laik Avrupa'ya ilerici bir ivme kazandırdığı reddedilemez ancak laik Avrupa'nın ebeveyninin kalıtsal özelliklerinden tümüyle azade olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Orta Çağ karanlığı olarak betimlenen sürecin yaratıcısı tek başına din ve onu temsil eden kurumlar değil rasyonellikten uzak tüm dogmalardır.³⁵

Hume ve Berkeley ile birlikte Rönesans felsefesinin ampirik yönden yapı taşlarını oluşturan John Locke'un 17. yüzyıl sonlarında kaleme aldığı “Yönetim Hakkında İncelemeler” eserine dek modernist siyasanın monarşi ile yan yana olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Locke'un iktidarın doğa yasalarına bağlı kalması ve ırsilik üzerinden ilerlememesi gerektiğini öne sürdüğü, mülkiyet haklarına vurgu yaptığı ve toplumsal sözleşmeyi öne çıkarmasıyla liberalizmin temelinde yer alan rıza kavramını geliştirdiği eser ile birlikte modern devlete dair görüngüler ortaya çıkarken Rönesans felsefesi ile monarşiler arasında ayrım belirgin hale gelmiştir.³⁶ Anılan ayrıma karşın aydınlanmaya dair düşüncelerin monarşi tarafından tamamen reddedildiğini iddia etmek mümkün olmayacaktır. Esasen dünyanın değişik bölgelerindeki değişik grupların değişik amaçlarla aydınlanma felsefesine sarıldığı söylenebilir. Kapitalizmin ilk altın çağının tam merkezinde yer alan Hollanda ve Britanya topraklarında aydınlanma esintileri liberalizm ile eşdeğerdir. Sanayi Devrimi sonrası çağın önemli siyasi hadiselerinden birisi olan ve yarattığı etki ile modern devletin dönüşümü açısından da bir dayanak noktası oluşturan Amerikan Devrimi'nde ise koloniler aydınlanmacı düşünceyi isyanı meşrulaştırmak için kullanmıştır. Avrupa'nın geri kalanına bakıldığında; Prusya'da, Rusya'da, İspanya'da ve Avusturya'da aydınlanmacı düşüncenin imparatorlukları güçlü kılabilmek için kullanıldığı görülmektedir.³⁷ Bu bağlamda, geç bir tarihte olmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu'nun idealist padişahı II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen modernist hamlelerin aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir.

Amerikan Devriminin gerçekleşmesinin yarattığı en önemli sonuçlardan bir tanesi Avrupa siyasal yapısı için yeni bir tahayyülü ortaya koymasıdır. Amerikan devrimi ile

³⁵ Davies, 2011: 643

³⁶ Davies, 2011: 644-649

³⁷ Davies, 2011: 657

duyurulan Bağımsızlık Bildirgesi, Avrupa monarşilerinin yakın gelecekte ne türden bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bildirgenin maddeleri aydınlanmacı ideallerin uygulanabilir olduğunu göstermekle kalmamış; rızadan, güçler ayrılığından, halk iradesinden beslenen laik, cumhuriyetçi ve rasyonel vurgularla bezenmiştir.³⁸

Sanayi Devrimi temel biçimde “malların üretiminde ya da dolaşımın etkileyen süreçlerde maddi gücün cansız kaynaklarının kullanılması” ve “üretimin ve diğer ekonomik süreçlerin mekanizasyonu” gibi özellikleri barındıran, tarihin akışı içerisinde benzersiz bir üretim tarzının ortaya çıktığı bir kırılımı ifade eder.³⁹ İcat kavramı insanlık tarihi açısından çok eskilere dayanan bir mesele olmakla birlikte buharlı makinenin icadı anılan tarih açısından en önemli kırılmalardan birine tekabül eder. Durum yalnızca endüstriyel gelişme açısından ele alınmamalıdır; endüstrinin yaşadığı dönüşümün bir benzerini tarımda yaşamıştır. Henüz 15. yüzyıldan itibaren ivme kazanan tarımsal faaliyetler sonucunda, özellikle 18. yüzyıla gelindiğinde, insanların daha iyi beslenmesi ölüm oranlarını düşürdüğü gibi ülke nüfuslarının da hızlı bir biçimde artmasını sağlamıştır. Örneğin, İngiltere’de 18. yüzyıl öncesi her yüzyılda 1 milyon nüfus artışı yaşanmışken 18. yüzyıl boyunca bu sayı 3 milyona ulaşmıştır. Nüfus artışıyla Sanayi Devrimi süreçlerinin birbiri açısından itici güç oldukları ileri sürülebilir. Fransa’nın Sanayi Devrimi’ne kadar gelen süreçte yaklaşık üç yüz yıl boyunca nüfus düzeyini önemli ölçüde artıramaması, İngiltere’nin Fransa’ya üstünlük sağladığı konulardan birisidir. Doğrusu Sanayi Devrimi gerçekleşmek üzereyken İngiltere yeraltı kaynakları, mevcut ticaret ağı, artan nüfusu ve siyasi istikrarı ile müesses siyasi yapılar içerisinde kısa vadede rakipsiz gözükmemektedir.⁴⁰

Sermaye birikiminin merkezinde yaşanan süreç iktisadi açıdan talepleri arttırmış ve sonucunda tarım, hayvancılık ve sanayi alanlarında kaydedilen ilerleme sürdürülebilir bir hale gelmiştir. İnsanın etkin olduğu, üretim araçlarının dönüşümünün toplumsal ve politik alana etkisini gösterecek olan; nüfus artışının, ekonomik büyümenin, ulaşımda, tarımda, sanayide yaşanan fevkalade ilerlemenin bir arada bulunduğu bu döngü, tarihsel materyalizm bakış açısından değerlendirildiğinde insanlık tarihinde yeni bir kırılmayı yaratmaya muktedir ve çoktan harekete geçmiştir.⁴¹

Kırılma sermaye birikimi ile doğrudan orantılı olup kısa bir süre içerisinde sosyoekonomik etkilerini göstermiştir. Öncelikle sistem makineleşmeye karşın halen yoğun bir emeğe ihtiyaç duymaktadır ancak sermaye sahipleri açısından emekçilerin makinelerle

³⁸ Davies, 2011: 684-685

³⁹ Giddens, 2008: 187-188

⁴⁰ Davies, 2011: 730

⁴¹ Huberman, 2012: 193-196

aynı değerde dahi olmadığını ileri sürmek mümkündür. Bu sebeple para onu kazandırana yani makinelerin bakımına, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine harcanmaktadır. Emekçi, en fazla iş gücünü kullanarak alabileceği en düşük ücretle çalıştırılmaktadır; doğal olarak sermaye birikimini kökünden etkileyen bu durumun sonucunda modern dönemin başlangıcının sınıfsal ayrımı gözle görülür hale gelmiştir. Bir başka etki olarak işgücü ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan şehirleşme gösterilebilir. Huberman açısından gelişmiş kapitalizmin ilk örneği olarak kabul edilen İngiltere örneğine bakıldığında 18. yüzyılın son çeyreğinde şehir merkezlerinde nüfusun yalnızca yüzde otuzu yaşarken 1841 yılına gelindiğinde şehir nüfusu yüzde yetmiş dörde çıkmıştır. Ancak bu şehirleşmenin emekçi sınıfı açısından oldukça kalabalık ve sağlıksız yerlerde yaşamaktan ibaret olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Sermaye birikiminin yarattığı adaletsizliğin bir başka etkisi kendisini devletle kurduğu ilişkide göstermektedir. A.Smith'in ifadesi ile devlet, mülkiyetin güvenliğini korumayı bir hedef olarak gören bir yapıya bürünmüş ve devletle sermaye sınıfı arasındaki ilişki belirgin hale gelmiştir. Devlet aygıtının anılan dönüşümü modernizm, devrim çağı, sermaye ve Batı uygarlığı arasındaki ilişkinin temelinde ihtişamlı biçimde yer almaktadır.⁴²

Hobsbawm'a göre Sanayi Devrimi, kendini sürekli besleyen bir büyümenin kalkış noktasını göstermektedir. 1780'lerde patlak verdiği kabul edilen devrim, insan, mal ve hizmet sayısının sürekli biçimde artmasını besler ve aynı biçimde bundan beslenir. Sürecin Avrupa'nın birçok yerinde refah ve parasal bolluk getirdiği aşikârdır. Ancak bunun dağılımı hususu önemli bir soruna işaret eder; üstelik sorun yalnızca ulusal manada değil uluslararası siyaset açısından da önemlidir. Fransız Devrimi'nin ilerlemeci etkisindeki Fransa'nın gerek düşünsel gerek bilimsel açıdan İngiltere'nin önünde olduğu kabul edilmesine karşın İngiltere, güçlü ekonomisi ve sömürge pazarındaki saldırganlığı ile Sanayi Devrimi'nin öncüsü olmayı başarmıştır. Devrim, kısa bir süreç içerisinde olup biten ve ilerleyen süreçte yalnızca ufak çaplı etkilerini gördüğümüz bir husus olmadığı gibi İngiltere'nin öncülük eden ülke olması uluslararası siyasette beliren sömürge pazarı ve kaynak çatışmasını nihayete erdirmemiştir. Devletlerin giriştiği sömürgecilik yarışının yanında devrimin yarattığı etkilerden belki de en önemlisi toplumsal olanıdır; insan, mal ve hizmet sayısının sürekli ve sınırsız şekilde artmasından beslenen sistem, aynı zamanda sermaye birikiminin eşitsiz dağılımı ile büyük bir sefaletle yol açmıştır. Yalnızca emekçi sınıf değil küçük sermayelere sahip sanayiciler, tüccarlar ve burjuvazi kesimi devrimin etkileri ile sarsılmıştır. Bu esnada büyük sermayeye sahip sanayiciler, tüccarlar ve burjuvazi kesiminin ise giderek etkin hale geldiği görülmektedir. Sisteme karşı oluşan tepkiler, işçilerin makinelere saldırması hadisesinde

⁴² Huberman, 2012: 200-214

somut biçimde kendisini göstermiştir. İlerleyen süreçte emekçi sınıfı ile küçük burjuvazi sefalet ortak paydasında birleşerek radikal kitle hareketlerinde bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki örneğe bakıldığında, radikal kitle hareketlerinin temel aktörleri olan emekçiler ve küçük burjuvazi Jacksoncı Demokratlara eklemlenmiştir.⁴³ Tez çalışmasının temelinde yer alan ABD ve popülizm örneğinde ele alınan Donald Trump'ın popülist ajandasının Jackson dönemi politikalarından beslendiğine yönelik araştırmalar durumu ilgi çekici hale getirmektedir.

Fransız Devrimi'nin ardından 1848 Devrimleri'ne kadar geçen süreçte en önemli siyasi tarih olarak 1830 yılı işaret edilebilir. Bu tarih pek çok Avrupa ülkesi açısından milliyetçi akımların siyasal alanda güç kazandığı bir tarih olmakla birlikte İngiltere ve Fransa'da bilinçli bir işçi sınıfının var olması açısından önemli bir kilometre taşıdır. Sefaletle sınanan ve radikalizme yönelen kitle hareketlerinin sonucunda Avrupa'nın neredeyse tamamında uzun süre boyunca devam edecek olan toplumsal bunalım döneminin başlangıcı 1830'da patlak veren devrimci dalgaya tekabül eder. 1830 devrimi hem kitlelerin devrim yapması ihtimalini gerçeğe dönüştürmüş ve ulusal ve uluslararası siyaset açısından şahsına münhasır bir kırılma yaratmış hem de sermaye sahipleri ile emekçiler arasındaki çizginin belirgin hale gelmesini sağlayarak halk kavramını proletarya ile neredeyse özdeş hale getirmiştir. 1848 devrimleri de selefine benzer biçimde Fransız Devrimi'nin ortak düşünsel mirasından etkilenen ve yarattığı siyasi dönüşümün yeni sıra ulus olma sürecine önemli ölçüde katkıda bulunan bir hadise olarak nitelendirilebilir.⁴⁴

Devrimlerin ulus olma sürecine etkisi yalnızca sermaye birikiminin en yoğun olduğu yerlerde, Sanayi Devrimi'nin etkisinin en çok hissedildiği ülkelerde değil kıtanın tamamında hissedilmiştir. Tarihin aktığı yol tabiatıyla Vestfalya'dan bu yana ulusal birliğini sağlamaktan uzak kalan İtalya ve Almanya'nın siyasi ve ekonomik açıdan benzerine rastlanmadık biçimde gelişen olaylarla bezeli devrim çağında resme ne şekilde gireceği sorusunu akla getirmektedir.

Modernizmden Sanayi Devrimi'ne ve ulus-devlet fikrine giden yolda yarattığı etki sebebiyle Fransız Devrimi haklı bir biçimde sıklıkla telaffuz edilir ancak en az onun kadar hayati olan Amerikan bağımsızlık hareketinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Fransa'nın desteği ile gerçekleşen Amerikan Devrimi, sömürgecilik faaliyetlerinin nihai noktasının ne olacağına dair bir perspektif yaratmakla birlikte modernizm akımının ortaya çıkardığı birçok düşüncenin ve değerler manzumesinin hayata geçirilebilir olduğunu açıkça ortaya

⁴³ Hobsbawm, 2013: 36-49

⁴⁴ Hobsbawm, 2013: 123-140

koymuştur.⁴⁵ Anayasal haklar, federalizm ve devlet mekanizmasının işleyişi açısından oldukça ilerici bir tutuma sahip olan devrim⁴⁶ adeta modern siyaseti müjdelere niteliktedir.

ABD ve Fransa'daki devrim hareketleri ekonomik, toplumsal ve siyasal yönleri ile önce Avrupa'da ardından dünya genelinde somut biçimde hissedilen bir etki yaratarak küreselleşmeye giden yolun önünü açmıştır. Anılan devrimler, bireyin bilinçli bir biçimde siyasal geleceğini değiştirebileceğini kanıtlayarak geleneksel hükümet anlayışının temellerini sarsmıştır. Politik alanın sorumluluğu tanrı yerine bireyin eline geçtiğinde, artık yöneticilerin egemenliklerinin sorgulanması süreci başlamıştır. Hatta artık yönetici sınıf için topluma kendisini açıklama ve kabul ettirme yükümlülükleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Yöneten ve yönetilen arasında ilerleyen süreçte ters yüz olacak olan geleneksel ilişkinin çatırdamasının ardında modern çağın politikası için çığır açan iki devrimin yer aldığı söylenebilir.⁴⁷

1.3.3. Sermaye Birikimi ve Küresel Etkileri

1848 Devrimleri'nin getirdiği kısa süreli durgunluğun ardından dünya tarihinde daha önce eşi benzeri görülmemiş bir ekonomik ilerleme ve parasal genişleme dönemi yaşanmıştır. Ekonomik patlama öncelikli olarak devrimler sürecinde sarsılan yönetimlerin bir nebze rahatlmasını sağlamış, böylece uzun yıllar boyu devam eden çatışma hali yerini derin bir sessizliğe bırakmıştır. 1850'de başlayan refah ve bolluk hali 1857'de kesintiye uğramış olsa dahi 1873'e kadar etkisini arttırarak devam etmiştir. Bu süreçte arada yaşanan ekonomik çöküntüler bir nevi 'piyasa düzeltmesi'dir. Bu nedenle dönemi kapitalizmin ilk altın çağı olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Sanayi Devrimi'nden itibaren ortaya çıkan devrimci dalga ise ekonomik büyümenin müessesesi siyasi yapıya adeta kalkan olması sebebiyle umutsuzluğa bürünmüştür. Sonuç olarak kapitalizmin altın çağı devlet-sermaye ilişkisi açısından kayda değer bir kırılma ortaya koymuştur. Uluslararası siyasetin seyri tabii haliyle devlet-sermaye ilişkisinden doğrudan etkilenecektir. Ekonomik genişleme durumu yirmi yıldan daha fazla bir süre boyunca devam ederken Avrupa ve Amerika'da yaşanan diğer önemli siyasi gelişmeler,-İtalya ve Almanya'nın ulusal birliklerini tamamlamaları, Amerikan iç savaşı gibi, tarihin artık yeni bir yola doğru aktığını göstermektedir. Ayrıca demiryollarının yoğun biçimde kullanılmaya başlanması ve yine aynı tarihlerde altın arzında yaşanan bollaşma muazzam bir parasal genişleme dönemine işaret ettiği gibi ticaretin yeni biçimi ve potansiyeli açısından heyecan verici bir çağ başlatmıştır. Düşük sermaye ile yüksek kar elde

⁴⁵ Sander, 2006: 156-157

⁴⁶ Sander, 2006: 157

⁴⁷ Sander, 2006: 151-163

edilebilen dönem uluslararası serbest ticaretin akıl almaz bir hızla yayılması ile birleşince, örneğin İngiltere'de anılan yirmi yıllık süreç içerisinde makine ihracatı neredeyse on katına çıkmıştır. Sanayi Devrimi'nin ardından yaşanan kapitalist zirve tüm verileri ile ihtişamlı bir görüntü arz etmektedir. Refah döneminin zirvesinde Sanayi Devrimi'ni ve yarattığı etkileri başka bir boyuta taşıması muhtemel iki endüstri ortaya çıkmıştır: kimya ve elektrik.⁴⁸ Hobsbawm, kimya ve elektrik endüstrisindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı devrimci teknolojinin bilimin sanayiye doğrudan nüfuz etmesine yol açtığını öne sürer. Bu bağlamda ulusal birliğini tamamlamış olan Almanya'nın uluslararası siyaset açısından etkin biçimde devrede olacağını söylemek gerekecektir. Askerlik çağındaki erkek nüfusunun yalnızca yüzde ikisi okuma yazma bilmeyen Almanya bilimin sermaye birikimi ile doğrudan ilintilendiği bu çağda tarihin yeni bir yola akmasına sebebiyet verecek olan önemli bir aktör haline gelmiştir.⁴⁹

1873 yılı, aynı zamanda çağın büyük depresyonunun başladığı tarihtir. Neredeyse yüzyıl sonuna kadar devam edecek olan bu çöküntü ardı ardına iflasların geldiği, hisselerin birkaç sene içerisinde yüzde altmış değer kaybettiği, maden faaliyetlerinin yarısının durdurulduğu, küresel göçün giderek azaldığı, kapitalizmin gördüğü ilk büyük darbeyi işaret eder. Devam eden sürecin liberalleşme açısından önemli bir tahribat yarattığı ileri sürülebilir ancak kesin olan; dünyadaki iki farklı noktanın tarih boyunca birbirine hiç olmadığı kadar yakın olduğudur.⁵⁰ 1840'tan ekonomik çöküntünün halen yaşandığı 1880'e kadar açık demiryolu hatları Avrupa'da 1.700 milden 101.700 mile, Kuzey Amerika'da 2.800 milden 100.600 mile ulaşmıştır. Dünyanın artık birleşmekte olduğunun küçük ama önemli bir göstergesi olan bu değişim, kamusal, siyasal, ekonomik ve teknolojik etkileriyle devrimsel niteliktedir. Telgraf bu çağın bir diğer devrimidir; ön görülebileceği üzere ticari ve siyasi açıdan önemli etkileri haiz olan bu devrim oldukça dikkate değer bir başka yeniliğe daha yol açmış ve iletişimi köklü bir biçimde dönüştürmüştür. Doğal olarak haber mefhumu doğrudan etkilenmiştir. İronik biçimde, telgrafın iletişim alanında yarattığı ve habercilik sektörünü biçimlendiren gelişme teknolojik ilerlemenin zirvesinin yaşandığı düşünülen dönemde kendisi dışındaki her teknolojik gelişmenin yavaşlığını ortaya koyduğu gibi, telgrafın yaygın biçimde kullanıldığı ülkelerin Sanayi Devrimi'nden henüz yeteri ölçüde beslenmemiş olan dünyanın önemli bir kısmı ile arasındaki farkı süratle derinleştirmiştir. Modernizmin biçimlendirdiği Sanayi Devrimi'nin etkisi ile hayat bulan görkemli çağ dünyanın hızlı biçimde standardizasyona ilerlediği sürece karşılık gelir. Ancak bunun gerçekleşmesi için uzun bir

⁴⁸ Hobsbawm, 2012: 43-56

⁴⁹ Hobsbawm, 2012: 57-59

⁵⁰ Hobsbawm, 2012: 61

sürece ihtiyaç duyulacaktır; adımlar henüz bebek adımları olarak kabul edilebilir. Standardizasyon, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kullanımı, ticaretin sürekliliği ve ekonomik ilerleme açısından önem arz eden bir husustur ancak dünyada iki noktanın tarih boyunca birbirini hiç olmadığı kadar yakın hale gelmesi kapitalist ekonomi açısından önemli bir soru işaretini de ortaya çıkarır: Serbest kapitalist piyasanın önderliğinde bir dünya ekonomisi yaratmak tahayyülü, yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte ütopya olmaktan uzaklaşmıştır; özellikle Amerika'nın ve Avrupa'nın bu hususta dikkat çekici bir ilerleme kaydettiği ileri sürülebilir. Bu noktada dünya ekonomisi yaratma tahayyülü, “iktisadî kıt kaynaklar” bakış açısına sahip, birbirine rakip ulusal ekonomilerin entegre oldukları bir yapıyı gerektirmektedir. Entegrasyon büyük bir fırsata işaret ettiği kadar riski haizdir; parçalardan herhangi birinde yaşanabilecek bir sarsıntı bütün sistemi etkileyecektir. 1873'ten neredeyse yüzyılın sonuna kadar devam eden çağın büyük depresyonu bunun en açık örneğidir.⁵¹

Marx'ın ön gördüğü üzere sermaye birikimi meselesinin etkileri evrensel, dehşet verici bir soruna evrilmek üzeredir. Uluslararası siyaset, -bir savaşlar tarihidir, birdenbire bir yer kapma oyununa dönüşmüştür. Sanayi Devrimi, devletlerin “iktisadî kıt kaynaklar” bakış açısıyla birleşince sömürgeleştirme sermaye birikiminin en etken unsuru haline gelmiştir. 19. yüzyıl Batı uygarlığı, Hobsbawm'ın ifadesi ile

“ekonomisinde kapitalist; yasal ve anayasal yapısında liberal; karakteristik özellikler taşıyan hegemonik sınıfının imgesi bakımından burjuva; bilim, bilgi ve eğitimdeki gelişme, maddi ve manevi ilerleme bakımından gurur verici; bilim, sanat, siyaset ve endüstride yaşanan devrimlerin doğum yeri; ekonomisi dünyanın büyük kısmına nüfuz eden; askerleri dünyanın büyük kısmını fetheden ve boyun eğdiren; nüfusu bir insan soyu oluşturacak kadar artan; başlıca devletleri dünya siyasal sistemi oluşturan”

bir yapı olarak resmedilebilir.⁵² 20. yüzyıla gelindiğinde sömürge imparatorluklarının parçalandığı, tarihte daha önce eşi görülmemiş bir refah ve bolluğun yaşandığı zirvenin ardından büyük ekonomik buhran sebebiyle ekonomilerin çöktüğü, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte tahayyül edilmeye başlanan dünya ekonomisi fikrinin yara almış gözüktüğü bir Batı uygarlığı ile karşı karşıya kalınır.⁵³

Uluslararası siyasetin anılan köklü değişimlerden etkilenmemesi olası değildir. Bir yandan devletlerin uzun yıllar boyu süren refah dönemi boyunca sermaye kesimi ile içinde bulunduğu ilişki, diğer yandan 1873'ten itibaren yirmi yıldan daha uzun bir süre boyunca devam eden büyük depresyonun yarattığı tahribat ve öte yandan Almanya ile İtalya'nın ulusal birliğini tamamlaması, tarihin aktığı yeni yolda modernizmin bir başka icadının uluslararası ilişkilerin temel aktörü haline geleceği sürecin etkeni ve tanığıdır. Ulus inşası, başlangıcı için

⁵¹ Hobsbawm, 2012: 68-81

⁵² Hobsbawm, 2015: 8

⁵³ Hobsbawm, 2015: 9

Vestfalya'ya, en önemli kırılma noktası için Fransız Devrimi'ne atıfta bulunulan; 20. yüzyıl uluslararası siyasetinin başlangıç döneminin tartışmasız en önemli kavramıdır. İnşa olgusu dönemin radikal düşünce akımlarından milliyetçilik ile doğrudan ilintilenmiştir. Milliyetçilik, ulus devlet olmanın tutarlı ve makul bir programı olarak benimsenmiştir. Monarşilerin giderek güçsüzleştiği ve Sanayi Devrimi'nde önemli ilerleme kaydeden büyük devletlerin dünya haritası üzerinde adeta yer kapma oyunu oynadığı yıllarda ulus devletleşme akımını başlatan modernist eğilim, Avrupa devletlerinin yüzyıllardır süregelen savaşlar sebebiyle sürekli canlı tuttıkları gerilim ve sömürgeleşme faaliyetlerinin hızlanması ile aynı dönemin bileşenleri olarak denk düşünce 20. yüzyıl uluslararası siyaseti ilerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere iki büyük felaketle karşı karşıya kalmıştır. Ancak milliyetçiliğin burjuva liberalizmi ile uyuşabileceği konusunda oldukça açık bir görüntü ortaya çıkmıştır.⁵⁴ Bu bağlamda ulus devlet-liberalizm ilişkisi uluslararası siyasetin tayin edici unsurlarından birisi haline gelmiştir. İki savaş döneminin bu ilişkiyi önemli ölçüde dönüştürdüğü ama anılan ilişkinin 20. yüzyıl için yarattığı etkinin aşikar olduğu eklenmelidir.

1.4. Orta Vadenin Tarihi Seyri

1.4.1. Ekonomik ve Siyasi Çerçeve

1815 yılında Napolyon Savaşları'nın sonlanmasının ardından uluslararası sistemde gerçekleşen bir takım değişimler, modern çağın dönüşümünde pay sahibi olduğu kadar dünya savaşları açısından da önemli bir unsurdur. Napolyon Savaşları'nın yarattığı maliyet, liberal düşüncelerin ön plana çıkmasını sağlamış; barış ve istikrarın korunması temel amaç haline gelmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen “global” ticaret ve ticari anlaşmalar bu amaca hizmet etmiştir. İngiltere'nin Sanayi Devrimi'nin avantajlarını kullanarak kurduğu ekonomik tahakküm aynı zamanda siyasi bir üstünlüğün temelini atmıştır. Sanayi Devrimi kümülatif bir devrimdir; ağır ağır gerçekleşmiş ve sonucunda uluslararası sistemi aynı şekilde ağır biçimde dönüştürmüştür. İngiltere'nin kurduğu üstünlüğün yanı sıra Batı dışı güçlerin durumunu göz ardı etmemek gerekir. 1800-1900 yılları arasında bir bütün halinde Avrupa'nın dünya geneli üretim payı % 28.1'den % 62'ye yükselirken Çin'in payı % 33,3'ten % 6.2'ye düşmüş, Hindistan-Pakistan bölgesi ise % 19.7'den % 1.7'ye doğru dramatik bir azalma yaşamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Avrupa Uyumu, büyük güçlerin birbiriyle yüksek ölçekte çatışmalarını önlerken buhar makinelerinin ve bağlı icatların Avrupalı ülkelere getirdiği teknolojik avantaj, ekonomik alanda olduğu kadar askeri alanda da fark yaratmıştır. Birbirleriyle yaşanabilecek büyük bir savaşın yıkıcı etkisinden uzak durmaya çalışan Avrupalı güçler teknolojik

⁵⁴ Hobsbawm, 2012: 113

avantajlarının yarattığı askeri farkı sömürgecilik faaliyetlerinde kullanmaktan geri durmamıştır.⁵⁵

Egemenliği kurumsallaştırmayı başarmış olan 19. yüzyıl devleti, Sanayi Devrimi ile birlikte temel bir siyasal ve ekonomik problemle karşı karşıyadır. Ulusal üretimin dağıtımı ve üretim araçları üzerindeki denetim kabiliyeti, devletin yönetim gücünün kapsamına dair önemli bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu noktada 19. yüzyıl devleti, yönetim gücünü ulusal refahın artırılması yönünde kullanmıştır. 19. yüzyıl boyunca devlet aygıtı, -Batı merkezli bakıldığını ifade etmek gerekir, toprak, emek ve sermaye üçgeninde ortaya çıkan mekanizmaların kendilerini idare edebilmeleri için yasal ve ekonomik çerçeveleri oluşturmaktan ileri gitmemiştir. Bu durum, devletin kesin bir biçimde etkin olmayan bir rolü üstlendiğini göstermemektedir. Aksine en az müdahale ile en uygun yapının ortaya çıkarılması amacı bulunmaktadır.⁵⁶

Ancak Sanayi Devrimi'nin etkilerinin Avrupa'nın her bölgesinde benzer şekilde ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Uzun bir müddet boyunca devam edebilen Avrupa Uyum sürecinin bozulmasının temelinde de anılan eşitsizlik yatmaktadır. ABD'nin gittikçe güçlenmesi ile birlikte sanayileşmenin Avrupa'nın tekelinden çıkması, İtalya ve Almanya'nın ulusal birliklerini tamamlaması ve sömürgecilik yarışına dahil olma süreçleri düşünüldüğünde kıtayı politik bir karmaşa döneminin beklediği açıkça görülmektedir.⁵⁷ Sanayi Devrimi sonrası sürece bakıldığında devrimin dünya siyaseti açısından geri döndürülemez bir etkiye yol açtığı ve İngiltere'nin dünya ticaretinin merkezine yerleştiği görülmektedir. İlk etapta, iç piyasanın daha önemli olduğu ve ihracatın kısıtlandığı bir yönelim söz konusu iken liberal değerlerin güç kazanması ile birlikte durum tersine ilerlemeye başlamış ve zaman içerisinde serbest ticaretin önem kazandığı görülmüştür. 1860 yılında İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen ticaret anlaşması ile birlikte ortaya çıkan “en ayrıcalıklı ülke” kuralı kısa bir süre içerisinde Avrupa'daki diğer ülkelerle gerçekleştirilen anlaşmalar ile birlikte Avrupa ekonomisi açısından hakim kural haline gelmiştir. Böylece Avrupa 1800'lü yılların sonunda neredeyse bir serbest ticaret bölgesi durumundadır. 1870'li yıllarla birlikte çift metal sisteminden vazgeçilip altın standardı sisteminin uygulanmaya başlanması, liberal ekonomik anlayışın hakimiyetini tesciller durumdadır. Doğal olarak, fiiliyatta gerçekleşen gelişmeler liberal ekonomi düşüncesinin teorik boyutunun derinlik kazanmasını da sağlamıştır. Liberal ekonominin *laissez-faire* düşüncesi hakimiyet kazanmış ve en iyi yönetimin en aza indirgenen

⁵⁵ Kennedy, 1996: 169-179

⁵⁶ Poggi, 2014: 129-136

⁵⁷ Kennedy, 1996: 225

yönetim olduğu düşüncesi küreselleşme açısından ilk göstergelerin ortaya çıkışını müjdelemiştir.⁵⁸

Dünya savaşlarına doğru gidilirken İngiltere'nin Sanayi Devrimi'nin merkezinde edindiği pozisyonu kaybettiği görülmektedir. Sanayi Devrimi'nin ilk aşamasının en önemli unsuru olan tekstil yerini demir, çelik ve kömüre bırakırken, Almanya Britanya sanayisine kafa tutmayı başarabilecek duruma gelmiştir. Ek olarak İtalya'nın önemli atılımlar yaptığını ancak halen Batı Avrupa'nın gerisinde bulunduğunu belirtmek gerekir. Avrupa'da gerçekleşen bu büyük dönüşümde Doğu Avrupa, Balkan ve İber Yarımadası ülkeleri değişime uyum sağlayamamış ve Sanayi Devrimi'nin merkez ülkeleri ile arayı kapatamamıştır.⁵⁹ Bu andan itibaren Avrupalı güçlerin korkudan kaynaklanan ancak tavizsiz biçimde gerçekleştirdikleri ittifak hazırlıkları ön plana çıkmıştır. Korkudan kaynaklanmaktadır; örneğin Fransa ve Rusya'yı bir araya getiren ilkinin Alsace-Lorraine, ikincisinin Doğu Avrupa üzerindeki planları için güçlü bir Almanya'nın varlığı ciddi bir tehdittir. Tavizsiz biçimde ittifak çabası gütmektedirler; çünkü iki blok açısından bakıldığında da diğer bloğun ittifakı giderek katılaşmaktadır. Bu döngü, dünyayı tarihin o anına dek görülen en büyük yıkıma sürüklemektedir.

1880'lerle birlikte Almanya'nın uluslararası politikadaki pozisyonunu açık biçimde kurduğu ittifaklarla sergilemesi, kıtada bloklaşma durumunu yaratırken bir süredir sorunsuz ilerleyen serbest ticaret rüyası için sonun başlangıcı anlamına gelmektedir. İngiltere, Fransa ile Afrika'da, Rusya ile Asya'da çıkar çatışmasına sahip olmasına karşın Üçlü İttifak'ın⁶⁰ kurduğu birliktelik ve Avrupa Uyumu'nun pratikte işlerliğini yitirmesini üzerine Fransa ile Fas ve Mısır, Rusya ile İran özelinde anlaşmalar gerçekleştirerek Avrupa'nın yeni resmini ortaya koymuştur. İki cephedeki üçer Avrupalı güç, Avrupa Uyumu'nun sonlandığını fiili olarak ilan ederken dünya savaşının patlak vermesi bir an meselesine dönüşmüştür.⁶¹

Dünya savaşlara doğru ilerlerken bunun en önemli müsebbibinin sömürgecilik yarışı olduğunu vurgulamak gerekir. Emperyalizm olarak da adlandırılan ve bir devletin kendi sınırları dışındaki topraklara sahip olma arzusunu vurgulayan bu yarış özellikle Almanya ve İtalya'nın siyasal birliklerini tamamlamasının ardından ekonomik bir yer kapma mücadelesine dönüşmüştür. Sömürgecilik yarışının ortaya çıkışını Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi ile açıklamak mümkündür. İlk olarak, sanayinin gelişmesi üretimi artırmış, bunun sonucunda gerçekleştirilen üretim fazlası için pazar ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, ham madde

⁵⁸ Berend, 2015: 12-20

⁵⁹ Berend, 2015: 34-52

⁶⁰ Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşmaktadır.

⁶¹ Polanyi, 2001: 19-20

kaynaklarının kısıtlı olması Avrupalı güçleri bir an önce yeni fetihler yapıp sömürge toprakları oluşturma konusunda yarıya itmiştir. Sanayinin gelişimi uluslararası ticaretin de gelişimini simgeler ancak Afrika ve Uzakdoğu ülkeleri için bu ticaretin tarafı olmak sanayileşme sonucu ortaya çıkan bir tercih değil sanayileşmiş Avrupalı güçlerin sömürgesi olarak bir zorunluluk sonucu oluşmuştur.⁶²

Sanayi Devrimi'nin yarattığı eşitsizlik merkez ülkelerden daha geride kalan periferi ülkelerinin *laissez-faire* sistemine gittikçe daha yüksek sesle itiraz etmesine yol açmıştır. Bu durum devlet müdahaleciliğinin yeniden güçlenmesini ortaya çıkarmıştır. Nitekim Rusya ve İspanya gibi merkez ülkelerin gerisinde kalan ülkeler, serbest ticaretin kendileri açısından faydasız olduğu sonucundan hareketle yüksek gümrük vergileri uygulamaya geri dönmüştür. Dünyayı Birinci Dünya Savaşı'na doğru sürükleyen kıt kaynaklar, sömürgecilik ve eşitsizlik sorunları yalnızca periferi ülkelerinde değil, zaman içerisinde Fransa ve Almanya'da da itirazların yüksek sesle dile getirilmesine yol açmıştır. Bu durum anılan ülkelerde sol ya da sağ tandanslı radikalizmin yükselişini tetikleyecektir. Ek olarak Sanayi Devrimi'nin merkezinde yer alan ülkelerin kurduğu sömürgeci egemenliğin ne kadar sürdürülebilir olduğu konusu dönem itibarıyla tartışılmalı hale gelmiştir. Bu esnada ABD'nin Avrupa ile kıyaslanamayacak büyüklükte sanayileşmiş hale gelmesi, dünya sanayisinin yeni bir lideri olduğunu ortaya koymuştur. Kısacası yüzyıllardır devam eden Avrupa üstünlüğü artık sallantıdadır; dahası savaş gittikçe yaklaşmaktadır.⁶³

2. Dünya Savaşı esnasında kaleme aldığı çalışmasında 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişin dünya tarihi açısından nasıl büyük bir kırılma yarattığını açıklayan Karl Polanyi, iddiasının temeline kapitalist sürecin yarattığı ekonomik ve politik olguları yerleştirmektedir. Buna göre 19. yüzyıl uygarlığı dört ana kurum üzerinden tanımlanır. Bunlardan ekonomik olanları uluslararası altın standardının varlığı ve kendi kendini yöneten piyasadır. Politik olanlar ise uluslararası sistemde var olan güç dengesi ve tarihin akışı içerisinde ön plana çıkan devletin liberalleşmesidir. Ancak güç dengesinin devamlılığını açık bir şekilde uluslararası altın standardının üzerine inşa edilen bir yapı olarak ele alan, liberal devletin ise bizzat kendi kendini yöneten piyasanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını öne süren Polanyi, politik ve sosyal yapının ekonomik unsurlar tarafından doğrudan belirlenen,-ya da en azından etkilenen, yapılar olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte anılan kurumlar arasındaki ilişki ağı toplumların özgürce, devletlerin ise barış içerisinde yaşamasını sağlamaktan uzak kalmıştır. Dahası Polanyi'ye göre özleri itibarıyla bunu sağlamaları mümkün değildir.⁶⁴

⁶² Armaoğlu, 2014: 413-414

⁶³ Berend, 2015: 52-55

⁶⁴ Polanyi, 2001: 14-15

Polanyi'ye göre altın standardının kabul gördüğü ve serbest ticaretin liberal devletler tarafından yürütüldüğü dönem, Sanayi Devrimi sonrasına karşılık gelir. Çalışmada uzun vade olarak adlandırılan bu dönem, orta vadeye doğru ilerlerken hem güç ilişkilerini hem devleti dönüştürecek ve tarihin seyrini dünya savaşlarına doğru yönlendirecektir. Polanyi, 19. yüzyılın önemli bir bölümünde sürdürülen ekonomik yapının politik yapıya nasıl etki ettiğinin yeterince anlaşılmadığını ileri sürer. Buna göre, güç dengesini ve dolayısıyla barışın sürekliliğini sağlayan, altın standardının korunmasıdır. Böylece, serbest ticaretin önündeki engeller aşılmış; kendi kendini yöneten piyasanın yarattığı refah ve zenginlik devletin liberal bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. Ancak altın standardının ortadan kalkması, korumacı ekonomi politikalarının uygulanmasına ve işbirliği yerine çatışmanın önem kazanmasına yol açmıştır.⁶⁵ Nitekim, anılan dönemde devletin ekonomik alandaki regülasyon kabiliyeti asgariye indirgenmiş ve yalnızca yasal denetlemelerin sorumluluğu üzerine yüklenmiştir. Sanayi Devrimi sonrası dönem, yarattığı güç ilişkileri ve sermaye birikimi sebebiyle doğal haliyle önem arz etmektedir. Ancak çalışmada daha önce kümülatif yönüne vurgu yapılan devrimin kıtanın, hatta ülkelerin farklı bölgelerinde farklı hızda ve yoğunlukta ilerlemesi önemli bir sorundur. Kıt kaynaklara erişim meselesi, devlet aygıtının ekonomik alanda asgari rolü kabul etmesi ile çelişmiştir.

1.4.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Yarattığı Kırılım

1880'li yıllarla birlikte güç kazanan himayecilik anlayışı iç piyasanın yeniden önem kazanmasını sağlamış ve bu durum sanayi ürünlerinin gümrük vergisine tabi tutulduğu uygulamaların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Polanyi'nin 20. yüzyıl başlangıcına yaptığı vurgu bu nedenle hayatidir. 20. yüzyılın başlangıcı ile birlikte sanayileşmeye çalışan ancak merkez ülkelerin edindiği güce erişemeyen periferi ülkeleri sıkı bir biçimde gümrük vergilendirmesi politikasına tutunmuştur. Fransız Devrimi'nden itibaren Almanya ve İtalya'nın ulusal birliklerini tamamlamasına kadar geçen süreçte gerçekleşen *pax-Britannica* dönemi, İngiltere'nin maddi güç ile rıza üretimini sağlayarak kurduğu hegemonik yapıyı işaret eder. İngiltere'nin yayılmacı kapitalist anlayışını askeri gücü ve diplomatik üstünlüğü ile birleştirdiği dönem, bir bakıma liberal uluslararası ekonomik düzeni ortaya çıkarır. Sonucunda küresel ilişkilerin kalıcı bir değişime uğradığı dönem, iki dünya savaşının yaşandığı yeni bir düzenin doğumuna da katkı sağlamıştır. Almanya ve İtalya'nın ulusal birliklerini sağlaması ve artık ABD'nin küresel siyasetin dengelerini değiştirebilecek güçte bir aktör titrine sahip olması, liberal uluslararası ekonomik düzenin dönüşümü için kritik

⁶⁵ Polanyi, 2001: 21

hususlardır. Ancak Sanayi Devrimi'nin ardından emek faktörünün siyasete olan etkisi devletleri zorunlu bir dönüşüme iterken haliyle düzenin değişimini de doğrudan etkilemiştir. İşçi sınıfının siyasi etkinliğinin giderek artması ve mevcut ekonomik düzenin çıktılarına karşı edindikleri pozisyon, ideolojik bir blokun oluşması ve güçlenmesi için gerekli ortamı hazırlamıştır. Bundan dolayı, devletlerin kapitalist sistemin varlığını idame ettirebilmek için önceliklerini yeniden belirleme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece sınıf çatışmasının önüne geçmek amacıyla ulusal refahın ön planda tutulduğu ve buna bağlı olarak milliyetçilik korumacı bir ekonomi anlayışının hayat bulduğu süreç başlamıştır. Sürecin liberal ve uluslararası selefî ile çatışacağı açıkça ortadadır. Ulusal refahın sağlanması, piyasaya devletin müdahalesini gerektirecektir. Korumacı devletin varlığı, küresel siyasette anılan diğer dönüşümlerle birleşince milliyetçiliği ve dolayısıyla büyük güçlerin emperyal savaşlarını tetiklemiştir.⁶⁶

Bu esnada Büyük Dünya Savaşı'nın patlaması yalnızca siyasi olarak değil ekonomik olarak da milliyetçiliğin güç kazandığının açık bir göstergesidir. Savaş olağanüstü bir duruma işaret eder ve devletin toplumsal hayatın bütün alanlarında sınırsız bir yetkiye sahip olmasını tetikler. Birinci Dünya Savaşı örneğinde de *laissez-faire* düşüncesinin öncüsü olan Britanya dahil bütün ülkeler, bir önceki yüzyılın liberal değerlerinden tamamıyla vazgeçerek devlet güdümlü bir ekonomik anlayışı benimsemiştir. Ancak anılan durum, savaşın Avrupa'da toplumsal ve ekonomik yaşam açısından yarattığı sorunların küçük bir bölümüdür. Savaş sonrasında ortaya çıkan resim, büyük savaşın bir çözüm olmaktan ziyade sonraki çeyrek asırda ortaya çıkacak daha büyük sorunların başlangıcı ve tetikleyicisi olduğunu göstermektedir. Savaş öncesinde dahi sanayileşme açısından Avrupa'ya önemli bir fark atmış durumda bulunan ABD'nin savaş sonrasında tamamıyla izole olması önemli sorunlardan biridir. ABD'nin güçlü ekonomik ve siyasi yapısı ile yeni bir dünya düzeninin inşasına odaklanmak yerine Avrupa'yı kendi sorunlarıyla baş başa bırakması, halihazırda büyük bir siyasi ve ekonomik yıkımla yüzleşen Avrupa'da büyük bir kaosu doğurmuştur. Savaşın galibi olan ülkeler de mağlup olan ülkeler de savaş öncesi düzenin devamını kabul etmemektedir.⁶⁷

Çalışmada savaşın gidişatı, ülkelerin aldığı pozisyon ya da savaşın ne şekilde sona erdiğine dair ayrıntılı bir anlatım yapmanın bilineni tekrarlamak olacağı düşünülmektedir. Bu noktada önemli olan, savaşa gidilen süreçteki şartlar ve savaş sonrası oluşan yeni koşullardır. Çalışmanın Braudel'in bakış açısından orta vade trendi olarak ortaya koyduğu dünya savaşlarını anılan şekilde ele almak neoliberal politikalara ve popülizme doğru ilerlerken yol gösterici olmaya yeterlidir. Sanayi Devrimi'nin ardından liberal tonlarla bezeli ve neredeyse

⁶⁶ Kurtbağ, 2010: 44-46

⁶⁷ Berend, 2015: 66-72

sürekli bir refah içerisinde görülen merkez ülkeler, 20. yüzyılın başlarında büyük bir paradoksla karşı karşıyadır. Altın standardı sisteminin ve genel olarak *laissez-faire* anlayışının Avrupa ekonomisini zirveye çıkardığı dönem, aynı zamanda Avrupa'nın bir yıkıma doğru ilerlediği dönemdir.⁶⁸ Polanyi bu durumu 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan medeniyetin 20. yüzyıl başladığı için çöktüğü şeklinde ironik olarak resmeder.⁶⁹ *Laissez-faire* fikirlerinin ortaya çıktığı ve dünya ekonomisinde hakim görüş haline geldiği dönemde fikri olarak ortaya çıkan muhalefet, devlet müdahalesinin zorunluluğu yönündedir. Nitekim 20. yüzyılın başlangıcı ile birlikte devletin toplumsal ve ekonomik yaşamı bütünüyle düzenlemesi gerekliliği kabul görmeye başlamıştır.

Liberal düzenin ve dolayısıyla *Pax-Brittannica*'nın çöküşü büyük bir güç boşluğunu beraberinde getirmiştir. Ulusal refahın sağlanması hedefi yeni pazarlara ulaşmayı zorunlu kılmış ancak Almanya ve İtalya'nın yükselişi halihazırda paylaşılan pazarların güvenliğini dahi tehlikeye atmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile patlak veren emperyal savaş, ortaya çıkardığı müthiş yıkımın yanında çözümü sağlamaktan hayli uzaktır. Çözumsuzluğun uluslararası antlaşmalarla katlanması ve Avrupa'da halen süren güç boşluğu İkinci Dünya Savaşı'nı da kaçınılmaz kılmıştır. Öte yandan, milliyetçiliğin küresel yükselişi büyük güçlerin sömürge bölgelerinde bağımsızlık mücadeleleri ile karşı karşıya kalmasını sağlamıştır.

Rusya'da yaşanan devrim ve ABD'nin savaşın sonuna doğru sahada yarattığı etki, savaşın sonlanması adına yürütülen diplomasinin yoğunlaşmasını ve ciddiyetini artırmasını sağlamıştır. Rusya'da Lenin liderliğindeki devrimci güçlerin dünya savaşının kapitalizmin çöküşünün bir işareti olduğuna, bununla başa çıkmanın yolunun işçi sınıfı liderliğindeki devletlerin dayanışmasından geçtiğine ve savaşın ardından yakın zaman içerisinde Avrupa'da Rusya'nın izlediği yolu takip edecek olan devletlerin çoğalacağına olan inancı, yönetimi ele geçirdikten sonra savaştan çekilme durumunu yaratmıştır.⁷⁰

Rusya'da ortaya çıkan, dünya düzeni açısından yeni sayılabilecek bu ses bir ideolojinin temsilcisidir. Ancak dönemin tek ideolojik sesi değildir. Aynı tarihlerde savaştan çekilen Rusya'nın aksine savaşa giren ABD'de başkan Wilson'ın amacı uluslararası sistemin reformize edilmesidir. Savaşın nedeni olarak anarşi durumundan kaynaklı olarak devletlerin militarize olmasını gören Wilson, İttifak Devletleri'nin galibiyeti halinde ABD'nin de zamanla bu batağa çekileceğini öngörerek savaşın açık biçimde Antant Devletleri tarafından kazanılmasını istemiştir. Bu dönemde savaşta yoğun ve etkin bir rol üstlenmeyen ABD zamanla etkisini artırmış, Wilson İlkeleri'nin yayınlanması ile birlikte savaş sonrası sürecin

⁶⁸ Berend, 2015: 61

⁶⁹ Polanyi, 1964:1

⁷⁰ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 41-42

net bir şekilde eskisi gibi olmayacağı anlaşılmıştır. Lenin öncülüğünde doğudan yükselen ideolojik ses İtilaf Devletleri'ne ne kadar aşırı geliyorsa Wilson İlkeleri'nin yarattığı etki de benzer niteliktedir. Ortak güvenlik, özerk yönetim, gizli maddeler içermeyen açık antlaşmalar, silahlanmanın azaltılması, ekonomik kısıtlamaların sonlandırılması, denizler üzerinde eşit haklar, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'da milliyet temelli özerkliklerin belirlenmesi gibi reformların yer aldığı ilkeler var olan sistemin büyük ölçüde reforma uğrayacağını kanıttır. Ancak İtilaf Devletleri için Rusya ve ABD'de yaşanan köklü değişimin temel bir farkı vardır; bu devletler savaş kazanmak için ABD'ye ihtiyaç duymaktadır.⁷¹

ABD'nin sahadaki asker sayısını artırması ve İtilaf Devletleri'nin karşı atakları savaşın seyrini Almanya açısından mağlubiyete doğru çevirmiştir. Kısa süre içerisinde savaş, İtilaf Devletleri'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu noktada, 1. Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmalar için sıklıkla vurgulanan "2. Dünya Savaşı'nın temel sebebi" benzetmesi haklılık içerse de tarihi düz bir çizgi olarak ele alıp nedensellik bağını bu şekilde kurmanın yanlış olduğu bilinmelidir. Bu sebeple 1. Dünya Savaşı'nın sonrasındaki antlaşmalar direkt olarak savaş sebebi olarak ele alınmamalıdır. Üzerinde durulması gereken, antlaşmaların maddeleri ile birlikte bu süreçten sonra yenik ve galip devletler arasında yürütülen ilişkinin mahiyeti olmalıdır.

1. Dünya Savaşı patlak verdiğinde altın standardı sisteminin ortadan kalkması, uzun bir süredir devam eden serbest ticaret için bir yıkım getirdiği gibi Avrupa kıtası için de güç ilişkileri açısından önem arz eden ekonomik düşüşün önünü açmıştır. Keynes, "*The Economic Consequences of Peace*" isimli çalışmasında Versay Antlaşması ile Almanya'dan talep edilen savaş tazminatı maddelerinin geri dönülemez bir istikrarsızlığa ve çöküşe yol açabileceğini öne sürmüştür. Dünya tarihi açısından oldukça acı bir öngörüdür; çünkü haklı çıkmış ve dünya daha büyük bir yıkıma sürüklenmiştir. Savaşın bitimiyle beraber altın standardına geri dönülmüştür. Ancak ne güç ilişkileri ne de devletler arası ilişkiler yarım yüzyıl önceki gibi değildir. Ek olarak, serbest ticaret politikaları yerine korumacı ticaret politikalarının uygulanması ile birlikte Avrupa büyük bir hızla Büyük Buhran'a doğru yol almaya başlamıştır. Buhran bütün Avrupa'yı vurduğu gibi savaş mağlubu Almanya'yı da oldukça kötü etkilemiştir. Savaş tazminatını ödemekte zorlanan Almanya ek olarak savaş döneminde devlet bonolarına yatırım yapan vatandaşlarına da artık geri ödeme yapmak zorundadır. Bu sebeple gittikçe daha çok para basmak zorunda kalan Almanya zorunlu bir hiperenflasyonla karşı karşıya kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı başlangıcında bir ABD Doları 4.19 Mark'a

⁷¹ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 44

karşılık gelirken 1923 yılının sonuna gelindiğinde bir ABD Doları'nın Mark cinsinden değeri 2,5 trilyonu bulmuştur.⁷²

1. Dünya Savaşı'nın yaşanması ile birlikte geçmiş yüzyıldaki görece barış durumunun sistematik olarak gerçekleşmesinin kendiliğinden olmayacağı belirgin hale gelmiştir. Bu noktada barışın sürekliliğinin sağlanabilmesi için iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Barışın devletler-üstü bir organizasyonla sağlanacağını savunanlar ilk gruptur. Buna göre uluslararası düzen ancak uluslararası yasaların konulması ve denetleyici ve hükmedici bir üst organizasyon tarafından uygulanması ile korunabilecektir. İkinci grup, barışın önündeki engelin halihazırda birçok savaşa sebebiyet veren, önüne geçilemeyen uluslararası rekabet hali olduğunu, bu sebeple devlet egemenliği hususunun tartışılması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre uluslararası düzen ancak alışlagelmiş sosyoekonomik ve sosyopolitik meselelerin dönüştürülmesi ve sınıf temelli küresel bir birlikteliğin hakim pozisyona geçmesi ile korunabilecektir.⁷³

Barış sürecinin ardından kazanan devletler açısından ilk sorun, ABD meselesi olmuştur. Oldukça reformist bir tavırla savaşın ve dünya siyasetinin merkezine yerleşen ABD, önce Milletler Cemiyeti'ne girmemiş, sonra iç siyaset ve halkın tercihleri neticesinde görece kabuğuna çekilmeyi tercih etmiştir. Bu uluslararası siyasetten tamamen elini ayağını çekme gibi algılanmamalıdır; ancak ABD'nin dünyayı liberalleştirme projesi kısmen rafa kalkmıştır. Aynı dönemde SSCB için de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. SSCB, Avrupa'da kendi isteği doğrultusunda devrimlerin gerçekleşmemesi üzerine topraklarına sıkışmış bir ideolojik devlet haline dönüşmüştür. Bunun üzerine Avrupa'da diplomatik ve ticari faaliyet yürütebileceği Almanya ile işbirliğine gitmiştir. Bu durum, Fransa ve İngiltere için büyük bir sorundur. Yalnızca ideolojik kaygılar değil, artık güvenlik kaygıları da SSCB'ye karşı Batılı güçlerin soğuk bakması durumunu tetiklemiştir. Bu dönemde Çin'de komünizmin yayılması ve Fransa ile İngiltere'nin de esasen birbirlerine çok güvenmemesi, Avrupa'daki güvensiz ve soru işaretleri ile dolu ortamı betimlemekte yardımcı olan gelişmelerdir.⁷⁴

Batı'nın içinde bulunduğu durum, Almanya'nın 1. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelere bakış açısı, SSCB'de Bolşeviklerin gerçekleştirdiği devrim ve sonrasındaki ideoloji ihracı, suların durulmayacağını göstergesidir. Bununla birlikte Milletler Cemiyeti'nin sorunları çözmede yetersizliği diplomasiye yapılan vurguyu değersiz kılmıştır. Sonuç olarak, Avrupa özelinde dünya siyasetinde 1917'den 1929'a dek istikrarın, düzenin

⁷² de Haan, 2016: 2-8

⁷³ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 39-40

⁷⁴ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 55-56

sıhhatinin ve barışın arandığı bu dönem, yakın gelecekte yaşanacak olan gelişmelerle birlikte başarısızlığa uğramış bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Davies, 1914 ile başlayan ve Soğuk Savaş'ın başlangıcına kadar devam eden süreci Avrupa'nın çıldırdığı dönem olarak adlandırır ve bu dönemin simgesel araçlarının tanklar, uçaklar, sinir gazı, siperler, anıtlar, ölüm kampları ve kitle mezarları olduğunu öne sürer. Avrupa bu dönemde uzun süredir devam eden üstünlüğünü yitirmiştir. Dolayısıyla dünya siyaseti yeni bir düzene doğru seyretmeye başlamıştır. Birincisi tam manasıyla sona erdirilemediği için ikincisine ve daha büyüğüne girilen dünya savaşları yalnızca toplumsal ve ekonomik bir yıkımdan ibaret değildir. Ayrıca savaşlar yalnızca galip ve mağlup devletlerin yeni koşullar üzerinden siyaseti inşa etmesine de yol açmamıştır. İki savaş arası dönemin meydana getirdiği koşullar, bütün bir yüzyılın siyasi ve ekonomik çevresini belirlemiştir.⁷⁵

Savaş sonrası Avrupa'da sömürgeciliğin geldiği nokta, değişen sınırlar, parçalanmış imparatorluklar, kurulan yeni ülkeler ve istisnasız biçimde mağlup ülkelerin hoşnutsuzluğu karşımıza çıkmaktadır. Savaş öncesi koşullardan dahi memnuniyetsiz olan Almanya ve İtalya gibi ülkeler ile Sanayi Devrimi'nin periferi ülkeleri ideolojik bir yol ayrımındadır. Rusya, Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkelerde sol devrimler ön plana çıkarken bu hareket yalnızca Rusya'da başarılı olabilmıştır. Avrupa'nın merkezinde ise dünyayı daha büyük bir yıkıma götürecek olan aşırı sağ görüşlerin yükselişi ortaya çıkmıştır.⁷⁶ Avrupa bir nevi çeyrek asır sonraki daha büyük yıkıma hazırlanmaktadır.

1920'li yıllar savaşın galip ve mağlup devletleri tarafından yeni ekonomik planlamaların yapıldığı ve altın standardı sisteminin yeniden inşa edilmeye çalışıldığı; dolayısıyla serbest ticaretin oluşturduğu refah ortamının yaratılmak istendiği dönem olarak adlandırılabilir. Ancak halihazırda dünya üzerindeki en önemli ekonomik güç olarak beliren ABD'nin izolasyonist politikaları Avrupa açısından belirleyici rol oynamıştır. *Laissez-faire* sistemi, Birinci Dünya Savaşı ile aldığı büyük darbenin ardından önce gümrük tarifelerinin yaygın bir şekilde kullanıma sokulması ile oldukça güçsüzleşmiş; Büyük Ekonomik Buhran ise ölümcül darbeyi vurmuştur.⁷⁷ Büyük Ekonomik Buhran'ın ardından Avrupa'da hakim ekonomik düşünce yeniden iç piyasaya yönelik korumacılık olarak ortaya çıkmıştır. Beş yıl gibi kısa sayılabilecek bir süre içerisinde Avrupa'da ticaret hacmi 58 milyar dolardan 21 milyon milyar dolara düşmüş, sanayi üretiminin bel kemiği halindeki kömür ve demir üretimleri yarı yarıya azalmış ve yirmi milyondan fazla Avrupalı işsiz kalmıştır. Savaşın

⁷⁵ Davies, 2011: 943-970

⁷⁶ Berend, 2015: 73-74

⁷⁷ Berend, 2015: 81-83

mağlup ülkeleri hızlı bir biçimde birbirini takip ederek ülke içerisinde döviz alış verişini Merkez Bankası'nın iznine bağlamış; Almanya ve Macaristan ile başlayan bu süreç diğer borçlu ülkelere de sıçrarken Orta Avrupa ülkeleri gizli yöntemlerle paralarını devalüe etmiştir.⁷⁸ Görüldüğü üzere Avrupa yalnızca siyasi olarak değil ekonomik olarak da büyük bir kaostan içerisinde. Serbest ticaretin meydana getirdiği karşılıklı bağımlılık yerini her ülkenin kendisini kurtarmaya çalıştığı düzensiz bir yapıya bırakmıştır. 19. yüzyılın sonlarında beliren ekonomik entegrasyon hayali, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan koşullarla birlikte ortadan kalkmış gözükmemektedir. Ülkeler gittikçe kendi kabuğuna çekilmekte ve bu durum doğal olarak milliyetçiliği tetiklemektedir. Anılan durumdan en fazla savaşın mağlup ülkelerinin etkileneceğini öngörmek zor değildir.

1.4.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Yarattığı Kırılma

1 Eylül 1939'da Polonya askeri üssüne yapılan saldırı ile başlayan Alman askeri harekati, takip eden 21 ay içerisinde Avrupa ve Asya'da yeni bir dünya savaşını meydana getirmiştir. Savaşın bu denli büyümesi ve ortaya çıkan yayılmacı taleplere karşı büyük bir savaşın göze alınmış olmasının altında, Nazizm, faşizm ve militarizme karşı birlikte hareket edilmemesi halinde medeniyetin karşı karşıya kalacağı problemlerin büyüklüğü yatmaktadır. İlk etapta Stalin ile Hitler arasındaki saldırmazlık anlaşmasının yansımalarının Fransa ve İngiltere'nin daha pasif bir politika izlemesine yol açtığı söylenebilecektir. Müttefikler bu sebeple ilk etapta Nazilerin savaşma kabiliyetine zarar verecek planlar⁷⁹ üretmiştir. Ancak Hitler Müttefiklerin planlarından daha önce Danimarka ve Norveç'e saldırarak bu planı suya düşürmüştür. Almanların Danimarka'da kısa bir süre içerisinde, Norveç'te ise biraz daha zorlanarak kazandığı zafer, hem Fransa hem de İngiltere'de liderlerin istifası ile taçlanmıştır. Fransa'da Paul Reynaud başa geçerken, İngiltere'de savaşın seyrini değiştirecek olan W. Churchill, Chamberlain'in koltuğuna oturmuştur.⁸⁰

Almanların 10 Mayıs günü başlattıkları Batı taarruzu, 1.5 ay gibi kısa bir sürede Fransa'nın düşmesi ile sonuçlanmıştır. Aynı dönemde, İtalya da Fransa'ya karşı bir saldırı icra etmiştir. Hitler'in yayılmacı politikasından cesaret alan Mussolini, Paris ve Londra'ya karşı savaş ilan ederek Fransa'nın güçsüz durumundan faydalanmak istemiş ve ülkesi ile bir ateşkes antlaşması imzalamaya mecbur bırakmıştır. Avrupa'nın hızla dönüştüğü hal, ABD için büyük bir ikilemi doğurmuştur. Bu noktada, ABD ya kıtasında tecrit uygulayacak ve topraklarını sürekli savunulması gereken bir kale haline dönüştürecek ya da yayılmacı politika

⁷⁸ Berend, 2015: 85-87

⁷⁹ İsveç'in demir yataklarına ihtiyaç duyan Hitler'in bundan mahrum bırakılmasına yönelik plan.

⁸⁰ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 213-214

izleyen Merkez Devletlerine karşı yürütülecek savaşa liderlik edecektir. Uluslararası politikanın ABD'yi ittiği seçenek ikincisi olmuştur. Bu esnada Japonya, İtalya, Almanya bir araya gelerek Üçlü Pakt'ı imzalamış ve ABD'yi savaşa girmekten vazgeçirmek için bir hamle yapmıştır. Ancak bu hamle beklenen reaksiyonu almamıştır. Tam tersine ABD açısından savaşın meşruiyetini daha sağlam hale getirmiştir; savaşılan taraf kendisini savaş ve esarete, ABD'nin liderlik ettiği koalisyon ise barış ve özgürlüğe adanmış olarak gözükmektedir.⁸¹

Hitler'in savaşı Barbarossa Harekatı ile doğuya kaydırma kararı, ilk etapta olumlu sonuçlar vermiş ve Sovyetler askeri açıdan büyük kayıplarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan Çin Savaşı'nda beklediği sonucu elde edemeyen Japonya, Pearl Harbor'a düzenlediği saldırı ile Pasifik Savaşı'nı başlatmıştır. Barbarossa ve Pearl Harbor hareketlerinin başladığı süreç, Merkez Devletleri açısından dünya savaşı sürecindeki zirve noktası sayılabilir. SSCB'nin Stalingrad'da Almanlara, ABD'nin Midway yakınlarında Japonya'ya karşı kazandığı zafer, bu zirve noktasından geri dönüşü ifade eder. Bu andan itibaren Merkez Devletleri sürekli güç kaybederken Müttefik Devletler giderek savaşı kazanmaya yaklaşmıştır. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. İlk olarak, Merkez Devletlerinin savaşı kazanması için gerekli olan sanayinin mevcut hale gelmesi ancak 1940'ların ortalarında mümkün olabilecekti, ancak savaşın gidişatı ve yayılmacı devletlerin ringe çıkıp nakavtla kazanma hırsı bu sanayi hamlesinin hayat bulmasını imkansız hale getirmiştir. İkinci olarak, zayıf örgütlenme ve yanlış stratejik kararlar gösterilebilecektir. Üçüncü olarak, hem Japonya hem İtalya'nın askeri açıdan Müttefik Devletlerle uzun süreli bir savaşı kaldırmasının imkansız olması sayılabilir. Son olarak, Nazilerin ilk etapta kazandığı zaferlerin ihtişamı, birçok devlette korku ve buna ek olarak açgözlülük yaratmış olsa dahi savaşın ilerlemesi ile tarafsız devletlerin büyük çoğunluğu Nazizm ve faşizme karşı tutum sergilemiştir.⁸²

Nazi tehlikesine karşı, SSCB, İngiltere ve ABD gibi dönemin ideolojik veya stratejik rakiplerinin bir araya gelmesi elbette savaşın seyrini doğrudan etkileyen en önemli faktördür. Buna ek olarak bu üç devletin de olağanüstü koşullarda silahlanma hamlesi gerçekleştirmesi ve buna Merkez Devletlerinin karşılık verememesi Müttefikleri zafere götürmüştür.⁸³ Hitler'in intiharı ile birlikte Müttefiklerin savaşı kazandığının açık biçimde ortaya çıkması, Müttefiklerin etrafında birleştiği hedef ortadan kalktığı için dağılmalarına yol açmıştır cümlesi doğru kabul edilebilir. Ancak bu yalnızca yaşanan olaylar üzerinden tarihin bir boyutunu açıklamaya çalışmak olacaktır. Müttefiklerin dağılması süreci, daha genel bir

⁸¹ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 216-218

⁸² Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015:221-225

⁸³ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 230-234

çerçeve ile savaş sonrası yeni dünya düzenine ilişkin farklı değer yargılarına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu tarihten itibaren uluslararası politika açısından yürütülen hamlelerin dünyayı yeni ve bilinmedik bir sürece doğru götürdüğü görülecektir. Artık yeni dünya düzeninde iki blok ve bir soğuk savaş yer almaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki savaş arası dönemin devlet güdümlü ekonomik anlayışı şekil değiştirerek devam etmiştir. Devletin dış ticarete ve finansal meselelere ilişkin denetleyici ve düzenleyici rolü süregelmiş; ek olarak iki savaş arası dönemde yaşanan çalkantılar sebebiyle gerçekleştirilemeyen planlı ekonomi modeli birçok ülke tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Anılan uygulamalar, güçlü bir kamu sektörünün ortaya çıkışını tetiklerken devlet müdahaleciliğinin serbest ticaretle birleştiği karma bir ekonomik modelin trend haline geldiği görülmektedir. Aslında iki savaş arası dönemde uygulanmaya çalışılan planlı ekonomi modeli, savaş sonrası dönemde ABD'nin uluslararası sistemdeki rolünün de etkisiyle başarılı biçimde uygulanabilmiştir. İki büyük savaşın getirdiği yıkım sebebiyle uluslararası siyasi kurumların oluşturulması ve kalıcı barışın diplomasi aracılığıyla gerçekleştirilmesi için önemli adımlar atılırken ekonomik entegrasyonun sağlanması için de ABD'nin başını çektiği büyük güçler oldukça istekli davranmıştır. Bretton Woods sisteminin oluşturulması, IMF'nin ve Dünya Bankası'nın kurulması, Avrupa'da gerçekleşen yıkımın bir an önce tamiri için Marshall Planı'nın uygulanmaya başlanması ile birlikte ABD açık biçimde uluslararası serbest ticaret sisteminin lideri haline gelmiştir.⁸⁴ Birinci Dünya Savaşı ile birlikte büyük bir hızla ilerleyen milliyetçi siyasi unsurlar ve ekonomik savaş durumu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen yapı ile birlikte Avrupa'daki kaosu ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda liberal değerlerin yeniden önem kazandığı da açıkça görülmektedir. Artık ABD, Batı Bloku'nun tartışmasız lideri durumundadır. Avrupa ise ekonomik ve siyasi entegrasyonu kalıcı hale getirebilmek için liberal öğretinin öngördüğü kurumsallaşmaya sıkı sıkıya tutunmuştur.

Faşizmin Aydınlanma'ya ve onun getirdiği birtakım ilerici hareketlere tepki olarak ortaya çıkması ve ekopolitik eşitliğe, hoşgörüye ve özgürlüğe kafa tutan karşı devrimci bir harekette vücut bulması⁸⁵ postmodern çağda popülizmin karşı devrimcilik iddiası ile benzeşmektedir. Dünya savaşları öncesi faşist eğilimde katı bir ideolojik kabuğa karşın piyasa ekonomisinin ve sermaye birikiminin reddedilmemesi; Ekim Devrimi ile birlikte faşizmin doğrudan komünizmin ve meydana getirdiği toplumsal devrim ihtimalinin karşısında konumlanmasına karşın işe yarar unsurları araçsal olarak kendisine eklemlenmesi⁸⁶ benzeşme

⁸⁴ Berend, 2015: 249-256

⁸⁵ Finchelstein, 2021: 59-60

⁸⁶ Finchelstein, 2021: 60

tespitini güçlendirmektedir. Nitekim Hitler ve Mussolini'nin 20. yüzyılın başlangıcındaki dünyanın krizin eşiğinde olduğunu vurgulaması⁸⁷, ideolojilerine ve liderliklerine olan ihtiyacı, dolayısıyla siyasi varlıklarını meşrulaştırmaktadır. Günümüzün popülizmine bakıldığında, piyasa ekonomisinin ve sermaye birikiminin reddedilmediği ancak küresel olan yerine yerel olanın makbul görüldüğü; karşısında konumlanan müesses düzenin işe yarar unsurlarının popülist siyasi ajandaya eklemlenmesi hususunda sorun yaşanmadığı; liderin siyasi varlığının halkı ve ülkeyi doğrudan tehdit eden krizler üzerinden meşruiyet kazandığı açıkça ortadadır.

Avrupa'nın kısa süre içerisinde ana aktör olarak yer aldığı iki büyük savaşın getirdiği yıkımla içine düştüğü durum, küresel hegemonik mücadelenin görece yeni büyük güçler tarafından yürütülmesi sonucunu doğurmuştur. Anılan şartların yansıması olarak ABD ve SSCB'nin yükselişi yeni bir dünya düzenine işaret etmiş; Almanya ve İtalya'nın öncülüğünde yükselen faşizm, dayanışmacı bir küresel siyasetin zorunluluğunu, uluslararası hukukun ve örgütlerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Batı açısından yeni(den) liberal uluslararası düzenin bu kez ABD öncülüğünde doğuşunun hikayesi kısaca budur.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir araya gelen ABD, İngiltere ve SSCB, Almanya'nın

- *Nazilerden arındırılması*
- *Askersizleştirilmesi*
- *Kartelleşmenin sonlandırılması*
- *Ademimerkeziyetçilikle yönetilmesi*

hususlarında anlaşmaya varmıştır. Ayrıca bu üç ülkeye Fransa da eklenerek 4 ayrı idari bölgenin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Temel sorun, Alman sorunu üzerinden oluşan bu birlikteliğin pratikte işlerliğinin olmamasıdır. Önce SSCB'nin talep ettiği 10 milyar dolar tutarındaki savaş tazminatının ödenmemesi, sonrasında İngiltere ile ABD arasında kendi idari bölgelerini birleştirmek için yapılan görüşmeler Almanya'yı ideolojik temelli bir bölünmeye doğru götürmüştür. 1947 yılında İngiliz ve Amerikan bölgeleri birleştirilmiş, ardından Marshall Yardımı planından bu bölgenin de faydalanması kararlaştırılmış; böylece SSCB'nin hakim olduğu bölge haricinde kalan kısımların liberal Avrupa sistemine entegre olması için gerekli adımlar atılmıştır. Fransız bölgesinin de bu birliğe katılması ile birlikte 1949 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuş, bu durumun karşısında SSCB'nin hamlesi Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurmak olmuştur. Böylece Almanya, soğuk savaşın bir simgesi halinde Batı ve Doğu bloklarının egemenlik kurduğu iki parçaya ayrılmıştır.⁸⁹

⁸⁷ Finchelstein, 2021: 62

⁸⁸ Kurtbağ, 2010: 46-48

⁸⁹ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 243-246

Soğuk savaş simgeleyen bir diğer unsur, Doğu Avrupa üzerindeki SSCB etkinliğidir. Savaş sonrası bölgede artan komünist rejimler, SSCB için Ekim Devrimi'nden bu yana arzu edilen ideolojik ihracın gerçekleştiğinin göstergesidir. Arnavutluk ve Yugoslavya'da yerli komünistler mücadele vererek yönetimi ele geçirirken, Polonya'da sosyalist partiyi iktidara getirmek jeopolitik önemi sebebiyle SSCB'nin daha fazla önemsedığı bir ülke olmuştur. Macaristan'da komünistler ilk etapta koalisyon hükümetlerinde yer almış ve kısa süre içerisinde yönetimi ele geçirmiştir. Bulgaristan'da savaş öncesinde de güçlü durumda bulunan komünist hareketi, savaş sonrasında koalisyon hükümetinde yer almış ve daha sonra yönetimi ele geçirmiştir. Romanya'da ise SSCB'nin güçsüz komünist hareketi yoğun biçimde desteklediği ve zaman zaman tehdit vasıtasıyla kendi politikalarını dayattığı görülmüştür.⁹⁰

Soğuk savaşın bir diğer simgesi, Batı Avrupa'da giderek etkinliğini artıran Amerikan nüfuzudur. Esasen savaş bitiminde ABD için zorlu bir ikilem vardır; ya tecrit politikasına geri dönecek ya da Avrupa'daki mücadelenin yoğunluğu artacaktır. Başkan Truman'ın hem iç politikada elinin güçlü olmaması hem de danışmanlarının bu konuda fikir çatışmasına sahip olması durumu güçleştirmiştir. Bu noktada, Avrupa'daki Amerikan nüfuzunu zorunlu kılan bir diğer unsur, İngiltere'nin iki dünya savaşının ardından içinde bulunduğu ekonomik buhrandır. ABD için seçim iyiden iyiye belirgin hale gelmiştir. Eğer tecrit politikasına geri dönülürse eski kıta tamamen SSCB'nin politika alanı haline gelecektir. Truman, meşhur doktrinini ilan ederek komünist tehlikeye karşı Yunanistan ve Türkiye'ye destek verileceğini açıklamış ve bir nevi yeni dünya düzenini ortaya koymuştur. Truman Doktrini'nin ardından Marshall Planı'nın da açıklanması ile ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik olarak SSCB'nin tam karşısında yer aldığı soğuk savaş düzeninin fotoğrafı açıkça göz önüne serilmiştir.⁹¹

1950'de başlayan Kore Savaşı, giderek tırmanan soğuk savaş gerginliğinin ilk kez sıcak savaşa dönüştüğü hadisedir. Bu savaş aynı zamanda ABD'de bir süredir Kongre tarafından engellenen askeri harcamaların katlanarak artması durumunu gerçeğe dönüştürmüştür. Avrupa açısından ise yeni bir dünya savaşı olasılığı kapsamında iktidarın daha milliyetçi-muhafazakar bir çizgiye çekilerek savunma harcamalarının artmasına yol açmıştır. SSCB tarafından NATO'ya karşı Varşova Paktı'nın kurulması ve Macaristan'daki huzursuzluğu Kızıl Ordu'yu ülkeye sokarak giderme tutumu dünya siyasetinin açık seçik bir Batı-Doğu kutuplaşması ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Savunma harcamaları artış gösterirken Soğuk Savaş'ın diğer bir simge unsuru doğal olarak nükleer silahlanma yarışıdır. ABD'nin nükleer kapasitesi açık biçimde SSCB'den kat be kat üstündür ancak iş nükleer bir savaşa döndüğünde kapasitenin bir manası kalmayacaktır. Dolayısıyla iki blok için

⁹⁰ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 247-251

⁹¹ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 251-256

de bu yok edici savaş ihtimali, ilerleyen süreçte silahlanma hızının yavaşlamasını sağlayacak olsa da Soğuk Savaş sürecinin ilk döneminde savunma harcamalarını müthiş seviyede tetiklemiştir.⁹²

Alman sorununun ortaya çıkması ile birlikte belirgin hale gelen soğuk savaş sürecinin ilk bölümünün en önemli simgelerinden biri de Berlin Duvarı'dır. Kruşçev ve Kennedy dönemleri, gerginliğin zirve yaptığı dönemlerden birini ifade eder. Bu kriz ortamı Almanya meselesinde bir kere daha tezahür etmiş ve çözüm bulunamaması üzerine Doğu Almanya polisi Berlin'i ikiye ayıran dikenli telleri örmeye başlamıştır.⁹³ Bunu kısa bir süre içerisinde Berlin Duvarı'nın inşası izleyecektir. Duvarın inşası, hem krizin boyutunu hem de blokların keskin biçimde kutuplaşmasını göstermesi açısından önemli bir sembolik değere sahiptir.

Polanyi devletin asgari rolünü ve buna bağlı olarak yüksek refaha sahip dönemi tarif ederken, bu dönemin yarattığı güç ilişkilerinin zamanla devleti zorunlu biçimde mevcut rolünden uzaklaştırdığını öne sürer. Böylece devlet ve ekonomik alan hususunda yeni bir safhaya geçilmiştir.⁹⁴ Kendi sınırları içerisinde tam egemen devlet artık korumacıdır; korumacı ekonomi politikaları işbirliğindense çatışma ile uyumludur. Sömürgecilik yarışı, korumacı ve çatışmaya teşne devletlerin regülasyon kabiliyetini artırmak istemesiyle sonuçlanmıştır. Ekonomideki kötü gidişatın yarattığı toplumsal huzursuzluk ve uluslararası politikada ittifaklarla derinden hissedilen savaş sesleri, devleti müdahaleci bir mahiyete bürümüştür. İlerleyen süreç, Avrupa'ya büyük bir yıkım; uluslararası politikaya ise iki kutuplu sistemi getirmiştir. Liberalizmin ve sonrasında neoliberalizmin başat ekonomik ve siyasi anlayış haline geleceği süje döneminin başlangıç hikayesi bu şekilde özetlenebilir.

Polanyi'nin ortaya koyduğu devletin ekonomideki rolünü açıklayan iki yönlü hareketin yarattığı krizin 1970'lerde neoliberalizmin yükselişi ile taçlandığını ifade eden Cox, ekonominin artık uluslararası değil küresel olarak tanımlanmaya başladığı bir döneme geçildiğini ortaya koyar. Devlet tıpkı Polanyi'nin birinci dalgasında olduğu üzere ulusal ekonomi üzerinde kontrol sağlayan ve onu küresel ekonominin gerekliliklerine uydurmakla görevli bir aygıt haline dönüşmüştür. Ekonominin küreselleşmesi sebebiyle, güçlü ya da zayıf, bütün devletler otonom biçimde karar alma ve uygulama kabiliyetlerinden göreceli olarak vazgeçmiştir. Bu noktada karşı karşıya kalınan, kapitalizmin yeni formudur. Yeni form, herhangi bir devletin kontrolünden ya da müdahalesinden kendisini tamamiyle ayırtırmak istemektedir. Böylece devlet aygıtının küresel ekonominin altında tasarlandığı bir düzen meydana gelmiş olur. Uluslararası politika açısından aynı zaman diliminde yaşanan

⁹² Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 259-266

⁹³ Best & Hannimaki & Maiolo & Schulze, 2015: 268

⁹⁴ Cox, 2016: 528-529

gelişmeler, kapitalizmin zaferini perçinleyen niteliktedir. Soğuk Savaş'ın önce yumuşama dönemine girmesi, daha sonra SSCB'nin yıkılması ile birlikte resmi olarak sonlanması ve Batı Bloku'nun açık zaferi sistemin dışarısında kalan devletlerin de alıncı biçimde entegre olması sonucunu yaratmıştır. Küresel ekonomide rekabet edebilmek, kamu düzenini sağlamanın başat unsuru olmuş; dünya genelinde zenginlerin sayısı azalırken zenginleşme düzeyleri artış gösterirken alt sınıfın meydana getirdiği kalabalık gittikçe büyümüş, yoksullukları ise derinleşmeye devam etmiştir.⁹⁵

Kapitalizmin yeni formunun ekonomik alanı önceleyen ve siyasi alanın yalnızca yasal düzenlemeler için araçsallaştırıldığı hali, popülist demokrasi için tetikleyici konumdadır. Politikanın yolsuzlukla ilintilendiği, müesses nizamın içerisinde yer alan siyasi aktörlerin halk için hayal kırıklığına dönüştüğü ve sonucunda yaygın bir apolitikleşmenin ortaya çıktığı yapı popülist politikalar ve popülist siyasi aktörler için konfor alanı yaratmıştır. Ekonomik alanın siyasi alanın üstünde konumlanması ve kendisini siyasi kontrolden giderek soyutlaması devlet aygıtını ontolojik bir sorguya maruz bırakmaktadır. Neoliberalizmin doğal çıktısı olarak piyasanın güç ilişkileri, bireylerin gündelik yaşamındaki mikro ölçekte sayılabilecek bütün ayrıntılara sirayet ederken toplumsal öfkenin ortaya çıkmaması mümkün değildir. Böylece kapitalizmin yeni formu demokrasi için de yeni ve tehlikeli bir formun ortaya çıkmasına yol açar.⁹⁶ Anılan yeni ve tehlikeli form, çalışmada daha önce vurgulandığı üzere popülist demokrasi olarak nitelenmektedir.

1.5. Popülizmin Süjesi Olarak Neoliberal Kırılım

1.5.1. Ekonomik ve Siyasi Liberalizm

Liberal düzenin temel unsurları bireyin kutsallığı ve hür teşebbüsün önündeki engellerin kaldırılması olarak açıklanabilir. Liberalizm ise “piyasa ekonomisinde maksimum verimlilik, ekonomik büyüme ve bireysel refahı gerçekleştirmek için düzenleme ve yönetme amaçlı bir dizi ilke ve doktrin olarak tanımlanabilir.”⁹⁷ Liberalizmin önemli düşünürlerinden John Locke doğal hukuk fikrini savunmuş ve devletle yurttaş arasındaki ilişkiyi görev ve yetkilerle sınırlandırmıştır. Buna göre devletin mahiyeti sınırlı ve sorumlu olmalıdır. Mülkiyet hakkı, bireyin sınırsız tasarruf göstereceği bir haktır. Devlet doğa durumunu anarşiden arındırmak için sorumludur. Kant, cumhuriyet ile yönetilen ülkelerin dış politikalarının otoriter yönetimlerin bulunduğu ülkelere göre barışçı olmaya daha müsait olduğunu iddia eder. Kalıcı barışın gerçekleştirilebilmesi için cumhuriyet yönetimlerinin çoğalması ve anılan

⁹⁵ Cox, 2016: 528-530

⁹⁶ Cox, 2016: 532

⁹⁷ Gilpin, 2014: 43

devletler tarafından uluslararası hukuk normlarının üstün kılındığı evrensel bir işbirliği sağlanması gerekmektedir. Sıklıkla iç içe geçmesine karşın idealizm normatif bir düşünceye, liberalizm ise rasyonalist ve pozitivist bir kurama işaret eder. Örneğin, idealizm uluslararası örgütlerin savaşları azaltmasını hedef olarak belirlerken liberalizm sistemin anarşik yapısına karşın uluslararası ilişkilerin neden işbirliği üretmesi gerektiğini inceler. Liberal anlayışta üretim ilişkileri piyasa tarafından belirlenmeli, sermaye birikimi özgür bireyler tarafından yaratılmalıdır. Özgür bireylerin varlığı ise hukukun üstünlüğüne inanan toplumların varlığını ortaya çıkaracaktır. Hukukun üstünlüğünün sağlandığı durumda piyasa, devlet için maksimum verimliliğin gerçekleştirilmesinden, ekonomik büyümeden ve bireysel refahın artırılmasından ibarettir.⁹⁸

Klasik liberalizmin temelinde yer alan örgütlenme yolu ile barışın sürekli olarak sağlanması fikri, çok eski dönemlere dayanmakla birlikte Duc de Sully, William Penn, Jean Jacques Rousseau, John Locke, Jeremy Bentham ve Immanuel Kant gibi düşünürler 18. yüzyıldan itibaren uluslararası örgütlenme ve uluslararası hukukun tesisi ile kalıcı barışın sağlanabileceğine yönelik fikirler ortaya koymuştur. Kant, insan toplulukları arasındaki ilişkiyi kolayca savaşa dönüşebilecek bir barış ortamı olarak izah eder. Bu bağlamda savaşların önlenmesi ve kalıcı barışın sağlanabilmesi için adaletin ve özgürlüğün hakim olduğu siyasi yapıların savaşı önleyen federatif bir sözleşme ile bağlanmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Savaşları önlemekte karşılıklı ilişkiler kurulmasının faydalı bir yol olacağına kanaat getiren Kant, bu sebeple ticaretin geliştirilmesinin önemli olduğunu öne sürmüştür; bir bakıma ekonomik liberalizmin evrensel adalet ve barışı sağlayabilmek adına bir araç haline gelebileceğini ortaya koymuştur.⁹⁹

Nitekim dünya savaşa doğru ilerlerken devletler uluslararası bir örgütlenmeye bağlanmak ve sorunları doğrudan çatışma yerine müzakere yoluyla çözmek amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Fakat bu girişimler oldukça cılız kalmış ve 1. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesini önleyememiştir. Siyasal liberalizm, insan hayatında çıkar ve rekabeti doğal karşılamakla birlikte insanın doğasının iyi olduğuna vurgu yapar. Modernleşme etkisi ile birlikte insan doğası ilerlemeci bir yapıya kolaylıkla bürünecektir. Savaş ve benzeri sorunlar insan doğasının kötülüğünden ziyade oluşan toplumsal düzenin hatalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple hukuk normlarına bağlı, liberal değerlerle bezeli devletler birbirleriyle savaşmaktan, çatışmaktan ve sorun yaşamaktan kaçınacaktır. Savaş önlenabilir bir husustur ancak bunun için savaşı tetikleyen hususlar ortaya konulmalı ve düzenlenmelidir. Bunun gerçekleşebilmesi adına küresel bir mutabakatın sağlanması gereklidir. Siyasal

⁹⁸ Gilpin, 2014: 44-47

⁹⁹ Sönmezoğlu, 2014: 110-111

liberalizm, anılan işbirliği ortamının gerçekleştirilmesi halinde barışçıl uluslararası sistemin bütün devletleri refaha ulaştıracakını varsayar.¹⁰⁰

Neoliberal kurumsalcı anlayış devletlerin anarşik sisteme ve bu sistemin içerisindeki çatışmalara çözüm bulabilmesinin yolunu uluslararası rejimlerin ortaya çıkması olarak görür. Yapıyı öncelemez; aktör merkezli bir kuramdır. Keohane'e göre işbirliği niyetinin arkasında yalnızca anarşik yapının varlığının devletler tarafından kabul edilmesi yatar. Bu yönüyle neorealist kuramın devlet ve anarşi bakış açısı ile aynı çizgidedir. Bununla birlikte uzun vadeli işbirliği devletlerin anarşinin olumsuz etkilerinden sıyrılıp uluslararası sistemi ortak çıkarlarına göre şekillendirmesinin yegane yolu olarak öne sürülür.¹⁰¹

Liberalizme göre ekonomik faaliyetlerin artışı, devletin gücünü, güvenliğini ve zenginliğini ancak devletin ekonomideki rolü minimum seviyede tutulmaya devam ettiği müddetçe arttıracaktır. Neoliberalizm, neorealistlerin devleti temel aktör olarak gören anarşik yaklaşımını kabul etmiş olsalar dahi bu durumun aşılabilmesi için işbirliğinin zorunlu ve aynı zamanda mümkün olduğunu savunmaktadır. Robert Keohane sistemde mevcut hegemon gücün giderek güç kaybetse dahi sistem içerisindeki devletlerin uluslararası hukuk normlarına uygun davranma ve işbirliği çabasına devam etmesi halinde çatışma meydana gelmeyeceğini öne sürer. Ancak hukukun üstünlüğü ne kadar önemliyse piyasanın taleplerine uymak da o kadar önemlidir. Devletlerin yurttaşlarıyla kurduğu ilişki diğer devletlerle kurduğu ilişkileri de etkiler. Neoliberalizme göre iç politika ve dış politika birbirinden izole edilebilecek olgular değildir. Böylece birbirinden izole ve statik politik olgular yerine geliştirilebilen, dönüştürülebilen ve dinamik bir uluslararası sistem tahayyülü ortaya çıkar.

Liberalizm ve sosyalizmin sanayileşme ile birlikte bütün devletlerin kalkınmasına yönelik hemfikir bakış açısı, neoliberalizmde ortadan kalkmıştır. Bunun gerekçesi liberalizm ve sosyalizmin modernizmin doğurduğu düşünce yapıları olması iken neoliberalizmin postmodernist dönemin bir yansıması olarak ortaya çıkması olabilir. Nitekim neoliberalizm sanayileşmektense finansallaşmayı önceler. Finans üretimin değil yatırımın bir aracıdır. Böylece devletlerin sanayileşmesi ve kalkınması geri plana atılırken sermayenin ön plana çıkışı tetiklenir.¹⁰²

Her ne kadar günümüze kadar uzanan bir tartışma içerisinde sosyalizm ve liberalizm birbirlerinin tam zıttında konumlanmış olsalar bile refah ve eşitliğin getireceği kentleşme, ticarileşme, proterleşme ve sanayileşme ile birlikte tüm devletlerin ekonomik kalkınmasını

¹⁰⁰ Sönmezoğlu, 2014: 112-114

¹⁰¹ Yalvaç, 2014: 26-28

¹⁰² Nurol, 2020: 134-135

savunma konusunda hemfikir olduklarını¹⁰³ öne süren Wallerstein, liberalizmin tarihi yükselişini 1789'dan başlatıp 1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile noktalandırır.¹⁰⁴ Buna göre her ne kadar artık neoliberalizm olarak adlandırılıyor olsa dahi ekonomik ya da siyasi liberalizm, 1970'lerde ortaya çıkan gelişmelerle birlikte sınırlarına ulaşmış; SSCB'nin ve dolayısıyla komünizmin yenilgisi olarak adlandırılan 1990'lı yıllara gelindiğinde ise miadını doldurmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemden sürekli olarak liberalizmin zaferi ile bahsedilmesi, Wallerstein'ın yaptığı tespit düşünüldüğünde çelişkili gözükabilir. Ancak anılan iddia, liberalizm ve türevlerinin yüzyıllardır süren geleneğin içerisinde sunduğu umutların karşılıksızlığı ile alakalıdır. SSCB'nin yıkılması ile birlikte siyasi ve ekonomik olarak hakim güç halinde bulunan liberal düşünce, 1990 sonrası süreçte dünya siyasetinin ve toplumlarının içerisine sürüklendiği sosyopolitik ve ekonomik buhranın yegane muhatabı olarak karşımızda durmaktadır.¹⁰⁵

1.5.2. Postmodernizm ve Toplum-Birey Sorunsalı

Modernite kavramı, Orta Çağ Hristiyanlığı tarafından türetilen ve eski çağlardaki paganizme karşıt bir kavramdır. İronik biçimde, Orta Çağ Hristiyanlığı'nın eski çağ anlayışına karşılık sunduğu yeniliği temsil eder ve zaman kavramını pagan anlayışın tam tersine insani parametrelere indirger. Latince *modo* (tam bugün) kelimesinden türetilen kavram, Hristiyanlığın kendisini eski çağların karanlığından ayırmışlığını ifade eder. Habermas, *modernus* olarak kullanılan tabirin ilk kez 5. yüzyılda Hristiyanlığın kendisini Roma ve Pagan geçmişinden ayırmak üzere kullanıldığını öne sürer.¹⁰⁶ 18.yüzyıl öncesine atfedilen modernlik anlayışı, Kumar'a göre Rönesans döneminde dahi gelecekle değil geçmişin izleriyle ilintili olmuştur. Bu noktada Voltaire, Rousseau ya da Hume gibi birçok düşünürün Orta Çağ'da yaygın kabul gören ve Vico ile ilintileyebileceğimiz ilahi ve döngüsel tarih anlayışının etkisinde kalması önemlidir. Kumar, modernitenin günümüzde anlaşılan haliyle değerlendirilmeye başlanmasını ancak 19. yüzyılla birlikte mümkün görmektedir.¹⁰⁷ Habermas ise daha eski bir tarihe atıfta bulunur ve modernizmi Aydınlanma dönemi filozoflarının nesnel bilim, özerk sanat ve evrensel ahlak çerçevesinde oluşturdukları bir proje olarak görür.¹⁰⁸ Bu tarihten itibaren modernite artık geçmiş çağlardan eksiksiz bir kopuş haline dönüşür, radikalleşir ve hatta mesihvari bir statü edinir. Geçmiş, yalnızca içinde

¹⁰³ Wallerstein, 2003: 54

¹⁰⁴ Wallerstein, 2003: 95

¹⁰⁵ Wallerstein, 2003: 225-228

¹⁰⁶ Habermas, 1994: 31

¹⁰⁷ Kumar, 2013: 88-98

¹⁰⁸ Habermas, 1994: 37

bulunulan hali anlamaya yardım edebilecek bir araçtır. Bu bağlamda Amerikan ve Fransız devrimlerinin tarihin çarkında önemli bir kırılma yarattığını iddia etmek mümkündür. Devrim olarak adlandırılan şey, döngüsel kabul edilen tarih anlayışını tamamıyla ortadan kaldırmalıdır. Çünkü bir devrim her şeyi geriye döndüren çarkı tamamen ortadan kaldırır ve yeni bir zamana işaret eder. Böylece, insan aklının sınırsız ilerleyişi için elverişli zamanlar başlamıştır.¹⁰⁹

Modernizm açısından Orta Çağ ile başlayan kavramsal kopuş, Rönesans ile tutarlı bir hale gelmiştir. Düşünce ve eylem düzeyinde Amerikan ve Fransız devrimleri, ekonomik düzeyde ise Sanayi Devrimi ile birlikte, modernizm eski olana başkaldırısını taçlandırmıştır. Lyotard postmodernizmi açıklarken modernizmin artık meydan okuma kabiliyetini kaybettiğini öne sürerek bürokratikleşmiş ve ticarileşmiş bir anlayış haline geldiği için modernizmi eleştirir. Postmodernizmi ise modernizmin sonu olarak değil sürekli yenilenen bir modernizm olarak nitelendirir.¹¹⁰ Nasıl ki modernizm Sanayi Devrimi ve sonrasında ortaya çıkan sanayi toplumu ile ilişkilendirilmekte ise postmodernizmi de bilgi toplumuyla ilişkilendirmek mantıklı olacaktır. Örneğin, Jameson postmodernizmi geç kapitalizm döneminin kültürü olarak görmektedir. Buna göre postmodernizm, tamamıyla kendine özgü bir kültürel egemen olmaktan ziyade kapitalizmin özgün bir formunun ortaya çıkardığı bir yansımadır.¹¹¹

Modernizmle özdeşleştirilebilecek olan evrensel ve kesin bir doğrunun varlığı düşüncesini tamamıyla reddeden postmodernizm, gerçekliğe dair ortaya sunulan tüm önermelerin aslında başka bir üst anlatının araçsallaştırılmış hali olduğunu öne sürer. Buna göre gerçekliğe dair sunulan önermeler gücü elde etmek ya da elde edilen gücü sürdürebilmek için yalnızca bir maskeleyen ibarettir. Buna göre feodalizmin yarattığı sorunlardan kurtulmanın yolu olarak görülen liberalizm düşüncesi bu amacı gerçekleştirebilmiş ancak bunu yaparken kapitalizm gibi başka bir büyük sorunu meydana getirmiştir.¹¹²

Postmodernist durum, ulus devletin başlangıçtan itibaren geliştirdiği stereotipleşmiş uygulamalarını zayıflatır. Siyasi partilerin kitleselliği yerini bölünmüş; cinsiyete, ırka, yerelliğe ya da cinselliğe dayalı yeni toplumsal hareketlerin eylemliliğine bırakır. Kimlik kavramı, ulus devletin inşa ettiği biçimde üniter olmaktan uzaklaşır, akışkan bir hale bürünür. Kapitalizmin ve küreselleşmenin etkisi yadsınamayacak biçimde ortadadır; Jameson'ın geç

¹⁰⁹ Kumar, 2013: 99-104

¹¹⁰ Kumar, 2013: 135-136

¹¹¹ Jameson, 1991: iii

¹¹² Griffiths & O'Callaghan & Roach, 2013: 263-264

kapitalizm tespiti bu sebeple değerli görülmektedir. Yerel olan, küresel olan ile hiç olmadığı kadar yakınlaşır.¹¹³

Lyotard, postmodernizmi modernizmden tam manasıyla ayrı tutmanın mümkün olmadığını vurgular ve her halükarda modern olana işaret ettiğini ileri sürer. Buna göre “devralınan her şeyden, daha geçen gün devralınmış olsa bile, kuşkulandır”. Postmodernizmin, modernizmin kaybettiği başkaldırı kabiliyetini eylemsel olarak edinmesi, modernizmin gösteremediğini gösterebilmesi ile açıklanabilir. Postmodernizm, yerleşik kuralları ortadan kaldırmış ve kesin yargılardan uzak durarak sürekli modern kalmayı başaramıştır.¹¹⁴ Ancak bunun bireye etkisi düşünülmesi gereken bir mesele olarak karşımızdadır. Postmodern insan, bölünmüş ve akışkan kimliklere sahip, modern çağın insanına göre daha radikal ve bireyci hale gelmiştir. Modernizm, grupları, cemaatleri, ulusları ve benzeri yapıları öne çıkaran bir özelliğe sahipken postmodernizmde bütünleşme yerini parçalanma ve bölünmeye bırakmıştır. Popülist düşüncenin kimliğin böylesine parçalandığı bir düzenin içerisinde kendi kimlik inşasına girişmesi ve başarması görece kolaydır.

1.5.3. Postmodernite-Popülizm İlişkisi

Harvey, modernizmin 18. yüzyıl ile başlayan ve kültürel, siyasal ve ekonomik etkilerini açıkça hissettiren yapısına optimist bakışın 20. yüzyıl ile birlikte ortadan kalktığını öne sürer. Buna göre,

“20. yüzyıl, ölüm kampları ve ölüm mangalarıyla, militarizmi ve iki dünya savaşıyla, nükleer yok olma tehdidi ve Hiroşima-Nagazaki deneyimiyle, hiç kuşkusuz bu iyimserliği tuzla buz etmiştir. Bundan da kötüsü, Aydınlanma projesinin kendi amaçladığının tersine yol açarak, insanlığın özgürleşmesi hedefini, insanlığın kurtuluşu adına evrensel bir baskı sistemine dönüştürmeye daha baştan mahkum olduğu yolunda bir kuşku doğmuştur”.¹¹⁵

Sanayi Devrimi’nden itibaren, devletlerin doğaya gittikçe daha fazla hakim olma isteği, insana hakim olma durumunu zorunlu hale getirmiş; modernizm ile birlikte bireyin özgürlüklerle kutsandığı düşüncesi zayıf bir önerme haline dönüşmüştür.¹¹⁶

Bu bağlamda küreselleşmenin etkisini göz ardı etmemek gerekir. 20. yüzyılda insani olana dair her unsurun dönüşümünün en önemli katalizörü konumundaki küreselleşmenin varlığı, modernizmin çözülüşüne de katkıda bulunmuştur. Küreselleşme kavramı basit haliyle karşılıklı bağımlılığı ve küresel ölçekte toplumsal ve ekonomik entegrasyonu ifade eder. Küreselleşme düşüncesi ilk olarak dünyaya bütüncül bakabilme kapasitesi ile ilgilidir. Bu

¹¹³ Kumar, 2013: 147-148

¹¹⁴ Lyotard, 1994: 53-58

¹¹⁵ Harvey, 1997: 26

¹¹⁶ Harvey, 1997: 27

kapasite ancak modernizm düşüncesinin ortaya çıkışı ve yaygın kabulü ile mümkün olabilmektedir. İkinci olarak, teknolojik devrimler küreselleşmenin açıkça katalizörü konumundadır. Küresel ısınma ve terörizm gibi ulusal ölçekte alınan tedbirlerin bir anlam ifade edemeyeceği sorunların küresel işbirliği ile çözülebileceği düşüncesi, küreselleşmenin bir başka tetikleyicisi durumundadır. Dünya savaşları öncesinde ve iki savaş arasında hakimiyet kazanan iç piyasanın öncelikli hale gelmesi ve himayecilik meselesinin yarattığı sorunlar, dünya savaşları sonrası süreçte küreselleşmenin hızlanmasına yol açan bir diğer faktördür. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ideolojik savaşın liberalizm lehine sonuçlanması ve Soğuk Savaş sonrası dönemde teknolojik manada yaşanan gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde küreselleşmenin oldukça hızlı yükselişi daha anlamlı gözükcektir.¹¹⁷

Kapitalizmin seyri göz önünde bulundurulduğunda evrenselci anlayışla eşleştirilmesi oldukça doğaldır. Kapitalist ekonomi sınırsız bir sermaye akışını önceler. Küreselleşmenin her şeyden öte buna hizmet ettiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Buradan varılabilecek doğal önerme, kapitalizmin ve evrenselciliğin ırkçılıkla ya da cinsiyetçilikle bağdaştırılamayacağı olabilir. Özellikle evrenselcilikle alakalı yaygın kabul de bu yöndedir. Popüлизмle ilintilemekte hiçbir sorun yaşamayacağımız ırkçılık ve cinsiyetçilik sorunları temelde kapitalizmin ihtiyaç duyduğu sınırsız emek ile çelişmektedir. Ancak sermaye birikiminin maksimize edilebilmesi için hem emek gücü maliyetlerinin en aza indirilmesi hem de siyasal rahatsızlıkların tamamıyla ortadan kaldırılması zorunludur. Wallerstein'a göre ırkçılık ve cinsiyetçilik tam bu noktada devreye sokulan oldukça elverişli bir formüldür. İrsal veya değil, bütün gruplar veya cemaatler, kapitalizm içerisinde sürekli yeniden yaratılırlar; yeni veya eski olmaları fark yaratmamaktadır. Popüлизм ve popülist liderin kimlik inşası süreci göz önünde bulundurulduğunda kapitalizm ve popüлизм arasındaki işteş birliktelik açıkça göz önüne serilmektedir. Kapitalist düşünce, sistemin işleyişini meşrulaştıran evrenselcilik ile iş gücünün etnikleşmesini ve böylece dilendiği kadar genişlemesini sağlayan ırkçılık ve cinsiyetçilik kavramlarını birbiriyle ilişkiye sokar. İronik biçimde kategorik olarak birbirini reddeden bu kavramlar, kapitalizm içerisinde doğru dozda dengelendiklerinde sistemin işlerliğine katkı yapan araçlar haline gelirler.¹¹⁸ Bu bir paradoksu temsil etmekle birlikte günümüze değin oldukça başarılı bir şekilde işleyen sistemin tutarlı açıklaması haline gelmiştir.

Modernizmin bireyi ilahi olandan uzaklaştırıp hayatını bireysel edimler üzerinden tanıtan yapısı modernitenin krizi ile birlikte çözülmeye başlamıştır. Çözülme, postmodern dönem insanının enformasyon çağında sınırsız ve kesintisiz uyarana maruz kalması ile birlikte

¹¹⁷ Griffiths & O'Callaghan & Roach, 2013: 215-217

¹¹⁸ Wallerstein, 2013a: 41-50

anlam arayışını yeniden primitif kimliklere yöneltmesine yol açmıştır.¹¹⁹ Ortak bir geçmişin varlığı, halk kimliğinin ortaya çıkabilmesinin en önemli unsurlarındandır. Ortak geçmiş, muhatabı olan bireyleri belirli bir düşünce ve davranış kalıbı içerisinde kalmaya ikna etmeye yarar. Bireyler ortak geçmiş sayesinde birbirleriyle ilişkilenebilir. Böylece bireyin toplumun bir ögesi haline gelebilmesi kolaylaşır. Bu süreçte sermaye birikiminin, dolayısıyla Sanayi Devrimi'nin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Ekonomi, kapitalist hale geldikçe ve Avrupa'daki merkez ülkelere çevre ülkelere doğru yayıldıkça, ulusal olana dair kategoriler daha belirgin hale gelmeye başlamıştır.¹²⁰ Halk olma hali, ya da onun ulusal olanla ilintisi, kapitalizmin tarihsel süreci içerisinde sağlam dayanakları bulunan ve kapitalist sistem güçlendikçe daha da belirgin hale gelen kurumsal bir yapıntı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²¹ Etnik ya da dini kimlikler popülist söylemin üzerine inşa edilebileceği birer oyun alanı olarak karşımızda durmaktadır. Bu yönüyle popülizm ile postmodernite arasındaki ilişki açık biçimde popülizmi yücelten bir bağa sahiptir.

¹¹⁹ Nurol, 2020: 135

¹²⁰ Wallerstein, 2013b: 96-100

¹²¹ Wallerstein, 2013b: 104

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN BETİMLENMESİ

2.1. Tarih Yazımı ve Uluslararası İlişkiler

Tarih çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplini ile kıyaslandığında yöntemsel bir olgunluğa sahiptir ve disiplinin paydaşları tarafından ortak paydada buluşulması mümkün olmayan öngörülerle boğuşmak zorunda kalmaz. Tarih, yazının icadına hakimdir; sebeplerini ve sonuçlarını ortaya koymakta yöntemsel veya fenomenal bir sorun yaşamamaktadır. Tarih, İskender'in fetih dizisinin uygarlık kavramının dönüşümüne katkısını olgular çerçevesinde ortaya koymaktadır. Tarih, İstanbul'un fethini bir yandan en ince ayrıntılarına dek hikayeleştirirken diğer yandan şehrin fethinin Osmanlı Devleti ve Müslüman dünyası açısından ifade ettiği önemi hem de bu siyasi ve kültürel coğrafyanın Batı dünyası ve keşfedilmemiş topraklara duyduğu arzuyu kavrayabilmek için ne denli önemli olduğunu açıklayabilecek akademik derinliğe ve olgunluğa sahiptir. Tarih, 1789 Fransız İhtilali'ni resmeder, 1848'de Vestfalya'da alınan kararları yorumlar, 20. yüzyılı şekillendiren dünya savaşlarını anlatır. Fakat, tarih disiplininin uluslararası ilişkilerle bir arada anılan yöntemlere kıyasla daha olgun ve derinlikli bir metodoloji ile düşünülmesi ve çalışılması işlevselliğini artıracaktır. Çalışmada ele alınacak konunun derinlikli ve uzamsal bir metotla irdelenecek olması çalışmanın temel amaçlarından birisidir.

Tarihi okumak, anlamak ve yorumlamak bilimin merakından öte insanın merakıdır. İnsan, oluşumuna dair bir tanıklığının bulunmasının mümkün olmadığı doğa, dünya, evren hakkında bilinmezlik perdesini aralamak için bin yıllardır çaba sarf eder. Aynı zamanda kendi varlığının değişim ve dönüşümünü anlayabilmek için öncül toplumların tanıklığına başvurma imkanı bulabilmiştir.¹²² Mısır, Mezopotamya, Hint ve Çin bölgelerinde ilk uygarlıkların oluşumundan itibaren okuyup yorumlayabildiğimiz tarihin ilk adımları, insanın benlik ihtiyaçlarının giderilmesi temelinde değişim merakı sonucu ortaya çıkmıştır.¹²³ Örneğin, insan toplulukları, avcı-toplayıcılıktan tarımsal faaliyetlere geçiş yaptığı dönemde su kaynaklarının yakınlarında öbeklenmeye başlamıştır. Mısır uygarlığı örneğinde, farklı toprak parçalarında tarım ürünleri yetiştirmeye çabalayan insanların su kaynaklarının kullanımı noktasında yaşadığı anlaşmazlık, coğrafyada genel bir çözümsüzlük haline yol açmıştır. Bu çözümsüzlüğün aşılması, ancak otoritenin tesis edilmesi ile mümkün olmuştur. Tesis edilen

¹²² Ayrıntılı bilgi için bkz: Diakonoff, 2004

¹²³ Barreau & Bigot, 2006: 11-23

otorite, insanların kendi kurallarını oluşturmaması sebebiyle hayat bulmuştur.¹²⁴ Dolayısıyla durumun bir *heteronomi*¹²⁵ arz ettiği değerlendirilmektedir. Su kaynaklarının adil ve düzenli kullanımı amacıyla ortaya çıkan firavunluk makamı, insanları kendi arzuları dışında koyulan kurallara tabi olmaya mecbur kılmıştır.

Otoritenin insan topluluğuna kazandırdıklarını yalnızca suyun dağıtımına indirgemek hatalı bir bakış açısının ürünü olacaktır. Zamanla, tarım faaliyetinin güvenliğinin sağlanması, artık üretimin depolanması, depolanan ürünlerin kaydedilmesi eylemleri de hayatın doğal akışı içerisinde firavunun görevleri arasında yer bulmuştur. Bildiğimiz manada ilk dil faaliyetinin ortaya çıkışı ile insanlığın ardıllarına çok boyutlu bir miras bırakma imkanı sunması uygarlığın gelişimi açısından ne ölçüde bir etkiye sahip olmuş ise yazının kullanılmaya başlanması bahsedilen çok boyutlu mirasın aktarılması, özümsemesi ve değerlendirilmesi açısından o denli önemlidir. Böylece, otoritenin dönüşümü hakkında yaklaşık altı binyıllık bir perspektif edinmek mümkün olabilmektedir. Böylece, Nil Nehri'nin kıyısında firavunun yasaları ile yaşayan insan ile post-modern çağın popülist siyasasının muhatabı insan için heteronomi bir yönüyle benzeşen bir kavram haline dönüşür. Dilin ve yazının insanlığa bahsettiği tarihi anlama yetisi, hangi disiplin açısından ele alınırsa alınsın çok boyutluluğu ihmal edilmez ise potansiyeline erişebilecektir. Uluslararası ilişkiler tarihini anlamak, otoritenin tesisinden itibaren karşımızda duran altı binyıllık perspektifi çok boyutlu bir kavrayışla ele almak neticesinde gerçekleştirilecektir.

Günümüzde kullanılan anlamıyla uluslararası ilişkilerin tarihini ulus devlet kavramına dayandırmak gerekmektedir. Özellikle 1648 tarihli Vestfalya Barışı ile ilişkilendirilen ulus-devletin doğuşu ile birlikte, devletlerin aralarındaki ilişkileri bir düzen dahilinde yürütmek amacıyla kurallar oluşturmaları uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Disiplinde genel olarak kabul gören bakış açısı bu yönde ilerlemiştir. Buna karşın, henüz milattan önce kurulan yerel otorite benzeri yapıların aralarında yürüttükleri ilişkiyi uluslararası ilişkilere örnek olarak kabul eden bakış açıları da mevcuttur.¹²⁶ Ancak çalışmanın ele aldığı dönem itibarı ile uluslararası ilişkilere yapılan vurgunun modern dönem uluslararası ilişkilerini kastettiği bilinmelidir.

Uluslararası ilişkiler tarihinin yazımı, genç bir disiplin olarak kabul edilen uluslararası ilişkilerin teorik kökenlerinin savaş dönemlerinde filizlenmesinden etkilenmiştir. İki savaş arası dönemde ortaya çıkan idealizm fikrinin İkinci Dünya Savaşı ile törpülenmesi ve realizmin disiplinin neredeyse tamamına hakim olan pozitivist bir bakış açısı olarak

¹²⁴ Barreau & Bigot, 2006: 24-26

¹²⁵ Dıştan uygulanan bir güç sebebiyle otoriteye boyun eğme anlamında kullanılmıştır.

¹²⁶ Yurdusev, 2013: 19-22

yükselmesi, uluslararası ilişkiler tarihinin yazımının savaşlar ve savaş olmayan dönemlerde güç mücadelesi veren devletlerin ikili ve çoklu aksiyonları üzerinden ilerlemesine neden olmuştur. İlaveten, tarihin klasik yorumunda temel alınan, olayların eksiksiz bir şekilde anlaşılmasının kusursuz bir detaycılık ile anlatılmasından geçtiği anlayışı, savaşlar ve güç mücadelelerini konu alan bir disiplin için oldukça cezbedici bir yol olmuştur. Ancak tarih de uluslararası ilişkiler de çok boyutludur. Uluslararası ilişkiler tarihinin olayların salt detaylı anlatımından sıyrılıp tarihsel toplumsal gerçeklik uyarınca insan faktörü dolayısıyla ortaya çıkan tüm boyutlarla ele alınması gerekmektedir.

Büyük ölçekli bir yapının değişim ve dönüşümünü anlama gayreti içine girip bu dönüşümlerin temelinde yatan nedenselliği açığa çıkarma hedefi ile çalışmaya başlamak, çalışmanın metodolojik açıdan tarihsel sosyoloji ile ilintili olmasını sağlayacaktır. Temel uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının salt pozitivist tutumlarının aksine tarihsel sosyolojinin sunduğu bütüncül uluslararasılık, yapı ve tarih ilişkisinin¹²⁷ kurulması, çalışmanın özü ve hipotezi açısından faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Yine tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkileri etkileyen ve dönüştürenin yalnızca dış politika olamayacağı savından hareketle iç ve dış politika arasında keskin bir ayrım yapmama ilkesi, popülist-otoriter çağ tanımının toplum, devlet ve uluslararası yapı açısından iç içe geçmiş şekilde incelenmesine olanak sağlayacaktır.

Neo-Gramscian yaklaşımın Gramsci ve Cox üzerinden şekillenen tarihsel materyalizmi, devletin birincil ontolojik özne olmasını reddedip, yapı ile aktör arasındaki ilişkiyi tarihsel bir bütünlükle açıklama çabası, çalışmanın teorik altyapısına önemli şekilde katkı sunmuştur. Rosenberg, realizmin devletler arasındaki ilişkiyi ve yapıyı ortaya koymadaki başarısızlığını vurgular ve anarşik yapının toplumlardan ve toplumsal dönüşümlerden bağımsız düşünülemediğini ortaya koyar. Buna göre, uluslararası ilişkileri yalnızca egemen devletlerin odağı alındığı bir biçimde değerlendirmek eksik kalacaktır. Devletler, toplumları etkilemek ve yönlendirmek için sürekli eylem halindedir. Ancak toplumların dönüşümü devlet politikalarına indirgenemez.¹²⁸ Tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkiler açısından ortaya sunduğu perspektif, disiplinin zaman ve mekan boyutundaki noksanlıklarını gidermeye adaydır.

Uluslararası ilişkileri değişmeyen bir yapı üzerinde devletlerin zamandan ve mekandan bağımsız bir var olma çabası şeklinde ele almak, yalnızca tarihin ve yapının işteş etkileşimini değil bugünü anlamak ve anlamlandırmak çabasını da boşa çıkaracaktır.¹²⁹ Bu sebeple çalışmada tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkilere kattığı tarih ve yapı ilişkisi

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Skocpol, 2014

¹²⁸ Rosenberg, 1994: 37

¹²⁹ Okur, 2012: 61-62

üzerinden, Macaristan ve ABD örnekleri ile toplumsal ve uluslararası değişimin ve dönüşümün açıklamaya çalışılması amaçlanmaktadır. Tarihsel materyalizmin varsayımları ile uluslararası ilişkiler tarihinin bir bölümünün uzamsal ölçekte değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Tarihi açıklamaya çalışırken ortaya çıkan çoğulluk ve bu çoğunluğun birden fazla bakış açısıyla aynı olgu hakkında dahi çelişen/farklılaşan açıklamalara olanak sağlaması disiplin içerisinde makul bir çok seslilik olarak değerlendirilebilir. Aslında olayların tarihi söz konusu olduğunda belirli bir metot, belirli bir zaman, belirli bir anlatım odak noktasından hareket edilerek uzamsal ve derinlikli tarih anlatımından uzak durularak da disipline katkıda bulunulabilir. Ancak tarih etrafında kümelenen diğer sosyal bilimlerle ortak ele alınacak bütünsel incelemelerde Braudel'in ifadesiyle "poz zamanları birbirinden farklılaşan fotoğraflarla karşı karşıya kalınır"; böylece yapılan uzamsal ve derinlikli tarih incelemesi sonucunda bu birbirinden farklılaşan fotoğraflar birleştirildiğinde bütünsel incelemenin geniş çerçeveli bir manzarasını oluşturacaktır.¹³⁰ Çalışmanın başarmaya çalıştığı, Sanayi Devrimi'nden günümüze, farklı dönemlerin farklılaşan fotoğraflarını birleştirip aralarında nedensellik bağı kurarak popülist eğilimin bütünü görmeyi sağlamaktır.

Anılan amacın hasıl olması için, tarih yazımı ve Braudel'in tarih anlayışı üzerine yapılan girizgahın ardından popülizmi derinlikli bir biçimde tanımlama çabasına girişilecektir. Popülizmin tanımlanması, popülist söylemin ve liderin özelliklerinin incelenmesi, popülizm ile demokrasi ve liberal demokrasi arasındaki ilişkinin irdelenmesi, neoliberal politikaların popülizmin yükselişine olan etkisinin araştırılması ve popülizm kavramının tarihte izlerinin aranması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, güncel küresel siyaset açısından popüler olduğu kadar belirsiz bir görüntüye sahip olan popülizmin tanımlanması, sorunun özünü belirgin hale getirecektir.

2.2. Popülizmin Tanımlanması

Popülizmle ilgili birincil sorun, tanımlanmasının güçlüğü ile ilintilidir. Farklı disiplinlerin popülizmi kavrama şeklinin ayrışması bir yana disiplin içi tartışmalarda dahi belirsiz bir görüntü hakimdir. Politika alanında yürütülen popülizm tartışmasına bakıldığında birden çok yaklaşımın varlığı ile karşılaşılır. Ancak bu yaklaşımların hiçbirinin bütüncül bir bakış açısına denk düşmediğini ifade etmek gerekir. Her bir yaklaşım, belirli örnekleri ele alan ve bunun üzerinden popülizmi tanımlamaya çalışan bir yol çizmektedir. Örneğin; popüler

¹³⁰ Braudel, 2014: 27-28

fail yaklaşımı, popülizmi sıradan insanların politik olarak seferber olmasını sağlayan, ilerici kitle hareketlerini barındıran demokratik bir yaşam biçimi olarak açıklar.¹³¹

Goodwyn, ABD’de 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan kırsal popülizmi popüler fail yaklaşımına uyan biçimde açıklar; sıradan insanlar demokratikleşmeyi ve refahın eşit dağılımını gözetken ilerici bir kitle hareketi yaratmıştır. Ancak bu kitle hareketi, uluslararası politika açısından altın standardı ile alakalı, ABD açısından iç siyaset ile alakalı gelişmeler sebebiyle başarıya ulaşamamış ve “*popülist bir an*” olarak özünden uzaklaşarak dönüşmeye başlamıştır.¹³²

Laclaucu yaklaşım, Batı Avrupa ve Latin Amerika siyaseti üzerine yoğunlaşır ve buna göre popülizm politika kavramının doğrudan özüne vurgu yapan bir kavramdır. Liberal demokrasinin var olan sorunların kaynağı, popülizmin ortaya çıkaracağı radikal bir demokrasi anlayışının ise bunun çözümü olarak sunulduğu yaklaşımda toplumun dışlanmış kesimlerinin statükoya karşı durmalarının teşvik edilmesi ancak popülist anlayış ile mümkün görülmektedir.¹³³ Bu noktada, Laclau’nun popülizmi tanımlama yöntemine değinmek faydalı olabilir. Laclau’ya göre popülizm bir kitle hareketinden ziyade politik bir mantığa denk düşer. Bu politik mantık, toplumsal değişimle kökten ilintilidir. Toplumsal değişimlerin tetiklenmesi ise eşitlikler ve farklılıklar aracılığıyla gerçekleşir. Popülizm, Laclau açısından “biz-onlar” ayrımını ortaya çıkaran toplumsal değişimler üzerine inşa edilen bir politik mantık olarak şekillenmektedir. Toplumsal farklılıkların yarattığı eşitsizliğin kurulu düzen tarafından ortadan kaldırılamamasının ya da taleplerin karşılanamamasının yarattığı belirsizlik, popülizmin temel taşlarındandır.¹³⁴

Sosyoekonomik yaklaşım, popülizm ve Latin Amerika siyasetini irdeler. Bu noktada bölgede yer alan ülkelerin bağımsızlık tarihinden itibaren süreklilik arz eden biçimden ekonomik buhranlarla uğraşmak zorunda kalması popülizm betimlemesinin özünü oluşturur. Popülist yönetimler, halk desteğini elde tutabilmek adına enflasyon ve işsizlik verilerinin yaratacağı tahribatı önlemek ister. Bunun sonucunda ülkenin dış borçlanmaya başvurmadan başka çaresi kalmaz. Dış borçlanma, halka yönelik harcamaların kaynağı durumundadır. Böylece, önüne geçilmesi güç bir borçlanma-enflasyon döngüsü yaratılmış olur.¹³⁵ Görüldüğü üzere, popülizm diğer örneklerin aksine bu kez sorumsuzca yürütülen ekonomi politikaları üzerinden tanımlanmaktadır.

¹³¹ Mudde & Kaltwasser, 2019: 13

¹³² Goodwyn, 1976: 515-542

¹³³ Mudde & Kaltwasser, 2019: 13-14

¹³⁴ Laclau, 2005: 117-120

¹³⁵ Mudde & Kaltwasser, 2019: 14

Bir diğerk yaklaşım, popülizmi Batı-dışı toplumlar üzerinden lider kültü ile özdeşleştirir. Buna göre, gücü tek elde toplayan karizmatik lider, yandaşlarının doğrudan desteğiyle iktidarını sağlamlaştırır; bunu gerçekleştirebilmek için sıklıkla popülist söylem ve politikalara başvurur.¹³⁶ Ancak günümüzde Trump, Orban, Wilders, le Pen gibi popülist liderlerin¹³⁷ bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışması, yaklaşım açısından önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Bir başka yaklaşım, popülizmi doğrudan medyanın ilgisini ve halkın sempatisini kazanmak için araç olarak görülen folklorik bir siyasa tarzı olarak görür. Anılan tarzın en belirgin özelliği, siyaseti seçkinlere karşı halk için halkla beraber yürütölen bir alanda yürütme iddiasıdır.¹³⁸ Bu yaklaşım, çalışmanın ilerleyen kısımlarında açıklanmakta olan seçkin-halk ayrımını, “içimizden biri” imajını ve “gerçek halk”ın sorunlarının çözümünün tek yolu olarak liderin kendisini öncelemesi ile ön plana çıkar. Bu nedenle, içinde bulunulan çağın popülizmine en yakın tasvirin anılan yaklaşım olduğu görölmektedir.

Temel yaklaşımların ardından popülizmin tarifine girişmenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Laclau’ya göre popülizm en yalın haliyle kutuplaştırmayı hedefleyen bir süreçten ibarettir; popülist düşünce siyasi temsil konusunda merkezden uzağa itilmiş grupların merkeze dahil edilmesini ve konsolide biçimde tutulmalarını hedefler. Mouffe bu tanımın üzerine, popülizmin sınırları oldukça geçirgen bir düşünce seti olduğunu, bunun bir ideoloji olarak düşünölmesinin yanlışlığını vurgular ve farklı ölkelerde farklı koşullara uyum sağlayarak başarıya ulaşmayı hedefleyen yöntem olarak ele alınması gerektiğine dikkat çeker.¹³⁹ Durmuş ise, popülizme belirli bir sınır kazandırma iddiasına girişerek çerçeve çizer: seçkinlere karşı “gerçek halk”ın çıkarlarını savunmak, “gerçek halk”ın korkularını ve duygularını manipöle etmek, kısa dönemde tatmin edici çözümler ortaya koymak.¹⁴⁰

Mudde ve Kaltwasser, anılan yaklaşımların üzerine popülizm tanımlamasını oldukça belirgin biçimde gerçekleştirir: “toplumu nihai bir biçimde saf halka karşı yozlaşmış seçkinler olarak iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele alan ve siyasetin halkın genel iradesinin bir dışavurumu olması gerektiğini ileri süren ince merkezli bir ideoloji”.¹⁴¹ Mudde ve Kaltwasser’ın tanımında açıkça göröldüğü üzere, popülist düşüncenin sınırları üç temel öge üzerinden betimlenmeye gayret edilmiştir. İlk olarak, sıklıkla vurgulandığı üzere tanımlanmasına güçlüğüne karşın hemen hemen tüm çalışmalarda mutabık kalınan “gerçek

¹³⁶ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 14-15

¹³⁷ Sayılan liderlerin hepsinin anılan amacı gerçekleştiremediği açıkça ortadadır. Ancak kast edilen lider kültürünün Batı-dışı toplumlara özgü bir husus olarak değerlendirilmesinin yanlış olabileceği ihtimalidir.

¹³⁸ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 15

¹³⁹ Mouffe, 2019: 22.

¹⁴⁰ Durmuş, 2019: 51.

¹⁴¹ Mudde ve Kaltwasser, 2019:16.

halk” ile elitler ayrımı ve çoğulculuk karşıtlığına dikkat çekilmiştir. Dahası, popülizm sınırları oldukça geçirgen bir ideoloji olarak açıklanır. Bu noktada, popülizmin ideoloji olarak ele alınmasının çalışma tarafından kabul gören bir düşünce olmadığı belirtilmelidir. Ancak, popülizmin faşizm ve sosyalizm gibi modernizmin çıktısı katı düşünce yapılarından birisi olmadığı, postmodern düşüncenin bir çıktısı olarak kendisine bütün ideolojik yapıların içerisinde akışkan biçimde yer bulabilmeyi başarabilen bir yöntem olduğu iddiası yinelenmelidir.

Mudde ve Kaltwasser tarafından popülist düşünceye atfedilen ince merkezlilik özelliği, kendisini bütüncül bir düşünce seti ortaya koymak zorunda kalmaktan da kurtarmaktadır. Faşizm, sosyalizm ya da günümüzde olduğu üzere neoliberalizm popülist düşüncenin yuvalanıp saklanabileceği, rahatlıkla kendi söylemini anılan ideolojilerin içerisine angaje edebileceği düşünce yapılarıdır. Böylece farklı ülkelerde farklı yapılarda farklı yöntemlerle başarıya ulaşma kabiliyeti meydana gelmiş olur. Moffitt, diğer ideolojilere eklemleme konusunda popülizmin muğlaklığı açısından bir kapı daha açar ve bazı zayıf ideolojilerin teorik yoğunluklarını artırmak için sürekli bir çaba içerisinde olmasına karşın popülizmin bu yönde bir çabasının bulunmadığını ortaya koyar. Buna göre popülizmi tanımlayabilmenin zorluğu, ideolojik zayıflığından kaynaklanır.¹⁴²

İnce merkezlilik, diğer ideolojilerin katı veya eksiksiz görünümünün aksine popülizmi daha akışkan bir hale getirir. Aynı zamanda kendisinden daha karmaşık duran diğer ideolojilerin yarattığı veya dönüştürdüğü kavramları kullanarak, birçok düşünce setinin içerisine gizlice veya açık biçimde yerleşebilme kabiliyetine fırsat tanır. Böylece popülizmin sınırlarını belirleme sorunu ortaya çıkar. İdeoloji ya da siyasi parti temelinde sınırlar belirlemeye çalışmak yanıltıcı olabilir; odaklanılması gereken popülist düşüncenin güç devşirdiği talep ve sorunlardır.¹⁴³

Popülizmin demokrasi açısından patolojik bir vaka olup olmadığını tartışan Surel ve Meny, taşıdığı olumsuz imgeye karşın popülizmin kesin bir biçimde anti-demokratik kabul edilemeyeceğini öne sürer. Bu noktada popülizmi patolojik bir mesele olarak görmenin yanıltıcı olacağını eklemek gerekir. Çalışmanın da iddia ettiği üzere, popülizm kendiliğinden beliren ve var olan sorunların ortaya çıkmasına neden olan bir olgu değil; yüzyıllara dayanan yapısal bozuklukların ihmalinin sonucu olarak değerlendirilmelidir.¹⁴⁴ Çalışmanın bir sonraki safhasında tartışılacağı üzere, seçkinlik meselesi popülist düşüncenin üzerine inşa edildiği önemli bir sorundur. Halk ile seçkinler arasındaki ayrımın kaçınılmaz olduğu su götürmez bir

¹⁴² Moffitt, 2021: 40-41

¹⁴³ Elchardus & Spruyt, 2014: 2-3, DOI: 10.1017/gov.2014.27

¹⁴⁴ Kaya, 2018: 28

gerçek olmakla birlikte, bu ayrımın tartışılması ve mümkünse ayırmadan kaynaklanan sorunların en aza indirilmesi ilerici bir adım olarak görülebilir.¹⁴⁵ Taguieff ise seçkincilik sorununu ele alırken popülizmi yalnızca kurulu siyasi düzenin karşısında yer alan bir düşünce olarak görmez; popülizm aynı zamanda değişime yönelik bir vaattir.¹⁴⁶

Popülizme karşı getirilen “tanımların genişliği” eleştirisi, onun politik hayatın içerisinde yer alan bütün politik davranışlara bir şekilde uyarlanabilmesinden ve yakıştırılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda seçkincilik ve çoğulculuk kavramlarının doğrudan popülizmin karşısında konumlandığını kabul ederek popülizmin ne olduğuna/olmadığına odaklanmak daha gerçekçi olacaktır.

2.2.1. Seçkincilik – Çoğulculuk Tartışması

Seçkincilik, açık biçimde, popülizmin “gerçek halk” olarak kabul edip üzerine siyaset inşa ettiği topluluğu tehlikeli, sahte ve kaba olarak görür. Seçkinleri ise bu topluluğun tam karşısında ahlaki, kültürel ve entelektüel bağlamda üstün bir varlık olarak konumlandırır. Bu fikir radikal biçimde ele alındığında, siyasetin üstün bir zümreye ait olduğu iki farklı modelle karşılaşılır. Bunlar Pinochet ya da Franco rejimlerinde görüldüğü gibi demokrasinin tamamen reddedildiği ya da demokrasinin sınırlandırılmış bir halinin tercih edildiği modellerdir.¹⁴⁷ Seçkinin karşısında yer alan kitle için seçkin, gücü ve zenginliği elinde tutar; ayrımcılığın ve toplumsal adaletsizliğin yayılmasının temel sorumlusudur. Seçkine yöneltilen suçlamaların gücü ve zenginliği öne çıkaran mantıklı argümanlarla desteklenmesi olasıdır; ancak popülist düşünce açısından seçkin açıkça düşmandır. Bu sebeple popülizm açısından seçkin tartışılması değil savaştırılması gereken bir unsurdur. Böylece mantıklı argümanlar ve karmaşık sosyoekonomik problemler yerini basitçe anlaşılan ve iletilen komplo teorilerine bırakır. Seçkinin kendisini, popülist hareketin güç kazandığı göç, yabancı düşmanlığı ve benzeri konularda insani politikaların yanında tanımlaması ayrımı ve suçlamaları çoğaltır.¹⁴⁸

Çoğulculuk ise esasen popülizmin karşısında olduğu kadar seçkinciliğin de karşısındadır. Toplumun çok çeşitli ve bazı hususlarda kesişen gruplardan oluştuğunu düşünen görüş, bu çeşitliliği zayıflık olarak görmez; aksine bir güç olarak tanımlar. Merkezîyetçi bir iktidar yapısının yaratabileceği zararları öngören çoğulculuk, siyaset içerisinde olabildiğince çok grubun çıkarlarının ve görüşlerinin değer görmesine odaklanır.

¹⁴⁵ Meny & Surel, 2002: 5-6

¹⁴⁶ Taguieff, 2016: 213-214, DOI: 10.3817/0916176213

¹⁴⁷ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 17-18

¹⁴⁸ Taguieff, 2016: 217-218, DOI: 10.3817/0916176213

Böylece ataerkil düzenin, bir etnik grubun ya da mesleki veya ideolojik bir zümrenin iradelerinin toplumun geri kalanına dayatılmasının önüne geçilebilecektir.¹⁴⁹

Seçkincilik ve çoğulculuk meselesi üzerinden popülizmin ne olup olmadığını anlayabilmek için popülist düşüncenin üzerine inşa edildiği temel kavramları anlamak gereklidir. Popülizm ile ilişkilendirilebilecek temel kavramlardan birisi halktır. Halk kavramını irdelerken siyasal bir gücü elinde tutan egemen bir topluluktan, sosyoekonomik statü açısından farklı konumlarda bulunan sıradan insanlardan ya da milliyet bağının bir araya getirdiği bir ulustan söz edilebilir. Siyasal bir gücü elinde tutan egemen topluluk olarak halk kavramı incelendiğinde, modern demokratik düşünce ile karşılaşılır. Bu bağlamda halk yalnızca seçen değil aynı zamanda seçilendir. Ancak demokratik bir rejimin varlığı ya da teorik olarak halkın hem seçen hem seçilen konumunda bulunması, tahakküm eden zümre ile bu seçimi gerçekleştiren halk arasındaki bağın geçirgen olduğu anlamına gelmemektedir. Bu demokratik süreç içerisinde seçen ve seçilenler arasında kopukluklar meydana gelebilir; dolayısıyla modern demokraside egemen güç olduğu varsayılan halk seçilmişler tarafından yeteri kadar iyi şekilde temsil edilmediğine kanaat getirebilir. Sonucunda halk ile iktidar arasındaki siyasi bağ kopar, halk yönetme gücünün elinden alındığına kanaat getirir; tabii olarak yönetme gücünün yeniden halka devredilmesi düşüncesi meydana gelir. Bu düşüncüyü eyleme dönüştürecek olan popülist düşünce güçlenmeye başlar. Sosyoekonomik statü açısından farklı konumlarda bulunan sıradan insanlar betimlemesi üzerinden halk irdelendiğinde, hakim kültürün dışında kalan insanların bu sebeple iktidardan dışlanması sonucu oluşan ayrımcılıktan beslenen bir popülizm ile karşılaşılabilir. Milliyet bağı üzerinden oluşan ulus kimliği açısından halk irdelendiğinde ise karmaşık bir yapı görülür. Öncelikle bu bağlamda halk kavramının tam olarak neye atıfta bulunduğu belirsizdir. Günümüzde ulus kavramı 19. ve 20. yüzyıldaki anlamlarından farklılaşmıştır. Ulus kimliğini pekişmesinde önemli rol oynayan dil, kültür, kurucu mitler gibi unsurların süreç içerisinde ayrıştırıcı bir rol üstlenebildiği görülür. Bu sebeple popülist düşünce aynı anda hem hakim etnik grubun hem de dışlanan etnik grubun siyasi ajandasında rahatlıkla yer bulabilir.¹⁵⁰

2.2.2. Gerçek Halk ve Genel İrade

Popülizm ile doğrudan ilişkilendirilebilecek bir kavram olan seçkinciliğin tam karşısına, en azından kağıt üzerinde, halkı koymak mümkündür. Bu noktada halkın kendisi ile seçkinleri ayıran temel husus ahlakılıktır. Popülist düşünceye göre iktisadi alanda, siyasette ya da medya içerisinde bulunan seçkinler ve onların destekçileri homojenlik arz eder; bariz

¹⁴⁹ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 19-20.

¹⁵⁰ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 20-23.

özellikleri halkın çıkarlarının önüne özel çıkarlarını yerleştirmeleridir. “Gerçek halk”-seçkin ayrımının popülist düşünceye sağladığı en önemli rahatlık, popülistlerin iktidarı ele geçirmeleri halinde dahi seçkin tanımını yeniden üreterek meşruiyet devşirmeleridir. Buna göre, iktidar her ne kadar “gerçek halk”ın talep ettiği üzere popülist liderde ve onun siyasi oluşumunda gözükse de uzun bir sürece yayılı olarak iktidara yerleşmiş ve onun aygıtlarını ele geçirmiş durumda olan seçkinler güçlerini kaybetmemiştir. Dolayısıyla popülist lider, seçkin grubun meşru olmayan iktidarına karşı mücadele vermeye devam etmek zorundadır. Bu nedenle gerçek halkın desteğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyar. Seçkinlerin meşru olmayan iktidarı yalnızca siyasi alana yapılan bir atıftan ibaret değildir; aynı zamanda ekonomiye ya da medyaya dair alanlarda da seçkinlerin muktedir olduğu öne sürülür. Böylece popülist düşünce, iktidarda ya da muhalefette olması fark etmeksizin sürekli olarak kendisini besleyecek bir yöntem geliştirmiş olur.¹⁵¹

Popülist düşünce ile ilişkilendirilebilecek bir diğer kavram genel iradedir. Genel irade kavramı, Rousseau’dan önce Montesquieu tarafından kullanılmış olsa dahi insana dair ve seküler bir anlatı içerisinde tarif edilmesi Rousseau aracılığıyla gerçekleşmiştir. Rousseau, “üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun.” sözleriyle genel irade kavramının çerçevesini çizmiştir.¹⁵² Buna göre bireyden topluma, toplumdan bireye yayılan bir özgürlük durumu söz konusu olacaktır. Birey, toplumsal sözleşmenin emirlerini yerine getirirken kendi özgürlüğünü garanti altına almayı başaracağı için bu yaklaşım, otoriteye boyun eğme olarak adlandırılmaz. Öyle ki, egemenlik kavramı birey ile toplum arasında gerçekleşecek bu alışverişin sonunda ortaya çıkar.¹⁵³

Rousseau’nun yaklaşımında genel iradenin birey ile otorite arasında düzenleyici bir araç olduğu görülmektedir.¹⁵⁴ Egemenlik de bu düzenleyici araca bağlı olarak oluşabilir. Ancak genel iradenin, modern siyasetin ve demokrasinin içerisinde tam olarak Rousseau’nun öngördüğü biçimde kendisini gösterdiğini iddia etmek güçtür. Demokrasinin, özellikle liberal demokrasinin, karşı karşıya kaldığı en önemli sorun olarak gözüken çoğulculuk-çoğunlukçuluk meselesi, popülizm açısından da kritik bir noktaya karşılık gelmektedir. Tanımına dair yapılan bütün tartışmalara ve belirsizliğe karşı popülizmin temel referansının halk ile ilintili olduğu ve buna bağlı olarak popülist söylemin temel amacının kendi halkını

¹⁵¹ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 23-25.

¹⁵² Rousseau, 2013: 14

¹⁵³ Tunçay, 2014: 379

¹⁵⁴ Levine, 1993: 4-5

inşa etme ve çoğunluğu temsil etme sürecine dayandığını söylemek mümkündür. Popülizmin temsil etmeye çalıştığı bütün bir ulus değildir; bu ulusun içerisinde yer alan ve popülist liderin çıkarlarına hizmet edebilecek gerçek halkı söylem ve eylemler aracılığıyla konsolide ve temsil edebilmek popülizm için temel meseledir.¹⁵⁵

Popülist düşüncenin genel iradeyi kullanış biçimi, açıkça pragmatiktir; kendisini bir nevi doğrudan demokrasinin neferi sayar; temsil edilmekte sorun yaşayan kitlelerin sorunlarını çözebilmek yalnızca popülist düşüncenin sunabileceği bir imkandır. Temsil sorunu yaşayan yurttaşın sorunlarını çözen popülist düşünce, onun artık aktif biçimde siyasetin merkezinde yer almasını sağlar. Elitlere karşı gerçek halkın temsilcisi olduğunu öne süren ve çoğulculuğun karşısında konumlanarak “genel irade”yi elinde tutmaya gayret eden bir düşünce seti için “gerçek halk” çemberi ne kadar genişlerse çıkarların uyumlaştırılması o denli kolaylaşır. Bu sebeple muğlak ya da karmaşık konular üzerine referandum gerçekleştirme hevesi, çıkarların meşrulaştırılması için oldukça konforlu bir seçenektir.¹⁵⁶

Gerçek halk ile elitler arasındaki ayrıma yapılan vurgu, biz-onlar çatışmasını güçlendirerek popülist söylem açısından kayda değer bir alan açar. Hatta Arditi’ye göre bu bir tercih olmaktan ziyade zorunluluktur. Halkın karşısına lider tarafından adı sıklıkla anılan düşmanları yerleştirmek, “gerçek halk”ı dışlanmışlığını anlatmanın en bariz yoludur. Dahası, bu düşmanlaştırma kavramın ve söylemin bulanıklığını ortadan kaldırmaz. Böylece “gerçek halk” olarak tanımlanan kitle sürekli olarak genişlemeye elverişlidir.¹⁵⁷ Popülizmi soyut bir kavramdan politik hayatın merkezine oturan bir trend haline getiren en önemli husus, liderlerin söylemleri üzerinden popülist politikaların inşa edilmesidir. Popülist söylemin jenerik özelliklerinin tanımlanması, popülizmi açıklayabilmenin temelini oluşturur.

2.3. Popülist Söylemin Özellikleri

Popülist söylemin ortaya çıkışı, siyasi kurumların ve aktörlerin istikrarlı biçimde sorun çözen, kapsayıcı bir düzen yaratamaması ile doğrudan ilintilidir. İstikrarın sağlanamaması, sorunların belirlenememesi ya da çözülememesi, iktidarın dışlayıcı bir hale bürünmesi yurttaşların toplum içindeki rolünü ve yerini sorgulamasına yol açar. Bu dönemlerde yurttaş açısından topluma içkin sınırlar yeniden çizilmeye başlar ve bu eylem toplum kavramının özünü tehdit eder biçimde radikal tonlarla bezelidir. Anılan sorgulama hali, toplumsal uyumsuzlukların ve çözümlerin hızla artmasına sebebiyet verir. Sonucunda, yurttaş açısından ortaya çıkan siyasi kimlik boşluğunu doldurmaya hazır bir aday ortaya çıkacaktır.

¹⁵⁵ Fassin, 2019: 58

¹⁵⁶ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 27-29.

¹⁵⁷ Arditi, 2010: 88

Son yıllarda yaşanan toplumsal ve politik dönüşümü açıkça bir gerileme olarak tarif eden Mouffe, bunun sorumlusu olarak neoliberal kırılmayı görür ve sol siyaset için bir panzehir ortaya koymaya çalışır. Bu çaba esnasında, popülist düşüncenin etkilediği kitlelerin eğilimlerinin nedenlerini sorgular ve toplumsal eşitsizliklere dair taleplerin karşılanamaması sonucuna ulaşır. Neoliberal kırılmanın yarattığı gelir eşitsizliğinin ortaya çıkardığı sorunlar, bireylerin kurulu siyasi düzenin aktörlerinden uzaklaşmasına yol açar. Ancak bireyler sorunun kökenine dair bir eylemlilik içerisinde değildir. Örneğin İspanya’da Indignados’un gösterdiği tepki, mevcut sistemin ve kurumların taleplerini ve sorunlarını anlamaktan uzak olmasınadır. Meşhur sloganları “*oyumuz var, sesimiz yok*” popülist söylem açısından hem gerçeğe hem de fırsata işaret eder¹⁵⁸: Sesinin duyulmadığını düşünenlerin sesi olacağına çoğunluğu ikna etmek.

Popülist söylemin politik duruşu, var olan politikanın yeniden belirlenmesi, var olan toplumsal ilişkilerin popülizme uygun biçimde düzenlenmesi, politik safların yeniden tanımlanması ve popülizme uygun düşen yeni kimliklerin oluşturulması üzerine inşa edilmektedir. Bu noktada Worsley’nin toplumun birliğine yönelik kavramsallaştırma çabasını ele almak faydalı olacaktır. Buna göre toplumun birliğini ilgilendiren olgular yalnızca ortak değerler ve kurallar üzerinde sağlanan uzlaşma değil, aynı zamanda çıkarların farklılaşmasının yaratacağı uzlaşmazlıktır. Böylece çıkarlarını olduğu haliyle sürdürmeye çabalayan ile memnun olmadığı gidişatı değiştirmeye çalışan arasında ortaya çıkacak gerilim, toplumu dönüştürmeye ve birliğini etkilemeye adaydır.¹⁵⁹

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Trump ve Orban üzerinden, göç, yabancı düşmanlığı ve dış politika alanlarında gerçekleştirilen söylemler ele alınarak yapılacak olan söylem analizi esnasında yukarıda vurgulanan özelliklere dikkat çekilmiştir. Hawkins, popülist söylemi açıkça anlamının yalnızca lider söylemlerinin dökümü üzerinden gerçekleştirilmesinin yanlışlığına vurgu yapar. Kullanılan kelimelerin sayısından öte odaklanılan konu ve konunun ele alınış tarzı, popülist liderin bilinçaltını ve hedefini net bir şekilde ortaya koymak açısından daha faydalıdır.¹⁶⁰ Bu sebeple, popülist liderin söylemindeki izlekleri dikkatlice seçip bulmak, popülist söylemin ortak özelliklerini anlamak ve vurgulamak kadar önem kazanmaktadır.

Popülizmin toplumu kutuplaştırıcı ve kamplara bölme amacı güden yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda popülist söylemin açıkça toplumun birliğine saldırması beklenir. Kurulu ekonomik ve siyasi düzenin hoşnut destekçileri ile anılan düzenin kendisinin zararına

¹⁵⁸ Mouffe, 2019: 52-53

¹⁵⁹ Worsley, 1972: 373-375

¹⁶⁰ Hawkins, 2010: 71-72

olduğuna inanan ve değiştirmek için niyetlenen kitleler arasındaki gerilimden faydalanmak, çoğunlukçuluğu önceleyen popülist söylem için oldukça faydalı olacaktır. Laclau'nun popülizmi tanımlarken vurgulamaya dikkat ettiği husus, popülizmi yaratan şartlardır. Buna göre, mevcut siyasi yapı toplumun farklı kesimlerinin taleplerinin karşılanması hususundaki kabiliyetini giderek artan biçimde yitirmektedir. Popülist söylemin başarısı, başarılı olmasına imkan sağlayan koşulları iyi değerlendirmesinden kaynaklanır. Mevcut siyasi yapının sorun çözmeye yönelik kabiliyetsizliği, popülist siyasete yeni kimliklerin oluşturulması fırsatını tanır.

2.3.1. Kimliğin Dönüşümü ya da Kimliksizlik

Modern dönem insanının toplumsal bir varlık olduğu su götürmez bir gerçektir. Marx'ın tabiriyle insanın varlığını belirleyen kendi bilinci değil, bilincini belirleyen toplumsal varlığıdır. Bu sebeple insanın edindiği tüm kimlikleri toplum içerisinde ve toplum aracılığıyla edindiğini söylemek mümkündür. Ancak bu önerme kimliğin ne olduğuna dair sorularla karşı karşıya kalmamıza neden olur. Kimlik en basit haliyle, kendimizin ve başkalarının ne/kim/nasıl olduğuna yönelik algılama sürecidir. Dini, etnik ya da kültürel açıdan verili şekilde var olduğu sıklıkla kabul edilir ancak kimliği bir süreç olarak görmek daha az yanıltıcı olacaktır. İnsan, doğuştan var olduğu kabul edilen kimliklerinden sıyrılabilir, yeni kimlikler oluşturabilir, oluşmakta olan kimliklere adapte olabilir. Temelde kimliklere duyulan aidiyet, insanın çıkarlarını ne şekilde tanımladığıyla ilintilidir.¹⁶¹

İnsanın çıkarlarını tanımlama şekli, toplum içerisinde maruz kaldığı davranışlarla, talepleriyle ya da sorunlarıyla biçimlenebilir. Popülist söylemin kimlik inşasında devreye girdiği nokta burasıdır. Talepleri karşılanmamış ve temsil edilme konusunda sorun yaşayan dezavantajlı bütün gruplar, popülist düşüncenin sınırlarını belirlediği yeni bir kimliğe aidiyet hissederek siyasi kaderini popülist liderin iradesine endeksler.¹⁶² Örneğin uzun yıllar boyu ordu tarafından yönetilen ve hiperenflasyonla mücadele etmek durumunda kalan Brezilya'da 1990'lı yıllardan itibaren yürütülen reformist politikalar, 2000'lerin başında meyvesini vermiş ve çift haneli büyüme rakamlarına ulaşılmıştır. Lula da Silva başkanlığında 2010'lı yıllara kadar büyümeyi sürdüren ülke, 2010'lu yılların ortalarında zenginlerin daha da zenginleştiği, yoksulların daha da yoksullaştığı; gelir eşitsizliğinin toplumsal karmaşaya öncülük ettiği bir görünüme bürünmüştür. Bu süreçte hem Lula da Silva'nın, hem de görev süresi bittikten sonra yerine gelmesi için desteklediği Dilma Rousseff'in yolsuzluk iddialarıyla itham edilmesi ve hapse girmesi, ekonomideki kötü gidişat ve suç oranlarındaki yükseliş, toplumun siyasete

¹⁶¹ Jenkins, 2008: 5-7

¹⁶² Panizza vd., 2005: 9-10

bakış açısını yeniden şekillendirmiştir. Uzun yıllar boyu süren askeri yönetimden henüz yaklaşık çeyrek asır önce kurtulabilmiş olan Brezilya, 2018 yılında devlet başkanlığı koltuğuna “Amazonların Trump'ı” olarak tarif edilebilecek olan Jair Bolsonaro’yu getirmiştir. Yakın dönemde yapılan seçimlerde Lula da Silva, Bolsonaro’yu ancak ikinci tur sonunda mağlup edebilmiştir. Irkçı, cinsiyetçi, işkence ve askeri yönetim hayranı olan Jair Bolsonaro’nun Brezilya toplumunda bu denli karşılık bulabilmesi, temsil sorununun demokrasi ve popülizm açısından önemini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda demokrasi, kavram olarak halen en yüce yönetim biçimine işaret ediyor olsa dahi fiili açıdan değerinin ve etkinliğinin sorgulandığı bir dönemden geçmektedir. Demokrasinin içinde bulunulan süreçte karşı karşıya kaldığı büyük tehlike, topyekün halde karşısında bulunan ekonomik, kültürel veyahut ideolojik bir cepheden gelmemektedir.¹⁶³ Aksine demokrasinin sunduğu fırsatları ve idealleri, hakikat ve sahte kavramlarının biçimlendirdiği söylem ve araçları kullanarak çıkarlarına angaje eden popülist siyaset, post-modern dönemin ruhuna uygun olarak parçalanmış vaziyette, politik yelpazenin herhangi bir noktasında kendisini gösterebilmektedir. Popülist söylemin ürettiği yeni kimlik, Laclau’nun önerdiği üzere değişim vaat eden bir kimliktir. Bütün muğlaklığı ile birlikte popülizmin kimlik yaratma çabasının özü, herkes tarafından bilinen bir hakikati ortaya dökerek halkı aydınlatmaktan öte, halkı yeniden inşa ederek kullanışlı bir hakikat yaratmaktır.¹⁶⁴ Taleplerin karşılanacağı, sorunların çözüleceği ve geçmişten gelen eşitsizliklerin ortadan kaldırılacağı vaadine dayanan bu yeni kimlik, popülist söylem tarafından hakikatten uzak biçimde yoğrulur.

2.3.2. Hakikate Saldırı: “Gerçek Halk” ve “Bilge Lider”

Hakikat ile sahtenin birbirinden ayırt edilmesini zorlaştıran ve bu bulanıklıktan faydalanarak iki kavramı yeniden üretme konusunda mahir olan popülist söylem, anılan eylemin kendisine sunduğu avantajları çoğunlukçuluk üzerinden karşı konulması zor bir cepheye dönüştürmektedir. Bu sayede irrasyonel olan rasyonel olanın yerini alır, olgular yerine olaylar önem kazanır, hakikat silikleşir ve yerine popülist siyasetin ürettiği bir hakikat simülasyonu geçer.¹⁶⁵

Popülist söylem inşası, yalnızca çoğunluğun arzu ettiğini düzenin mevcut aktörlerinden daha hızlı ya da daha yetkin biçimde anlayıp bunun üzerinden siyaset geliştirmekle ilintili değildir. İnşa, aynı zamanda çoğunluğun arzu ettiğini kendi yaratmayı

¹⁶³ Alpay, 2020: 56-57

¹⁶⁴ Fassin, 2019: 23

¹⁶⁵ Fassin, 2019: 57

amaçlar. Teorik açıdan demokrasinin teknik koşullarını sağlayan bir yönetim bulunmaktadır ancak popülist söylem inşasının başarılı olduğu siyasi yapılarda hakikat ile sahte birbirinin yerine geçer; rasyonel olan, bilim, sanat değersizleşip kanaatler, önyargılar ve inançlar yüceltilir; hatta sayılan gelişmeler gizli bir ajanda takip ederek değil söylem ve eylem açısından görkemli ve coşkulu biçimde yapılmaya gayret edilir. Popülist söylem inşasının başarısı, yalnızca görünürde demokratik, hakikat bağlamında dışlayıcı, çoğunlukçu ve otoriter bir yönetim tarzının tesis edilmesi ile sonuçlanır.¹⁶⁶

Popülist söylem inşa edilirken en önemli unsurlardan birisi, ülkelerin etnografik, ekonomik ya da ideolojik açıdan homojen bir yapı arz etmemesi üzerinden hareket etmektir. Kutuplaştırma yaratılabilecek husus, popülist söylemin güçlü yanıdır. Popülist söylem öncelikle bir küme yaratır ve bu kümenin içerisinde kalan, popülist söylemin politika üretimine razı gelen ve destekleyen kitleyi “gerçek halk” olarak betimler. “Gerçek halk”ın dışında kalanları ötekileştirmek, yok saymak söylemin üzerine inşa edileceği temeldir. “Gerçek halk” olarak ifade edilen küme, popülist yönetim altındaki ülkenin bilgi ve yetkinlik açısından donanımlı kesimi olmayabilir; buna karşın ülkenin bağrından gelen, özüne sahip çıkan, erdemli ve sıradan insanlarıdır. Böylece “gerçek halk” kümesinin dışında bırakılan yurttaşlar, bu sıfatlardan uzak tutulmuş olur. Ülkenin, popülist yönetim önderliğinde var olan iç ve dış sıkıntıları aşabilmesi için destek vermekten uzak, yozlaşmış, özünü koruyamamış ve hatta zaman zaman var olan iç ve dış sıkıntıları yaratan unsurlara yardımcı olmaktan çekinmeyen, gerçek halkın düşmanı kişiler olarak damgalanmaktadır. Çoğulcu demokrasi anlayışına tamamıyla zıt olan bu husus, popülist zeminde siyaset üreten yönetimler tarafından seçim sonuçlarında gerçek halkın anılan siyasaya ne denli destek verdiği propagandası ile meşrulaştırılır.¹⁶⁷

Tabii olarak kutuplaşmanın tarihi, popülizmle özdeşleştirilemez; Antik Yunan'a kadar gidildiğinde de kutuplaşmanın açık bir biçimde karşımıza çıktığı görülür. Antik Yunan kültürüne tepeden tırnağa şekilde işlemiş olan kutuplaşma, gri alanları tamamen yok sayıp ak ve karanın peşine düşen bir düşünceyi işaret eder. Aristo, toplumsal ve siyasi anlamda çağının en önemli teorisyenlerinden olmasına karşın yurttaşları zengin ya da fakir olarak sınıflandırmanın sosyopolitik açıdan en makul olan yöntem olduğunu öne sürmüştür. Buna göre, yöneten ve yönetilen arasındaki ayrım, anılan grupların güvenliğinin sağlanmasına dayanır. Zekasıyla öne çıkan kimse, doğa tarafından adeta kutsanmış biçimde, yönetici ve

¹⁶⁶ Fassin, 2019: 57-58

¹⁶⁷ Fassin, 2019: 58-59

efendi olmayı hak eder. Beden gücüyle var olan yönetilen ise doğa tarafından köle olarak işaretlenmiştir.¹⁶⁸

Toprak sahipliğini ve köleleştirmeyi ön plana çıkaran bu kutuplaştırmada siyasi olan, elit azınlık ile diğerleri olarak tabir edilebilecek çoğunluk arasındaki karşıtlıktan beslenmektedir.¹⁶⁹ Buna ek olarak Antik Yunan siyaseti içerisinde demokrasi teriminin -*demokratia*- kullanılmasında tereddüt edilmesinin, kelime kökeninin halk -*demos*- ve yönetimden -*kratos*- oluştuğunu vurgulamak gerekliliğinden ve sosyoekonomik açıdan elit sınıfın *demos* terimine karşı duyduğu şüpheden kaynaklandığı öne sürülebilir. Çünkü terim, kitleleri, fakirleri, alt tabakayı, sosyal haklardan mahrum yurttaşları ve dahası onların çoğunluğunu vurgulamaktadır.¹⁷⁰ Ancak popülizmin “gerçek halk”-seçkin ayrımı üzerinden gerçekleştirdiği kutuplaşma, bütün ideolojilere sirayet edebilen, böylece siyasetin merkezini belirleyen ve toplum kavramının içini boşaltan niteliktedir.

Anılan siyasaya verilen “gerçek halk” desteğini kavramaya çalışırken neoliberal politikaların ve postmodern çağın sosyolojik etkileri göz ardı edilemeyecektir. Popülist söylemin karşılık bulduğu kitlenin açıkça anlaşılabilmesi adına tüketimci-hedonist bireycilik anlayışını anlamak gerekebilir. Kola ama diyet, kahve ama kafeinsiz, bira ama alkolsüz; tüketimci-hedonist birey özünde kendisini kısıtlamaz, tüketir, faydacı kısıtlamalar işine gelmez. Ancak modern çağın tüketimci-hedonist bireyi hazzın gerçeğini değil, kaygılarını da tatmin edebilecek işleve sahip olan “bir benzeri”ni arzular.¹⁷¹ Bu noktada tüketimci-hedonist anlayışın tüketim vurgusu salt fiziki bir hazda aranmamalıdır. İnsan yalnızca elle tutulup gözle görüleni tüketmez; fikirler, ideolojiler, güç, iktidar, otorite, demokrasi gibi soyut kavramlar da tüketimin öznesidir. Aslında kavramların özü bulanıktır; hiçbirisi için Aristocu mantığın izini sürerek 0 veya 1 betimlemesi üretmek mümkün değildir. Ancak kavramların aşkınlığı, özündeki bulanıklıktan değil insan zihninin onlara yüklediği yüzyılların kümülatif ve bulanık değerlemesindendir.

Otorite ve güç kavramlarının öngörülemezlik çağı olarak nitelendirilebilecek konjonktür içerisinde demokrasi temelinde yaşadığı dönüşüm anılan tüketimci-hedonizm anlayışının somut tüketim dürtüsü ile benzerlik taşımaktadır. Kolanın hazzını diyet olanla yaşamayı tercih eden, çünkü bunun somut hazzının yanında soyut kaygılarını da dindirebileceği dürtüsüne sığınan birey, ironik biçimde demokrasinin tüketimi açısından benzeşen bir tercihte bulunmaktadır. Popülizmin hayatın her alanında soyut hazzı getirdiği

¹⁶⁸ Tunçay, 2015: 184

¹⁶⁹ Cartledge, 2013: 7.

¹⁷⁰ Cartledge, 2013: 94-95.

¹⁷¹ Zizek, 2013: 69-70

birey, bu anlayışın temsilcisi olan siyasi erki kendisi seçer ve otoriter vurgularını meşrulaştırır ya da göz ardı etmeyi tercih eder. Yani “güç ama bana zararı dokunmayan bir güç, otorite ama beni kısıtlamayan türden bir otorite, faşizme yakınsayan bir demokrasi ama benim kaygılarımı dindiren bir demokrasi” düsturu tesis edilmiş durumdadır.

2.3.3. Rasyonalite Yerine İnanç ve Kanaatler

Liberal demokrasi kavramının içini boşaltan popülist söylemin, demokratik hak kavramı bağlamında gerçekleştirilen seçimlerde yönetime verilen yetkinin popülist liderler tarafından Kral’ın yetkilerinin Tanrı tarafından bahşedildiği ve kendisinin de şahsi olarak kutsandığı modernizm öncesi dönemle benzeşmesi bu sebeple tesadüf değildir. Modern siyasi dönemde modern öncesi dönemi andıran bir “tebaa” yapısı kurulmak istenmektedir. Bu yüzden parlamenter yapıların, kurumların ya da ulus üstü örgütlerin ve hatta yeri geldiğinde hukukun varlığını, etkinliğini, amacını sorgulamak popülist lider açısından doğal bir sürecin sonucudur; gerçek halkın sözcüsü konumundaki popülist lider anılan ara yapıların mevcudiyetinden rahatsızdır. Devletin yönetimine dair egemenlik, “gerçek halk” tarafından her koşulda ve her boyutuyla popülist lidere aktarılmıştır.¹⁷²

Umberto Eco, popülizm ve halk meselesine farklı bir açıdan yaklaşırken, popülist söylemin başarısını “kolektif bir ahlak ve tarihi temsil eden güç olarak halk”ın var olmadığı iddiası üzerinden tanımlamıştır. Buna göre, popülist liderin “gerçek halk” ayrımı üzerinden tahkim etmeye çalıştığı güç, hayali bir güce karşılık gelir. Ancak bu hayalilik teoriktir; pratikte gücün bu türünün etkisiz olduğu ileri sürülemez. Eco’ya göre, temelde popülist liderin halkın sorunları ve istekleri ile alakalı oluşturduğu görüntü bir simülasyondan ibarettir. Mussolini’nin meydanlara iki yüz bin kişi toplayarak yaptığı konuşma da günümüz liderlerinin kamuoyu yoklamaları ya da medya aracılığıyla ortaya koyduğu propaganda da anılan simülasyonu güçlendirmek amaçlıdır. Simülasyon güçlendikçe, Eco’nun aslında var olmadığını öne sürdüğü halk hayaleti yaratılmış ve popülist liderin kendi çıkarları bu vasıta ile halkın çıkarlarıyla özdeşleşmiş olur.¹⁷³ Anılan süreç bir döngü halinde devam eder; simülasyonun yarattığı görüntüye kanan yurttaşlar bu özdeşleşmeden etkilenerek kendi çıkarlarını da popülist liderin çıkarları ile özdeşleştirmekten geri durmaz.

Kanaat, inanç ve önyargıların önem kazandığı popülist söylemde rasyonalitenin yerini duygusal dolayimler almaktadır. Bu sebeple popülist zeminde siyasetin temel unsurlarından birisi, popülist söylem tarafından seçkinlere atfedilebilen entelektüelitenin tam karşısında yer almaktır. Popülizmin gördüğü ve kavradığı entelektüel, gerçek halkın düşmanıdır; çünkü

¹⁷² Alpay, 2020: 59

¹⁷³ Eco, 2018: 142-167

hakikatin askıya alınması ancak rasyonalitenin işlevsiz kılınmasıyla mümkün olabilecektir. Popülist söylemin inşa ettiği politikaların ve hakikat ile sahte arasındaki perdeyi bulanıklaştırmasının başarıya ulaşabilmesi ancak duygusal dolayimlarla değil akıl yürütmelerle karar veren entelektüellerin gerçek halka karşı kibirli ve onların çıkarlarını kendi çıkarlarının karşısına koyan bir seçkin sınıfı olarak yansıtılması ile mümkün olabilecektir. Akıl yürütmelerle popülist söylemin kurmaya çalıştığı konsolidasyonu yıkabilme imkanı bulunan bu “seçkin” kitlenin itibarsızlaştırılması önemlidir. Bununla birlikte popülist yönetimler tarafından inşa edilen politikaların doğruluğu, yüceliği ve faydalılığı hiçbir olgusal veriye gerek kalmadan yalnızca duygusal dolayimler aracılığıyla gerçek halk tarafından anlaşılabilir ve desteklenebilir. İç ve dış unsurlar sebebiyle ortaya çıkan sorunların popülist yönetimler tarafından çözülmesine yardım etme hissine sahip olan “bilge” bir kitlenin varlığına inanılması, popülist söylemin başarısından kaynaklanır. Bu bağlamda bilgece davranmak ile akıl yürütmelerle rasyonel biçimde karar vermek arasındaki farkın altını çizmek gerekmektedir.¹⁷⁴

Rasyonalite popülizmin varoluşsal olarak tam karşısına yerleştirdiği bir düşman sayılabilir; bilgelik özü itibariyle varlığı duyularla algılanamayan bir kavram olması sebebiyle popülist söylemin kıymet atfettiği bir araçtır. Rasyonalitenin aksine bilgelik mantıksal çıkarımlara ihtiyaç duymadan, kaynağı bilinmeyen bir aşkınlığa sahip ve hatta yer yer uhrevilik içerebilen bir soyutluktan daha fazlası değildir. “Gerçek halk” kümesinin dışında kalan, daha doğru bir tabirle dışında bırakılan kitle tarafından yetkinliği, bilgisi ve benzeri kavramları sorgulanan kitleye anılan bilgelik vasfını kazandıran popülist zeminde siyaset üreten yönetimlerdir. Bu sebeple popülist lider yalnızca siyasi olarak takip edilen, desteklenen bir figür olmaktan çıkıp gerçek halkın önünde yürüyen bilge olarak algılanmaya müsait durumdadır. Bundan hareketle politika inşası sürecinde zaman içerisinde gerçekleşebilecek radikal kırılmalar önemsizleşmektedir; liderin bilgeliği gerçek halkın bilgeliğinin her zaman önünde yer alır ve ne kadar radikal değişiklikler yaşanırsa yaşansın üretilen politikalara sınırsız bir sadakat gösterilmesi şartı olmayacaktır.¹⁷⁵

2.4. Popülist Liderin Özellikleri

Popülizm kavramının sürükleyici gücünün liderlik kavramında gizli olduğu yaygın biçimde kabul görmektedir. Çalışmada daha önce anlatılan tüm sebep ve sonuç ilişkilerinin ötesinde, pratiğe yansıyan popülist söylemin gerçek manada karizmatik bir lidere ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Popülist liderler diğer politikacılardan karizmatik bir otorite

¹⁷⁴ Alpay, 2020: 60

¹⁷⁵ Alpay, 2020: 60-62

sunmaları yönüyle açık biçimde ayrılırlar. Aslında bu durum popülizmin kutuplaştırıcı ve toplumu kamplara bölen özelliği ile de örtüşmektedir. Popülist liderin destekçisi olan kitle bu karizmatik otoriteye imrenme duygusu ile yaklaşırken tam tersi tarafta büyük bir nefretle yaklaşan kitle bulunmaktadır. Eşitsizliklerin doğurduğu taleplerinin kurulu siyasi düzen içerisinde çözülmemeyeceğine inanan “küçük insanlar”¹⁷⁶ bu sorunu kendileri yerine çözmesi için popülist lidere sığınır. ¹⁷⁷ Popülist liderin önemli özelliklerinden birisi, anılan sorunların çözümü için kendisinin tek yol olduğuna sorunun muhatabı olan kitleyi ikna etmesidir.

Chavez'den Orban'a, Wilders'den Trump'a, söylem ve eylem kapasite ve kabiliyeti incelendiğinde olağanın dışında bir durum göze çarpmaktadır. Ancak kesin bir lider prototipine ulaşmak mümkün olmayacaktır; çünkü her kültürün popülist söylemi kökenlerinden beslenmektedir. Bu sebeple liderlerin sıra dışılıkları da kendi kültürlerini içermektedir. Nihayetinde varılan nokta, anılan liderlerin ayırt edilebilen tüm yerli özelliklerine karşın ortak biçimde, sıra dışı bir söylem ve eylem ajandası ile halkın sesi olduğunu iddia etmesidir. Taggart'ın ifadesi ile popülizm *en sıradan insanları yönlendirebilmek için en sıra dışı bireylere* ihtiyaç duymaktadır.¹⁷⁸

Liderin sıra dışılığı ifadesi, yalnızca aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği söylemler üzerinden düşünülmemelidir. Popülist liderin siyasi tutumu güçlü bir liderlik tanımından daha ötede bir liderliğe vurgu yapmaktadır; örneğin eski aktör olan Filipinli siyasetçi Joseph Estrada, politik söylemini tamamıyla kendi oynadığı film karakterlerinin kahramanlıkları üzerine kurmuştur. Bu hem sorun çözücü bir kurgusal karakteri gerçek hayata angaje etme çabasına işaret ederken hem de maskülen bir duruşun yansımasıdır. Hem Estrada'da hem Berlusconi'de hem Bolsonaro'da görülen liderlik vasfı, erkeklik mefhumunun yoğun biçimde hissedildiği bir liderliğe atıfta bulunmaktadır. Örneğin Bolsonaro, erkek çocuğunun eşcinsel eğilimlere sahip olması durumunda onu kendi elleriyle öldürebileceğini¹⁷⁹ seçim çalışmaları esnasında dile getirmekten çekinmezken mecliste kendisini kadın düşmanı ve tecavüzü meşrulaştıran bir figür olmakla eleştiren bir kadın senatöre endişelenmemesi gerektiğini ve onun tecavüz edilmeyecek kadar çirkin olduğunu ifade edebilmiştir.¹⁸⁰ Yine Estrada, kendisinden gayrimeşru çocuk sahibi olduğunu iddia eden bir kadının açıklamaları üzerine bunun doğru olabileceğini, her kadının kendisinden çocuk doğurmak isteyeceğini

¹⁷⁶ Yazarın kendi ifadesinin birebir çevirisi olarak kullanılmıştır.

¹⁷⁷ Taguieff, 2016: 214, DOI: 10.3817/0916176213

¹⁷⁸ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 62

¹⁷⁹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45758359>

¹⁸⁰ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/brezilyanin-yeni-devlet-baskani-bolsonaronin-hakaretine-ugrayan-milletvekili-maria-do-rosario-tecavuzu-ozendiren-bir-adam-devlet-baskanimiz-oluyor-1182219>

açıklayabilmiştir. Örneklerde görüldüğü üzere popülist liderliğin sıklıkla erkeklik mefhumunun yoğun biçimde hissedildiği bir liderlik tarzına karşılık geldiği aşıkardır.¹⁸¹

Anılan erkeklik mefhumunun bir yansıması olarak popülist liderlerin genellikle özensiz bir dil kullandığı görülmektedir. Bu noktada halkın içerisinde gelen bir figür olma amacı güdülmektedir. Düşünülen, halkın futboldan, arabalardan ve kadınlardan konuşmaktan zevk aldığı hususudur. Ancak açık bir şekilde görülmektedir ki halk olarak tanımlanan kesim yine erkekliğin baskın biçimde egemen olduğu topluluktur. Sıradan insanı yansıtmak amacıyla cinsiyetçi dilin sıklıkla kullanıldığı ve “içinizden biri” algısının yerleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada popülist liderliğin erkeklik mefhumunu bir araçsallaştırma olarak kullandığı değerlendirilmektedir. Liderin hayata bakış açısı anılan şekilde olsun ya da olmasın, siyasi, toplumsal ve ekonomik açıdan kahvehane muhabbeti olarak nitelendirilen bayağı ve cinsiyetçi söylemlere başvurulması meşru ve mantıklı kabul edilmektedir.¹⁸²

Otoriter eğilimin liderler tarafından politik bir amaç için kullanılmasının temelinde baskı altında tutarak kendi mitini sağlamlaştırma hedefi yatmaktadır. Baskı altında tutma eylemi, zenofobiyi besler biçimde yayılması arzulanan önlenemez bir anarşiye doğru ilerlendiği algısı ve toplumsal nizamın korunabilmesi için cezalandırıcı bir hukuk sisteminin gerekliliği düşüncesi ile hayat bulmaktadır.¹⁸³ Popülist lider temsil ve kriz gibi kavramları kendisi için elverişli biçimde kullanırken lidere duyulan sorgusuz bağlılık, iki yönden ele alınabilir. İlk olarak, popülizm, kendisine maruz bırakılan kitle için bir boyunduruk gibi değerlendirilebilir. İkinci olarak popülist liderin halkın taleplerini gözetip seferber edebilme kabiliyetine odaklanılabilir. Ancak iki durumda da gözüken liderin simgesel olarak üstlendiği rolün büyüklüğü ve bunun halkta yarattığı karşılıktır.¹⁸⁴

Popülist liderin simgesel rolü, iktidarına gerçekleşen antidemokratik uygulamalarda kendisini göstermektedir. Çoğulculuk karşıtlığı bunlardan birisidir; popülistlerin iktidar olma niyeti gerçek halkı temsil yeteneğine, azmine ve gücüne sahip olan zümre haline gelme amacıyla açıklanabilir. Henüz bu amacı gerçekleştirmemişken, iktidarı elinde tutanlar gerçek halkın açık bir şekilde düşmanı olan yozlaşmış elitlerdir. Popülist lider iktidarı ele geçirdiğinde ise artık muhalefet yozlaşmış ve ahlakilikten uzak, düşman bir kitleye dönüşür. Müller, popülist iktidarlara devlet aygıtını gasp etmek, yolsuzluk ve nepotizm yapmak ve sivil toplumu ortadan kaldırmak gibi üç olumsuz özellik üzerinden sınıflandırır. Sayılan özellikler

¹⁸¹ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 64

¹⁸² Mudde ve Kaltwasser, 2017: 64-66

¹⁸³ Crewe & Sanders, 2020: 2

¹⁸⁴ Arditi, 2010: 89

popülist olarak nitelendirilemeyecek diğer iktidarlar tarafından da gerçekleştirilmektedir. Ancak Müller'e göre popülist iktidarların farkı, yaptıkları eylemleri açık biçimde üstlenmeleridir.¹⁸⁵

Aslında, popülist-otoriter eğilimin sıkı bir biçimde tutunduğu dal, olağandışılığın olağanlaşması olarak tarif edilebilir. Popülist liderlerin söylem ve eylemleri açıkça bunu göstermektedir. Bu durum, iki boyutta değerlendirildiğinde daha manalı hale gelmektedir. İlk olarak, daha önce görülmemiş olan bir kaosa atıfta bulunan baskı altında tutma eylemi, bireylerin mevcut yapıyı oldukça kötü ihtimallerin içerisinde kendileri için görece iyi olan ihtimal şeklinde nitelemesine yol açmaktadır. Mevcut düzen içerisinde olağandışı görülen, korku vasıtasıyla olağan ve gittikçe yaklaşan bir görüntüye dönüşür ve iktidarın siyasasını meşrulaştırdığı gibi devlet aygıtlarının politik, hukuki ve zor aygıtlarının eylemselliğini de kutsar. İkinci olarak, anılan görüntünün önüne geçilebilmesi için tek seçeneğin mevcut anlayışın gerekirse radikal tutum sergilemekten kaçınmayarak “ülkenin ve toplumun bekası için” gerekli hamleleri zor aygıtları veya hukuki yaptırımları vasıtasıyla lider öncülüğünde yapması gerektiği durumu *de facto* olarak oluşmaktadır.

Olağandışı olağanlaşır; anarşi ortamının oluşması fikrinden korkan birey, onu bu tehlikeden korumak için iktidarı elinde bulundurduğunu iddia etmekte olan güce yakın bir düşünsel ve duygusal kabukla örtünür. Bu örtünme hali, popülist-otoriter eğilim için can suyu niteliğindedir. Çünkü anılan durum yalnızca bir oy verme davranışını yansıtmaz, aynı zamanda yabancı düşmanlığını besleyerek popülist-otoriter eğilimin yarattığı meşruiyet simülasyonunun canlı kalması için gerekli söylem alanını da yeniden yaratır. Aynı zamanda popülist lider tarafından üretilen politikalarla anılan tehlikelerden korunduğuna emin olan birey için liderin bilgeliği yeniden tasdiklenir. Böylece popülist liderin meşruiyeti ve bilgeliği, popülist politikaların devamlılığı ile birlikte sürekli olarak yeniden üretilmiş olur.

Popülist liderin etki alanının genişlemesi açısından medyanın rolü de göz ardı edilmemelidir. Popülizm ile medya ilişkisinin birbirine güç veren yönde seyrettiği rahatlıkla ileri sürülebilir. Popülist liderin söylem ve eylem üzerinden medyaya, medyanın ise liderin sunduğu içerik sebebiyle popülist lidere sağladığı konfor alanı popülist düşüncenin yayılımı açısından oldukça değerlidir. Ek olarak, medyanın dönüşümünün ortaya çıkardığı iletişim zenginliği popülist söylemin etki alanı açısından daha önce görülmemiş bir fırsat ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple popülizmin ve popülist liderlerin yükselişi tarif edilirken medyanın dönüşümünü anlamak değerli olacaktır.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Müller, 2017: 13-18

¹⁸⁶ Moffitt, 2021: 111-114

Son yıllarda sıklıkla karşılaşıldığı üzere yeni medyanın demokrasi ve seçim süreçleri üzerindeki etkisi yalnızca siyaset bilimi açısından değil uluslararası ilişkiler açısından da önemli tartışmaları doğurmuştur. Bunun önemli örneklerinden birisi Donald Trump'ın başkan seçildiği 2016 seçim sonuçlarına yeni medyanın ve diğer dijital araçların etkisidir. Yeni medya araçlarının teknolojik imkanları doğrultusunda bilgiyi işleme ve iletme hızı popülist söylemin doğrulanabilirliğine bakılmadan yayılması açısından oldukça faydalı gözükmektedir. Ancak yeni medya araçları aracılığıyla popülist söylemin siyasi sürece gözlemlenebilir etkisini ortaya koymak henüz mümkün değildir. Bu bağlamda popülist lider, popülist söylem ve medya arasındaki ilişki tartışılırken eski medya ve yeni medya arasındaki farkları ilk etapta göz ardı etmek ve söylemin yayılmasına katkıda bulunan medya araçlarını bütüncül olarak değerlendirmek çalışmanın izlediği yol olmuştur. Moffitt, medyanın popülizm için sahneyi ayarlamasından, popülist liderin yaratmak istediği hisleri dağıtmaya yardımcı olmasından, gözlemlenebilir neden-sonuç ilişkisini çıkarmanın zorluğundan bahseder. Buna göre odaklanılması gereken siyasi olanın medyatik hale gelmesinin popülizmi güçlendirdiği vurgusudur.¹⁸⁷

Siyasi olanın medyatikleşmesini sağlayan siyasal iletişim teknikleri göz önünde bulundurulduğunda basitleştirme, kutuplaştırma, kişiselleştirme, stereotipleştirme, duygusallaştırma ve kurulu düzen karşıtı tavır, olumsuzlama, üslubun içeriğe karşı üstünlüğü, çatışmanın önceliklendirilmesi, skandallara odaklanma gibi örneklerle karşılaşılır. Bu tekniklerin açıkça popülist söyleme hizmet eden özellikler barındırdığı görülebilir.¹⁸⁸

2.5. Popülizm-Demokrasi İlişkisi

Popülizmin demokrasi ile ilişkisi ne seviyede ve ne şekilde ele alınırsa alınsın, yaygın görüş doğrudan bir tehdit oluşturduğudur. Laclau her ne kadar popülizmi “dışlanmış grupların taleplerinin ve çıkarlarının normalize edilebileceği bir demokrasiyi demokratikleştirme süreci”¹⁸⁹ olarak tanımlasa da Rosanvallon’un tanımı günümüz popülizminin betimlenmesi açısından daha makul gözükmektedir: “Temsiliyete dayanan demokrasinin ilkelerini ve ideallerini ters yüz eden bir inatçılık”.¹⁹⁰ Laclau’nun tanımı oldukça geneldir; Antik Yunan’da demokratikleşme sürecinde dahi izleri görülebilir.

Antik dönemde henüz milattan önce dördüncü yüzyılda yaşayan Atinalılar tarafından demokrasinin kurucu babası sıfatına layık görülen Solon’un gerçekleştirmeye çalıştığı siyasi reformlar incelendiğinde seçkinciliğe karşıt duruşun ve çoğunluğun hoşnutluğuna dair

¹⁸⁷ Moffitt, 2021: 117

¹⁸⁸ Moffitt, 2021: 119

¹⁸⁹ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 79

¹⁹⁰ Rosanvallon, 2008: 265

arayışın görülmesi ilgi çekicidir. Bir taraftan soydan soya devam eden yöneticiliği ortadan kaldırmak için gayret gösteren ancak yönetici sınıfının yerine zengin Atinalı yurttaşların geçmesini amaçlayan Solon, aynı dönemde alt sınıfa mensup yurttaşların siyasi manada seslerinin duyulması için de çaba sarf etmektedir. Anılan dönemde Atina'da elit sınıfın köleleştirme uygulamasını alt sınıfın standart görevi olarak gördüğü bilinmektedir. Solon ekonomik ve hukuki bir reforma kalkışarak kişinin kendi bedenini güvence olarak göstererek aldığı borçların neticesinde köleleştirilmesini yasaklamış; bu türden borçlarda borçlunun sorumluluğunu bütünüyle kaldırmıştır. Antik Yunan'da Atina alt sınıfı için kayda değer bir özgürleşme hamlesi olarak görülebilecek bu reform, tabii haliyle elit sınıfın “köle ihtiyacı”nı farklı bir biçimde gidermesine yol açmıştır. Elitler, reformun ardından özel işlerini görmeleri için artık Yunan olmayan barbarlara yönelmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte yurttaşların gönüllü olması halinde mecliste konuşabildikleri, hükümlerin ve kararların okunmasına davet edildikleri ve modern tabirle kamu yararı olduğu düşünülen meselelerde dava açabilme hakkına sahip oldukları görülür. Ancak Solon'un yazdığı şiirde ifade ettiği şekliyle “*Halka ihtiyaçları kadarınca ayrıcalık verdim*” cümlesi, Antik Yunan demokrasi modelinin başlangıcını özetlemektedir. Bir yandan elit sınıf, alt sınıfa hak ettiğinden çok daha fazlasının verildiğini düşünürken, diğer yandan alt sınıfa mensup yurttaşların talep ettiğinden çok daha azı karşılanmıştır.¹⁹¹

Popülizmin yükselişinin demokrasinin yükselişiyle ilintili olması tesadüf değildir. Bu iddia zorunlu olarak bir popülizm-demokrasi ilişkisi yaratmaz; popülizm kendisine otoriter rejimler içerisinde de rahatlıkla yer bulabilir. Ancak demokrasinin siyasi alan içerisinde yarattığı olanaklar ve aynı zamanda demokratik yönetimler altında yaşayan toplumlarda ortaya çıkan rahatsızlıklar, popülizm için önemli bir konfor alanı yaratmaktadır. Popülist aktörler, demokratik yönetimlerde tahakküm eden zümrenin çözemediği veya kavrayamadığı sorunları belirlemekte ve göz önüne sermekte ustalaşmış ve popülizmin diğer siyasi düşüncelere rahatlıkla entegre olabilmesinin avantajını kullanarak toplum içerisindeki çok geniş grupları kendi siyasi meşruiyetlerine ikna edebilmiştir.¹⁹²Nitekim, yalnızca modern çağ siyaseti açısından değil, antik dönemde de bunun izlerine rastlanır. Herodot tarafından demokrasinin kurucu babası sıfatına layık görülen Kleisthenes, Atinalılar için demokrasiyi icat eden aristokrat olarak anılır. Demokrasiyi icat etme tabiri abartılı karşılanabilir, ancak temel vurgu Solon'un primitif demokratik hamlelerinin yerine katılım eşitliği gibi ilerici bir fırsat yaratmasıdır. Kleisthenes'in mecliste halkın etkin bir şekilde bulunmasına dair gerçekleştirdiği reform gerçekten de yurttaşlar açısından kayda değer bir demokratikleşme

¹⁹¹ Cartledge, 2013: 62-66.

¹⁹² Mudde ve Kaltwasser, 2019: 54-55

hamlesinin ilk örneğidir. Hatta Herodot, Kleisthenes'in reformu için "*halkla arkadaşlaşmak*" tabirini kullanmıştır. Ancak Cartledge bu tabir için temkinli davranmayı tercih ederek, doğru olan bakış açısının varlığı sorgulanmayan elit sınıf yönetimine dayalı bir modeli dönüştürerek Atina siyasetini yeniden kurmak olarak tanımlanması gerektiğini öne sürmektedir. Her iki koşulda da Kleisthenes'in aristokrat kimliğine karşın, seçkin sınıfa karşı mücadele verdiği açıkça ortadadır. Bu noktadan hareketle Kleisthenes'in yurttaşların siyasi sürecin içine gerçek manada ilk defa katan aristokrat olduğu söylenebilir.¹⁹³

Josiah Ober, durumu farklı biçimde ele alarak gerçekleşen siyasi dönüşümün temelini popülist bir olguya dayandırır. Ober'e göre, Kleisthenes ile yurttaşlar arasında gerçekleşen bir demokratikleşme pazarlığıdır. Kleisthenes bir idealist değildir; tepeden inme biçimde bir demokratikleşme ülküsüne de sahip değildir. Spartalılar'a karşı halk ile ittifaka giderek yönetimi ele geçirme arzusunda olan Kleisthenes, tereddütte olan halkı ikna etmek için yönetimde etkin şekilde yer alma sözü vermiştir. Halk ile kurduğu ittifak, Spartalıların bölgeden ayrılmasından sonra onu muktedir hale getirmiştir.¹⁹⁴ Mesele bu bağlamda incelendiğinde çoğunluğun baskısı ile gerçekleşen bir demokratikleşme örneği olarak görülebilir. Ancak Cartledge'ın ileri sürdüğü dönemin şartları gereği bu denli bariz bir popülist öz bilincin var olmasını şaşırtıcı bulduğuna dair çekince gerçekçi karşılanmaktadır.

Egemenlik kavramının krallıktan, ilahi bir ayrıcalıktan ve belirli bir zümreden uzaklaşması ve temsili demokrasiye ulaşılma meselesi, modern siyasi dönemin temel unsurlarındandır. Doğal olarak bu sürecin akışında Westphalia Barışı'ndan Amerikan ve Fransız Devrimleri'ne, 19. yüzyıl halk ayaklanmalarından dünya savaşlarına dek bahsedilebilecek birçok kırılma noktası bulunmaktadır. Çalışmanın çerçevesi içerisinde Sanayi Devrimi sonrası sürecin ele alınması sebebiyle, birinci bölümde sürecin kritik aşamalarından söz edilmiştir. Öz olarak temsili demokrasiye nasıl ulaşıldığı konusunda tartışmalı bir durum söz konusu değildir. Ancak demokrasinin bugünü ve geleceği, çalışmanın özünü oluşturan popülizm sorununun da etkisi ile oldukça belirsiz haldedir.

Modern döneme gelindiğinde, demokrasiyi, halkın egemenliği ile çoğunluğun yönetiminin birleşimi olarak tanımlayan Mudde ve Kaltwasser, anılan iki kavramdan oldukça beslenen popülizmin demokrasi ile çatışma halinde gözükmesinin şaşırtıcı olmaması gerektiğini öyle sürer. Bu bağlamda demokrasi kavramını da irdelemek gerekecektir. Demokrasinin halkın egemenliği ve çoğunluğun yönetimi üzerinden yapılan tanımı oldukça öze dairdir. Halbuki günümüzde demokrasiye yapılan atıfların çoğunda liberal demokrasi ve onun yarattığı kurumlar kastedilmektedir. Bu noktada temel fark, liberal demokrasinin halk

¹⁹³ Cartledge, 2013: 76-78.

¹⁹⁴ Ober, 2007: 84-100.

egemenliği ve çoğunluğun yönetimi tanımlarının üzerine ifade özgürlüğü, azınlık hakları vb. konularda koruyucu ve geliştirici kurumları ön plana çıkarmış olmasıdır. Demokrasiye dair yapılan tanıma bakıldığında, popülizmin aslında demokrasi ile oldukça uyumlu olması gerektiği ortaya çıkar ancak popülizm günümüz demokratik rejimleri ve yarattığı kurumlar ile doğrudan çatışmalı haldedir. Çünkü “gerçek halk”ın iradesini kısıtlayan ve çoğulculuk kavramını siyasetin merkezine koyan bir demokrasi anlayışı, popülizmin temel prensipleri ile uyuşmamaktadır. Tabii olarak, liberal demokrasinin halkın egemenliği meselesi ile çoğulculuk merkezli siyaset arasında bulmaya çalıştığı denge, popülist düşüncenin sıklıkla faydalandığı bir alan yaratmaktadır. Popülizm temelde siyasetin seçkin bir sınıf tarafından yürütülmesinin önüne geçerek temsiliyet açısından sorun yaşayan gruplara siyasi çerçevede ses olabilir; anılan dışlanmış grupların siyasi sistemin içerisinde yer etmesini sağlayabilir; onların uygulanmasını arzu ettikleri politikaları ön plana çıkarabilir; iktidarı elinde bulunduran zümrelerin hesap verirliliğini arttırabilir. Ancak popülizmin hangi koşullarda yeşerdiği ve ne derece güçlendiği hususuna bağlı olarak yıkıcı etkilere sahip olması da mümkündür. Azınlık haklarının ortadan kaldırılması ve koruyucu kurumların işlevsiz hale getirilmesi, popülizmin çoğunluğun yönetimine yaptığı vurgu aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde bütün yurttaşların temel haklarının korunması için ortaya çıkan ve geliştirilen kurumların, “gerçek halk”ın çıkarları söylemi üzerinden itibarsızlaştırılması ve değerini yitirmesi olasıdır. Popülist düşüncenin ortaya koyduğu “gerçek halk” ve seçkinler ayrımı, geri dönüşmesi güç bir kutuplaşmaya sebebiyet vererek ülke siyasetinin çoğulculuğa dayanan istikrarlı koalisyonlar geliştirmesinin önünü tıkayabilmektedir. Ek olarak, popülizmin 19. yüzyılın sonundan itibaren siyaseten ahlaki olanı öne çıkarması ve bu ahlakiliği popülist düşüncenin kendi çıkarlarına göre şekillendirmesi, toplumsal mutabakatın zedelenmesine yol açabilecektir.¹⁹⁵

Günümüzde sıklıkla demokrasi kavramının yerine geçer halde kullanılan liberal demokrasinin kavramın kendisinden temel farkı yalnızca halk egemenliğini benimsemesi değil aynı zamanda çoğunluğun tiranlığını yaratmaktan kaçınmayı sağlayacak olan bağımsız kurumların da inşa edilmesini sağlamaktır. Demokratik olarak adlandırılan bir rejim, temel hak ve özgürlüklerin korunması hususunda yeteri kadar istekli veya güçlü olmayabilir. Ancak liberal demokrasinin yarattığı kurumlar ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin getirdiği erdemli devlet anlayışı azınlıkların korunması, temel hak ve özgürlüklerin işletilmesi ve devletin yurttaşlara yönelik baskıcı bir tutum takınmasının önlenmesi hususunda yetkindir. Bu noktada halk egemenliği ve çoğunluğun tahakkümü noktasında popülizmin demokrasi ile direkt olarak

¹⁹⁵ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 100-105.

uyumlu olduğu görülmektedir. Popülizmin uyum sağlamasının mümkün olmadığı ve çatışma halinde olduğu model liberal demokrasi modelidir; aynı zamanda modelin çıktılarında beslendiğini söylemek gerekir. Çünkü popülizm için var olan biricik husus, halkın çoğunluğunu memnun etmektir. Bu durum, asırlar önce Sokrates'in yargılanmasında karşılaşıldığı üzere çoğunluğun tiranlığına dönüşme riskini barındırdığı gibi çoğulculuk düşüncesinin ortadan kalkmasına ve öteki olarak adlandırılan halk kesiminin zaman içerisinde tamamıyla dışarıda bırakılmasına yol açabilecektir.¹⁹⁶

Anselmi, popülizmi sıklıkla kabul gördüğü üzere olumsuz bir çizgiye hapsetmekten ziyade demokratik olarak tanımlanabilecek birçok ülkede toplumsal karşılık bulmasından hareketle, demokrasi ile ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, popülizmi siyasi bir rahatsızlık veya demokrasiden sapma durumu olarak tanımlamak faydasız olacaktır; son dönemde açıkça görüldüğü üzere popülizm demokrasi içerisinde yer bulabilen ve onu dönüştürebilen bir araç olarak hayat bulmuştur.¹⁹⁷ Popülizmin farklı versiyonlarını ele alarak demokratik çerçevede ne şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ele alan Anselmi'nin ulaşmaya çalıştığı nokta, farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde, farklı siyasi iklimlerde popülist söylemin nasıl hayatta kalabildiğini ortaya koymaktır.

İtalyan toplumbilimci Gino Germani, ülkesindeki faşist yönetimin baskılarından kaçarak Arjantin'e yerleşmiş ve böylece hayatı boyunca hem faşizmi hem de Peronizm'i tecrübe etme fırsatı bulmuştur. Popülizmin ulusalcı boyutunu kavramaya çalışan Germani'ye göre, popülist söylemin temelleri toplumsal dönüşümden geçmektedir. Modernizasyon kavramı, popülizmin ortaya çıkışının temelinde yatan kavramdır. Modernizasyonun en önemli getirisi, toplumların geleneksel ve dini kabuklardan sıyrılması ve özgürlük kavramının genişlik kazanmasıdır. Özgürlük kavramının genişlemesi doğal süreçte bir sosyal mobilizasyon getirecektir.¹⁹⁸ Bu yalnızca Germani'nin yaşadığı dönem üzerinden değerlendirildiğinde toplumlar arası geçiş ve göçün etkileriyle sınırlı kalabilir. Küreselleşmenin etkilerinin yoğun biçimde görüldüğü günümüzde sosyal mobilizasyonun oldukça kolay biçimde erişilebilen teknolojik aletler ve araçlar vasıtasıyla gerçekleşebildiği görülmektedir. Özgürlüklerin toplum nezdinde yayılması ve sosyal mobilizasyon imkanı sayesinde toplumsal dinamiklerin harekete geçmeye yatkın hale geldiği Germani tarafından öne sürülmektedir. Bu noktada, diğer popülizm tanımlarında olduğu üzere kritik olan meselenin halk ile elitler arasındaki ayrım olduğuna dikkat çekilir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 81

¹⁹⁷ Anselmi, 2017: 1-4

¹⁹⁸ Germani, 1978: 13-16

¹⁹⁹ Germani, 1978: 50

İtalya'daki faşizm deneyiminde orta sınıfın alt sınıfı kontrol edebilmek için yukarıdan aşağıya ivmelenen bir hareketlenme amacı güttüğünü ileten Germani²⁰⁰, Arjantin deneyiminde bu hareketlenmenin ulusalcı anlayışla ve orta sınıf ve alt sınıfın entegre halde bulunması ile gerçekleştiğini aktarmaktadır.²⁰¹ Peron'un popülist söyleminin temeli ise kırsalın kentleştirilmesi üzerinden anlamlandırılmaktadır. Böylece Arjantin ulusal-popülizminin ideolojik kökenleri toplumsal dönüşüm gerekçesine dayandırılmaktadır.²⁰²

Popülizm kavramının demokrasinin içerisinde yaşamaya müsait bir kavram olduğu hususunda Anselmi ile aynı görüşleri paylaşan Canovan'ın popülizm ile demokrasi ilişkisini tanımlama gayreti ise nispeten teorik bir yaklaşıma karşılık gelir. Tarihi olguları reddetmemekle birlikte popülizmin tarihin olduğundan daha çok sosyolojinin konusu olduğunu vurgulayan Canovan, popülizmin iki ana kategoride incelenmesi gerektiğini savunur. İlk kategori kırsal popülizmdir; ABD'de tarımsal faaliyetler yürüten bireylerin birincil çıkarlarını korumak amacıyla yürüttükleri protestoları temel alır. Tarımda tekelleşmeye doğru giden yapının çıkarlarına zarar verdiği görüşündeki üreticilerin bir araya gelmesi ile kısa bir süre içerisinde *American's People Party* kurulmuş ve hareket siyasi bir misyon üstlenmeye başlamıştır.²⁰³ Kırsal popülizmin bir başka örneği, Rusya'da karşımıza çıkmaktadır. ABD'deki örnek, toplumun içinden çıkan ve temsil edilmeme kaygılarının motive ettiği bir popülizme işaret etmekte iken Rusya'da daha tepeden inme bir model görülmektedir. Genç entelektüeller, burjuvazi ve şehir hayatının reddiyle birlikte anti-modern ve geleneksel köklerini bulmaya yönelik bir girişimle köylü hareketini başlatmaya girişmiştir.²⁰⁴ Ne var ki Bolşevik devriminin ardından Leninizm, anılan grubun popülist söylemini daha katı ve bilimsel sosyalizmin içerisinde eriterek popülist hareketi asimile etmeyi başarmıştır.²⁰⁵

Canovan'ın öne sürdüğü popülizm modellemesinde ikinci ana kategori politik popülizmdir. Politik popülizm ve kırsal popülizm ayrımının yapılması, geçişkenlik olmadığı anlamına gelmemektedir. Kırsal popülizmin politik bir tarafı bulunabilir ve aynı şekilde politik popülizm de kırsal olana yönelik unsurlar barındırabilir. Canovan politik popülizmi dört ana çerçevede incelemektedir. Birincisi, ABD'de Huey P. Long, Arjantin'de Juan Domingo Peron dönemlerinin örnek olarak ele alındığı *popülist diktatörlük* kavramıdır.²⁰⁶ Daha önce vurgulandığı üzere Peron örneğinde kentleşme ve modernizasyon üzerinden bir

²⁰⁰ Germani, 1978: 225-237

²⁰¹ Anselmi, 2017: 11-12

²⁰² Anselmi, 2017: 13

²⁰³ Canovan, 1981: 18-55

²⁰⁴ Canovan, 1981: 60-92

²⁰⁵ Anselmi, 2017: 23-25

²⁰⁶ Canovan, 1981: 165-171

popülizm vurgusu ele alınırken Long örneğinde görülen toplumun ekonomik ve siyasi açıdan duyduğu güvensizlik üzerine inşa edilen bir popülizm ve demokrasiye yönelik etkisidir. Her iki örnekte de karizmatik liderlerin yönlendirdiği kitleler bulunmaktadır. Popülist diktatörlük modelinde, demokratik kurumların derin bir tahribata uğradığı ve siyasi tercihlerin kişiselleştirilmiş çıkarlara göre yönlendiği görülmektedir.²⁰⁷

Politik popülizmin ikinci boyutu, *popülist demokrasi* kavramıdır. Popülist demokraside açıkça radikal bir demokrasi vurgusu yer almaktadır. Yönetilen ile yöneten arasındaki farkın minimuma indirilmeye çalışıldığı, halkın temsiline en yüksek seviyede gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Canovan bu modele örnek olarak McCarthy dönemini ve İsviçre demokrasisini göstermektedir.²⁰⁸ Özellikle İsviçre'nin kurumsallaşmış ve güncel bir popülist demokrasi örneği sunduğuna işaret eden Canovan popülist demokrasilerin taşıdığı riskleri ele alırken zaman içerisinde çoğunluğun tiranlığına dönüşmesi, halkın tercihlerinin ülke için gerekli ve yararlı olmaması ve seçilmiş hükümetlerin meşruiyetini ve otoritesini kaybetmesi ihtimallerini vurgulamıştır.²⁰⁹

Reaksiyoner popülizm, politik popülizmin üçüncü boyutudur. Geleneksel, yabancı düşmanı ve milliyetçi özellikler barındırmaktadır. Popülist söylemin bu şekilde kökenlerine dönme vurgusu yoğun bir biçimde yer almaktadır. Ancak kökenlerine dönme vurgusu zaman içerisinde ilerlemeciliğe dair her ne varsa reddedilmesi eylemine dönüşmektedir. Bu eylemin toplumsal yansıması ise bilginin ve sanatın değersizleştirilmesi sonucunda demokrasinin yalnızca kavram olarak var olması şeklinde ortaya çıkmaktadır.²¹⁰ Canovan, reaksiyoner popülizme örnek olarak Alabama valiliği görevi yürüten George Wallace'ı gösterirken²¹¹, günümüzde siyasi manada yükseliş trendinde olduğu düşünülen popülizm türü reaksiyoner popülizmdir.

Politikacı popülizmi, Canovan'ın modellemesinin son halkasıdır. Liderlerin hareketlerine ve siyasi hamlelerine dayandırılır. Liderin arzuladığı toplumda radikal bir dönüşüme imza atmak veya siyasi yapıyı kökten bir değişime uğratmak değildir. Hedeflenen, ülkede yaşayan herkese hitap edebilmektir. Canovan'a göre politikacı popülizminin en somut örneği Jimmy Carter'ın ABD başkanlığını yürüttüğü dönemdir.²¹² Bu popülizm türünün temelinde popülist söylemin ihtiyaçlarına hitap eden politikaları ortaya koyabilmek adına

²⁰⁷ Anselmi, 2017: 26

²⁰⁸ Canovan, 1981: 182-193

²⁰⁹ Anselmi, 2017: 27

²¹⁰ Anselmi, 2017: 28

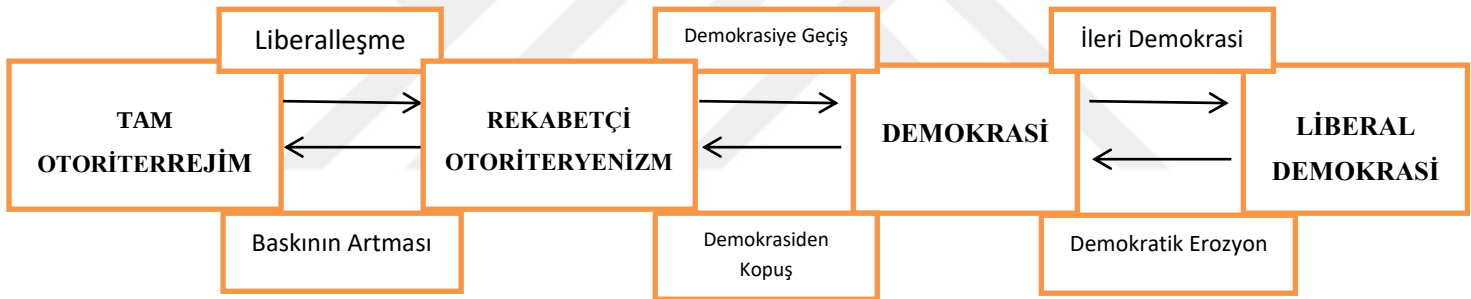
²¹¹ Canovan, 1981: 226

²¹² Canovan, 1981: 267

toplumsal konsensüsü yeniden oluşturma çağrısı yatmaktadır. Ülkede yaşayan herkese hitap edebilme kaygısı bu noktadan güç almaktadır.²¹³

Günümüz siyasetinin popülist özelliklerinin yukarıda modellendiği şekilde olumsuzluklarla dolu bir görüntüye sahip olması, Laclau'nun “*demokrasiyi demokratikleştirme süreci*” tanımlamasının değerini elbette düşürmeyecektir. Söylem ve eylemlerin şekli ve amacı, popülizmin gerçek manada bir demokratikleşme sürecine işaret etmesini sağlayabilecektir. Ancak tam tersi biçimde, demokratik kurumların yozlaşmasına ve otoriter eğilimlerin artmasına da yol açabilecektir. Bu noktada, kavramı şeytanlaştırmadan veya safi amacı demokrasiyi ilerletmek olan bir araç olarak görmeden, uygulayıcıların profilini ve ideolojik ajandasını ele almak gerekecektir.²¹⁴ Demokrasiye iki yönlü bir etkide bulunabileceği ve bunun uygulayıcılar tarafından belirlenebileceği öne sürülen popülist söylemin etki aralığı ve yönü şematik biçimde aşağıdaki şekilde ele alınmıştır.

Tablo 1: Popülizmin Demokratik Sürece Etkisi.

Tabloda görüldüğü üzere, otoriter rejimin bulunduğu ülkede popülist söylem, liberalleşme ile birlikte sistemin rekabetçi bir otoriterliğe dönüşmesine yardımcı olmaktadır. Popülist söylemin, rekabetçi otoriter rejimin zaman içerisinde demokrasiye geçiş sürecine girmesindeki etkisinin ve katkısının muğlak olduğu söylenebilir. Demokrasiden liberal demokrasiye geçiş safhasında görülen bağımsız kurumlar aracılığıyla ileri demokratik düzenin oluşabilmesi durumunda ise popülist söylemin pozitif bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Liberal demokrasiden demokrasiye geçiş sürecinde popülizmin demokratik erozyonu hızlandırıcı etkilere sahip olacağı, seçimli demokratik düzenden rekabetçi otoriter yapıya geçişte etkisinin muğlak kalacağı, tam otoriter rejime ilerleyen süreçte ise baskının artması hususunda olumsuz bir etkisinin olacağı görülmektedir.²¹⁵

²¹³ Anselmi, 2017: 28

²¹⁴ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 79

²¹⁵ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 86-87

Müller'e göre popülizmin teorik bir yoğunlaşmadan uzak, belirli bir politik mantığa dayanan bütünsel halinin demokrasi için düzeltici bir etkiye sahip olması mümkün değildir. Popülist lider tarafından gerçek halk olarak nitelendirilen ve talepleri ve sorunları yönetimi elinde bulunduran kurulu siyasi düzenin aktörleri tarafından ihmal edilmiş kitlenin öfke ve hınç ile popülist lidere tutunması, liberal demokrasinin sorunlarını gideremeyecektir. Aksine liberal demokrasi ile birlikte ortaya çıkmış olan sorunlar, popülist lider tarafından araçsallaştırılacak; hukukun da bu araçsallaştırılmaya dahil edilmesi ile birlikte siyaset ve demokrasi kavramları için oldukça tehlikeli bir yol açılacaktır.²¹⁶

Popülist liderlerin liberal demokrasi şemsiyesi altında toplandığını ampirik olarak iddia etmek²¹⁷ indirgemeci bir bakış açısı olarak görülebilir, tam tersine dair örnekler mevcuttur; ancak liberal demokrasi çerçevesi içerisinde popülizmin bir konfor alanına sahip olduğu, popülist liderlerin bu sayede politik açıdan geniş bir hareket alanı bulduğu söylenebilir. Aynı zamanda çalışmanın temel savlarından birisi olan liberal demokrasi-popülizm ilişkisinin ardında yatan nedensellik ayrıca incelenecektir.

2.6. Popülizm-Neoliberalizm İlişkisi

Toplumsal, politik ve ekonomik dönüşümler küresel çapta hızla sürerken, halkın talepleri iktidar sahipleri tarafından giderek daha az şekilde karşılanmaya başlamıştır. Bu durum popülizmin yükselişine yol açar. Mevcut siyasi düzenin içerisindeki aktörler düzeni korumaya çalışırken halkın taleplerini ve sorunlarını ikinci plana atmış olur. Böylece eşitsiz ve sorunlarla dolu bu düzenin yerine eşitlikçi ve sorunları çözmeye mahir yeni bir toplumsal düzen inşa etme iddiasında olan popülist düşünce ön plana çıkar.²¹⁸ Günümüzde küresel manada yaşanan sosyoekonomik sorunların temelinde neoliberalizmin yarattığı eşitsiz düzenin yattığı düşünülmektedir. Wendy Brown, neoliberalizmi “kamu mülkiyetinin ve hizmetlerinin özelleştirilmesi, sosyal devletin radikal ölçüde küçültülmesi, emeğin dizginlenmesi, sermayenin kuralılaştırılması ve yabancı yatırımları yönlendirmek için vergi ve gümrük dostu iklim yaratılması” özellikleri üzerinden betimleyerek sermaye ile emek arasındaki çelişkinin boyutunu ortaya koyar.²¹⁹

Neoliberalizme göre piyasalar ve ahlakilik bireyin gereksinimlerinin teminini gerçekleştiren iki farklı unsurdur. Friedrich Hayek’e göre piyasaların ve ahlakiliğin ilkeleri ve dinamikleri, özgürlüğü, düzeni ve medeniyeti meydana getirmektedir. Yine Hayek’in tanımlamasıyla hem piyasalar hem ahlakilik kendisine müdahale edilmediği müddetçe

²¹⁶ Müller, 2017: 24-25

²¹⁷ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 12

²¹⁸ Mouffe, 2019: 22.

²¹⁹ Brown, 2020: 29.

sorunlarını çözebilmek kapasitesine sahiptir.²²⁰ Bu bağlamda popülizmin 19.yüzyılda Kuzey Amerika’da görüldüğü andan itibaren ahlakiliğe ve sermayeye yönelik vurgusunu öne çıkarmak gerekir. İçinde bulunulan dönemin ekonomik gelişmelerini, yarattığı toplumsal dönüşüm çerçevesinde anlamlandırabilmek adına, kısa vadenin gelişmeleri üzerinden bir tanımlama getirmeye çalışmak ve krizin fotoğrafını çekmek yanıltıcı olacaktır. İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanması ardından liberal demokrasilerin yaşadığı refah ve istikrarla dolu dönem kısa sürede yerini toplumsal huzursuzluklara bırakmıştır.²²¹

SSCB ile ABD arasında süregelen Soğuk Savaş’ın yumuşama dönemine girdiği dönemde etkisini hissettirmeye başlayan neoliberal politikalar, Soğuk Savaş’ın bitmesi ve dijital gelişmeler ile birlikte önü alınamaz boyutta hız kazanmıştır. Hemen akabinde Avrupa kıtasında radikal görüşlere sahip sağ eğilimli partilerin güç kazanması, neoliberal ekonominin politikalarının sosyopolitik yansımaları konusunda düşündürücüdür.²²² Bu bağlamda neoliberal olan ile ulusal olanın birbiriyle çatışacağı sorusu gündeme gelebilir. Teorik açıdan bakıldığında makul görülen bu soru, Bayart’ın “Yaygın görüşün aksine küreselleşme dediğimiz şey devletin altını oymuyor, ona biçim veriyor. Doğruyu söylemek gerekirse ulus devlet onun kurbanı değil, filizi”²²³ sözü ile ulusal kimliğin küreselleşmenin tam karşısına yerleştirilebilecek bir kavram olup olmadığını tartışmalı hale getirmektedir. Böylece popülizmin hem liberal hem ulusal olana tutunup güç kazanması makul bir zemine oturmaktadır.

1990’lı yıllara gelindiğinde sosyopolitik yansımaların gittikçe kötü bir tabloya evrildiğini söylemek mümkündür. Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi düzenin bir çıktısı olarak sosyalizm alternatifi bir model halinde var olan sosyal devlet anlayışı İngiltere’nin başını çektiği ülkeler tarafından hızlı bir biçimde terk edilmiştir. İngiltere Başbakanı Thatcher’ın “Neoliberal kapitalizmin alternatifi yoktur”²²⁴ ve “Toplumdan söz edilemez, artık birey olarak erkek ve kadınlar vardır”²²⁵ açıklamaları ekonomik düzenin doğrudan açıklaması olarak görülmelidir. Ancak Büyük Resesyon olarak da adlandırılan 2008 Krizi, neoliberal politikaların meydana getirdiği müesses nizamın kontrol edilmesi imkansız bir sisteme karşılık geldiğini ve 1920’lerden bu yana hiç olmadığı kadar büyük bir ekonomik eşitsizlik sorunuyla karşı karşıya olduğunu gözler önüne sermiştir.²²⁶

²²⁰ Brown, 2020: 22-24.

²²¹ Betz, 1994: 1

²²² Betz, 1994: 2-3

²²³ Bayart, 2017: 12,18,19’dan aktaran Fassin, 2019: 41

²²⁴ “There is no alternative” (TINA) şeklinde Thatcher dönemi politikaları ile özdeşleşen bir slogandır.

²²⁵ Gerbaudo, 2017: 43

²²⁶ Gerbaudo, 2017: 41-43

Benzer bir siyasi tarih okuması Brown'ın neoliberalizm tanımından hareketle yapıldığında, 1970'li yıllarda İngiltere'de Thatcher, ABD'de ise Reagan yönetimlerinin politikalarına bakıldığında, anılan özelliklerin neredeyse tamamının uygulanmaya çalışıldığı görülmüştür. 1980'li yıllarla birlikte neoliberal politikalar Avrupa'nın neredeyse tamamını sarmış; özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından eski komünist bloka dahil ülkelerin de sürece katılmasıyla on yıldan daha kısa bir sürede neoliberal kapitalizmin hakimiyeti ortaya çıkmıştır. Neoliberalizm teorik olarak, küreselleşme akımının da etkisi ile sermaye birikiminin önüne ulus-devlet modelinin çıkarabileceği engelleri kaldırmayı hedeflerken aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin yeniden bölüşüme dair girişimlerinden kurtulmayı düşlemektedir. Anılan hedefler incelendiğinde emeğin giderek ucuz hale gelmesi ve küresel ekonomik eşitsizliğin katlanarak büyümesi kaçınılmaz gözükmektedir.²²⁷ Anılan ekonomik gelişmelerin topluma yansması ise yalnızca az gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerde dahi alt gelir grubuna mensup yurttaşların yaşam standartlarının giderek kötüleşmesi şeklinde olmaktadır. Popülizmin iktisadi gelişmelere bağlı olarak yükselişi, göç sorunu, yabancı düşmanlığı düşünüldüğünde neoliberalizmin popülizm ile doğrudan ilintili olduğu açıkça görülmektedir.

Mouffe'ye göre de günümüzün popülist hareketlerinin temelini 1980'lerden itibaren kök salmış olan neoliberal hegemonyanın krizinde aramak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'da ortaya çıkan refah devleti anlayışının yerini 1980'li yıllar ile birlikte almaya başlayan neoliberal hegemonya, temelini piyasanın egemenliğini dayatmaya ve devletin asli rolünü serbest piyasayı ve serbest ticareti korumakla sınırlandırmaya dayandırır. Batı ülkeleri açısından 2000'li yılların ortalarına dek ciddi bir krizi beraberinde getirmeyen bu neoliberal hegemonik oluşum, 2007'de konut kredileri vasıtası ile başlayan krizin 2008'de uluslararası bir bankacılık krizi haline dönüşmesi ile birlikte çözümsüzlük döngüsüne sürüklenmiştir. Avrupa'da borç krizini tetikleyen ve gittikçe derinleşen ekonomik kriz çözümsüzlüğünü korumakta ve bu ekonomik durum sebebiyle Avrupa siyasetinin de kaçınılmaz dönüşümüne öncülük etmektedir. Günümüz popülist düşüncesi neoliberal hegemonya sürecinde toplumların karşılaştığı politik ve ekonomik dönüşümlerin bir çıktısı olarak karşımızda bulunmaktadır.²²⁸

Popülist hareketlerin yükselişini ekonomik gelişmelerle izah etmeye çalışan araştırmalara göre küreselleşmenin çıktıları popülizm ile doğrudan ilintilidir. Örneğin, ekonomik faaliyetleri ithalata dayalı olan bölgelerde, yaşanan ekonomik krizler sonucunda işlerini kaybeden ya da gelirlerinin bir kısmından olan yurttaşlar, bu krize sebep olduğuna ya

²²⁷ Brown, 2020: 29-30.

²²⁸ Mouffe, 2019: 22-24

da en azından çözüm bulamadığına inandıkları mevcut düzenin siyasi aktörlerini halkın çıkarlarını koruyamamakla suçlamıştır.²²⁹ Ek olarak herhangi bir kriz ortaya çıkmış olmasa dahi, ithalat oranının ekonomik faaliyetler içerisindeki payının yüksek olduğu bölgelerde, özellikle Batı Avrupalı seçmenlerin milliyetçi tutumlara daha çok sarıldığı olgusu karşımıza çıkmaktadır.²³⁰

Trump örneğinde de görüldüğü üzere yaşanan bu gelişmeler ekonomik milliyetçiliğin ön plana çıkmasını sağlarken popülizmin yükselişi açısından da uygun bir zemin yaratmıştır. Ekonomik krizlerin etkisinin küreselleşme ile birlikte katlanarak artması, bundan dolayı yurttaşların daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalması ve aynı zamanda devletin kemer sıkma politikalarından en çok bu grubun etkilenmesi, popülizm için uygun olan zemini daha da güçlü kılmaktadır. Ancak farklı ülkelerde farklı şekillerde yeşeren ve güçlenen popülizmi yalnızca yerel siyaset içerisinde bir düşünce seti olarak tanımlamak yeterli olmamaktadır. Küresel ekonomi incelendiğinde üst grupta yer alan ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizliğin giderek artması kaçınılmaz sosyopolitik sorunlar doğurmaktadır. Az gelişmiş ülkelerden Batı'ya yönelen göç bunların en önemlisidir. Göçmenlik ve mültecilik gibi meseleler popülist düşünce için adeta geri dönüştürülebilir bir enerji kaynağı gibidir; tabii olarak popülizm yabancı düşmanlığından beslenir.

Son dönemde küresel manada ortaya çıkan eşitsizliklerin ya da siyasi çatışma ortamlarının sonucunda oldukça artan göç dalgaları, halihazırda sorunlarla boğuşan yurttaşların karşısına sosyoekonomik sorunların sorumlusu olarak kolaylıkla gösterilebilecek bir göçmen topluluğunu koyar. Sorunların sorumlusu olarak göçmen topluluklarını görmek, sorunun çözümüne yönelik bir gelişime imkan sağlamayacaktır. Ancak popülist düşünce bu durumdan faydalanarak güçlenme fırsatını kaçırmamaktadır. “Gerçek halk” ve “onun ürettiği ve hak ettiği zenginliği gasp eden diğerleri” ayrımı üzerinden yabancı düşmanlığının artması sağlanacak ve bu “haksız gaspa” sebebiyet veren düzenin ahlaki olmayan siyasi aktörleri göz önüne serilecektir.²³¹

Neoliberalizmin zaferi, Sovyetler'in yıkılmasının ardından neoliberal düşüncenin biricik politik yön olarak biçimlenmesiyle taçlanmıştır. Ancak ilerleyen süreç küresel siyaset açısından beklendiği gibi ilerlememiştir. Bu durum, yalnızca hükümetlerin refah devleti anlayışından taviz vermesi veya sosyal yardım kesintilerine gitmesiyle değil aynı zamanda neoliberalizmin yerleşik devlet kurumunu tehdit etmeye başlamasıyla da ilintilidir. Devlet ve kurumlarının denetleme ve düzenleme kabiliyetleri zaman içerisinde serbest piyasa araçlarının

²²⁹ Dramnescu, 2018: 50-65

²³⁰ Dippel, Gold ve Heblich, 2015, <http://nber.org/papers/w21812.pdf>

²³¹ Durmuş, 2019: 48.

işleyişine zarar verme ihtimalleri sebebiyle aşındırılmaya çalışılmıştır. Özelleştirmelerin yoğun biçimde gerçekleştiği dönem devlet ve idareciler için vergileri artırmadan giderleri düşürüp gelirleri yükseltme imkanı sunması açısından kaçırılmayacak bir fırsat olarak görülürken zaman içerisinde yalnızca kamu teşekküllerinin değil aynı zamanda devlet idarecilerinin halk nezdindeki güçlerinin de sermaye tarafından ele geçirildiğini göstermiştir. Devlet aygıtının otoritesinin sorgulanması, sadece özelleştirmeler temelinde ilerlememiştir; Avrupa entegrasyonu ve Avrupalılık kavramı özelinde Avrupa Birliği'ne aktarılan yetkiler de bu süreçle bağlantılıdır. Bu süreç aşırı sağ-popülist partilerin güç kazanmasının ve popülist söylemin dayanak bulmasının temelinde yatan sebeplere işaret etmektedir.²³²

2.7. Popülist Söylemleri Meşrulaştıran Koşullar

Popülist söylem daha önce vurgulandığı üzere farklı ülkelerde farklı koşullarda kolaylıkla kendisine fırsat yaratabilme kabiliyetine sahiptir. Bu durumu tetikleyen belli başlı nedenlerin ilki, mevcut siyasi yapıların akan zaman içerisinde halk nezdinde güvenilirliğini yitirmiş olmasıdır. Örneğin, hemen hemen bağımsızlığından itibaren bütün siyasi tarihi boyunca enflasyon sorunu ile boğuşan Brezilya'da İşçi Partisi iktidarı ile geçen üç dönem ele alındığında bu durum daha açık biçimde karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik verilerin iyileştiği ve akademik alanda “Brezilya Rüyası”ndan bahsedilen kısa süreli geçişin ardından yeniden yolsuzlukların, enflasyonun, işsizliğin ve suç oranlarının artış göstermesi, halkın mevcut siyasi yapının içerisinde yer alan tüm aktörlere karşı umudunu kırmış ve Jair Bolsonaro başkan seçilebilmiştir. Bu noktada güvenliğe ve ekonomiye dair kaygıların popülist söylem için elverişli alanlar olduğu açığa çıkmaktadır.²³³

Popülist söylemin yükselişine fırsat tanıyan koşulların bir diğeri ise ekonomik, toplumsal ve kültürel paradigma değişimleridir. Bu değişimler, geniş çaplı bir dönüşüme işaret eder ve kentleşmenin artışının, toplumsal sınıflar arasındaki geçişkenliğin ve küreselleşmenin yarattığı koşulların sonucu olarak ortaya çıkar. Kırsaldan kente yönelik göçün, ekonomik problemlerin ve neoliberal politikaların çıktılarının yarattığı toplumsal huzursuzluklar yerleşik kimlikleri ve geleneksel ilişki tarzlarını dönüştürerek popülist söyleme uygun düşen yeni kimikleştirme biçimlerinin açığa çıkmasına yol açmaktadır. 1990'lı yılların Latin Amerikası, Peru, Brezilya ve Arjantin üzerinden incelendiğinde anılan durum açık bir şekilde görülmektedir. Kamu temelli ekonominin yerini özelleştirme politikaları ile birlikte serbest piyasa araçlarına bırakması, nitelik ve nicelik açısından işçi

²³² Meijers, 2011: 163-164

²³³ Panizza vd., 2005: 11-12

sınıfının etkinliğini kaybetmesine ve özel sektörün ekonomik hakimiyet kurduğu şehirli toplumun ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir.²³⁴

Son olarak, küreselleşmenin etkisiyle oldukça hızlı bir gelişim gösteren teknolojik aygıtların geleneksel siyasi araçları dönüştürerek popülist söylemin yükselişine fırsat tanıdığı söylenebilecektir. Henüz İkinci Dünya Savaşı sonlanmamışken Brezilya'da Getulio Vargas'ın radyoyu kullanarak yürüttüğü siyasi propaganda, Hollanda'da Pim Fortuyn'un televizyonda yorumculuk yaparak popülaritesini artırması,²³⁵ Glistrup'un vergi iadesi takvimi esnasında televizyonda gelir vergisi ödememek üzerine kurduğu siyasi söylem ve günümüzde Trump'ın Twitter üzerinden iç ve dış politikaya yön veren açıklamalarda bulunması, anılan durumun açık örnekleridir. Bu bağlamda medyanın rolünün ortaya konulması gereklidir. Michael Foessel, geleneksel otoritenin zayıflaması fikrinden hareket ederek bunu hükmetmenin ve hükmedenin bir krizi olarak yorumlar. Durkheim'i temel alarak devleti bütünlüğün sağlanmasına ve muhafaza edilmesine yarayan bir aygıt olarak ele alan Fossell, bu aygıtın ayırt edici özelliklerinden birinin bireyin hayatı algılayış biçimindeki uyumsuzlukları bütünü içinde eritmek olduğunu ifade eder. Devlet anılan eylemi fikir, kimlik, değer vb. mefhumlar inşa ederek gerçekleştirir. Bu inşa eyleminin devletin tam hakimiyetinde tekelleşmesi otoritenin temelini güçlendirirken, eylemin farklı aktörler tarafından gerçekleştirilebiliyor olması geleneksel otoritenin parçalanmasına/zayıflamasına sebebiyet verecektir. Fossell devlet otoritesinin zayıflaması fikri üzerinden betimlediği bu senaryoda, zayıflamaya sebebiyet veren unsurları sıralarken seçim baskısından, toplumsal taleplerden, hükümetlerin liyakatinden ve medyanın büyümesinden söz eder.²³⁶ Medyanın büyümesi olarak nitelendirilen hususun, çalışmanın ele alındığı dönemde nicel bir duruma atıfta bulunduğu değerlendirilmektedir. Otorite kavramının medya ile karşılıklı etkileşimini değerlendirirken incelenmek istenen nokta medyanın büyümesi değil dönüşümü üzerine olacaktır. Ayrıca medyanın dönüşümünün izleklerinde yalnızca geleneksel otoritenin zayıflamasına değil aynı zamanda yeni hale ayak uydurup medyanın inşa sürecindeki payını kontrol etme ve bundan faydalanma amacına da rastlanılacaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen safhalarında popülizm, otorite ve medya arasındaki ilişkinin irdelenmesi önem arz etmektedir.

Liderin kendi mitini araçsal akıl vasıtasıyla güçlendirmesi hususunda Gramsci'nin problematik, hegemonya, iktidar analizi ve ikincil sınıf kavramlarının incelenmesi popülist-otoriter yönetimlerin araçsal aklını ortaya koymak adına önemli bir unsurdur. Gramsci'nin temel problematiğini oluşturan hakimiyetin ele alınması ve idamesi hususunda belirtilen 'zor'

²³⁴ Panizza vd., 2005: 13

²³⁵ Panizza vd., 2005: 13

²³⁶ Foessel, 2006: 308

ve 'rıza' kavramları, Gramsci'nin tarihsel blokların sanayi toplumlarında hegemon olabilmelerinin temel şartı olarak gördüğü üretim tarzında belirleyici role sahip olma unsurunun yetersizliği ve bu unsurun özellikle mevcut konjonktürde medya ve eğitim unsurlarıyla desteklenmesinin gerekliliği, ahlaki hegemonya ve hakimiyet tesis etme arasındaki temel farklılık hususları popülizmin yükselişinin omurgasını oluşturan etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Gramsci'nin 'organik entelektüeller' tanımı meselenin bir diğer ana unsurudur. Düşünce dünyasına katkılarını 20.yüzyılın ilk yarısında yapan Gramsci'nin bu kavramı, günümüzde dünya siyasetine baktığımızda yönetici zümrenin isteklerinin meşrulaştırılıp ikincil sınıfa aktarılmasında ve diğer entelektüellerin tahakküm eden zümrenin görüşlerinin yer aldığı potada eritilmesinde araç olarak kullanılan kitleyi tabir eden ve popülizm tartışması ile birlikte günümüzde daha değerli hale gelen bir tanım olmuştur.²³⁷²³⁸

Cox, fikirler, maddi kabiliyetler ve kurumlardan oluşan üçlüyü içeren hegemonya fikirlerini rızanın sağlanmasında temel unsur olarak görmekte, maddi kabiliyetlerin siyasi, askeri, ekonomik ve psikolojik unsurlarına bulaştırdığı zorlama kapasitesinin hegemonya için vazgeçilmez olduğunu belirtmektedir. Sacayağının üçüncüsü olan kurumlar konusunda bahsi geçen hegemonun siyasi-ekonomik projesinin meşruiyeti için kurumların önemine değinmekte fayda vardır. Hegemonya tesis etmek elbette fikirlerin rızayı sağlamasıyla, birincil sınıfın maddi kabiliyetlerinin bir güç algısı yaratmasıyla ve ekonomik istikrarın kurumlar tarafından sağlanmasıyla ilişkilidir ancak kurumların siyasi istikrarı sağlayıp iktidarı meşrulaştırması konusunda çekincelerin varlığı aşıkardır.²³⁹ Mevcut siyasi iklimin çerçevelerini çizdiğimizde siyasi meşruiyetin sağlanmasının veya daha açık bir ifadeyle iktidarı ele geçirmenin yolu; ikincil sınıfın dilini, fikrini, arzularını bilmek veya organik entelektüellerle bu dili, fikri, arzuyu fark ettirmeden birincil sınıf olma amacı güden kitleninkilere dönüştürebilmekten, bunun için özellikle medyadan ve hatta günümüz koşulları düşünüldüğünde Twitter ve benzeri sosyal medya araçlarından yararlanmaktan geçmektedir.

²³⁷ Gramsci, 1992: 4-14

²³⁸ Okur, a.g.e

²³⁹ Okur, a.g.e.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POPÜLİZMİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİNE TABİ TUTULMASI: TRUMP VE ORBAN ÖRNEKLERİ

3.1. ABD’de ve Macaristan’da Uzun ve Orta Vadenin Seyri

3.1.1. Devrim Çağı

Sanayi Devrimi sonrasında dünya henüz savaflara doğru ilerlerken felsefi, ekonomik ve siyasi bir değişim gerçekleşmeye başlamıştır. Bu değişim, devletin yapısından üretim ilişkilerine, toplumsal sorunlardan uluslararası siyasete geniş çaplı bir dönüşümü mümkün kılmıştır. Sanayi Devrimi’nin başlarında Britanya İmparatorluğu’nun başını çektiği ölkelerde liberal düşüncelerin öncelikli olarak ekonomik alanda kendisini gösterdiği açıktır. Nitekim, sanayileşme ile liberal düşünce arasındaki işbirliği düşünce bağlamında oldukça mümkün gözükmeğtedir. Ek olarak fiili açıdan Sanayi Devrimi’nin ilk aşamasındaki bolluğu anılan işbirliğinin bir çıktısı olarak görmek mümkündür. Ancak bu bolluk doğal olarak beraberinde hem toplumsal hem küresel bazda eşitsizliği ve rekabeti getirmiştir. Böylece hükümetlerin ekonomiye olabildiğince az müdahil olduğu *laissez faire* anlayışı ironik biçimde otoritenin topluma ve ekonomiye daha fazla müdahale etmesini gerektiren bir yapıyı ortaya çıkarmıştır.²⁴⁰ Amerikan ve Fransız devrimlerinin yarattığı özgürlükçü eğilim halihazırda toplumsal, siyasi ve ekonomik eşitsizlikler sebebiyle hoşnutsuz olan halkların devrim arzusunu kamçulamıştır. Böylece, anılan diyalektik yapının ideolojilerin toplumsal hayattaki rolünü belirgin hale getiren etmen olduğu düşünülmektedir. Ancak ideolojilerin uluslararası siyasetin temeline yerleştiği zamana gelmeden önce devrim çağını incelemenin ve ABD ve Macaristan’ın süreçten ne şekilde geçtiğini ortaya koymanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Batıya yönelik işgal girişiminde başarısız olan Macarlar, 9. yüzyılın sonlarında Pannonia Ovası’na yerleşmiş ve bu tarihten itibaren dini ve siyasi olarak Batı ile ilişki halinde kalmıştır. Roma İmparatorluğu’nun etkisinde Hristiyan ordusunun bir parçası haline gelen Macarlar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşadıkları Mohaç yenilgisinin ardından Habsburg İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu arasında bölüşölmüş; toprakların büyük bir kısmı Osmanlı idaresi altında kalırken geri kalan kısım Habsburg İmparatorluğu kontrolüne girmiştir.²⁴¹ Bu durum ilerleyen süreçte hem Habsburg İmparatorluğu’nun siyasi durumunu hem de bölgedeki siyasi yapıyı derinden etkileyecek bir gelişme olarak akılda

²⁴⁰ Roberts, 2016: 456-458

²⁴¹ Jelavich, 2015a: 20-37

kalmalıdır. Karlofça Antlaşması'nın yapıldığı 1699 yılına kadar siyasi durum çok büyük bir değişikliğe uğramadan anılan biçimde süregelmiştir. Karlofça Antlaşması, Osmanlı ve Avrupa tarihini kökünden değiştiren bir anlaşma olduğu gibi Habsburg İmparatorluğu ve Macaristan'ın geleceği açısından da önem teşkil etmiştir. Anlaşma ile birlikte Habsburg İmparatorluğu, Macaristan'ın da içinde yer aldığı geniş toprak parçalarını elde etmiştir.²⁴² Bu tarih aynı zamanda Macaristan'daki sosyopolitik yapının dönüşümü açısından önemli bir kırılımdır.

Modernizmin etkisiyle birlikte Avrupa'nın sanayileşen ve siyasallaşan yapısı içerisinde meydana gelen dönüşümler önceki dönemlerin aksine evrensel olarak adlandırılabilir niteliktedir. Amerikan ve Fransız devrimleri ile birlikte başlayan süreçte fikirler daha önce olmadığı biçimde yayılmaya başlanırken siyasallaşan yapı içerisinde kurumsallaşma kabul gören bir unsur haline gelmiştir. Ancak 18. yüzyıl Avrupa siyasetinde geri dönülemez değişimlere neden olan en önemli kavramın devrim olduğu değerlendirilmektedir. Yedi Yıl Savaşı'nın sonunda Britanya İmparatorluğu'nun Kuzey Amerika'da Fransızlara karşı kesin bir zafer kazanmış olması, Britanya ile Kuzey Amerika'daki yerleşimciler arasındaki ilişkiyi yeni bir sürece sürüklemiştir. Yerliler ile koloni yerleşimcileri arasındaki dengenin korunması için yürütülen politikalar, vergi uygulamaları ve anılan rahatsızlıkları gidermek için ortaya konulan reform planlarının başarısızlığı Kuzey Amerika'daki kolonilerin ayaklanmalarını tetikleyen unsurlardır. Bu esnada kolonilerde yürütülen bağımsızlık yanlısı siyasetin Britanya İmparatorluğu'nun uygulamalarının yarattığı hoşnutsuzluktan devşirildiğini söylemek mümkündür. Günümüzde popülizmin göç ve yabancı düşmanlığı üzerinden devşirdiği siyasete benzer biçimde, Britanya İmparatorluğu'nun yerliler ile koloniler arasında kurmaya çalıştığı denge, koloni siyasetçilerinin yerleşimcileri bağımsızlık konusunda radikal hale getirmek için kullandığı bir araç haline dönüşmüştür.²⁴³

Boston Tea Party ile simgesel olarak başlayan direniş nihayetinde bir savaşa dönüşmüştür. Bu esnada koloni siyasetçilerinin yerliler, vergi politikaları ve özgürlük kavramı üzerinden yürüttükleri politikalar halk nezdinde ciddi bir karşılık bulmuş ve bağımsızlıkçı düşünceler çoğunluğun isteği haline gelmiştir. 1776 yılına gelindiğinde bütün koloni liderlerinin tam bağımsızlık düşüncesine destek vermesi sonucunda Bağımsızlık Bildirgesi yayınlanmış ve Amerikan Devrimi fiili olarak Britanya İmparatorluğu ile savaşın başlamasına yol açmıştır. Kuzey Amerika'nın kontrolü için uzun süredir yürütülen rekabette Britanya İmparatorluğu ile çekişen ve yakın zamanda Kanada'nın kontrolünü kaybeden Fransa'nın ve Amerika kıtasına yönelik emperyal emelleri bulunan İspanya'nın savaştaki rolü, Britanya'nın

²⁴² Jelavich, 2015a: 71-72

²⁴³ Roberts, 2016: 414-415

coğrafi dezavantajı ile birleşince koloniler başarıya ulaşmıştır. 1781 yılında savaş fiili olarak sona ererken, 1783 yılında Britanya ve ABD arasında imzalanan barış antlaşması ile birlikte artık Kuzey Amerika'da yeni bir batılı devlet ortaya çıkmıştır.²⁴⁴

Amerikan Devrimi'nin dönemin siyasetinden ayrılan önemli özelliklerini vurgulamak yakın dönemde gerçekleşecek olan Fransız Devrimi düşünüldüğünde anlamlı olacaktır. İlk olarak, eski siyasetin dolaylı ve mutlak yapısından uzak durmaya gayret eden Birleşik Devletler siyasetçileri federalizm ilkesine sıkı sıkıya tutunmuştur. Böylece İmparatorluk'a karşı yürütülen mücadelenin başından itibaren yerliler, vergi politikaları ve özgürlük konularında politikalar ortaya koyarak bağımsızlığı yerleşimciler arasında çoğunluğun düşüncesi haline getirmeye çalışan koloni liderleri, savaşın bitimi ve bağımsızlığın ilanının ardından farklılıkların ve çoğulculuğun avantajlarını öne çıkarmaya çalışmıştır. Nitekim federalizm denemesi, bu tarihten itibaren Avrupa'da liberal düşüncenin gıpta ile baktığı bir yöntem olacaktır. Bir diğer önemli farklılık, anayasanın ilk cümlesinde yer alan “*biz Amerikan halkı*” vurgusudur. Bu durum ulus kimliğine yaptığı vurgu sebebiyle önemli olduğu kadar, ortaya çıkan siyasi yapı henüz demokratik olarak nitelendirilemeyecek olsa dahi, halkın egemenliğinin anayasada yer alması yönüyle Avrupa kıtasının alışlagelmiş siyasetinden kayda değer bir ayrılmaya işaret etmektedir.²⁴⁵

Bağımsızlık mücadelesi esnasında Fransa ile Birleşik Devletler arasındaki ittifak ilerleyen süreçte devrimden devşirilen fikri bir ilhamı da beraberinde getirmiştir. Amerikan Devrimi'nin özgürlüğü temel alan yapısı Fransızları etkilerken, Birleşik Devletlerin federalist yapısının oluşmasında katkısı bulunan Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson'un Fransa elçiliği görevini üstlenmesi yeni bir demokrasi fikrinin Avrupa kıtasında tartışılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Avrupa tarihinde önemli bir kırılmaya işaret etmekte olan Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi çok uzun sürmeyecektir. Amerikan Devrimi ile Fransız Devrimi arasında yapısal açıdan farklılıkların bulunduğu kolayca öne sürülebilir. Aynı iddia sonuçları açısından da ortaya koyulabilecektir. Amerikan Devrimi emperyal bir gücün varlığı ve yürüttüğü politikaların yarattığı hoşnutsuzluk neticesinde siyasi bir zemin bulabilmiş ve koloni siyasetçileri bundan faydalanmıştır. Fransız Devrimi ise sosyal, siyasal ve hukuki eşitsizliklerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak ilki ikincisini de etkileyen devrimlerin neticesinde özgürlükler ve haklar bağlamında tarihe kayda değer bir not düşüldüğü açıktır.²⁴⁶ Amerikan Devrimi kadar net bir başarıdan söz edilemeyecek olsa dahi Fransız Devrimi'nin Avrupa kıtasının bir sonraki yüzyılda yaşayacağı dönüşümde önemli payı olduğu

²⁴⁴ Roberts, 2016: 416-418

²⁴⁵ Roberts, 2016: 419-420

²⁴⁶ Roberts, 2016: 421-424

düşünülmektedir. Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı eşitsizlikler ve emperyal telaşlar, Habsburg İmparatorluğu'nu tıpkı diğer imparatorluk benzeri yapıları olduğu gibi etkilemiştir. Buna Amerikan ve Fransız devrimlerinin beslediği düşünce akımları, ulus fikri ve çağın liberal öğeleri eklendiğinde Macar halkı için gidişatın ne şekilde olacağını tahmin etmek güç değildir.

Fransız Devrimi ile başlayan özgürlükçü hareketi kendileri açısından önemli bir tehdit olarak gören Avrupa'nın büyük devletleri ile Fransa arasında başlayan savaş 1815 yılına kadar sürerken Napolyon Fransası başarısızlığa uğratılmıştır. Savaşı kazanan İngiltere, Habsburg İmparatorluğu, Rusya ve Prusya temelde Napolyon'un Avrupa'yı kendi egemenliği altında yönetme isteğine karşı oldukları için bu savaşa girişmiştir. Ancak devrimin yarattığı siyasi ve toplumsal açıdan özgürlükçü dalganın kendi yönetimleri açısından yaratabileceği tehlikenin savaşın önemli nedenlerinden biri olduğu bilinmelidir. Savaş Fransa'ya karşı kazanılmıştır ancak galip devletler belirgin bir yenilgi içerisinde. Kendi yönetimlerine yönelen Napolyon tehdidini ortadan kaldırmış olmakla birlikte Amerikan ve Fransız devrimleri ile birlikte ortaya çıkan düşünce hareketlerini de ortadan kaldırdıklarını düşünmektedirler. Bu yenilginin en belirgin örneği, Habsburg İmparatorluğu toprakları altında yer alan Macaristan'da siyasi liderlerin 19. yüzyıl sonuna kadar yürütecekleri ulusçu politikalarıdır. Bu noktada 18. yüzyıl sonunda ortaya çıkan liberal eğilim ve ulusal hareketlerin uluslararası siyasetin ve yapının meydana getirdiği şartlar sebebiyle yan yana görülmesinin faydalı olacağı bilinmelidir.²⁴⁷

3.1.2. Paradigma Değişimi

Dolaylı yönetim yerine doğrudan yönetimin ön plana çıkması Fransız Devrimi'nin önemli etkilerinden biridir. Bununla birlikte devletin askerlik dışı faaliyetleri önem kazanmış ve devlet aygıtının dönüşümü hızlanmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında sanayileşmenin getirdiği sorunlar ve çalışma koşullarıyla, dezavantajlı durumda bulunan yurttaşlar için kurulan örgütlerle, iletişim ağları inşasıyla ilgilenmeye başlayan bu yeni devlet anlayışı talepleri beraberinde getirmiştir. Yurttaşlar artık güvenlik, hukuk, üretim ve dağıtım gibi alanlarda devletin aktif rol sergilediği bir yönetim istemektedir. Böylece ruhban sınıfı ve soylu sınıfının aracılık ettiği dolaylı bir yönetim anlayışından merkezileşen ve merkezileştikçe ulusallaşan bir yönetim anlayışına doğru gidilmiştir. Modernizmin en önemli çıktılarından biri sayılabilecek olan standardizasyon, devletin sınırları içerisinde gittikçe belirgin hale gelmiştir. Böylelikle ulus olmaya dair simgeler, hizmetler ve politikalar hız kazanmıştır. Avrupa'nın büyük devletlerinden bahsedildiği düşünüldüğünde, anılan ulusçuluğun ulusların kendi

²⁴⁷ Armaoğlu, 2014: 5-8

kaderini tayin hakkına dayanan bir ulusçuluk olmadığı açıktır. Standardizasyonun ve doğrudan yönetimin getirdiği bu ulusçuluk, devletin uluslararası siyasette yöneticiler eliyle gerçekleştirdiği politikalara sıkı sıkıya bağlanan bir ulusçuluktur. Doğal olarak ulusçuluğun bu formu toplumsal, ekonomik ve siyasi temsil açısından yetersiz durumda bulunan ya da hisseden gruplar için özerklik ve bağımsızlık düşüncelerini ortaya çıkarmıştır.²⁴⁸

18. yüzyıl boyunca imparatorluğun yönettiği topraklar üzerinde güçlü ve etkin bir merkezi yapı kurmaya çabalayan Habsburg hanedanı, neredeyse imparatorluğun yıkılışına kadar sürecek olan Macar sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada Macar topraklarındaki sosyopolitik yapıyı çözümlemek değerli olacaktır. Temel olarak üç ana unsur ortaya koyulabilir: Toprak sahipleri, asiller ve ekonomik eşitsizliklere maruz bırakılan ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan serfleştirilmiş köylüler ve diğer halk kitleleri. Bu gruplardan asillerin devlet, kilise ve ordu kadrolarının önemli bir bölümünü elinde tuttuğunu ve dolayısıyla siyasi açıdan oldukça etkin olduklarını vurgulamak gerekir. Merkezi olarak asillerin elinde tuttuğu güce karşı yerel meclislerde toprak sahiplerinin etkinliği göze çarpmaktadır. Ancak temelde asiller ile toprak sahipleri arasında göze çarpan bir ayrışma bulunmamaktadır.²⁴⁹

18. yüzyılın sonunda Habsburg İmparatoru 2. Joseph'in imparatorluğun merkezi yönetim açısından güçlenmesi için gerçekleştirmeye çalıştığı reformlar, Macaristan ulusal hareketi için önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Aslında 2. Joseph'in reformları kilisenin gücünü kırmaya, imparatorlukta egemen dil olarak Almanca'nın konuşulmasına ve eşitsizlikleri gidermek için yoksullara yardım amacı güden kurumlar oluşturmaya yöneliktir. Ancak bu durum Macaristan topraklarında büyük toprak sahiplerinin ve asillerin imparatorluğa karşı bir direniş oluşturmaya yol açmıştır. Bu esnada Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin gerçekleşmesi ve devrimler sebebiyle yayılan liberal fikirlerin imparatorluğun bekası için büyük tehdit oluşturmaya, 2. Joseph'in geri adım atmasına yol açmıştır. Joseph'in ölümünün ardından yerine geçen 2. Leopold durumu tahlil ederek Macaristan meclisiyle anlaşmaya varmış ve reform hareketlerinden vazgeçerek asillere ayrıcalıklarını iade etmiştir.²⁵⁰ Bu tarihten itibaren Macar yönetimi ile Habsburg İmparatorluğu arasındaki ilişki, Macaristan lehine süreklilik arz eden tavizler biçiminde gerçekleşmeye başlamıştır. Macar topraklarında Macar dilinin öğretilmesi ve Balat bölgesinin Macar krallığına katılması anılan tavizlerin başlıcalarındandır.²⁵¹

²⁴⁸ Tilly, 2001: 188-203

²⁴⁹ Jelavich, 2015a: 144-148

²⁵⁰ Jelavich, 2015a: 156-157

²⁵¹ Jelavich, 2015a: 161-182

1818 ve 1848 toplumsal hareketlerinin ardından Avrupa'da devrimci ve ulusal hareketlerin güç kazandığı açıkça görülmektedir. Habsburg İmparatorluğu açısından anılan tehdidi gerçekleştirebilecek oldukça fazla ulus vardır ancak Macarlar bu ulusların başında gelmektedir. Büyük toprak sahipleri ve asiller her ne kadar ılımlı reformlarla birlikte Habsburg İmparatorluğu ile yürüttüğü ilişkiyi devam ettirmek niyetinde olsa da Layoş Koşut'un öncülüğünü yaptığı radikal reformist hareket, asillerin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasına ve köylülerin özgürleştirilmesine yönelik taleplerle baş kaldırmaktadır.²⁵² Anılan taleplerin 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen Amerikan ve Fransız devrimlerinin yarattığı liberal düşünce akımından etkilendiği ve Macarları merkeze alan ulusal nitelikli bir hareket olduğu açıktır. Ancak kurulu siyasi düzene yaptığı muhalefet ve toplumun seçkin sınıfına karşı eşitsizliklere maruz bırakılan alt sınıfları destekleyen niteliği ile barındırdığı popülist öğeler dikkat çekmektedir.

Avrupa'daki yeni siyasi koşullar sebebiyle Habsburg İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu güçsüz durum, Macar yönetiminin elini güçlendirmiştir. Layoş Koşut öncülüğünde merkezi açıdan güçlü bir hükümet ve güçlü bir ordu kurulabilmiştir. Doğal olarak Macar hükümetinin elde ettiği güç Habsburg İmparatorluğu açısından büyük bir tehlike içermektedir. İmparatorluk ordusunun Macarlara yönelik yürüttüğü askeri hareket başarısız olmuş; bunun üzerine Ruslardan yardım talep edilmiş ve 1849 yılında Ruslar Macar ordularını mağlup ederek Habsburg hakimiyetinin yeniden kurulmasını sağlamıştır. Ancak bu yeni düzen on yıla yakın bir süre boyunca hayatta kalabilmiştir. 1860 yılına gelindiğinde, Habsburg İmparatoru Franz Joseph Macar topraklarındaki isyanları önlemek amacıyla bir dizi reform hareketine girişmiş ve bu tarihten itibaren imparatorluğun yıkılacağı ana kadar siyasi ilişki Macar Krallığı lehine seyretmiştir. Öyle ki, 1867 yılında gerçekleşen uzlaşma neredeyse Macaristan'ın özerkliği olarak değerlendirilebilir. Böylece imparatorluk ve Macaristan Krallığı arasındaki ilişki kökünden değişmiş ve bunun bir yansıması olarak devletin adı Avusturya-Macaristan olarak düzenlenmiştir.²⁵³

Böylece 18. yüzyılın son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, popülist öğeler taşıyan ve başarıya ulaşan bağımsızlık hareketinin yarattığı domino etkisi, Avrupa'nın merkezinde devletler arasındaki ilişkileri dönüştürdüğü gibi anayasaları, ekonomik politikaları ve toplumları kendi düşünce çizgisine yaklaştırmıştır. Macar siyasi zümresi bu etki ile birlikte Avusturya'dan kopardığı tavizleri gitgide artırırken Amerika Birleşik Devletleri açısından hikaye biraz daha farklı ilerlemektedir. Bağımsızlık Savaşı esnasında Fransa ve İspanya'dan önemli ölçüde destek gören ABD bu durumdan önemli bir

²⁵² Jelavich, 2015a: 332-333

²⁵³ Jelavich, 2015a: 340-344

ders çıkarmıştır. Fransa ve İspanya'nın bağımsızlık savaşına olan müdahalesi kolonilerin bağımsızlık idealleri ile ilintili değildir. Avrupalı devletler uluslararası siyasette çıkarlarını ön plana alır ve buna uygun politikalar benimserler. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığını elde ettiği tarihten itibaren uzun bir süre boyunca izolasyon politikası uygulayarak kendisini Avrupa'da yaşanan gelişmelerden uzak tutmayı tercih etmiştir.²⁵⁴

Bu esnada Avrupa'da gerçekleşen siyasi dönüşüm, Sanayi Devrimi'nin ve sömürgecilik hareketlerinin yarattığı eşitsizlik ile Amerikan ve Fransız devrimleri sonucunda yayılan düşünce akımlarının etkisiyle gerçekleşmektedir. Avrupa büyük bir savaşa doğru ilerlerken bölgede yer alan siyasi otoriteler ittifak kurma girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. 1879 yılında Almanya ve Avusturya-Macaristan arasında gerçekleştirilen ikili mutabakat, 1882 yılında İtalya'nın da katılımıyla birlikte üçlü bir ittifaka dönüşmüştür.²⁵⁵ Böylece Savaş yaklaşırken Avrupa'da siyasi kamplaşmanın resmi belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Habsburg İmparatorluğu'nun siyasi ve idari yapısında 19. yüzyılın son çeyreği ile birlikte açık bir şekilde Macarlar lehine dönüşüm gözlemlenmektedir. Öncelikle, Macar topraklarında bulunan yerel idare yetkilerini giderek artırmış, hatta İmparator Franz Joseph Macaristan'da yalnızca Kral ünvanıyla tanınmıştır. Avusturya ile Macaristan arasındaki büyük uzlaşmanın gerçekleşmesi ile birlikte Franz Joseph'in düşüncesi Macar sorununu çözdüğü yönündedir. Bu noktada Avusturya tarafında, verilen tavizlerin sorunu çözmek için atılabilecek en son adım olarak algılandığı ve bunun üzerine herhangi bir taviz verilemeyeceği düşüncesinin hakim olduğu belirtilmelidir. Ancak Macarlar büyük uzlaşmayı Franz Joseph'in bakış açısından farklı değerlendirmektedir. Buna göre, o ana kadar elde edilen tavizler bundan sonra Macar ulusu adına gerçekleştirilecek daha büyük hedeflerin başlangıcı olarak görülmüştür. Şu andan bakıldığında Balkanlar'da yaşanan gelişmeler ve Avusturya ile Macaristan'ın uzlaşmaya bakış açılarındaki farklılık, imparatorluğun yakın bir gelecekte daha büyük sorunlara sahne olacağını açık bir şekilde göstermektedir.²⁵⁶

3.1.3. Dünya Savaşları ve İdeolojik Önderlik

Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yer alan Balkan uluslarının idareye karşı bağımsızlık hareketlerine girişmesi ve başarıyla sonuçlandırması üzerine Balkan topraklarındaki sorunun ana odağı Habsburg İmparatorluğu'na doğru kaymıştır. Tarih kitaplarında indirgemeci adlandırılabilir biçimde 1. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden

²⁵⁴ Armaoğlu, 2014: 65-67

²⁵⁵ Jelavich, 2015a: 402-404

²⁵⁶ Jelavich, 2015b: 53-56

olan olay olarak gösterilen Veliaht Ferdinand'ın Sırp milliyetçiler tarafından öldürülmesi meselesi, Habsburg İmparatorluğu topraklarındaki ayrılıkçı hareketlerin ciddiyetini ortaya koymaktadır. Aslında Avrupalı devletler Veliaht'ın öldürülmesinden oldukça rahatsızdır ve Sırbistan'a karşı yürütülecek olası bir savaşta Habsburg İmparatorluğu'nun yanında olacaktır; ancak dönemin uluslararası siyasi gelişmeleri oldukça kaotik biçimde dünyayı savaşa sürüklemektedir. Rusya'nın Sırbistan'a açıkça destek vermesi en önemli sorun olarak görülürken Habsburg İmparatorluğu'nun Sırbistan'a yönelik planlarından müttefiki olan İtalya'yı haberdar etmemesi, 1. Dünya Savaşı başladıktan sonra İtalya'nın taraf değiştirmesini meşrulaştıracaktır. Beklendiği üzere Rusya'nın Sırbistan savaşa girer girmez seferberlik ilan etmesi üzerine Almanya hem Fransa'ya hem Rusya'ya karşı savaş ilan etmiş ve bu domino etkisi İngiltere'nin kısa süre içerisinde savaşa katılmasıyla birlikte tarihte o ana dek yaşanan en geniş kapsamlı yıkımın ilk adımları atılmıştır.²⁵⁷

İtilaf devletlerinin tartışmasız zaferi ile sonuçlanan 1. Dünya Savaşı sıklıkla ifade edildiği üzere yalnızca 2. Dünya Savaşı'na giden süreci değil bütün bir yüzyılı etkileyecek siyasi dönüşümlerin temelinde yer almaktadır. Barış anlaşmaları için gerçekleştirilen görüşmelerde mağlup devletlerin sürecin dışında bırakılmaları, anılan anlaşmaların daha büyük siyasi çatışmalara dönüşmesinin ilk adımı olmuştur. Dahası Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının yıkılması, Rusya'da uluslararası siyaseti de derinden etkileyen rejim değişikliğinin gerçekleşmesi ve Almanya'nın savaş sonrası durumu göz önüne alındığında, 1. Dünya Savaşı yalnızca savaş süresince gerçekleşen siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal yıkımları barındırmakla kalmayıp bu tarihten itibaren uluslararası ilişkilerin yeni bir hat üzerinde şekillenmesine yol açmıştır. Savaşın sonlarında Habsburg İmparatorluğu yıkılmış ve idaresinde yer alan ulusların ardı ardına bağımsız siyasi birimlere dönüşmesine şahit olmuştur. 16 Kasım 1918 tarihinde kurulan Macaristan Cumhuriyeti de anılan siyasi birimlerden birisidir.²⁵⁸

Habsburg İmparatorluğu idaresi altında Macar toplumunun ekonomik ve toplumsal sorunlarından çalışmada daha önce söz edilmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen barış anlaşmaları ile birlikte anılan ekonomik ve toplumsal sorunların had safhaya ulaştığı görülmektedir. Her şeyden önce galip devletlere ödenmesi kararlaştırılan savaş tazminatı meselesi, halihazırda ticaret yapabilecek imkan bulmakta dahi zorlanan Macaristan Cumhuriyeti için önemli bir kırılma yaratmıştır. İmparatorluğun yıkılması ile birlikte kurulan cumhuriyet, ulusal değerleri gözetken ve ılımlı nitelikte bir siyasi kadroya sahiptir. Bu esnada Rusya'da yaşanan rejim değişikliği Balkan bölgesinde yeni sorunları tetikleyebilecek güce

²⁵⁷ Jelavich, 2015b: 118-122

²⁵⁸ Jelavich, 2015b: 129

sahiptir. İki savaş arası dönemin ekonomik açıdan korumacı ve milliyetçi olarak adlandırılabilir niteliklere sahip olması Macaristan için olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Komünistlerin ve sosyal demokratların oluşturduğu ittifak, ılımlı cumhuriyetçi kadroyu pasifize etmeyi başarmış ve 1919 yılında Sovyet toprakları dışında kalan ilk komünist hükümet Bela Kun liderliğinde Macar topraklarında kurulmuştur. Erdel sorunu sebebiyle 19. yüzyıl boyunca Romanya ile sorunlar yaşayan ancak Habsburg İmparatorluğu içerisinde elde ettiği nüfuz neticesinde en avantajlı ulus olarak gözüken Macarlar, 1. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve siyasi dönüşüm sebebiyle artık kendi kaderiyle baş başa kalmıştır. Savaş sonrasında kendi konumunu güçlendirmek isteyen Romanya, Macaristan'da kurulan komünist hükümeti ortadan kaldırmak için ordu göndermiş ve başarılı olmuştur. Bu noktada Balkanlarda anılan dönemde Bolşevik rejimine karşı var olan olumsuz tutumun etkili olduğunu söylemek gerekecektir.²⁵⁹

1. Dünya Savaşı, o ana dek tarihte görülen en kanlı yıkım olma özelliğinin yanında uluslararası siyasette savaşın yaratacağı fırsatların barışın getirilerinden daha üstün görüldüğünün açık bir göstergesidir.²⁶⁰ Bu anlayış savaşın sonucunda ortaya çıkan yıkımla ya da Avrupa'nın uluslararası siyasetteki yüzyıllardır süregelen egemen pozisyonunu yavaş yavaş kaybetmeye başlaması ile de değişmemiştir. 1. Dünya Savaşı öncesinin ekonomik milliyetçi pozisyonu savaş sonrası süreçte de devam etmiş; bu durum barış anlaşmalarına yansıdığı gibi devletlerin kendi aralarında yürüttükleri ilişkilerde de belirleyici olmuştur. İki savaş arası dönemin ittifaklarla ve saldırmazlık paktlarıyla anılması bu sebeple şaşırtıcı değildir. Sanayi Devrimi'nden itibaren ortaya çıkan üretim ilişkileri ve sermaye birikiminin Avrupa kıtası özelinde yarattığı kördüğüm aslında kıta ile sınırlı değildir. Avrupa'da bulunan ülkelerin emperyal eylemlerinin yanında, Asya kıtasında bulunan ve emperyal hedefler güden diğer ülkelerin de savaşa dahil olması sorunun boyutunu gözler önüne sermektedir.

3.1.4. Avrupa ve SSCB: Soğuk Savaş'tan Entegrasyona

Avrupalılık, 8. yüzyılda ortaya çıkan bir tabir olmasına karşın, 7. Yüzyıldan itibaren İslam'ın yükselişi ve özellikle İber Yarımadası'na yönelik fetih hareketlerinin yoğunlaşması, beraber hareket etme fikrini mantıklı kılmıştır.²⁶¹ Eski Yunan'daki medenilik-barbarlık ayrımı, 'medeniler' açısından bu fetihler sebebiyle yeniden anlam kazanmış ve Hristiyan ve Avrupa topraklarının kadim halkı olan insanların 'barbar' Müslümanlara karşı birleşmesine dair yüksek bir motivasyon unsuru ortaya çıkmıştır. Durumu toprakları işgal edilen halkların

²⁵⁹ Jelavich, 2015b: 146-147

²⁶⁰ Roberts, 2016: 582-584

²⁶¹ Şen, 2004: 23-24

bir araya gelerek tehlikeyi bertaraf etme isteği olarak yorumlamak mümkün olsa da dış tehdit karşısında birleşen ve ordu kurma becerisine erişen Avrupalıların Avrupalılık kimliğinin ilk yapı taşlarını yerleştirmeye başladığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Kilisenin ağırlığını hissettirmeye başladığı Orta Çağ'dan itibaren Avrupalılık kimliğinin Hristiyanlık üzerinden şekillendiği görülmektedir. İslam'ın yükselişi ile birlikte dış tehdit algısına kapılan ve bir araya gelme motivasyonuna erişen Avrupalılar, Osmanlı'nın Anadolu'da kurduğu düzen ve Bizans topraklarına yönelik fetih arzusu sebebiyle bir kez daha tehdit edildikleri düşüncesinde buluşmuş ve dönemin üst kültürü Hristiyanlık'ın lideri Papa, üzerinde yaşadığı toprakları "bizim Avrupa'mız" şeklinde tanımlayıp burada yaşayan halkları düşmana karşı tek bir halk haline gelmesi gereken Avrupalılar olarak değerlendirmiştir.²⁶²

Avrupalılaşıma serüveninin bu ilk ayağı, Avrupa'nın varlığına yönelik tehditte bulunan 'öteki' ile tanışması ve bu tehditle birlikte Avrupalı kimliğini fark etmesi olarak yorumlanmaktadır. Bu süreci ön Avrupalılaşıma dönemi olarak adlandırılan deniz yollarının keşfi ile birlikte sömürü öncesi zenginliğin Avrupa'ya aktığı dönem takip etmiştir. 1850-1914 yılları arası, Avrupa'nın sömürgeler bulduğu ve kendi değerlerini aktarmaya başladığı başlangıç Avrupalılaşıma dönemidir. Birinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa kendini yeniden tanımlayıp emperyal düşüncelerden sıyrılmaya ve liberal demokrasiye geçişe odaklanmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan süreç ise, modern anlamda bütünleşmiş Avrupa'ya giden yolu açmış, başlangıç Avrupalılaşıma döneminin aksine demokratik şekilde kendi değerlerini yayma gayesi güdülmüştür.²⁶³

2. Dünya Savaşı sonrası Churchill'in birlik kurma fikrine yönelik görüşleri, kendisinin gayriresmi de olsa Avrupa Kongresi'nin başkanlığına getirilmesini sağlamıştır. 7 Mayıs 1948 yılında Lahey'de düzenlenen kongrede sarf ettiği

"Ahlakilik kavramı saygı ve insanlığın minnettarlığını kazanacak ve fiziki gücü hiç kimsenin onu rahatsız etmesine izin vermeyecek bir Birleşik Avrupa misyonu ile planı duyurmalıyız. Her devletin erkek ve kadınlarının kendi ana yurtlarıymış gibi Avrupalı olduklarını düşüneceklerini ve bu geniş alanda nereye giderlerse gitsinler doğru olarak 'burada evimdeyim' duygusunu yaşayacaklarını umuyorum"

sözleri, uluslarüstülük ilkesinin benimsenmesi ve devletlerin egemenliklerinin bir bölümünü birlik çıkarına devretmeye ikna olması,²⁶⁴ Avrupalılık rüyasını gerçeğe çevirecek olan temel adımlardandır.

Fransa ve İngiltere'nin 1947'de Dunkirk Anlaşması'nı imzalamasıyla somut hale gelmeye başlayan birlik fikri, 1949'da NATO'nun kurulması ile savunma birliği çabalarını sekteye uğratmış olsa da aynı yıl Avrupa Konseyi'nin kurulması ile somut adımlar devam

²⁶² Şen, 2004: 25-26

²⁶³ Dinç, 2011: 36

²⁶⁴ Davies, 2011: 1133

etmiştir. Schuman Deklarasyonu ve ardından 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulması, ekonomik amaçlarla bezeli olduğu düşünülse de Avrupa'da barışın tesisi hedefini de gütmektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve Avrupa Topluluğu'nun oluşturulması ile devam eden birlik çalışmaları, 1991 yılında Maastricht Anlaşması ile birliğin modern halinin ortaya çıkışını sağlamış ve halihazırda genişleme politikaları neticesinde 28 üyeye ulaşmıştır.²⁶⁵

2. Dünya Savaşı'nın yarattığı ağır yıkım doğal olarak siyasi ve ekonomik temelli yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda, bir araya gelme fikrine erişen devletlerin öncelikleri de ekonomiyi düzeltmek ve siyasi açıdan çatışma ve sorundan uzak bir yapı tesis etmek olmuştur. Bu sebeple kültüre yönelik çalışmalar geri planda kalmıştır.²⁶⁶ Günümüze gelindiğinde Avrupa halklarında giderek artış gösterdiği gözlemlenen Avrupa Birliği'nden ayrılma düşüncesinin temelinde yatan unsurlardan belki de en önemlisinin birliğin devletlere yönelik somut politikalarının yanına halklara ve kültürlerle yönelik politikalar eklemekte geç kalması olduğu değerlendirilmektedir.

Avrupa'da birlik kurma çabasının Avrupalı insanların çabası ile ulus ötesi bir yapının oluşabileceği, ulusal farkların göz ardı edilebileceği ve barış ve işbirliğini şiar edinecek bir politik motivasyonla güdüldüğü aşıkardır. Habermas, Kaye, Eder gibi yazarlar bu birlik çabasını, ulus üstü örgütlenme ve ulus üstü vatandaşlık ruhunun oluşturulabilmesi bağlamında en önemli örnek olarak görmektedir. Buna karşın, Malmberg ve Strath gibi yazarlar, Avrupalılık kimliğinin Rönesans'tan bu yana daha seçkin bir kesim tarafından, bütünlüğün Avrupa'nın güçlenmesini sağlayacağı yorumundan hareketle kullanıldığını ileri sürmektedir.²⁶⁷

Çok yönlü, farklı katmanlardan oluşan ve karmaşık bir yapı arz eden kimlik, Avrupalılık açısından incelendiğinde siyasal ve kültürel katmanlarda anlam kazanmaktadır. Avrupa Birliği'nin siyasi birlik motivasyonunun üye devletler ve halklarının kültürel çabalarıyla desteklenmekte oluşu, bu iki kimlik katmanının Avrupalılık nezdinde uyuşmakta olduğunu göstermektedir. Ancak ulusların kültürlerini korumaya yönelik güdülenmeleri, siyasi kimlik ile kültürel kimlik arasında son dönemde yoğun bir şekilde karşımıza çıkan tartışmaları da tetiklemektedir.²⁶⁸

Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'yı düşünsel anlamda esir alan milliyetçi düşünceler, kıtanın kaderini neredeyse 2. Dünya Savaşı'na kadar etkilemiştir. Ancak, kısa bir zaman

²⁶⁵ Akdemir, 2014: 46-65

²⁶⁶ Şen, 2004: 69

²⁶⁷ Zappettini, 2015: 53-54

²⁶⁸ Şen, 2004: 5-7

diliminde iki dünya savaşından çıkan kıta ülkelerinin savaşın yıkımlarını fark etmiş ve düzeltmek mecburiyetinde olunması, çatışmalardan kaçınmak ve bir araya gelmek sonucunu doğurmuştur.²⁶⁹ Ancak bu durumun halklar nezdinde de ortak bir kültür ve siyasal bir birliklilik arzusu yarattığını söylemek dayanaksız olacaktır. Bu bağlamda, devletlerin birlik çabalarına yönelik adımların halkların siyasal ve kültürel birlik motivasyonuna öncülük etmiş olması seçeneği değerlendirilmektedir.

Bu noktada, halihazırda Benedict Anderson'un yapmış bulunduğu ulus tanımını tartışmak gerekecektir. Ulus, hayal edilmiştir diyen Anderson, bunu ulusa mensup herkesin birbirini tanıyamayacağı, hayallerini ve düşüncelerini bilemeyeceği ancak ulus olmaktan kaynaklanan toplam hayalin herkesin zihninde yaşamaya devam edeceğini ileri sürerek açıklamıştır.²⁷⁰ Ancak Anderson, ulusun aynı zamanda 'egemen' olarak hayal edildiğini de ileri sürer.²⁷¹ Avrupalı kimliğinin icat edilen bir kimlik olduğu aşikardır. Bu durumda elbette coğrafi ve tarihi şartların gerekliliklerini hesaba katmak gerekecektir. Bayrak, milli marş, resmi gün, ortak para gibi icat edilen sembollerin yanı sıra Avrupa Birliği'nin vaat ettiği değerleri benimseme gayretinde bulunan üye devletlerin katılımı da bu kimliği dönüştürmektedir. Güneyden ve doğudan birliğe katılım gerçekleştiren ülkeler, kendi siyasi ve kültürel kimliklerini bu dönüşüme dahil etmektedir. Bu noktada Avrupa, icat ettiği değerler ve tarihi hafızasının yardımıyla bir bütünleşme sağlama amacı gütmüştür.²⁷²

3.2. Avrupa'da ve ABD'de Popülizmin İzleri

3.2.1. Bozkır Popülizmi

Popülizmin kökenine gidildiğinde Kuzey Amerika ve Rusya topraklarında birbirine oldukça yakın dönemlerde meydana gelen ve özünde toprak reformuna dair talepleri barındıran halk hareketleri ile karşılaşılır. 1860'lı yıllarda Rusya'da aydınların köylere ve köylülere yönelerek başlattığı Narodnik hareketi, özünde Çarlık rejimine karşı başlatılan fikri bir ayaklanmadır. Tepeden inme olduğunu vurgulamak faydalıdır; çünkü hareketin başlangıcı köylülerin inisiyatifinde değil aydınların fikriyatında gerçekleşmiştir. Köylülerin kölelikten kurtulmasına karşın halen kendi topraklarında ücretli işçi olarak çalışması, hareket fikrinin temelini oluşturur. Buna göre yeni bir toplum inşa edilmeli ve bu yeni toplumun özü köylülerin erdemine dayandırılmalıdır. Narodnik örneğinde aydınlar başarıya ulaşamamış ve

²⁶⁹ Şen, 2004: 20

²⁷⁰ Anderson, 2015: 20

²⁷¹ Anderson, 2015: 21

²⁷² Kılıç, 2016: 660-661

Çarlık güçleri kısa süre içerisinde henüz harekete geçememiş olan isyan hareketini bastırmıştır.²⁷³

Kuzey Amerika'daki popülist hareketler incelendiğinde, 19. yüzyılın sonundaki toprak isyanlarından 21. yüzyılda gerçekleşen *Occupy Wall Street* ve *Tea Party* hareketlerine kadar, aniden ortaya çıkan, bölgesel ve genellikle zayıf bir örgütlenmeye sahip hareketler ile karşılaşılır. 19. yüzyılın sonundaki toprak isyanları, Kuzey Amerika eyaletlerinin geçirdiği sosyoekonomik dönüşümün bir çıktısıdır. Altyapıya yönelik demiryolu hamlesi ya da ekonomiye yönelik gümüş para basılması hamlesi, kırsalda yaşayan yurttaşları önemli biçimde etkileyerek bir bozkır popülizmine yol açmıştır. Anılan dönemin “gerçek halk”ı toprağı işleyen, üretimi gerçekleştiren, toplumun gereksinimlerini karşılayan, ahlaki yönden üstün görülen çiftçiler iken dönemin seçkinleri ise üretime katkıda bulunmamasına karşın çiftçilere verdikleri krediler aracılığıyla zenginleşen siyasetçiler ve bankacılar olarak görülmüştür. Bu bağlamda ayrışmanın etnik ya da dini biçimde değil, ahlaki ve mesleki olarak şekillendiğine vurgu yapmak gerekmektedir. İyi ve ahlaklı olan, üreten çiftçiler, yozlaşmış olan ise üreticinin hakkını gasp eden bankacı ve siyasetçilerdir. ABD'nin federal seçim sisteminin içerisinde ancak yerel başarılar elde edebilen ve ulusal çapta siyasi varlıklarını sürdüremeyen popülist hareketin bu durumu tersine çevirmek için Soğuk Savaş dönemine kadar beklemesi gerekecektir. Ancak durum popülizm açısından tersine döndüğünde, ilerici nüveler taşıyan hareket gerici bir siyasetin parçası haline dönüşmüş olacaktır.²⁷⁴

3.2.2. Cumhuriyetçi Popülizm

Soğuk Savaş döneminin başlangıcından itibaren komünizm karşıtı düşüncenin içerisine yerleşerek mevzilenen popülist düşünce, 19. yüzyıl sonundaki bozkır popülizmi esnasında ilerici izler barındırırken, bu andan itibaren gerici siyasetin başat güçlerinden birisi olmuştur. Bu dönemde komünizm karşıtı “gerçek halk”, sıradan ve vatansever ABD yurttaşlarını ifade ederken, tam karşısında konumlanan seçkinler ise sahil bölgelerinde yaşayıp gizliden veya açıkça Amerikan olmakla uyuşmayan sosyalist fikirleri destekleyen yozlaşmış zenginlerdir. Sıradan ve vatansever ABD yurttaşları, yozlaşmış zengin üst sınıf ile beyaz olmayan alt sınıf arasında orta sınıfta konumlanmış ve ABD için üretim vazifesini üstlenen iyi bireyler olarak tanımlanır. Seçkinler, halkın alın terini gasp eden ve sosyalist fikirleri çerçevesinde “gerçek halk”ın ürettiği varlığı alt sınıfa dağıtarak eşitlik sağlamaya çalışan kötü bireyler olarak görülmüştür. Soğuk Savaş’ın ilerleyen dönemlerinde komünizm

²⁷³ Kalaycıoğlu, 2021: 34-35

²⁷⁴ Mudde ve Kaltwasser, 2019: 34-36

karşıtlığından beslenen cadı avının yaygınlaşması, Soğuk Savaş'ta yumuşama dönemine geçilmesi ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı üstünlük kurduğu anlayışının hakim olması, halkta komünizm karşıtı düşüncenin eskisi kadar önemli olmamasına yol açmıştır. Ancak daha önce kavramsal olarak ifade edildiği gibi kısıtlı bir morfolojiye sahip olan popülist düşünce bu durumdan etkilenmemiş, hatta Cumhuriyetçi siyasetçiler tarafından bu fikri yapının ABD siyaseti içerisinde ne derecede kullanışlı olabileceği kavranmıştır. Bunun en iyi örneklerinden birisi, ABD'nin 37. Başkanı Richard Nixon'da görülür. Popülist bir lider olarak adlandırılmayacak olan Nixon'ın kullandığı “sessiz çoğunluk” tabiri liberal seçkinler tarafından hor görülen, gerçek Amerikan halkını nitелеmek için kullanılmış ve halk tarafından kabul görmüştür.²⁷⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen süreçte popülizm Avrupa kıtasında neredeyse sözü edilmeyecek derecede dar bir siyasi yaşam alanı bulmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın noktalanmasıyla birlikte özellikle yeni milenyuma girilirken popülist söylemin Avrupa kıtasında güç kazandığı görülmektedir. Güç kazanma eyleminin temelinde Avrupa entegrasyonu ve göçmen politikası yatmaktadır. Aşırı sağ-popülist partilerin yükselişi bu döneme tekabül etmektedir. Anılan partiler, popülist söylemlerini otorite ve yerlilik kavramları üzerine kurmaktadır. Otorite kavramı olabildiğince düzen içeren ve yasal olana bağlı kalan bir toplum tahayyülü sunarken, yerlilik vurgusu vatana ait olan ile olmayanın keskin biçimde ayrıştığı ve ulus-devlet anlayışına tehdit olarak kabul edilen yabancıların ayrıştırıldığı bir süreci tarif etmektedir. Kıtada günümüzde görülen popülist eğilimin kökenleri de bu üç kavramın evliliği üzerine inşa edilmiştir: *popülizm, otoriteriyenizm, yerlilik*.²⁷⁶

Liberal demokrasiler iç ve dış politika yapımına etki eden popülizmin yarattığı sorunlarla karşı karşıyadır. Avrupa bütünleşmesi Avrupalılık kimliğini esas almakta ve ekonomik olduğu kadar kültürel ve siyasi bir sistem çerçevesinde değerler Avrupasının inşasını hedeflemektedir. Avrupa'da son dönemde aşırı sağın yükselişi, küresel politikada popülist söylemin ve otoriter eğilimli liderlerin öne çıkması ise Avrupa'nın liberal demokrasiyi temel kriter kabul eden bütünleşme sürecinde bir sapmadır.

Çağımızda sürekli istikrarsızlık ve güvensizlik kaygısı duyan birey, zamanla yurttaşı tehditlerden ve tehlikelerden korumak için siyasi gücü talep ettiğini ve bu gücü sergileyebilecek yegane yeteneğe sahip olduğunu iddia eden siyasi liderlerin söylemlerindeki düşünce ve duygu ile özdeşlik geliştirir. Bu içselleştirme ya da özdeşlik hali popülist-otoriter eğilimi canlı tutarak sürdürür. Anılan durum yalnızca bir oy verme davranışını yansıtmaz,

²⁷⁵Mudde ve Kaltwasser, 2019: 34-38

²⁷⁶Mudde ve Kaltwasser, 2017: 34

aynı zamanda yabancı düşmanlığını besleyerek popülist-otoriter trendin yarattığı meşruiyet simülasyonunun canlı kalması için gerekli söylem alanını da yeniden yaratır. Zygmunt Bauman'ın yaklaşımından hareketle Avrupa'da yabancılar, Avrupalılık kavramını inşa etmek için ihtiyaç duyulan ve birbirleriyle zıtlık içinde anlam kazanan “biz” ve “onlar” kavramları²⁷⁷ arasındaki bölünmüşlüğe aykırılık oluşturmaktadır. Göçmenler ve azınlıklardan oluşan “yabancılar” bilinmezlikleri ile her iki gruba da ait değildir. Oysa Avrupa'nın kendi kimliğini anlamlandırabilmesi için “biz”in karşısına yerleştirecek “ötekilere/onlara” ihtiyacı vardır. Popülist liderler yabancıları “onlar”ın bir parçası kılacak zenofobik söylemler geliştirirken, Avrupa kimliğini liberal demokrasi değerlerinden uzaklaştırmakla kalmamakta aynı zamanda hepsinin benzer öznitelikleri paylaştığı farz edilen yabancılar karşısında tehdit altında bir “biz” olarak yeniden tanımlamaktadırlar.

Avrupalılık kavramı çerçevesinde inşa edilen kurumsal, siyasal ve toplumsal hafızanın yüzleşmek zorunda olduğu çıkmaz, zenofobi ve popülizmin yükselişi ile ilintilidir. Avrupa'nın kurulu siyasi düzeni 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa değerlerinin sistemli inşası projesinden sapmadan politika üretmeye devam ettiği takdirde, düzensiz göçün yaratacağı toplumsal tepkiyle başa çıkmakta güçlük yaşayacak ve muhtemeldir ki sağ-popülist eğilimin mevizisini genişletmesine neden olacaktır. Reel-politik kaygılarla dillendirilen bu öngörülebilir gelişmeyi önlemek amacıyla yürütülecek bir politika yapım süreci ise zenofobinin nispeten daha meşru biçimde daha geniş bir tabana yayılmasına sebebiyet verecek ve anılan değerlerin göz ardı edilmesine yol açacaktır. Özellikle Suriye İç Savaşı'nın çözümsüz ilerleyen seyrinde geline safhada yaşanan son gelişmeler, Avrupa liberal demokrasisi için zenofobi, sağ popülizm ve Avrupalılık kavramları açısından kritik bir eşik yaratmakta ve Avrupa'yı müesses değerler ve reel-politika ikileminde öngörülemez bir çıkmaza doğru sürüklemektedir.

3.2.3. Yeni Bir Form: Popülist Demokrasi

Uluslararası politikanın son dönemde ele aldığı önemli meselelerden birisi haline gelen popülizmin yükselişi tartışması, dünya genelindeki örneklere bakıldığında dayanaksız bir çerçeve çizmemektedir. Brexit sürecinin Avrupa Birliği bünyesinde yarattığı etki, Geert Wilders'in Hollanda'da genel seçimleri kaybetmesine karşın partisinin oylarını hızla artırması, Marine le Pen'in Fransa başkanlık seçimlerinde ilk turda Macron'un yalnızca yüzde 3 oy gerisinde kalıp ikinci tura kalmayı başarması²⁷⁸, Rusya, Hindistan, Filipinler, Venezuela gibi ülkelerde yönetimin otoriter karakterli kişilerde bulunması, politikasının temelini göçmen

²⁷⁷ Bauman & May, 2019: 16-27

²⁷⁸ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39687576>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2018

karşıtlığı ve Avrupa Birliği karşıtlığı üzerine kuran Almanya için Alternatif Partisi'nin 2013'te yüzde 5 barajının altında kalmışken son seçimlerde yüzde 12'yi bulması ve 92 milletvekiliyle federal meclise girmesi²⁷⁹ Latin Amerika, Avrupa ve Asya'da halihazırda popülizmin yükseliş trendinde olduğunu göstermektedir.

Çalışmada ele alınan Macaristan ve ABD örneklerinin yukarıda anılan örneklerden farklı olmadığı görülmektedir. ABD'de Donald Trump'ın başkanlık seçimi sürecinde yürüttüğü strateji ve topluma sunduğu vaatler, seçim sonrası süreçte yaptıkları ile örtüşmekte ve liberal değerlerin temel savunucusu olarak addedilen ABD'nin bu değerlere ve değerlerin ortaya çıkardığı kurumlara bağlılığı sorgulanır hale gelmektedir. ABD'nin pozisyonunun sorgulanır hale gelmesi, özellikle kıta Avrupası'nda kayda değer bir anti-demokratik değişime sebebiyet vermektedir. Trump'ın liberal dünya düzeninin sağladığı çok taraflı ve liberal değerler temelinde ilerleyen stratejik kazanımlar yerine basit nedenlere ve çıkarlara dayalı, kısa vadeli kazanımları tercih etmesi, liberal değerlerin yarattığı kurumların devlet mekanizmasının eylem kabiliyetine hiçbir koşulda zarar vermemesi gerektiği görüşünde olması, kıta Avrupası'na yönelik ABD politikalarının salt ABD'nin katkıda bulunacağı bir ölçekten çıkarılması gerektiğini öne sürmesi mevcut düzeni tehdit ederken²⁸⁰; ABD hegemonyasını tartışılır hale getirmekte, yerel çıkarlar ön plana çıkmakta, ulusallığın yeniden değer kazanmasıyla birlikte yerel otoritelerin zor aygıtlarının değeri de artmaktadır.

Macaristan açısından kısa vadede popülist-otoriter trendin 2010 yılında Fidesz'in (Macar Yurttaş Birliği) iktidara gelmesi ile başladığı söylenebilecektir. Bu andan itibaren anayasal değişim sürecinin, medyaya, yargıya, muhaliflere yönelik baskıların arttığı Macaristan'da²⁸¹ toplumun toplamının sadece yüzde 5'i etnik farklılık arz etmesine karşın ulusal otorite ve kimliğe duyulan aidiyetin seçimler vasıtasıyla süreklilik arz eden biçimde perçinlendiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Buna karşılık, 2017 yılında Avrupa Parlamentosu'nda alınan hukukun üstünlüğü ilkesinin, demokrasinin ve insan haklarının giderek bozulduğuna dair karar, Macaristan'ın AB ile olan ilişkilerini tartışmalı hale getirdiği gibi ülkede yükselen popülist-otoriter trendin boyutu hakkında da fikir vermektedir.

2017 yılında Freedom House'un yayınladığı 'Nations in Transit'²⁸² isimli çalışmada Macaristan'ın demokrasi puanının yüzde 1.4 azaldığı kaydedilmiştir. Aynı verilere bakıldığında Macaristan'ın demokrasi puanındaki azalış, Litvanya, Polonya, Romanya,

²⁷⁹ <https://www.dw.com/tr/afd-hakk%C4%B1nda-bilmeniz-gereken-10-%C5%9Fey/a-39756323>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2018

²⁸⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-donemi-abd-dis-politikasi-ve-liberal-dunya-duzeninin-gelecegi/816901>, Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018

²⁸¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-aykiri-sesleri-polonya-ve-macaristan/986085>, Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018

²⁸² <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/false-promise-populism>

Slovenya, Sırbistan, Bosna ve Arnavutluk'un demokrasi puanlarındaki toplam azalışa neredeyse eşittir.²⁸³ Macaristan'da 2010 yılından bu yana iktidarda bulunan Victor Orban liderliğindeki Fidesz, Nisan 2018'de düzenlenen seçimlerde ittifak halinde bulunduğu KDNP ile birlikte yüzde 49.3 oy oranına ulaşarak yönetimi 2022'ye kadar elinde tutmayı garantilemişti. 2022 yılında düzenlenen son seçimlerde muhalefetin ortak adayına karşı yeniden zafer elde etmeyi başaran Orban, 2026 yılına kadar görevi sürdürecektir. İktidara geldiği 2010'dan bu yana anayasal kurumların dönüştürülmesi, medyanın büyük ölçüde kontrol edilmesi, yabancı düşmanlığının normalleştirilmesi, yargı kurullarının ele geçirilmesi eylemleriyle Avrupa Birliği'nin vaat ettiği ve taahhüt altına aldığı değerlerden hızla uzaklaşan²⁸⁴ Macaristan'da Suriye krizi kaynaklı mülteci sorununun yansımaları da popülist-otoriter anlayışın söylem ve eylem bağlamında beslenmesine yol açmaktadır.

Popülizm kavramının toplumsal reflekslere etkisinin Avrupa kıtasının modern siyasetindeki en önemli örneği Danimarka'da görülmüştür. Batı Avrupa'daki sağ-popülist akımın aksine Danimarka'da sağ-popülist bir siyasi partinin seçimlerde başarı elde etmesi henüz 1970'lerin başında gerçekleşmiştir. Toplumun bu popülist akıma destek vermeye başlamasının hikayesi ise doğrudan sosyo-ekonomik bir olguya dayanmaktadır. 1971 yılının 30 Ocak akşamında, Danimarkalı aileler vergi iadesi için evlerinde hazırlık yaparken, milyoner bir vergi avukatı olan Mogens Glistrup televizyonda gerçekleştirdiği mülakatta gelir vergisi ödemeyeceğini ve bunu yasal bir zemine dayandığını açıklamıştır. İlgi çekici bir zamanlamaya denk gelen bu mülakat ile Glistrup'un baş kaldırdığı kavram, Danimarka'da vergi konusunda halihazırda var olan toplumsal kabullenıştır; Glistrup'un vaad ettiği Danimarka vatandaşlarının kendi isteğinden daha fazla vergi ödememe hakkına sahip olmasıdır. Anılan mülakatın ardından ülke bazında büyük bir üne kavuşan Glistrup, siyasi hayata adım atma kararı alarak Kalkınma Partisi'ni (*The Progress*) kurmuş ve Danimarka siyasi tarihinin en önemli hadiselerinden birine imza atarak katıldığı ilk seçimde Sosyal Demokratların ardından yüzde 15.9 oy alarak ikinci büyük siyasi parti haline gelmiştir.²⁸⁵

Aynı dönemde İskandinavya'da popülizmin bir başka örneğine Norveç'te rastlanmaktadır. Anders Lange, Danimarka'da Glistrupizm'in yükselişini iyi tahlil etmiş ve görüşlerini baştan beri buna göre şekillendirmiştir. Ancak bunu siyasi alana dökme gayretine girişmesi, Glistrup'un seçim başarısının ardından gerçekleşmiştir. 1973 yılında kurduğu "Anders Lange'nin Vergileri Düşürme, Sosyal Hizmet ve Toplumsal Müdahale Partisi" adını

²⁸³ Macaristan: % 1.4, anılan ülkelerin toplam azalış oranı: % 1.5.

²⁸⁴ [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1326123429-8.Macaristan da AB Temel Degerlerinden Geriye Gidis AB Acz Icinde mi.pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1326123429-8.Macaristan_da_AB_Temel_Degerlerinden_Geriye_Gidis_AB_Acz_Icinde_mi.pdf)

²⁸⁵ Betz, 1994: 4-5

verdiği siyasi oluşum ile 1973 seçiminde yüzde 5 oy almayı başaran Lange'nin 1974'teki ölümü, Norveç siyasi hayatında popülizmin etkisini 1980'lerin başına kadar kısıtlı tutmuştur. 1977'de Danimarka'daki öncülünün ismini alarak Kalkınma Partisi olarak adlandırılan ve karizmatik bir lider olan Carl Hagen'in başkanlığına seçildiği oluşum, 1985 seçimine kadar yavaş ve dikkatli bir ilerleme kaydetmiştir. Seçimde, merkez-sağ hükümeti yeniden birinci parti olmayı başarmış olsa da çoğunluğu elde edememiş ve böylece Kalkınma Partisi'nin vekillerine ihtiyaç duyulmuştur. 1987 yerel seçimlerinde yüzde 12.3, 1989 genel seçimlerinde yüzde 13 oy alan Kalkınma Partisi, meclisteki en büyük üçüncü grup olmakla birlikte sağ ve sol cephenin iktidara gelebilmek için ittifak kurmak zorunda olduğu bir siyasi parti haline gelerek Norveç siyasetinde popülist akımın önem kazanmasına hatırı sayılır bir katkıda bulunmuştur.²⁸⁶

Ekonomik kaygıların toplumsal huzursuzluklara ve ideolojik paradigma değişimlerine etkisi açısından bir başka örnek, 2008 krizi sonrasında yaşananlardır. 2010 yılıyla birlikte Ortadoğu coğrafyasında baş gösteren ayaklanmaların tam olarak anlaşılabilmesi ancak dönemin istisnai yapısını anlamakla mümkün olacaktır. Bu noktada, bir tarafta 2008 ekonomik krizinin yansımalarını, diğer tarafta politik kurumların meşruiyet krizini anlamak, ayaklanmaların anlamlandırılmasına yardımcı olacaktır. Ancak konunun özünden bağımsız bir alana kaymamak amacı ile vurgulanmak istenen nokta neoliberalizmin krizidir. Mortgage krizinin toplumsal yansıması bireylerin ekonomik durumunda göz ardı edilemeyecek boyutta bir kötüleşme şeklinde gözlenirken, neoliberalizmin küresel siyasette etkin bir unsur haline gelmesinin ardından hızla büyüyen ekonomik eşitsizliğin had safhaya ulaşması toplumların müesses siyasi kurumlara karşı taşıdığı öfkeyi katlamış ve halihazırda sorgulanan ekonomik sistemin çıktılarının toplumdaki algılanışının olumsuz manada zirve yapmasına yol açmıştır. Siyasi ve ekonomik düzene karşı duyulan öfkenin yansımaları sıklıkla aktarıldığı ve üzerine çalışıldığı üzere yalnızca Arap coğrafyasındaki ayaklanmalarla kısıtlı kalmamıştır. Arap Baharı, toplumlardaki huzursuzluğun ortaya çıkışının sadece bir yönüdür. 2011 yılında İspanya ve Yunanistan'da başlayan ayaklanmalar, aynı yılın Eylül ayında Kanada, Avustralya, ABD ve Birleşik Krallık'a sıçramıştır. 2013 yılında Türkiye ve Brezilya'da dönemin iktidarlarına karşı farklı motivasyon araçları içeren ayaklanmalar gerçekleştirilirken 2016 yılında iş yasasına karşı sokağa dökülen Fransızların Nuit Debout ismini verdikleri ayaklanmanın kısa vadede farklı bir formasyonla yeniden meydana geldiği ve Sarı

²⁸⁶ Betz, 1994: 5-6

Yeleklilerin Paris meydanlarında gerçekleştirdiği gösterilerin halen devam ettiği görülmektedir.²⁸⁷

Fransa'da Jean Marie Le Pen'in kurduğu Front National ile başlayan, İtalya'da ForzaItalia ve Birleşik Krallık'ta United Kingdom Independence Party ile devam eden popülist dalga'nın otorite ve yerlilik vurgusu yalnızca siyasi ve toplumsal hayatla sınırlı kalmamaktadır. Ekonomik şovenizm iki farklı açıdan popülist söylemin güç kazanmasına yardımcı olmaktadır. İlk olarak, Avrupalılık kavramının eleştirisi üzerinden refah devleti ve refah toplumu kavramlarının içinin boşaltıldığı iddiası popülizmin temel söylemidir. İkinci olarak, yabancı düşmanlığı üzerinden topluma var olan ve hak edilen maddi unsurların hak etmeyenler ile bölüşüldüğü fikri zerk edilmektedir. Bu noktada, ekonomik şovenizm siyasi olanla birleşmekte ve ülkelerin siyasi elitlerinin Avrupalılık fikrine ve Avrupa Birliği'ne kendi insanların çıkarlarını sattıkları iddiası yüksek dille seslendirilerek popülist söyleme dayanak oluşturulmaktadır.²⁸⁸

Aşırı sağ-popülist partilerin Avrupa'da neredeyse her ülkede²⁸⁹ oy oranlarını artırması²⁹⁰, popülist trendin etkisini göstermektedir. Yunanistan'da Syriza'yı, İspanya'da Podemos'u, Britanya'da Brexit hareketini, Avusturya'da Norbert Hofer ve destekçilerini, Hollanda'da Geert Wilders'i, İsviçre'de Christoph Blocher'i, Macaristan'da Victor Orban'ı, Danimarka'da DF'yi ele aldığımızda seçkinlik karşıtı ve kurulu düzeni değiştirmeye yönelik açık bir yaklaşım görülür.²⁹¹ Yunanistan ve İspanya örnekleri bir kenara bırakıldığında Avrupa kıtası popülizminin aşırı sağ görüşler üzerinden şekillendiği görülmektedir. Partilerin ortak referans noktaları, milliyetçilik, aşırılık ve göçmen karşıtlığıdır. Bu noktaların can alıcı şekilde bağlandığı husus ise popülizmdir. Anılan popülizm kendisini liderlerin sıra dışı söylem ve eylemlerle halkın duygularına hitap etmeyi şiar edinmesi, her bağlam ve seviyede seçkinlerin suçlanması, sıradan olanın övülmesi ve bayağı bir üslup takınılması ile göstermektedir. Aşırı-sağ popülist partilerin açıklamalarından anlaşılacağı gibi ekonomik ajanda üzerinde uzun uzadıya düşünülmüş ve uzun vadeli planlara dayalı bir seyir izlenmesi kararlaştırılmıştır. Siyasi ve toplumsal politikalarda olduğu gibi ekonomik politikalarda da belirleyici unsur kültürel ajandadır. Kültürel ajandanın temel vurguları ise yabancı düşmanlığı ve şovenizm üzerinedir. Bu noktada, liberal olmayan demokrasi deneyimlerinde aşırı sağ-

²⁸⁷ Gerbaudo, 2017: 30-31

²⁸⁸ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 34-35

²⁸⁹ 2017 yılı itibarıyla Danimarka, Norveç, Lüksemburg ve Portekiz'de oy oranları düşüşe geçmiştir.

²⁹⁰ Lochocki, 2018: 6

²⁹¹ Taguieff, 2016: 214, DOI: 10.3817/0916176213

popülist partilerin ve liderlerin yaşam alanı bulmakta zorlanmayacakları değerlendirilmektedir.²⁹²

Popülizmin yükselişi meselesi sıklıkla milliyetçiliğin yükselişi ile bağdaştırılmaktadır; bu iki kavramı birbirinden iki noktada ayrı tutmak gerekmektedir. İlk olarak, 19. yüzyıldan itibaren trend haline geldiği varsayılan, 20. yüzyılın başlarında iki dünya savaşı ile taçlanan milliyetçilik tartışmaları ulus söylemi üzerine inşa edilmiştir ve grupların ulus kimliğine binaen konsolide edilmesi amacını taşımaktadır.²⁹³ İkinci olarak, popülizmin yükselişi sorunu salt bir sağ ideoloji sorunu değildir; henüz sağ popülizm örneklerinin yoğunluğu sebebiyle bu minvalde değerlendirilmeye daha yatkın olunması anlaşılabilir ama popülizmin sağ ideolojiye özgü bir alana hapsedilmemesi, sol popülizmin varlığının kabulü küresel siyasetin ve demokrasinin önünde dikkate değer bir engel olarak yükselen popülizmi anlayabilmek ve çözüm üretebilmek açısından gereklidir. Ulus söylemi noktasındaki farklılığa bakıldığında popülizmin milliyetçi söylemin aksine yekpare bir millet vurgusu arz etmediği, popülist söylemin ilgi alanında yer alan kitleyi konsolide etmenin ve bunun üzerine inşa edilen seçim gibi dönemlik başarıların ön planda olduğu görülmektedir. Bu noktada, milliyetçi söylemin aksine popülist söylemin amacı kitleler içinde bireyciliği öne çıkararak içe kapanık ve kültürel açıdan izolasyonist bir tutum paydasında buluşturmadır.²⁹⁴ Siyasal hayata dair tutumu popülist söylemin yarattığı alanın içerisinde şekillenen bireylerin temel kaygılarının maddi problemler olduğu düşünüldüğünde içe kapanık ve izolasyonist tutum paydasında buluşan kitlelerin varlığı tespiti yerinde olacaktır.²⁹⁵

Günümüzde post-komünist toplumlarda da popülizmin yoğun bir şekilde güç kazandığı ve iktidara gelme başarısı sergilediği görülmektedir. Macaristan ve Polonya örneklerinde görüldüğü üzere popülist söylemin temellendirildiği nokta, post-komünist dönemin elitlerinin halen eski düzenin temsilcileri olduğu ve halkın gerçek manada devrimin ana unsuru olmasının engellendiği yönündedir.²⁹⁶ Çalınan devrim vurgusu üzerinden inşa edilen popülist söylemin Fidesz ile birlikte Macaristan'da iktidara geldiği ve anayasayı değiştirdiği, güçler ayrılığı, AB ile ilişkiler, göçmen ve yabancılara yönelik politikalar noktasında sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. 2010'da iktidara gelen Victor Orban'ın popülist politikalarının giderek güç kazandığı ve kendisini AB ile köprüleri atma noktasına gelecek kadar güçlü bir lider haline getirdiği aşikardır.

²⁹² Lochocki, 2018: 7

²⁹³ <https://www.independentturkish.com/node/52306/t%C3%BCrkiyeden-sesler/sa%C4%9F-pop%C3%BClizmin-%E2%80%98maslow%E2%80%99-stratejisi-ihtiya%C3%A7lar-hiyerar%C5%9Fisini>

²⁹⁴ <https://www.independentturkish.com/node/52306/t%C3%BCrkiyeden-sesler/sa%C4%9F-pop%C3%BClizmin-%E2%80%98maslow%E2%80%99-stratejisi-ihtiya%C3%A7lar-hiyerar%C5%9Fisini>

²⁹⁵ Eco, 2018: 143-144.

²⁹⁶ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 37

Avrupa’da meydana gelen popülist hareketin yalnızca sağ popülizmden ibaret olmadığının belirtilmesi gerekir. Özellikle 2008 Krizi ile birlikte baş gösteren büyük ölçekli resesyon, Avrupa kıtasında sol-popülizmin güç kazanmasına sebebiyet vermiştir. Ekonomik açıdan kırılgan yapıdaki ülkelerde baş gösteren toplumsal huzursuzluklar, sol-popülist söylemin yarattığı siyasi partilerin güç kazanması ve seçimlerde başarılar elde etmesi ile sonuçlanmıştır. Yunanistan’da Syriza ekonomik krizin Yunanistan’ı iflasa sürüklediği ve AB’nin Yunanistan’ı kurtarıp kurtarmaması gerektiği tartışmalarının yapıldığı dönemde iktidara gelmeyi başarırken, ABD’de ortaya çıkan Occupy hareketinin bir benzeri olarak İspanya’da meydana gelen ayaklanmaların öncü gücü Indignados’un siyasi partiye dönüşmesi ile ortaya çıkan Podemos sol-popülizmin bir diğer önemli temsilcisi olmuştur. İki siyasi oluşum sol-popülist söylemlerin yoğun şekilde vurgulandığı bir yapıya sahiptir ancak farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Syriza ve Podemos’un AB’ye bakış açılarındaki derin farklılık bunun sonucudur. Syriza AB’yi önemli bir kurum olarak nitelerken Podemos direkt olarak karşıt bir tutuma sahiptir. Avrupalılık kavramı üzerinden değerlendirilme yapıldığında ise sağ-popülizmle yakın bir noktada durulduğu görülmektedir. Ancak yine bakış açısı farklılıkları mevcuttur; sağ-popülist hareket Avrupalılık kavramını milli vurgular ve ulus-devlet anlayışı üzerinden eleştirirken sol-popülizmin vurgusu sosyalist ögeler üzerinden ilerlemiştir.²⁹⁷

3.3. Eleştirel Söylem Analizi: Trump ve Orban Örnekleri

Popülist eğilimin yükselişi sorunu son on yılda uluslararası siyaseti sıklıkla meşgul etmektedir. Donald Trump’ın ABD Başkanı seçilmesi bu sürecin tetikleyicilerindendir. Liberal değerlerin savunucusu ve önderi konumundaki güçlü bir ülkede başkanlık makamının popülist bir lidere teslim edilmesi, popülizm çalışmalarının yoğunluk kazanmasını sağlamıştır. Trump ve Orban’ın söylemlerinin eleştirel analize tabi tutulması ile birlikte neoliberalizmin pratikteki yansımalarının demokrasi ve uluslararası siyaseti ne denli etkilediğinin ortaya koyulması hedeflenmektedir.

Eleştirel söylem analizi, söylemin toplumsal ölçekte yaratacağı etkiyi ortaya koyabilmeye yarar bir yöntem olarak görülmektedir. Söylemin, kimlikler ve toplum arasındaki ilişkiyi de etkileyerek toplumsal hayatın inşasına yardım ettiği kabulüyle hareket eden eleştirel söylem analizi²⁹⁸ ile liderlerin söylemlerindeki vurgular açığa çıkarılabilir. Eleştirel söylem analizinin tercih edilme nedeni ise popülist liderin söylemi ile siyasi ve toplumsal gelişmeler arasındaki nedenselliğin açığa çıkarılmasına yardımcı olacak bir metot

²⁹⁷ Mudde ve Kaltwasser, 2017: 37

²⁹⁸ Aydın-Düzgit, 2011: 55

sunmasıdır. Bu noktada, her söylemin ideolojik bir çıktıya işaret etmesi, eleştirel analizin disiplinler arası yaklaşıma uygunluğu ve çalışmaya konu olan liderlerin performatif ve sıra dışı liderlik özellikleri sergilemesi, çalışmada söylem analizine başvurulmasının diğer gerekçeleridir.

3.3.1. Viyana Okulu: Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım

Ruth Wodak ve Teun van Dijk gibi dilbilimcilerin öncülüğünü yaptığı söylemsel-tarihsel yaklaşım, söylem analizinin temelini kimlik inşası sürecine dayandırır. Popülist liderlerin söylemlerinde sıklıkla rastlanılan “*biz-onlar*” ayrımının yarattığı etkiyi ve nedenselliğini açıklamak çalışmanın amacı açısından oldukça önemlidir. Söylemi liderin diğer söylemleriyle birlikte oluşan bağlam içerisinde değerlendirmesi, her söylemin toplumsal ve siyasi alandan etkilendiğinin kabulü ve bireylerin diğer bireylerle etkileşimine atfettiği önem sebebiyle söylemsel-tarihsel yaklaşımın söylem analizi metotunun popülist söylemin açıklanabilmesi açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Wodak’ın ifadeleri ile eleştirel söylem analizi, söylemi ve toplumu karşılıklı kurucu olarak kavramsallaştırdığı için yapısalıcıdır; buna karşılık metin ve bağlam ilişkilerini tarihsel ölçekte değerlendirmektedir. Eleştirel söylem analizinde tarihsel bağlamın boyutları önem kazanmaktadır. Söylemsel-tarihsel yaklaşımın bu özelliği, temelinde bir siyasi tarih anlatısı taşıyan çalışmamız için tercih edilmesini açıklamaktadır. Söylemsel tarihsel yaklaşım açısından söylemlerin her zaman bir tarihi vardır; tarih söylemsel olanı aştığı ve ekonomik, maddi ve yasal yönleri içerdiği için söylemlere bağlam kazandıran bir unsur olabilmıştır.²⁹⁹

Söylem, tüm anlam oluşturma pratikleri olarak kabul edilir. Söylemler, çok sayıda sosyal aktörün katkıda bulunduğu çok sesli ve çok perspektifli konularla şekillenmektedir; dolayısıyla söylemin kendisi toplumsal mücadelelerin yalnızca ürünleri değil, bu mücadelelerin alanları haline gelirler.³⁰⁰ Bu yaklaşımdan hareketle, popülist liderin söylemindeki popülist öğeleri ortaya koyabilmek, demokrasinin ve toplumların demokrasiye bakışının dönüşümünü açıklayabilmek açısından önemli görülmektedir.

3.3.2. Çalışmanın Söylem Analizinin Stratejisi

Çalışmada yürütülecek olan söylem analizi stratejisi, ana hatların belirlenmesi ve stratejilerin ortaya çıkarılması üzerinden kurulmuştur. Neoliberal politikaların sosyopolitik yansımaları açısından ışık tutabilecek nitelikte olduğu değerlendirilen göç, yabancı düşmanlığı ve dış politikada popülist liderin söylem ve tutumu ana başlıklar olarak

²⁹⁹ Wodak ve Rheindorf, 2022: 5

³⁰⁰ Wodak ve Rheindorf, 2022: 45-46

kararlaştırılmıştır. Söylemsel strateji ise söylemsel-tarihsel yaklaşıma göre şekillendirilmiştir. Buna göre usamlama, yükleme ve ima yollu stratejilerin ve bu stratejilerin alt türlerinin süzgecinden geçirilecek olan söylemler, popülist ögeleri ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

3.3.2.1. Söylem Konularının Belirlenmesi

Eleştirel söylem analizinin söylemsel-tarihsel yaklaşımında ima yollu stratejiler, yükleme³⁰¹ ve usamlama stratejileri kullanılmaktadır. İma yollu stratejiler, söylemin iki karşıt inşa edebilmesi için gerekli olan metafor, adlaştırma, eşitlik zinciri gibi araçlara başvurur. Metaforlar, sağduyu etkisi yaratmak amaçlı kullanılırken; adlaştırmalar süreçleri isme çevirerek indirger. Buna en iyi örnek olarak küreselleşme, devrim gibi kavramlar gösterilebilir. Anılan kavramlar, söylemin içine dahil olduğunda içerdii tarihsel boyut göz ardı edilerek kelime anlamına indirgenir ve kısıtlanır. Eşitlik zinciri ise iki kavramın birbirinin yerine geçecek şekilde bilinçli kullanımı ile açıklanabilir.³⁰² Kavramlar, olumlu bir etki yaratmak amaçlı olabileceği gibi (Avrupa-AB), olumsuz etki yaratmak amacıyla da (Müslüman-terörist) sıklıkla bir araya getirilebilir.

Trump ve Orban'ın söylemleri, göç, zenofobi ve dış politika ilişkilerine yönelik olarak analiz edilecektir. Popülist söylemin kimlik inşası sürecine verdiği önem; “biz-onlar” ayrımı, kutuplaştırma, liderin mitleştirilmesi gibi ögeler, anılan parametrelerin kullanılmasını değerli hale getirmektedir. Çalışmada sıklıkla vurgulandığı üzere, Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan uzun vade trendi, önce dünya savaşlarının yarattığı yeni dünya düzeni ile ortaya çıkan orta vade trendi ile, sonrasında neoliberal kırılmanın yarattığı kısa vade trendi ile keşişmiş durumdadır. Popülist eğilimin yükselişini bu üç trendin keşişimi üzerinden okuyan çalışma, neoliberal kırılmanın sosyopolitik etkilerini incelerken göç ve yabancı düşmanlığı ilişkisi ile dış politikanın araçsallaştırılması konularına değinmiştir. Göç, yabancı düşmanlığı ve dış politika ilişkileri açısından söylem analizine başvurmanın gerekçesi, çalışmanın neoliberalizmin doğrudan ekonomik boyutu ile değil sosyopolitik etkileri ile ilgilenmesidir. Anılan üç parametrede Trump ve Orban'ın birbiriyle örtüşen söylemlerini ve tarihi nedenselliğin keşiştiği noktayı açığa çıkarmak bölümün temel amacıdır.

3.3.2.2. Söylemsel Stratejilerin Belirlenmesi

Çalışmada söylemsel-tarihsel yaklaşımın analiz yöntemlerinden ima yollu stratejiler, usamlama ve yükleme kullanılacaktır. Popülist söylemin analiz edilmesinde oldukça faydalı

³⁰¹ Predication kelimesi; hüküm verme ve yükleme anlamları ile açıklanmaktadır. Çalışma boyunca yükleme olarak kullanılması tercih edilmiştir.

³⁰² Aydın Düzgit, 2011: 55-56

olduğu düşünölen bu yöntemlerden adlaştırmada bir kavram ele alınır, bahsedilen sorunu yükü gerçek özne gizlenerek kavramın ardına sığınılır. Uslamlama içerisinde popölist çağrılar, muğlak ifadeler, dayanaksız varsayımlar ve komplo teorilerini açığa çıkaran yöntemdir. Uslamlama yönteminde sıklıkla *topos* adı verilen ve tehdit algısına işaret eden ifadelere rastlanır. Popölist söylemin kendisini sıklıkla kriz dönemlerinde var ettiğı, kriz olmayan dönemlerde ise kendisinin bir tehdit yaratmaya gayret ettiğı bilinmektedir. Böylece popölist söylem, *topos*larla sosyopolitik yaşamın içerisine dahil olur. Son olarak yükleme yöntemi kullanılacaktır. Bu noktada, öлке, kişı ya da kavramlara ön kabul olarak bazı özellikler atfedilir ve söylem bunun üzerinden ilerler.³⁰³

Tablo 2: Söylemsel-Tarihsel Yaklaşımın Çalışmaya Konu Olan Yöntemleri.

SÖYLEMSEL-TARİHSEL YAKLAŞIMIN ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEMLERİ		
İMA YOLLU STRATEJİLER	USLAMLA	YÜKLEME
a. Adlaştırma b. Eşitlik Zinciri c. Metaforlar	a. Popölist Çağrılar b. Muğlak İfadeler c. Varsayımlar d. Komplo Teorileri	Özcü bir bakış açısı ile, var olan ön kabullerin bir topluluğun ya da kavramın bütününe atfedilmesi.

3.3.3. Göç, Yabancı Düşmanlığı ve Dış Politika İlişkileri Bağlamında Analiz

Çalışmanın bu aşamasında, kısa vade trendi olan popölizmin liderlerin söylemlerinde ne şekilde yer bulduğı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Donald Trump ve Victor Orban'ın göç, yabancı düşmanlığı ve dış politika ilişkilerini yürütme biçimleri konularından derlenen söylemleri popölist öğelerle bezenmiştir. Bunu açığa çıkarabilmek adına söylemsel-tarihsel yaklaşımın analiz yöntem ve araçlarından faydalanılmıştır.

3.3.3.1. Donald Trump'ın Popölizmi

³⁰³ Aydın Düzgit, 2011: 56-57

Göç, yabancı düşmanlığı ve dış politikanın araçsallaştırılması, popülist liderin söylem aracılığıyla politikalarını meşrulaştırması ve güç kazanması için oldukça verimli alanlardır. ABD Başkanı olduğu dönemde Donald Trump'ın anılan konulardaki söylemleri, açıkça taşıdığı popülist öğeler ile dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilecek olan analiz, iki yönlü olarak tasarlanmıştır. Söylemler, söylemsel-tarihsel yaklaşımın analiz çerçevesi içerisinde çözümlendikten sonra içerdiği popülizmin açığa çıkarılması hedeflenmiştir.

27 Ocak 2017 tarihinde Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerden ABD'ye gerçekleştirilen göç ile alakalı yayımladığı kararnamede

“Amerikalıları korumak için ABD, bu ülkeye kabul edilenlerin kendisine ve kurucu ilkelerine karşı düşmanca tavırlar taşımamasına dikkat etmelidir. Amerika Birleşik Devletleri, Anayasayı desteklemeyenleri veya şiddet içeren ideolojileri Amerikan yasalarının önüne koyanları kabul edemez ve etmemelidir. Ayrıca ABD, bağnazlık veya nefret eylemlerinde bulunanları (namus cinayetleri, kadınlara yönelik diğer şiddet türleri veya kendi dinlerinden farklı dinlere mensup olanlara yapılan zulüm dahil) veya baskı uygulayanları kabul etmemelidir.”³⁰⁴

ifadelerini kullanan Trump, öncelikle göç sorununun karşısına ‘Amerikalıların korunması’ gerekçesini yerleştirmiştir. Anayasa ve şiddet içeren ideolojiler vurgusu, ABD vatandaşlarının güvenliğine yönelik söylemi derinleştirmektedir. Böylece, kararnameye konu olan ülkelerde yaşayan bireylerin tamamına yönelik bir yükleme gerçekleştirilmektedir. Buna göre, ABD'ye göç etmek isteyen bireylerin öznel koşulları ne olursa olsun yaşamakta oldukları ülkelerin nüfusunun çoğunluğunun Müslümanlardan oluşması, ABD için açık bir tehdite işaret eder. Özcü bakış açısı, evrensel hukuki ilkelerin sıralanması ile sürer. Böylece Trump'ın söylemi, kararnameye konu olan ülke vatandaşlarının tamamını alternatif bir yoruma alan bırakmadan şiddet eylemlerinin olası öznesi haline getirir. Güvenlik *topos*'unun kullanımı ile ABD vatandaşlarına açık bir popülist çağrı gerçekleştirilmektedir. Trump, Amerikalıları Amerikalı olmayan ve ABD'nin değerlerini özümsememiş olan yabancılardan koruyabilecek yetkinliğe sahip lider mitini güçlendirmektedir.

27 Nisan 2020 tarihinde yayımladığı kararnamede

“Müdahale olmaksızın, emek arzı emek talebini geçerse, Amerika Birleşik Devletleri'nin sürekli yüksek işsizlikle potansiyel olarak uzun süreli bir ekonomik sorun ile karşı karşıya kalacağını belirledim. Fazla işgücü arzı, tüm işçileri ve potansiyel işçileri etkiler, ancak özellikle istihdam ile işsizlik arasındaki marjda bulunan ve ekonomik genişleme sırasında genellikle "son giren" ve ekonomik daralma sırasında "ilk giren" işçiler için zararlıdır. Son yıllarda, bu işçiler orantısız bir şekilde, Afrikalı Amerikalılar ve diğer azınlıklar, üniversite diploması olmayanlar ve engelliler dahil olmak üzere tarihsel olarak dezavantajlı gruplar tarafından temsil

³⁰⁴ <https://www.federalregister.gov/documents/2017/02/01/2017-02281/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states>

edilmektedir. Bunlar, istihdam ve işsizlik arasındaki marjda, aşırı işgücü arzının yükünü orantısız bir şekilde taşıması muhtemel olan işçilerdir.

Ayrıca, sağlık kaynaklarımız sınırlıyken ek daimi ikamet edenlerin getirilmesi, Amerikalılara ve mevcut göçmen nüfusa öncelik vermemiz gereken bir zamanda sağlık sistemimizin sınırlı imkanlarını zorluyor. Yukarıdakilerin ışığında, önümüzdeki 60 gün boyunca bazı yabancıların göçmen olarak girişlerinin ABD'nin çıkarlarına zarar vereceğini belirledim.”³⁰⁵

ifadelerini kullanan Trump, koronavirüs süreci nedeniyle ortaya çıkan ekonomik daralmanın sonucunda ‘ilk giren’ işçilerin zarar görmemesi adına emek arzını kısıtlayıcı tedbirlere başvurma yolunu seçmiştir. Bu noktada sağlık sisteminin yaşadığı sorunların da işsizlik meselesine eklenmesi popülist çağrının meşruiyetini oluşturur. Görüldüğü üzere popülist lider ‘gerçek halk’ın çıkarlarını savunmak görevini yerine getirmektedir. Bunu gerçekleştirirken kullanılan *topos*, işgücü arzında yabancıların ‘gerçek halk’ın imkanlarını gasp edeceği üzerine kurulmuştur. Böylece küresel boyutta yaşanan ekonomik sorunların göç ve yabancı düşmanlığı ile eşleştirildiği bir popülist inşa süreci ortaya çıkmaktadır. 1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası koşullarda rastlandığı üzere ekonomik milliyetçilik, ulusal olanı öncelemektedir.

Trump, 4 Ekim 2019 tarihinde yayımladığı kararnamede

“Amerika Birleşik Devletleri, daha parlak bir gelecek arayışıyla yasal olarak gelen göçmenleri karşılama konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Hem sistemi hem de Amerikan vergi mükelleflerini ücretsiz bakımın yüklerinden korumak da dahil olmak üzere sağlık sistemimizin karşı karşıya olduğu zorlukları ele alırken bu geleneği sürdürmeliyiz. Sağlık sigortası olmayan ya da sağlık hizmetleri için ödeme yapabilecekleri kanıtlanmış olmayan bazı göçmenlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne girişine izin vermeye devam etmek, bu çıkarlara zarar verebilir.”³⁰⁶

ifadelerini kullanmıştır. Göçe dair kısıtlamaların yer aldığı kararname, ABD'nin mevcut sistemini ve vergilerini ödeyen vatandaşları korumak amacını gerekçe olarak ortaya koymaktadır. Ek olarak, sağlık sigortası olmayan veya ödeme yapabileceğini kanıtlamayan insanların ABD'ye girişlerinin vergi mükelleflerine bindireceği yüke vurgu yaparak göç ile halkın çıkarları arasında olumsuz bir eşitlik zinciri kurulmuştur. Böylece çoğunluğun, - popülist lider için ‘gerçek halk’ın, iradesini konsolide etmek için uygun bir alan yaratılmıştır.

16 Temmuz 2019 tarihinde yayımladığı kararnamede

“Çok sayıda haksız sığınma talebi, ülkenin göçmenlik sistemi üzerinde olağanüstü bir baskı oluşturuyor, sığınmanın birçok insani amacını baltalıyor, insan kaçakçılığının insani krizini şiddetlendiriyor ve ABD'nin yabancı ülkelerle devam eden diplomatik müzakerelerini etkiliyor. Bu kural, yasal olarak zulüm veya işkenceye

³⁰⁵ <https://www.federalregister.gov/documents/2020/04/27/2020-09068/suspension-of-entry-of-immigrants-who-present-a-risk-to-the-united-states-labor-market-during-the>

³⁰⁶ <https://www.federalregister.gov/documents/2019/10/09/2019-22225/suspension-of-entry-of-immigrants-who-will-financially-burden-the-united-states-healthcare-system-in>

karşı acil koruma aramak yerine ABD'ye girmek ve burada kalmak için sığınma sistemini kötüye kullanan yabancıları daha verimli bir şekilde belirleyerek ülkenin göçmenlik sistemi üzerindeki baskıyı hafifletir.”³⁰⁷

ifadelerini kullanan Trump, ilk olarak metafor aracılığıyla bir sağduyu etkisi yaratmaya çalışmış ve sığınma taleplerinin fazlalığının yalnızca ülkenin göçmenlik sistemi için değil sığınmacılar için de baltalayıcı bir etkiye sahip olduğunu aktarmıştır. İkinci olarak usulamaya başvuran popülist lider, popülist bir çağrı ile makbul sığınmacı profilini belirlemiştir.

15 Kasım 2018 tarihli kararnamede kullanılan

“İnandırıcı bir korkuya sahip oldukları tespit edilen yabancılar, gözaltı yerinin olmaması ve çeşitli diğer yasal ve pratik zorlukların bir sonucu olarak, göçmenlik mahkemesinde tam sınır dışı etme davasında iddialarının karara bağlanmasına kadar genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin iç kesimlerine yayılırlar. Giderek artan talep hacmi ve gözaltına alınan yabancılar için işlemlerin hızlandırılması gereği nedeniyle, göçmenlik yargılama sürecinin tamamlanması genellikle yıllar almaktadır. Bu süre zarfında, serbest bırakılan birçok yabancı duruşmalara gelmiyor, sonraki çıkarma emirlerine uymuyor veya yerlerinin tespit edilmesi ve uzaklaştırılması zor oluyor.

Amerika Birleşik Devletleri, zulüm ve işkenceden kaçan ve sığınma sistemimiz ve Mülteci Kabul Programımız dahil olmak üzere göçmenlik yasalarımızda belirtilen standartlar kapsamında kalifiye olan yabancıları koruma sağlama konusunda uzun ve gururlu bir geçmişe sahiptir. Ancak sistemimiz, güney sınırımızdan geçen göç nedeniyle bunalmış durumda. Tespit edilmekten kaçınmak için sınırı geçmek ve ardından yakalanırsa zulme uğrayacağına dair iddialarda bulunmak pek çok durumda neredeyse otomatik olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin iç bölgelerine yerleşmenin bir yoludur. Bu tür yabancıları bir kez serbest bıraktıktan sonra bu sorunu ortadan kaldırmak çok zordur. Güney sınırından aynı anda gelen büyük gruplar, özellikle güney sınırını yasa dışı bir şekilde geçerek düzenli işlemlerden kaçınırlarsa, sisteme muazzam bir yük getirecektir.”³⁰⁸

ifadeleri güvenlik *topos* 'unun devreye konulduğu bir söyleme denk düşer. İlk olarak, hukuki süreçlerin süresinin uzamasının yabancıların ABD'nin iç kesimlerine yayılmasına yol açtığı vurgusu ile varsayımlara; yabancıların iç kesimlere yayılmasının ardından hukuki süreci göz ardı ettikleri vurgusu ile ise muğlak ifadelerle başvurulmuştur. Söylemin devamında, yabancıların sınırdan geçip iç bölgelere yerleşebilmek için geri gönderilmesi halinde zulme uğrayacağı iddiasını öne sürme kolaylığına sahip olduğuna dikkat çekilmiş; böylece bir kez daha özcü bir yükleme gerçekleştirilmiştir. Son olarak, yabancıların sisteme getirdiği yük ifadesi ile popülist çağrı meydana gelmiştir. Yabancıların iç kesimlere yayılması, güvenlik *topos* 'unun popülist lider tarafından kullanılabilmesi için oldukça güçlü bir dayanak teşkil etmektedir.

27 Ekim 2017 tarihinde yayımlanan kararnamede kullanılan

³⁰⁷ <https://www.federalregister.gov/documents/2019/07/16/2019-15246/asylum-eligibility-and-procedural-modifications>

³⁰⁸ <https://www.federalregister.gov/documents/2018/11/15/2018-25117/addressing-mass-migration-through-the-southern-border-of-the-united-states>

“Amerika Birleşik Devletleri'ne göçmen veya göçmen olmayan vizeyle girmek isteyen yabancı uyruklular, USRAP (ABD Mülteci Programı) kapsamında bu ülkeye girişi düşünülen mültecilerden farklı bir konumdadır. Mülteci nüfusu tarafından sunulan risk faktörlerindeki önemli farklılıklar ve mültecileri taramak ve incelemek için mevcut bilgilerin kalitesi dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle, mülteci tarama ve inceleme süreci çoğu vize başvurusu sahibi için geçerli olan süreçten farklıdır. Aynı zamanda, bazı mültecilerin USRAP yoluyla Amerika Birleşik Devletleri'ne girişi, benzersiz güvenlik riskleri ve önemli kaynakların uygulanmasını gerektiren önemli iç zorluklar doğurmaktadır.”³⁰⁹

ifadeleri, Trump'ın güvenlik *topos*'unu kullandığı bir başka söylemi açığa çıkarır. Söylemde temel olarak iç politikaya yönelik güvenlik vurgusu hakimdir. Mülteci Programı kapsamında ülkeye kabul edilen mültecileri ayrı tutarak, geri kalan mültecilerin takibinin zorluğuna dikkat çekilmiş ve anılan kitlenin hem Amerikalılar için güvenlik tehdidi oluşturması hem de halihazırda Amerikalılar için kullanılması gereken kaynaklardan faydalanması öne çıkarılmıştır. Benzersiz sıfatı ile betimlenen güvenlik riskleri ve önemli iç zorluklar ifadesi, popülist liderin muğlak ifadelere başvurduğunu göstermektedir.

27 Eylül 2017 tarihinde yayımlanan ve Çad, Yemen, Venezüela, İran, Suriye, Libya, Kuzey Kore, Somali vatandaşlarının ülkeye girişine kısıtlama getiren kararnamede kullandığı

“Başkan olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve halkının güvenliğini ve çıkarlarını korumak için hareket etmeliyim. İşbirliği yapmaya, bilgi paylaşımı ve kimlik yönetimi protokollerini ve prosedürlerini geliştirmeye ve hem terörizmle ilgili hem de kamu güvenliği risklerini ele almaya istekli olan ülkeleri sürece dahil etmeye yönelik süregelen çabalarımıza bağlıyım. Yetersizlikleri devam eden bazı ülkeler önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Diğerleri protokollerini ve prosedürlerini iyileştirmek için adımlar attı ve bu çabaları için onları takdir ediyorum. Ancak, belirlenen yetersizlikleri tatmin edici bir şekilde giderene kadar, Kabinemin tavsiyelerine dayanarak ülkeye girişte belirli koşullu kısıtlamalar ve sınırlamalar getirmeye karar verdim.

Vatandaşlarını terörist saldırılardan ve diğer kamu güvenliği tehditlerinden korumak ABD'nin politikasıdır. Vize kararları ve diğer göçmenlik süreçleriyle ilgili tarama ve inceleme protokolleri ve prosedürleri, bu politikanın uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Terör eylemlerini gerçekleştirebilecek, terör eylemlerine yardım edebilecek veya destekleyebilecek veya başka bir şekilde güvenlik tehdidi oluşturabilecek yabancı uyrukluları tespit etme yeteneğimizi geliştirir ve bu tür kişilerin Amerika Birleşik Devletleri'ne girişini engelleme çabalarımıza yardımcı olurlar.”³¹⁰

ifadeleri, söylemin merkezine güvenlik *topos*'unun yerleştiğini göstermektedir. Trump, dış ilişkilere ait gözükerek başlayan ifadelerini kamu güvenliğini öne çıkararak noktalamıştır. Alınan kararın halkın yararı için alınmak zorunda olduğu vurgusu ile açılan söylem, güvenlik, terörizm ve risk kelimelerinin öne çıkarıldığı bir izlekte ilerlemektedir. Yedi ülke ve vatandaşları ile alakalı alınan kısıtlama kararının gerekçesini terörist saldırılara dayandıran Trump, anılan yedi ülkenin vatandaşlarına olumsuz bir yükleme

³⁰⁹ <https://www.federalregister.gov/documents/2017/10/27/2017-23630/resuming-the-united-states-refugee-admissions-program-with-enhanced-vetting-capabilities>

³¹⁰ <https://www.federalregister.gov/documents/2017/09/27/2017-20899/enhancing-vetting-capabilities-and-processes-for-detecting-attempted-entry-into-the-united-states-by>

gerçekleştirmektedir. Ek olarak, döneminde uygulanan katı vize prosedürlerinin halkın güvenliği için olduğuna yönelik vurgu, açıkça popülist bir çağrıya denk düşmektedir. Terör eylemlerinin olası öznesi olarak kabul edilen yedi ülkenin vatandaşlarının yaratacağı tehdit, eylemi gerçekleştirmek, eyleme yardım etmek ve eylemi desteklemekle sınırlı tutulmamıştır. ‘Başka bir şekilde güvenlik tehdidi oluşturabilecek yabancılar’ ifadesi, popülist liderin muğlak ifadelere başvurarak kriz ve tehdit algısını yönetmeyi amaçladığının göstergesidir. Kriz ve tehdit anlarının popülist söylem için yarattığı konfor alanı düşünüldüğünde, Trump’ın göç, yabancılar ve dış ilişkileri aynı anda kapsayan söylemindeki popülist vurguları değerli kılmalıdır.

6 Mart 2017 tarihli kararnamede

“Bu ülkelerden (İran, Irak, Libya, Somali, Sudan, Suriye ve Yemen) her biri terörizmi destekleyen bir devlettir, terör örgütleri tarafından önemli ölçüde tehlikeye atılmıştır veya aktif çatışma bölgeleri içermektedir. Bu koşullardan herhangi biri, yabancı hükümetin Amerika Birleşik Devletleri’ne seyahat etmek isteyen kişiler hakkında önemli bilgileri paylaşma veya doğrulama istekliliğini veya yeteneğini azaltır. Ayrıca, bu ülkelerin her birinde terör örgütlerinin, üyelerinin ve bu örgütlere maruz kalan diğerlerinin önemli varlığı, teröristlerin veya sempatanların Amerika Birleşik Devletleri’ne seyahat etmelerini sağlamak için koşulların istismar edilme şansını artırmaktadır. Son olarak, bu ülkelerden gelen yabancı uyruklular Amerika Birleşik Devletleri’ne kabul edildikten sonra, onları çıkarmak genellikle zordur, çünkü bu ülkelerin birçoğu seyahat belgeleri vermeyi genellikle geciktirir veya vermeyi reddeder.”³¹¹

ifadelerini kullanan Trump, söylemine Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu ülkeler ile terörizm arasında olumsuz bir eşitlik zinciri kurarak başlamıştır. Kültür/din ve güvenlik *topos*’larını içeren söylem, ABD’ye seyahat etmek isteyen anılan ülke vatandaşlarına dair bilgi edinmenin terörizm bağlantılı olarak zor olacağına vurgu yapmakta ve varsayımlara yer vermektedir. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terörist saldırının travmasını yaşayan Amerikalılara bunu anımsatır türden bir tonda süren söylemin son perdesinde anılan ülke vatandaşlarına olumsuz bir yükleme gerçekleştirilmiş ve böylece seyahat kısıtlamasının gerekçesi kültür/din ve güvenlik *topos*’larına dayandırılarak popülist söylem güçlendirilmiştir.

2 Ocak 2017 tarihinde yayımlanan kararnamede kullanılan

“Ziyaretçi, öğrenci veya çalışma vizesi aldıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri’ne giren veya Amerika Birleşik Devletleri mülteci yerleştirme programı aracılığıyla giren yabancı uyruklular da dahil olmak üzere, 11 Eylül 2001’den bu yana çok sayıda yabancı uyruklu kişi mahkum edildi veya terörle ilgili suçlara karıştı. Bazı ülkelerde savaş, çatışma, afet ve iç karışıklık nedeniyle kötüleşen koşullar, teröristlerin ABD’ye girmek için her türlü yolu kullanma olasılığını artırıyor. Amerika Birleşik Devletleri, kabul için onaylananların

³¹¹ <https://www.federalregister.gov/documents/2017/03/09/2017-04837/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states>

Amerikalılara zarar verme niyetinde olmadıklarından ve terörizmle hiçbir bağlarının bulunmadığından emin olmak için vize verme sürecinde dikkatli olmalıdır.”³¹²

ifadeleri, Trump’ın göç meselesini popülist söylemi için ne denli kullanışlı hale getirdiğini açıkça göstermektedir. Söylemde yer alan 11 Eylül vurgusu, iç politikaya yönelik açık bir popülist çağrıdır. Devamında kullanılan ‘bazı ülkelerdeki kötü koşulların teröristlerin ABD’ye girmesine imkan sağlaması’ ifadesi, Trump’ın muğlak ifadelere başvurarak güvenlik *topos*’unu öne sürdüğünü göstermektedir. Son olarak, dönemi boyunca süregelen vize kısıtlamalarının meşruiyetini sağlamak adına iç politikaya yönelik bir popülist çağrı olarak görülmektedir.

18 Haziran 2018 tarihinde Ulusal Uzay Konseyi toplantısında yaptığı açıklamada “ABD bir göçmen kampı olmayacak ve bir mülteci tutma tesisi olmayacak. Avrupa’da olanlara bakın, başka yerlerde olanlara bakın, bunun ABD’nin başına gelmesine izin veremeyiz.”³¹³ cümlelerini kullanan Trump, bir kere daha güvenlik *topos*’unu kullanmaktadır. İç politikaya yönelik popülist bir çağrı ile başlayan söylem, Avrupa’da gerçekleşen terörist saldırılara atıfta bulunarak göçmenlik ile terörist saldırılar arasında olumsuz bir eşitlik zinciri kurmaktadır. Söylem aynı zamanda Avrupa’da yaşanan ve yanlış politikalar yüzünden önlenemeyen terörist saldırılardan ABD’yi korumanın yolunun Trump’ın politikalarından geçtiğini vurgulamaktadır. Böylece popülist lider, ‘gerçek halk’ın çıkarlarını koruyacak olanın kendisi olduğu düşüncesini öne sürerek kendi mitini güçlendirmektedir. Popülist söylemin meşrulaştığı ve karşılık bulduğu nokta, tehdit algısının diri tutulmasından geçmektedir.

Trump, 28 Ocak 2017 tarihli konuşmasında “Radikal İslamcı teröristleri Amerika Birleşik Devletleri’nden uzak tutmak için yeni güvenlik önlemleri oluşturuyorum. Biz sadece ülkemizi destekleyecek ve insanımızı derinden sevecek olanları ülkemize kabul etmek istiyoruz.”³¹⁴ cümlelerini kullanmıştır. Çalışmada vurgulandığı üzere, popülist liderin başarısı çoğunluğu memnun etmeyen statükoya karşı, çoğunlukla birlikte savaşmasından ve yeni bir düzen yaratma çabasından geçmektedir. Söylem, radikal İslamcı terörist ifadesi aracılığıyla güvenlik *topos*’unu kullanmaktadır. Başkanlık döneminin henüz başlangıç döneminde ‘yeni güvenlik önlemleri’ne başvurması, eski önlemlerin teröristlerin ABD’ye girmesine engel olamadığını öne sürmektedir. Son olarak popülist lider ‘biz’ ve ‘insanımız’ vurgusu ile ‘gerçek halk’a popülist bir çağrıda bulunmaktadır.

İlk seçim kampanyası esnasında yaptığı konuşmada “Ülkemiz neler olup bittiğini anlayana kadar Müslümanların Amerika Birleşik Devletleri’ne girişinin tamamen ve tamamen

³¹² <https://www.federalregister.gov/documents/2017/02/01/2017-02281/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states>

³¹³ <https://www.vox.com/2018/6/18/17475512/trump-migrant-camp-refugee-germany>

³¹⁴ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38777437>

durdurulmasını öneriyorum.”³¹⁵ cümlelerini kullanan Trump, kültür/din *topos*’una başvurmuştur. Popülist liderin önemli özelliklerinden birisi olan liderin bilgeliğine yapılan vurgu söylemin başlangıcında kendisini açığa çıkarmaktadır. Buna göre, Trump tehlikenin farkında olan ve bu sorunu çözme yetkinliğine sahip liderdir; ülke ise henüz tehlikenin farkına varamamıştır. Sorunun tek çözümü olarak kendisini önermekten geri durmayan diğer popülist liderlere benzer biçimde, Trump sorunun çözümünü Müslümanlara olumsuz bir yükleme gerçekleştirerek öne sürmektedir. Müslümanların ülkeye girişinin tamamen ortadan kaldırılması, ‘gerçek halk’a yapılan popülist bir çağrı olmakla birlikte soruna dair net bir çerçeve çizilmemesi muğlak ifadelerle başvurarak popülist söylemin güçlendirildiğini göstermektedir.

İkinci seçim kampanyası esnasında kullandığı “Biden, Yemen, Suriye ve Somali de dahil olmak üzere dünyanın en tehlikeli ülkelerinden yabancıları getirerek Minnesota’ya bir mülteci kampına çevirecek; kamu kaynaklarının, aşırı kalabalık okulların ve hastanelerinizin istilaya uğramasına neden olacak.”³¹⁶ ifadeleri ile Trump öncelikle iç politikaya yönelik popülist bir çağrıya imza atmaktadır. Yemen, Somali ve Suriye’ye atfedilen tehlikeli ülke ifadesi, anılan ülkelerin vatandaşlarına yönelik özcü bir bakış açısı olmasının yanında olumsuz bir yüklemeyi de göz önüne sermektedir. Son olarak mülteciler kastedilerek istiladan bahsedilmesi, kelimenin olumsuz imgesinden faydalanarak kültür/din *topos*’unun kullanılmasına işaret etmektedir. Böylece popülist lider, göç ve mülteci sorunu üzerinden iç politikada ‘gerçek halk’a seslenerek kendi çıkarlarıyla halkın çıkarlarını eşleştirme gayretine girişmektedir.

Trump, 24 Ocak 2017 tarihinde Meksika duvarı ve Ortadoğu ülkelerine yönelik vize kısıtlamasına yönelik açıklamasında “Bu insanların kim olduğu hakkında hiçbir fikrimiz yok”³¹⁷ cümlesini kullanarak güvenlik ve kültür/din *topos*’larını devreye koymaktadır. Öncelikle, Meksika sınırından ya da Ortadoğu ülkelerinden gelen bireylere yönelik olumsuz bir yüklemenin varlığı sabittir. Anılan bireylerin kimliğine yönelik belirsizlik vurgusu, popülist söylem tarafından iç politikada sıklıkla kullanılan ‘biz-onlar’ ayrımının uluslararası biçimidir. Ayrıca, belirsizlik vurgusu ile birlikte güvenliğin öne çıkarılması, popülist söylemin kriz ve tehdit algısından faydalanma alışkanlığını anımsatmaktadır.

2017 yılının Eylül ayında BM’de yaptığı konuşmada “Bir mültecinin ABD’ye yerleştirilmesinin maliyeti karşılığında, kendi yaşadıkları bölgede ondan fazla kişiye yardım

³¹⁵ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38777437>

³¹⁶ https://www.washingtonpost.com/immigration/trump-cuts-refugee-cap/2020/10/01/a5113b62-03ed-11eb-8879-7663b816bfa5_story.html

³¹⁷ <https://www.voanews.com/a/trump-border-wall-immigration-restrictions/3691236.html>

edebiliriz.”³¹⁸ cümlesini sarf eden Trump, usamlama yöntemlerinden varsayımlara başvurmuştur. Ayrıca, iç politikaya yönelik popülist çağrıya dikkat edilmelidir; iç güvenliği sağlamak ve ‘gerçek halk’ı korumak popülist lider için değerli bir konsolidasyon aracıdır. Trump, bu söylemle birlikte tehlike olarak varsaydığı tek bir mültecinin ABD’ye girmesi yerine iç güvenliği öncelemeyi tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Merkel’in mültecilere açık kapı politikasına yönelik tutumu üzerine yaptığı açıklamada

“Biliyor musunuz, nereden gelirlerse gelsinler, tüm bu insanları içeri almak... Ve hiç kimse nereden geldiklerini bilmiyor. Aralık ayında Berlin’de Tunuslu bir sığınmacının kullandığı bir kamyonun Noel pazarına daldığı ve 12 kişinin hayatını kaybettiği saldırı... Göreceksiniz, bu konuda net bir izlenim edindiniz. Yani feci bir hata yaptığı kanısındayım, çok ciddi bir hata.”³¹⁹

cümlelerini kullanan Trump, popülist çağrıda bulunarak Merkel’in ‘hatalı politikası’nı iç politikaya yönelik araçsallaştırmıştır. Yabancılar yönelik olumsuz bir yüklemenin varlığı açıkça görülmektedir. Tunuslu sığınmacının Almanya’da gerçekleştirdiği saldırı, bütün sığınmacıların olası hedefi olarak lanse edilmiştir. Son olarak, Merkel’in hatasına yapılan vurgu, Trump’ın aynı hatayı yapmayacak yetkinlikte bir lider olmasına yönelik değerlendirilebilir. Daha önce aktarıldığı üzere, popülist lider için kendi mitini yaratmak ve bilgelik özellikleri oldukça önemlidir. Böylece popülist lider bir dış ilişkiler açıklaması olarak adlandırılabilir söylemini göç ve yabancı düşmanlığı üzerinden iç politika için araçsal hale getirmeyi başarmıştır. Yine aynı konuşmada kullanılan “Ben düzenliliği severim. İşlerin düzenli bir şekilde ele alınması hoşuma gidiyor. Almanların oldukça iyi bildiği şey budur. Ama aynı zamanda düzeni ve gücü de severim”³²⁰ ifadeleri, göç meselesine düzensizlik üzerinden olumsuz bir yükleme gerçekleştirmektedir.

Ekim 2015’te seçim kampanyası esnasında mülteci akınını terörist tehlike olarak gördüğü açıklamada “Hiç böyle bir göç gördünüz mü? Hepsi erkek. Ve hepsi güçlü görünen adamlar! Yürüyorlar ve o kadar çok erkek var ki... Ve kendi kendime diyorum ki, neden Suriye’yi kurtarmak için savaşmıyorlar? Neden tüm Avrupa’ya göç ediyorlar?”³²¹ ifadelerini kullanan Trump, güvenlik *topos* ’unu kullanmaktadır. Yabancı erkeklerin ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye doğru göç etmesi üzerinden popülist bir çağrı inşa eden Trump aynı zamanda göçün nedenini sorguladığı söyleminde muğlak ifadelerle komplo teorileri için alan

³¹⁸ <https://www.npr.org/2017/09/27/554046980/trump-administration-to-drop-refugee-cap-to-45-000-lowest-in-years>

³¹⁹ <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/15/angela-merkel-refugees-policy-donald-trump>

³²⁰ <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/15/angela-merkel-refugees-policy-donald-trump>

³²¹ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-34397348>

yaratmıştır. Böylece, bir dış politika meselesi iç politikada tehdit algısının yerleşmesi amacıyla araçsal hale getirilmiştir.

Seçim kampanyası esnasında

“Uyuşturucu getiriyorlar. Suç getiriyorlar. Onlar tecavüzcü. Ben büyük bir duvar öreceğim, kimse benden daha iyi duvar öremez, inanın bana ve onları çok ucuza inşa edeceğim. Güney sınırımıza çok büyük bir duvar öreceğim. Ve o duvarın parasını Meksika'ya ödeteceğim.”³²² ifadelerine yer veren Trump, kültür ve güvenlik *topos* 'larına başvurmuştur. Sınır güvenliği sorununun tamamı Meksika'ya atfedilerek olumsuz bir yüklemenin gerçekleştirildiği söylem, aynı zamanda popülist liderin en büyük ve en iyi duvarı örmesi ile erilliğine açıkça bir vurgu yapmaktadır. Ayrıca uyuşturucu, tecavüz ve diğer suçların öne çıkarılması, tehdit algısının yerleşmesi ve ‘gerçek halk’ın konsolidasyonu amacına yöneliktir.

Meksika sınırına örülmesini arzuladığı duvara dair yaptığı konuşmada “Güney sınırından gelen teröristlerimiz var, çünkü geçilmesi en kolay yerin orası olduğunu düşünüyorlar.”³²³ cümlesine yer veren Trump, Meksika ile terörizmi olumsuz bir eşitlik zincirinde eşleştirmiştir. Duvar inşasını seçim kampanyasının temel direklerinden birisi olarak sunan popülist lider, tehdit algısının yerleşmesi amacıyla güvenlik *topos* 'una başvurmadan kaçınmamış ve göç sorununu yeniden bir iç politika malzemesi haline getirmiştir.

Avustralya Başbakanı Turnbull ile mülteciler üzerine yaptığı telefon konuşmasında

“Az önce Suriye'ye ve terörün olduğu birçok farklı ülkeye tamamen yasaklama ve geri kalan herkes için aşırı güvenlik soruşturması çağrısında bulundum ve dün birisi bana (Manus adası ve Nauru'dan) 2.000'e yakın insanın geldiğini söyledi, bunlar gerçekten muhtemelen tehlikeliler. Ben de 'Oğlum, bu bizi çok kötü gösterecek' diyorum. Burada kimseyi içeri almadığım ve sadece 2.000 kişiyi aldığımız bir yasak çağrısı yapıyorum. Bu arada sizi suçlamıyorum ama Amerika Birleşik Devletleri bir çöplük haline geldi.”³²⁴

cümlelerini kullanan Trump, göç meselesine dair kullandığı metafor ile olumsuz imgelemeyi açığa çıkarmıştır. Yabancılar için ön kabuller üzerinden söylem inşa etmek, ‘biz-onlar’ ayrımının üzerine kurulan popülist söylem için oldukça elverişlidir. Trump'ın bu söylemle ortaya koyduğu özcü bakış açısı, sayılardan bağımsız olarak göçmenlerin olumsuz bir yüklemeye maruz kaldığını açıkça göstermektedir. Çöplük ifadesi ise mültecilere atıfta bulunarak gerçekleştirilen olumsuz bir eşitlik zinciri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şubat 2017'de Pakistan'ın Sehvan bölgesinde yaşanan terör saldırısının İsveç'te yaşandığını zannederek gerçekleştirdiği konuşmada

³²² <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/26/donald-trump-xenophobia-re-election-campaign-2020>

³²³ <https://apnews.com/article/immigration-north-america-donald-trump-united-states-mexico-4a7792c523ab4b5984893b38c988d70b>

³²⁴ <https://www.theguardian.com/us-news/2017/aug/03/donald-trump-malcolm-turnbull-refugees-australia-phone-call>

“Ülkemizi güvende tutmalıyız. Almanya’da olanlara bakın, dün gece İsveç’te olanlara bakın. İsveç, buna kim inanır? İsveç. Çok sayıda aldılar. Asla mümkün olmadığını düşündükleri sorunlar yaşıyorlar. Brüksel’de olan bitene bakıyorsunuz. Tüm dünyada olup bitenlere bakıyorsunuz. Nice’e bir göz atın. Paris’e bir bakın.”³²⁵

cümlelerini kuran Trump, dış politika meselesini iç politika için araçsallaştırmaktan geri durmamıştır. Söylemine popülist bir çağrıyla başlayan popülist lider, güvenlik *topos*’una başvurup göç meselesini terör saldırılarıyla olumsuz eşitlik zinciri kurarak öne çıkarmıştır.

Ekim 2018 tarihli tweet’inde “Ne yazık ki, Meksika Polisi ve Ordusu, Amerika Birleşik Devletleri’nin güney sınırına giden kervanı durduramıyor gibi görünüyor. Suçlular ve kim olduğu bilinmeyen Orta Doğulular karışmış durumda.”³²⁶ cümlelerine yer veren popülist lider, Meksika, Orta Doğu ve suç üzerinden kültür/din ve güvenlik *topos*’larını devreye sokmuştur. Buna göre, güney sınırının savunmasızlığı, Meksika güvenlik güçlerinin yetersizliği sebebine dayandırılmış; sonucunda suçluların ve kimliği belirsiz Müslümanların ABD’ye akın etmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu söylem, göçmenlere dair varsayımlara başvurması ve olumsuz yüklemeyi kullanmasının yanında iç politikaya yönelik popülist bir çağrıyla da içermektedir.

ABD Temsilciler Meclisi Üyesi, Somali asıllı ABD vatandaşı Ilhan Omar’a yönelik açıklamalarında

“Yani, birine bakıyorum - Omar'a bakıyorum - bilmiyorum, onunla hiç tanışmadım. El Kaide hakkında nasıl konuştuğunu duyuyorum. El Kaide birçok Amerikalıyı öldürdü. El Kaide'nin ne kadar büyük olduğundan bahseden Omar'dı. Ama ülkemiz hakkında konuşma tarzlarını duyduğumda, kullandıkları Yahudi karşıtı dili duyduğumda, İsrail'e duydukları nefreti ve El Kaide gibi düşmanlara duydukları sevgiyi duyduğumda, o zaman ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun Demokrat Parti için iyi olduğuna inanmadığımı söyleyeceğim.”³²⁷

ifadelerine yer veren Trump, travmatik El Kaide meselesini Müslüman asıllı Amerikalı bir kadın üzerinden iç politika malzemesi haline getirmektedir. Çalışmada daha önce popülist liderlerin eril özellikleri vurgulanmıştır. Açıkça görüldüğü üzere, Ilhan Omar’a yönelik söylemde Müslüman ve kadın kimliğine sahip olmasının rolü önemlidir. El Kaide ile Müslümanlar arasında kurulan olumsuz eşitlik zinciri açık biçimde görülürken, popülist söylemin kimlik inşası kabiliyeti de göz önüne serilmektedir. ‘Gerçek halk’a iletilen mesaj, El Kaide, Yahudi düşmanlığı, Demokrat Parti ve Müslümanlar iç içe geçmiş halde bir popülist çağrıyla oluşturmaktadır.

Trump, ikinci dönem seçim kampanyası esnasında yaptığı açıklamada

“Bugün Washington siyasetinde hiç kimse Afrikalı Amerikalıları Joe Biden kadar incitmedi. Siyahi Amerikalılar için, kölelik kurumunu sona erdiren Abraham Lincoln dışında herhangi bir başkandan daha

³²⁵ <https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/19/sweden-trump-cites-non-existent-terror-attack>

³²⁶ <https://www.nytimes.com/2018/10/22/us/politics/migrant-caravan-fact-check.html>

³²⁷ <https://www.factcheck.org/2019/07/trumps-false-claims-about-rep-ilhan-omar/>

fazlasını yaptım. 39 gün içinde Beyaz Saray'da dört yıl daha kazanacağız ve bunu Siyah topluluktan³²⁸ rekor sayıda oyla yapacağız.”³²⁹

ifadelerini kullanarak kendi mitini yaratma amacına uygun bir söylem ortaya koymuştur. Sıklıkla ırkçı öğeler barındıran ifadeler kullanmasına karşın, popülist söyleme uygun düşen biçimde çoğunluğu konsolide etme gayesinde olan popülist lider muğlak ifadelerle başvurarak söylemini ‘gerçek halk’ için güçlendirmiştir.

Kasım 2015’te Suriye meselesine dair konuşmasında

“Bu bir savaş. Üniforma giymiyorlar. Terörizm kanseri iltihaplanmadan ve daha da kötüye gitmeden durdurulmalı. ABD ve Rusya’nın İslam Devleti’nin kökünü kazımak için birlikte çalışması fikri hoşuma gidiyor. Sorun şu ki, Esad’dan kurtulmak istiyoruz ama kimden kurtulduğumuzu bilmiyoruz. Kim oldukları hakkında hiçbir fikrimiz olmayan insanları destekliyoruz.”³³⁰

cümlelerine yer veren Trump öncelikle terörizmi kanser betimlemesiyle açıklayarak ima yollu stratejilerden metaforlara başvurmuştur. Başkan seçildiği seçim döneminde ismi sıklıkla Rusya’yla yan yana gelen popülist lider, bir başka popülist-otoriter lider sayılabilecek olan Putin’le birlikte hareket etme amacını ortaya koyarak dış politikanın iç politika için araçsallaştırılmasına bir başka örneği sergilemiştir. Son olarak, Suriye’de desteklenen grupların kimlik belirsizliğine yapılan vurgu, güvenlik *topos*’unun kullanıldığını göstermektedir. Böylece hem dış politikada hem iç politikada popülist liderin çıkarlarına uygun ve kullanışlı bir popülist söylem ortaya konulmuştur.

Aralık 2015’te gerçekleştirdiği seçim konuşmasında

“Bu sorunu ve oluşturduğu tehlikeli tehdidi tespit edip anlayana kadar ülkemiz, sadece cihada inanan, akıl ve insan hayatına saygı duymayan insanların korkunç saldırılarının kurbanı olamaz. Müslüman nüfusun geniş kesimlerinde Amerikalılara karşı büyük bir nefret var. Bu sebeple, olası saldırıları önlemek için Müslümanların ülkemize girişi toptan durdurulmalı.”³³¹

ifadelerine yer veren popülist lider, ilk olarak güvenlik ve kültür/din *topos*’unu kullanmıştır. Tehdidin belirsizliğinin öne çıkarılması, popülist liderin ‘gerçek halk’a popülist çağrısıdır. Müslümanların Amerikalılara nefreti ifadesi, olumsuz bir yükleme içermektedir. Söylem, sonunda göç meselesine bağlanmış ve Müslümanlar ile terörist saldırılar arasında olumsuz bir eşitlik zinciri kurulmuştur. Bu şekilde, popülist liderin kavrayabildiği ve çözüm üretebileceği ancak henüz kimsenin tespit edemediği büyük bir kriz, popülist liderin bilgeliğinde son bulabilecektir.

³²⁸ Trump’ın açıklamalarında yer verildiği haliyle çevrilmiştir.

³²⁹ <https://thehill.com/homenews/administration/518288-trump-pledges-to-make-juneteenth-federal-holiday-xxx-terrorist-group/>

³³⁰ <https://www.cnn.com/2015/11/16/donald-trump-we-should-attack-terrorist-oil-bank-resources.html>

³³¹ <https://www.nbcnews.com/politics/2016-election/trump-calls-complete-shutdown-muslims-entering-u-s-n475821>

11 Eylül saldırılarına dair yaptığı açıklamada mülteci meselesindeki tutumuna atıfta bulunarak “Eğer ülkeyi ben yönetiyor olsaydım, o insanların ülkemize girebileceğinden şüpheliyim.”³³² cümlesini kullanan Trump, öncelikle ‘gerçek halk’a açık bir popülist çağrı yöneltilmektedir. Kendi mitini yaratma amacını taşıyan söylem ile hem eskiye bir eleştiri yöneltilmiş, hem de mevcut durumda, kendisinin liderliğinde teröristlerin ABD’ye zarar veremeyeceği öne sürülmüştür. Söylem aynı zamanda varsayımları ve muğlak ifadeleri içermesi açısından önemlidir. Böylece popülist lider, politik serüveninden uzun süre önce gerçekleşen travmatik bir saldırıyı iç politika için araçsallaştırmış ve güvenlik *topos*’unu kullanmıştır.

2017 yılında, katıldığı ilk NATO Zirvesi’nde

“NATO üyeleri nihayet paylarına düşeni yapmalı ve mali yükümlülüklerini yerine getirmelidir, çünkü 28 üye ülkeden 23’ü hala savunmaları için ödemeleri gerekenleri ödemiştir. Bu, Birleşik Devletler halkı ve vergi mükellefleri için adil değil. Ve bu ulusların çoğu, geçmiş yıllardan büyük miktarlarda borçlu oldukları halde ödeme yapmıyor.”³³³

açıklamasını yapan Donald Trump, dış politikanın iç politika için araçsallaştırıldığı bir başka popülist söyleme imza atmıştır. NATO’nun işlevselliği ile alakalı olarak başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin lideri ile çatışan popülist lider, mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi meselesini ‘gerçek halk’ın çıkarlarını koruma amacıyla kullanmıştır. Böylece tarihi bağlamından koparılan gerçeklik, NATO’nun ABD iç politikasında popülist liderin çıkarına hizmet edebilecek bir unsura dönüşmesini sağlamıştır.

Fox News’te katıldığı programda NATO’nun işlevselliği ve Amerikan askerlerinin olası bir çatışmada neden Karadağ’a gidip savaşması gerektiğine yönelik soruya cevap olarak “Ne dediğini anlıyorum, aynı soruyu ben de sormuştum. Karadağ çok güçlü insanlara sahip küçük bir ülke. Çok agresif insanlar, agresifleşebilirler ve tebrikler, III. Dünya Savaşı’ndasınız.”³³⁴ cümlelerini sarf eden Trump, Karadağ halkına olumsuz bir yüklemde bulunmakla birlikte güvenlik *topos*’unu devreye sokarak NATO’nun işlevselliği konusunu ABD’nin korumacı ve içe dönük bir politika benimsemesi gerektiğini vurgulayan bir tonda cevaplamıştır.

Farklı dönemlerde gerçekleştirdiği konuşmalarda “AB kısmen ticarete ABD’yi yenmek için kuruldu, tamam mı? Ayrı ya da birlikte olması umurumda değil.”³³⁵, “Avrupa Birliği, ABD’nin rakibidir; ticari ilişkiler sebebiyle böyledir. Aslında Avrupa Birliği’ni böyle

³³² <https://time.com/4077615/donald-trump-bush-september-11/>

³³³ <https://www.politico.eu/article/trump-nato-demands-allies-make-up-for-many-years-lost-on-military-spending>

³³⁴ <https://www.euractiv.com/section/politics/news/why-die-for-montenegro-trump-asks/>

³³⁵ <https://www.vox.com/world/2017/1/16/14285232/trump-eu-nato-interview>

düşünmezsiniz, ama onlar bir düşman.”³³⁶, “AB, orada iş yapan ABD şirketlerine yönelik zaten çok yüksek olan tarifelerini ve engellerini daha da artırmak istiyorsa, ABD'ye serbestçe akan arabalarına vergi uygulayacağız. Arabalarımızın (ve daha fazlasının) orada satılmasını imkansız hale getiriyorlar. Büyük ticaret dengesizliği!”³³⁷ ifadelerini kullanan Trump, ekonomik milliyetçi bir tavır ortaya koyarak yeniden dış politikadan iç politika malzemesi yaratmayı başarmıştır. AB'nin tarihine yönelik komplo teorilerinin kullanıldığı, AB ile Avrupa arasında olumlu bir eşitlik zinciri kurularak Avrupa'ya düşman yakıştırmasının ve dolayısıyla olumsuz bir yüklemenin yapıldığı açıklamalar, Trump'ın 'Make America Great Again' vizyonunun bir yansıması olarak popülist öğeler içermektedir.

3.3.3.2. Victor Orban'ın Popülizmi

2010 yılında iktidara geldiği Macaristan'da 13 senedir başbakanlık görevini yürüten Victor Orban, özellikle son dönemde iç politikadaki popülist-otoriter tavrı ve dış politikada diğer popülist liderlerle kurduğu yakın ilişki ile tartışılmaktadır. Buna ek olarak AB ile yaşadığı sorunlar, örgütün yaptırım mekanizmasını ve işlevselliğini sorgulatar niteliktedir. Göç ve yabancı düşmanlığı konularında çalışmanın diğer öznesi olan Donald Trump'la oldukça benzer bir fikri zeminde siyaset yürüten Orban'ın söylemlerinin söylemsel-tarihsel yaklaşımla analiz edilmesi, iki farklı sistemde ve iki farklı kıtada popülizmin ne denli benzer izleklere sahip olduğunu ortaya koymak açısından değerli görülmektedir.

Orban, “Her bir göçmen, bir kamu güvenliği ve terör riski oluşturuyor. Göç bizim için bir çözüm değil, bir sorundur; ilaç değil zehir. Buna ihtiyacımız yok ve yutmayacağız.”³³⁸ ifadeleri ile bütün göçmenlere olumsuz bir yükleme gerçekleştirmiş ve terör ile göçmenlik arasında olumsuz bir eşitlik zinciri meydana getirmiştir. Metaforlara başvuru ve göçü zehir olarak betimleyen açıklama, kamu güvenliğine yaptığı vurgu ile açık biçimde popülist bir çağrı ortaya koymaktadır. İç politikaya yönelik popülist çağrılar, ‘gerçek halk’ın, bir nevi çoğunluğun popülist liderin etrafında konsolide edilmesi için bir hayli kullanışlı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Demokrasinin temel ilkesi nedir? Nihayetinde millete sadakattir. Biz Orta Avrupalılar, vatandaşlarımızın çıkarlarını temsil etmezsek er ya da geç özgürlüğümüzü kaybedeceğimizi tarihsel deneyimlerimizden biliyoruz. Göç dalgasına Orta Doğu, Suriye ve Irak'taki kaos neden oldu. Biri Orta Doğu'dan kitleler halinde kayıtsız göçmenleri bir ülkeye götürürse, bu aynı zamanda terörizm, kriminalizm, anti-Semitizm ve homofobi ithal etmek anlamına gelir. Biz Macarlar kültürel bir eritme potasıyız. Avrupa'nın en büyük

³³⁶ <https://euobserver.com/world/142384>

³³⁷ <https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/03/trump-escalates-trade-war-threat-tax-eu-cars>

³³⁸ <https://www.ft.com/content/bc4e1252-8546-11e6-a29c-6e7d9515ad15>

sinagogu burada, Budapeşte'dedir. Vatandaşlarınıza göç meselesini sormadan halkın iradesine karşı karar vermek istiyorsanız, kaybedeceğiniz bir savaş veriyorsunuz.”³³⁹

açıklaması ima yollu stratejiler, usamlama ve yüklemenin bir arada çözümlenebileceği bir söyleme denk düşer. Öncelikle millete sadakat ifadesi ile ‘gerçek halk’a popülist çağrıda bulunulmuştur. Göç ve Müslümanlığın eşitlik zincirinde kullanılmasının hemen ardından Müslümanlık ile terörizm, suç, Yahudi düşmanlığı ve homofobi aynı anda eşleştirilerek olumsuz bir yüklemeye konu edilmiştir. Sağduyu etkisi yaratmak amacıyla Macarların kültürel bir pota olduğuna dair metaforla devam eden söylem, popülist liderlerin sıklıkla başvurmadan çekinmediği ‘genel irade’ teklifi ile sonlanmıştır. Buna göre, göçmenlerin geleceğine vatandaşın çoğunluğu karar vermelidir. Böylece popülist lider, çıkarlarına uyan biçimde çoğulculuğun önüne çoğunlukçuluğu koyar.

“Biz bu insanları Müslüman mülteciler olarak görmüyoruz. Biz onları Müslüman işgalciler olarak görüyoruz.”³⁴⁰ cümleleri ile göç ve yabancı düşmanlığı üzerinden popülist bir söylem üreten Orban, popülist liderlerin sıklıkla başvurduğu üzere söylemine ‘biz-onlar’ ayrımı ile başlamıştır. Güvenlik *topos*’unun kullanıldığı söylemde bahsi geçen işgalci ifadesi taşıdığı olumsuz imge ve tarihsel bağlamı düşünüldüğünde anılan kitleye açıkça bir olumsuz yükleme gerçekleştirmektedir.

Orban’ın “Göçün terörizm için Truva atı olduğu ortaya çıktı. Bizim neslimiz hala hayattayken Batı Avrupa’da baskın bir Müslüman varlığı görebiliriz.”³⁴¹ açıklaması, kültür/din ve güvenlik *topos*larının kullanıldığı bir söyleme işaret eder. Bilindiği üzere, Truva atı bir savaş taktiğidir. Söylemde metafor olarak kullanılan bu ifade terörle göç meselesini eşleştiren olumsuz bir eşitlik zinciri yaratmaktadır. Ek olarak, kısa vade içerisinde Avrupa’da Müslüman nüfusun çoğunlukta olması ihtimalinin öne sürülmesi, tehdit algısının yerleşmesi amacıyla kullanılmaktadır. Böylece popülist lider, korumacı ve içe dönük politikalarını meşrulaştırmaya yönelmiştir. Bilindiği üzere, kriz dönemleri popülist söylem için oldukça elverişli zamanlardır.

Victor Orban’ın

“Karşı karşıya kaldığımız şey bir mülteci krizi değil. Bu, ekonomik göçmenler, mülteciler ve aynı zamanda yabancı savaşçılardan oluşan bir göç hareketidir. Bu kontrolsüz ve düzensiz bir süreçtir. İnsan onuru ve güvenliği hakkı temel haklardır. Ancak ne Alman ne de Macar yaşam tarzı, dünyadaki tüm insanların temel hakkı değildir. Göçmenlerin yüzde 70’inin genç erkeklerden oluşması ve bir ordu gibi görünmesi haber ve ifade

³³⁹ <https://www.businessinsider.com/viktor-orban-interview-refugee-migrant-hungary-2016-2>

³⁴⁰ <https://www.businessinsider.com/hungarys-putin-friendly-trump-backed-viktor-orban-campaigns-amid-refugee-crisis-2022-3>

³⁴¹ <https://www.ft.com/content/538b2a0a-154e-11e7-80f4-13e067d5072c>

özgürlüğüne uygun mu? Onları düşman olarak görmediğimiz için kendimize karşı hareket etmemeliyiz. Manevi sorumluluğumuz bu insanları evlerine ve ülkelerine geri göndermektir.”³⁴²

açıklaması, kültür *toposuna* başvurmaktadır. Buna göre, göçmenlerin yaşam hakkına saygı duyan popülist lider, göçmenlerin Macarlar ya da Almanlar gibi yaşama hakkına sahip olmadığını vurgulamakta ve popülist bir çağrıya imza atmaktadır. Geri göndermeye atfedilen manevi sorumluluk ise popülist liderin iç politika araçsallaştırmasına örnek teşkil etmektedir. Buna göre, popülist lider göçmenleri kendi ülkesinden uzakta tutmalıdır; böylece Macaristan’ın ‘gerçek halk’ı yaşamına ya da yaşam tarzına yönelik herhangi bir güvenlik tehdidi olmadan yaşamaya devam edebilir.

Orban, AB’nin mülteci politikasını Macaristan Parlamentosu’nda eleştirirken kullandığı “Avrupalı değerlerimizi, kimliğimizi, canlı bir kurbağanın bir su kabında yavaş yavaş pişerek ölmesine izin vermesi gibi derece derece kaybedebiliriz.”³⁴³ ifadesinde sağduyu etkisi yaratması amacıyla kurbağa metaforuna yer verirken, mülteci meselesi sebebiyle ortaya koyduğu söylem ‘biz-onlar’ ayrımının açıkça görüldüğü bir kültür *toposunu* açığa çıkarmaktadır.

“Macar düşüncesinin özü basit: Avrupa Birliği zengin ama zayıf. Bu, niteliklerin olabilecek en kötü bileşimi. Aynı zamanda, ‘daha fazla Avrupa’ya mı yoksa ‘daha az Avrupa’ya mı ihtiyacımız olduğuna dair verimsiz ideolojik tartışmalardan kaçınmalıyız: daha fazlasına ihtiyaç duyduğumuz yerde daha fazlası olmalı; daha azına ihtiyaç duyduğumuz yerde daha az olmalı.”³⁴⁴

ifadeleri ile AB’yi eleştiren Orban, öncelikle AB ile Avrupa arasında olumlu bir eşitlik zinciri kurmuştur. Örgütün işlevselliğine dair teorik bir soruyu verimsiz ideolojik bir tartışma ifadesine indirgeyen Orban’ın ideolojik kutuplaşma dönemine bakış açısı düşünüldüğünde bu teşhis şaşırtıcı değildir. Nitekim göç politikasının eleştirilebilirliği üzerine yaptığı açıklamada “Eski Demokratik Alman Cumhuriyeti’nde -Doğu Almanya’da- biri bariz sorunlar hakkında ihtiyatlı bir şekilde konuşmaya çalışsa bile, tek bir aptalca bir argümanla karşı karşıya kalıyordu: ‘Yoldaş, barışa karşı mısınız?’”³⁴⁵ cümlelerini kullanan Victor Orban, uzun yıllar SSCB nüfuz alanı içerisinde yer alan bir ülkenin iktidarını elinde bulundurmasına karşın sol ideolojiye olumsuz bir yükleme yapmaktan geri durmamıştır.

Papa’nın Ukraynalı mültecilerin Macaristan’a kabul edilmesi konusunda Orban’a teşekkür ettiği görüşmenin ardından yaptığı açıklamada “O, bizim iyi alışkanlıklarımızı

³⁴² <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/23/refugees-look-like-an-army-says-hungarian-pm-viktor-orban>

³⁴³ <https://www.politico.eu/article/hungary-zero-refugee-strategy-viktor-orban-europe-migration-crisis/>

³⁴⁴ <https://www.politico.eu/article/viktor-orbans-vision-of-a-bigger-looser-europe-hungary-european-union-brexite/>

³⁴⁵ <https://www.politico.eu/article/viktor-orbans-vision-of-a-bigger-looser-europe-hungary-european-union-brexite/>

sürdürmemiz için bizi cesaretlendirdi.”³⁴⁶ cümlelerini kullanan Orban, dış politikanın iç politika için araçsallaştırılmasına dair önemli bir örnek sunmuştur. Kendisini iyi bir Hristiyan olarak sunan ve buna uygun düşen politikalar izlemekten kaçınmayan popülist lider, söz konusu Orta Doğu’dan gerçekleşen göç olduğunda bunu bir zehir olarak tanımlarken ülkeye kabul ettiği sınırlı sayıda Ukraynalı mülteci sebebiyle Papa’dan takdir görmesini araçsallaştırmıştır. Buna göre, halihazırda ‘iyi’ olan popülist lider, Papa’nın takdirinin ardından bunu sürdürmeye niyetli olduğunu vurgulamıştır. İyiliği gerçekleştiren olarak ‘biz’ ifadesi, ‘gerçek halk’a yapılan popülist bir çağrı olarak görülmektedir. Güvenlik veya kültür/din *toposu* üzerinden tehdit algısının yaratılabileceği mültecilerle alakalı sorunlar hala sürmektedir ancak ‘gerçek halk’ Ukraynalı mülteci meselesini Papa’nın Orban’a atfettiği iyilik üzerinden ele almalıdır.

Orban tarafından gerçekleştirilen “Avrupa şuan işgal altında. Onların (muhalafetin) görevi, iktidarı ele geçirmek ve büyük planı uygulamak: göçmenlerin önünde duran Macaristan’ı parçalamak.”³⁴⁷ açıklaması, işgal kelimesinin olumsuz imgesi ile birlikte göçe olumsuz bir yüklemde bulunmaktadır. İç politikadaki rakiplerine yöneltilen iddia, yine göçle ilişkilendirilmekte ve popülist liderin iktidarını tehdit eden muhalafet, anılan işgalin destekleyicisi konumuna getirilmektedir. Açık bir popülist çağrıya denk düşen söylem, aynı zamanda içerdiği ‘büyük plan’ ifadesi ile usamlama yöntemlerinden olan komplo teorilerini açığa çıkarmaktadır. Popülist lider böylece ‘gerçek halk’ı uyarmakta ve tehdit algısının yerleşmesine gayret etmektedir. Popülist söylemin çoğunluk için hazırladığı güvenlik *toposu* bu şekilde işlemeye başlar.

Göç sorununa dair yaptığı bir başka açıklamada

“Buraya gelenlerin farklı bir dinde yetiştiklerini ve bambaşka bir kültürü temsil ettiklerini unutmamalıyız. Çoğu Hristiyan değil, Müslüman. Bu önemli bir soru, çünkü Avrupa ve Avrupa kültürünün Hristiyan kökleri var. Şunu söylemeliyim ki, Müslüman topluluklarla bir arada yaşamak söz konusu olduğunda, deneyime sahip olan sadece biziz çünkü o deneyimi 150 yıl boyunca yaşama imkanımız oldu.”³⁴⁸

ifadelerine yer veren Orban, söylemine Avrupa ile Hristiyanlık arasında olumlu bir eşitlik zinciri kullanarak başlamıştır. Devamında söylemin tarihsel bağlamı devreye girer ve Müslüman topluluklara olumsuz bir yüklem gerçekleştirilir. Ancak söylem muğlak ifadeleri de içermektedir. Osmanlı Devleti’nin var olduğu dönemde, Orban’ın söylemine konu olan diğer Avrupa ülkeleri de Müslüman topluluklarla yaşama deneyimine erişmiştir. Popülist

³⁴⁶ <https://www.reuters.com/world/europe/pope-thanks-orban-taking-ukrainians-orban-invites-pope-hungary-2022-04-21/>

³⁴⁷ <https://www.reuters.com/article/us-hungary-election-orban-voters-idUSKBN1GX1HW>

³⁴⁸ <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/04/hungarys-orban-invokes-ottoman-invasion-to-justify-keeping-refugees-out/>

söylemin ‘biz-onlar’ kalıbı düşünüldüğünde, Orban’ın söyleminin popülist bir çağrıya denk düştüğü ve iç politikaya yönelik olduğu değerlendirilmektedir.

1956 Hareketi’nin anıldığı Macar Ulusal Günü’nde AB’ye yönelik yaptığı konuşmada

“Kırsal kesimde yaşayan biz insanları hor gören solun görüşüne göre Zalaegerszeg’de kutlama yapmak doğru değil. Macaristan’a gölgelerden veya Brüksel’in yükseklerinden ateş edenlerle uğraşmayalım. Seleflerine benzer biçimde son bulacaklar. Gerekğinde buna katlanacağız ve gücümüz yettiğinde geri püskürteceğiz. Fırsat buldukça kılıç çekeriz, zulüm geldiğinde uzun yıllar direniriz.”³⁴⁹

diyerek hem SSCB dönemine hem AB yönetimine karşı eleştirilerde bulunan Orban, popülist söylemin önemli örneklerinden birine imza atmıştır. Rusya’da ve ABD’de kırsalda yeşeren popülizm, çalışmada daha önce ele alındığı üzere modern dönem siyasetinin ilk popülist örnekleridir. Orban’ın vurguladığı ‘kırsalda yaşayan bizler’, popülist bir çağrı olmasının yanında ‘gerçek halk’ı öne çıkaran bir tanımlamadır. AB’ye yöneltilen ‘Brüksel’in yükseklerinden ateş etme’ suçlaması, popülist düşüncenin seçkin karşıtlığının açık bir yansımasıdır. Buna göre yükseklerde yer alan seçkinler, kırsal insanları olan Orban ve ‘gerçek halk’ına çıkarları çatıştığı için saldırmaktadır. Söylemin sonunda yer alan iki dize ise popülist liderin performatif yönünü açığa çıkarmaktadır. Böylece ‘gerçek halk’, Orban mitinin yeniden üretimine katkıda bulunacaktır.

Macaristan’ın AB’den ayrılmak niyetinde olmadığını, aksine birlikte reform için mücadele edeceklerini belirttiği açıklamasında ise “Komünist bürokrasiden sonra bu sefer de Brüksel’den yeni emirler istemiyoruz.”³⁵⁰ diyerek popülist söylemi güçlendirmiştir. Söylemin başlangıcında eskiye duyulan öfke yer alırken, devamında günümüzün seçkinlerine duyulan öfke öne çıkmaktadır. Popülist lider için statüko yıkılması zorunlu bir olgudur; popülist liderin etrafında şekillenecek olan yeni kimlik inşası için kurulu düzenin aygıtları ortadan kaldırılmalı ya da dönüştürülmelidir. AB ile olumlu bir eşitlik zincirine tabi tutulan Brüksel ise yeni seçkinlerin merkezi haline gelip Orban ve ‘gerçek halk’ına patronluk taslamaktadır. Söylemin komünizmi adlaştırmakla indirgemeci bir tavır takındığı ve popülist çağrıya örnek teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Zelensky’nin Rusya’ya karşı açık biçimde tavır alması gerektiğini ileri süren açıklamasına cevaben gerçekleştirdiği konuşmada “Ukrayna Cumhurbaşkanı’nın talepleri Macaristan’ın çıkarlarına aykırı. Rus enerjisine yönelik yaptırımlar, Macar ekonomisini

³⁴⁹ <https://www.euronews.com/2022/10/23/hungarys-orban-hits-out-at-eu-during-anti-soviet-uprising-commemoration-speech>

³⁵⁰ <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-will-not-leave-eu-wants-reform-it-pm-orban-says-2021-11-14/>

yavaşlatacak ve kısa süre içerisinde durmasına yol açabilir.”³⁵¹ cümlelerine yer veren Orban, ekonomik milliyetçi tutumunu korumuş ve dış ilişkilerde kullandığı söylemi iç politika için araçsallaştırmıştır. Söz konusu Ukraynalı mülteciler ile alakalı Papa ile görüşme olduğunda da bu araçsallaştırmaya başvuran popülist lider, ‘gerçek halk’ı konsolide etmek için ekonomi *toposuna* başvurmuştur. Rusya-Ukrayna Savaşı’nın ardından AB’nin Rusya’ya yönelik yaptırımları nedeniyle olağanüstü hal ilan ederken yaptığı konuşmada kullandığı

“Savaşın ve Brüksel’den gelen yaptırımların büyük bir ekonomik çalkantıya ve sert fiyat artışlarına yol açtığını gördük. Dünya ekonomik krizin eşiğinde. Macaristan bu savaşın dışında kalmalı ve ailelerin mali güvenliğini korumalıdır. Olağanüstü hal, hükümetin derhal tepki vermesine, Macaristan’lı ve Macar ailelerini mümkün olan her şekilde korumasına izin verecektir.”³⁵²

ifadeleri de benzer bir analize tabi tutulabilir. Ekonomi ve güvenlik *toposları* devreye sokularak popülist söylemin inşası gerçekleştirilmiştir.

Macaristan’da eğitim müfredatında açık biçimde LGBTQ karşıtı öğelerin yer alması üzerine AB’nin Macaristan’a yönelik fonların kesilmesi kararına dair gerçekleştirdiği açıklamada “Bu noktada Brüksel bürokratlarının karışma hakkı yok, ne yaparlarsa yapsınlar LGBTQ aktivistlerini çocuklarımızın arasına sokmayacağız.”³⁵³ ifadelerine yer veren Orban, bir kere daha dış ilişkilerle alakalı bir meseleyi iç politika için araçsallaştırmıştır. Seçkin karşıtlığının açıkça görüldüğü söylem, AB’yi ve LGBTQ aktivistlerini Macar çocuklarına zarar verecek bir kümede buluşturmuş ve uslamlama yöntemlerinden olan komplo teorilerine başvurmuştur. Seçkin karşıtlığı üzerinden yürütülen söylem ve politika, popülist liderin iç politika yapımı sürecinin önemli bir destekçisi konumundadır. Nitekim, “Evrensel insan hakları çağı yalnızca liberal zırvalıklardan, ikiyüzlülüğten ibarettir.”³⁵⁴ açıklaması insan haklarına olumsuz bir yüklemde bulunurken aynı zamanda iç politikadaki popülist-otoriter tonu meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

2022’deki son seçim zaferinin üzerinden kısa bir süre geçmişken yaptığı ve içerdiği ırkçı unsurlar nedeniyle oldukça tepki toplayan açıklamasınd

“Ama Macar halkı, burada Karpat Dağları havzasında diğer ırklarla karışmak istemiyor, benzer bir kadere karşı savaşacağız. Brüksel ve Soros bizi göçmenlere ev sahipliği yapmaya mecbur etmek istiyor, mahkemede bile mahkum ettiler ama biz bu politikaya boyun eğmeyeceğiz. Dünya bize borçlu, çünkü

³⁵¹ <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-business-budapest-viktor-orban-c289237f0c626ce9447bd1c78ebcd8ae>

³⁵² <https://www.politico.eu/article/viktor-orban-state-emergency-ukraine-war/>

³⁵³ <https://www.reuters.com/world/europe/orban-says-hungary-will-not-let-lgbtq-activists-into-schools-2021-07-08/>

³⁵⁴ <https://www.euronews.com/2020/03/03/orban-uses-coronavirus-as-excuse-to-suspend-asylum-rights-in-hungary>

göçmenlerin gelişini engelleyen bir sınır bariyeri ile Avrupa'yı savunuyoruz ama dünyayı bu borcu geri ödemeye zorlayacağız. Demografik politikada bir değişiklik olmazsa, yakında yerimizi yabancılara bırakacağız.”³⁵⁵

cümlelerini kullanan Orban, seçkin karşıtlığı üzerinden kurduğu söyleminde Soros ve AB'yi olumsuz bir eşitlik zincirinde eşleştirmiştir. Ardından güvenlik *toposu* kullanılarak göç ve yabancı düşmanlığı üzerinden tehdit algısının yerleşmesine gayret edilmiştir. Böylece popülist lider hem Soros ve AB'ye karşı tutumu ile kendi mitini güçlendirmekte hem de tehdit algısını diri tutarak popülist söylemin yaşam alanı bulmaya devam etmesini sağlamaktadır.

Sosyalistleri ve liberalleri Macaristan'a saldırmakla suçladığı konuşmasında bu saldırının gerekçesini açıklarken kullandığı “Çünkü Macar halkı bu ülkenin bir göçmenler ülkesi olmayacağına karar verdi.”³⁵⁶ cümlesi, popülist söylemin ‘biz-onlar’ ayrımını açığa çıkaran bir örnektir. Konuya dair gerçekleştirilen referandum, Orban'ın istediği sonuç çoğunlukta olmasına karşın katılım oranının düşüklüğü sebebiyle geçersiz olmuştur. Ancak popülist söylem için örnekte olduğu üzere çoğunluğun iradesi oldukça değerlidir. Söylemde bahsi geçen ‘Macar halkı’ ifadesi, Orban'ın ‘gerçek halk’ına denk düşmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleştirilen bir konuşmada kendisinin Neo-faşist olmakla suçlanması üzerine yaptığı konuşmada

“Macaristan'ın kararları parlamento seçimlerinde seçmenler tarafından alınıyor ve siz Macaristan'ın neyin kendi çıkarına olduğuna karar verecek kadar güvenilir olmadığını söylüyorsunuz. Neye ihtiyaçları olduğunu Macarlardan daha iyi bildiğinize inanıyorsunuz. Bir çit yaptık ve kaçak göçmenleri durdurduk. Yüzbinlerce. Macaristan'ı savunduk ve Avrupa'yı savunduk. Bu, Avrupa tarihinde bir topluluğun kendi sınır muhafızlarını kınadığı ilk vaka. Macaristan bu şantaja boyun eğmeyecektir. Avrupa'daki Hristiyanlığın doğası, ulusların rolü ve ulusal kültür hakkında farklı bakıyoruz. Ailenin özü ve amacı hakkında farklı düşünüyoruz ve göç konusunda kökten farklı görüşleri destekliyoruz.”³⁵⁷

ifadelerine yer veren Orban, dış ilişkilerde yarattığı/yaşadığı sorunları iç politikada elverişli biçimde değerlendirmeye devam etmiştir. ‘Gerçek halk’ın çıkarlarının ne olduğuna seçkinlerin karar veremeyeceği temeline kurulan söylem, kültür/din ve güvenlik *topos*larının kullanılması ile sonlanmaktadır.

³⁵⁵ <https://www.infomigrants.net/en/post/42185/hungarys-orban-slammed-for-racist-remarks>

³⁵⁶ <https://www.smh.com.au/world/europe/neo-fascist-blackmail-coward-europe-s-parliament-erupts-20180912-p5035x.html>

³⁵⁷ <https://www.smh.com.au/world/europe/neo-fascist-blackmail-coward-europe-s-parliament-erupts-20180912-p5035x.html>

SONUÇ

Popülist eğilimin beraberinde getirdiği otoriterlikle birlikte yükselişi, siyaset bilimini ve uluslararası ilişkileri köklü biçimde değiştirme kapasitesine sahip bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Yalnızca yaklaşık otuz sene önce liberalizmin zaferinin açık biçimde kabul gördüğü bu disiplinler, aradan geçen sürede dünya siyasetinin nasıl ve neden illiberal bir çizgiye doğru kaydığını araştırmak zorunda kalmıştır. Sorunun özünü son otuz senede aramak, çözüme yardımcı olmayacağı gibi sorunun kendisini daha derin hale getirmektedir. Popülist-otoriter eğilimi post-faşizm olarak adlandıranlar olduğu gibi, bunun yeni bir demokrasi formu olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Çalışmanın motivasyonu, popülizmi anlamak için 1990 sonrası yeni dünya düzenine bakmanın indirgemeci bir bakış açısı içereceği kabulü ile konunun tarihi nedenselliğine duyulan meraktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, siyasi tarih anlatısı gerçekleştirilirken olay tarihçiliğinden mümkün oldukça uzak durulmaya çalışılmıştır. Bu noktada devreye Fernand Braudel'in üç katmanlı tarih anlayışı girmektedir. Braudel'in bakış açısının yorumsamacı biçimde uluslararası ilişkiler tarihine uyarlanması ile birlikte popülizmin tarihi nedenselliğini ortaya koymak için üç farklı trendin belirlenmesi gerekliliği doğmuştur.

Üç katmanlı tarih anlayışının özünde, tarihin farklı dönemlerinde gerçekleşen ve birbirini etkileyen üç ana trendin yarattığı koşulların anlatısı yatmaktadır. Çalışmanın temel problemi, popülizmin ve beraberinde otoriter unsurların yükselişinin tarihi nedenselliği ile ilintilidir. Bu bağlamda, liberal değerlerin zaferi ile sonuçlandığı kabul edilen Soğuk Savaş sonrasında illiberal özellikler taşıyan bir düşünce setinin giderek önem kazanması oldukça şaşırtıcıdır. Bu sebeple ilk ana trend, -ve aynı zamanda 'kısa vadenin trendi', Soğuk Savaş'ın bitişine yakın tarihlerde Batı Bloku ülkelerinde hızlı biçimde yükselen neoliberal anlayış ve onun günümüze değin sebep olduğu kırılmanın etkileri olarak belirlenmiştir.

Kısa vade trendi belirlendikten sonra sıra orta vade trendini belirlemeye gelmiştir. Neoliberal kırılma özünde ideolojik bir kırılmaya işaret eder; kendisi ideolojik bir kırılımın ürünüdür. İdeolojilerin dünya siyasetinin merkezine yerleştiği süreç Dünya Savaşları sonrası oluşan yeni düzen aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle neoliberal kırılımın izlerini Dünya Savaşları'nın yaşandığı süreç ve sonrasında aramaya başlamanın mantıklı olduğu değerlendirilmiştir. Böylece, ikinci ana trend, -ve aynı zamanda orta vade trendi, Dünya Savaşları ve yarattığı yıkım üzerinden ortaya çıkan yeni dünya düzenidir.

Son olarak, Dünya Savaşları'nı meydana getiren sürecin izini sürüp uzun vade trendini belirlemek gerekmektedir. Bu noktada, çalışmanın bir politik-ekonomi çalışması olmamasına

karşın ekonomik unsurların toplumsal ve politik etkileriyle yakından ilgilendiğini vurgulamak gerekmektedir. Dünyayı iki büyük savaşa sürükleyen temel unsurun ne olduğu düşünülüyor ise anılan toplumsal ve politik etkiyi yaratanın da o olduğu varsayılabilir. Popülizmi doğrudan bir politik-ekonomi meselesi olarak gören başka çalışmalar, yöntem olarak farklılaşacağı gibi, onun yükselen bir eğilim olmasında katalizör rolü gören başka öğeleri öne çıkarabilir. Ancak çalışmanın temel motivasyonu bahsedildiği üzere tarihi nedenselliği açığa çıkarmaktır. Bu nedenle, iki dünya savaşının temel tetikleyicisini bulmak uzun vade trendini bulmak için yeterli olacaktır. Bu noktada, çalışmanın ele aldığı üçüncü ana trend, -ve aynı zamanda uzun vade trendi, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan sermaye birikimi eşitsizliklerinin uluslararası ilişkilere yansımalarıdır.

Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, uluslararası ilişkileri kökünden etkileyen ve etkilemeye devam edeceği öngörülen popülist demokrasi formunun tarihi nedenselliğinin Sanayi Devrimi sonrasında başlayan sermaye birikimi eşitsizliğinin uzamsal biçimde günümüze etkileri ile açıklanabilir olup olmadığı üzerinedir. Çalışma, popülizmi yaratanın Sanayi Devrimi olduğunu iddia etmediği gibi, neoliberalizmin teorik çerçevesi ile alakalı sektör bir bakış açısına da sahip değildir. Uzun vadenin trendi olarak Sanayi Devrimi sonrası gelişmelerin yarattığı uluslararası siyasi krizler, dünyayı iki büyük savaşa sürüklemiş ve savaş öncesi koşullar neredeyse alt üst olmuştur. Savaş öncesi üretim ilişkilerinin belirlediği hegemonik yapı, savaşların ardından yerini yeni bir düzene bırakmıştır. İdeolojik kamplaşmanın ana özellik sayılabileceği Soğuk Savaş dönemi her katmanda devasa bir rekabetin iki bloku sürüklediği bir yapıdayken, hegemonik yapı yine üretim ilişkileri aracılığıyla belirlenmiş; ancak bu kez Sanayi Devrimi'nin merkez Avrupa'sındaki güçler yerine ideolojik kamplaşmayı yürüten ABD ve SSCB öncülük etmiştir. Anılan büyük güçlerin sınırsız rekabeti, iki farklı ideoloji ve iki farklı toplum tahayyülü üzerinden süregelmiştir. Ancak Batı Bloku'nda 1970'lerle birlikte neoliberal politikaların önem kazanması ve 1980'lerle birlikte SSCB'nin güç kaybetmeye başlaması, önemli bir kırılım noktası yaratmıştır. Popülist demokrasi formunun tarihine bu nedenle liberalizmin zaferinden değil, liberalizmin zaferini yaratan koşulların tarihi nedenselliğini arayarak bakmanın doğru olacağı değerlendirilmiştir.

Popülizmi betimlemek oldukça güçtür; her ülkede, her siyasi aktörde, her koşulda farklı tonlarıyla karşı karşıya kalınabilir. Bu nedenle iki farklı kıtadan, iki farklı yönetim sistemine, iki farklı tarihe ve iki farklı toplum tahayyülüne sahip ülkelerin çalışmanın ana öznesi haline getirilmesi kayda değer zorluklar yaratmıştır. Ancak popülizmin genel çerçevesini belirleyip ortak paydalar yaratmak mümkün olmuştur. Seçkinciliğin ötelendiği,

çoğulculuğun reddedildiği, çoğunlukçuluğun öncelendiği bu düşünce seti, söylem ve lider açısından da birtakım benzer izlekler bulabilmeyi sağlamıştır. Popülist düşüncenin etrafında yeni bir kimlik inşa etmeyi hedeflemek, hakikate saldırarak liderin bilgeliğine sığınmak, modernizmin rasyonalitesi yerine postmodernizmin kanaatlerine tutunmak, popülist söylem açısından ortaya koyulabilecek ortak paydalardır. Popülist lider ise performatif bir liderlik sunması, sıradan olanı yönlendirebilecek ölçüde sıra dışı olması, erilliğin ön plana çıkarılması ve kendi mitini yaratma ve güçlendirme isteği özellikleri ile tanımlanabilir.

Çalışmaya konu olan ABD eski Başkanı Donald Trump ile Macaristan Başbakanlığı görevini 2010'dan itibaren yürüten Victor Orban'ın popülist liderliği ve popülist söylemleri yukarıda bahsi geçen özelliklerin tamamı ile uyum göstermektedir. Doğal olarak bunu öne sürebilmek, belirli bir yöntem dahilinde açıklayabilmekle mümkün olacaktır. Popülizm üzerine yürütülen güncel tartışmalar hız kazanmış, güncel siyasetin merkezine yerleşmiştir. Son dönemde farklı ülkelerde ve farklı koşullarda başarıya ulaştığı gözlenen popülizmin söylem aracılığıyla elde ettiği gücün önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle göç, yabancı düşmanlığı ve dış ilişkiler ile alakalı söylemlerin derlenip ima yollu stratejiler, uslamlama ve yükleme yöntemleri aracılığıyla analiz edilmesi, popülizm-demokrasi ilişkisini açığa çıkarmaya çalışan çalışma açısından faydalı bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

Söylemsel-tarihsel yaklaşımın söylem analizi yöntemlerinden adlaştırma, eşitlik zinciri, metaforlar, popülist çağrılar, muğlak ifadeler, varsayımlar, komplo teorileri, özcü ön kabullere dayanan yüklemeler aracılığıyla gerçekleştirilecek söylem analizi için, Trump ve Orban'ın üç ana parametre dahilinde gerçekleştirdikleri söylemler mümkün olduğunca resmi kaynaklardan, olmadığı takdirde geleneksel ve yeni medya araçlarından derlenmiştir. Bu derlemenin sonrasında göç, yabancı düşmanlığı ve dış ilişkilere dair söylemler, anılan yöntemlerle eşleştikleri ölçüde, yorumsamacı bir bakış açısı ile çözümlenmiştir.

Trump'ın ve Orban'ın söylemleri sonucunda sıklıkla ve ortak biçimde rastlanılan yöntem, *toposlar* aracılığıyla (güvenlik, kültür, din, ekonomi vb.) tehdit algısını yöneterek popülist çağrılara başvurulmasıdır. Yine *toposlar* aracılığıyla dayanaksız varsayımları dile getirmek ve muğlak ifadelere sığınmak, iki popülist liderin ortak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. İki liderin özellikle suç ve terörizm gibi kavramları göç ve yabancılarla eşleyerek bilinçli bir olumsuz eşitlik zinciri kurduğu; aynı zamanda özcü bakış açısı ile yaklaşarak bir olguya, kavrama ya da topluluğa atfettikleri ön kabulleri genellemeler aracılığıyla yaydıkları görülmüştür. Ancak ele alınan söylemlerin tamamında rastlanılan ve çalışmanın öngördüğü sonuç, söylemlerin iç politikaya yönelik olarak araçsallaştırılması durumudur. Göç, yabancılar, ulus-üstü ya da uluslararası örgütlerle kurulan ilişkiler, diğer popülist liderlerle

kurulan ilişkiler, ‘statüko’cu liderlerle kurulan ilişkiler bağlamında ele alınan söylemlerin analizi sonucunda, iki popülist liderin çoğunluğa, ‘gerçek halk’a söylem ürettiği ortaya çıkmıştır. Hukukun, ekonominin ya da doğrudan siyasetin alanı olup olmadığına bakılmaksızın popülist liderler, kendi mitini yaratma ve iç politikada çoğunluğu sağlama amacı ile söylem ve politika üretmektedir.

Çalışmanın sonucunda ortaya çıkmış bulunan sonuçlardan bir diğeri, ulusal otoritelerin yeniden güç kazanması mefhumudur. Ulus-üstü örgütlenmeler, ulus-aşırı şirketler, uluslararası örgütler liberal dünya düzeninin kurumlarıdır. Popülizmin yükselişi, liberal demokrasilerin güç kaybetmesine yol açtığı gibi liberal değerlerin modern siyaset içerisindeki ağırlığı da gittikçe azalmaktadır. Liberal düzenin anılan biçimde yara almaya devam etmesi halinde, mevcutta bu kurumlara yönelik oluşan siyasal yetkilerini ve etkilerini azaltma isteğinin devam etmesi olasıdır.

Üçüncü olarak, ulusal otoritelerin güçlenmesi ile birlikte zor aygıtları da değer kazanmıştır. Otoriter eğilimli yönetimler, popülist politikaları toplum nezdinde söylemden eyleme geçirerek, ulusal çıkar politikalarıyla birleştirdikçe - halihazırda yükselen yabancı düşmanlığı ve mülteci göçüne karşı gelişen düşmanca tutum örneğinde de görüleceği üzere- liberal değerlerin ve kurumların etkisi azalmakta, zor aygıtlarının etki gücü ve şekli değişmekte, toplumlar üzerinde hakimiyet kurmanın makbul sayılan hali ise popülizmin yükselişi ile birlikte demokratik olandan hızla uzaklaşmaktadır.

Son olarak, popülist-otoriter eğilimin yükselişinin devamı halinde liberal düzenin uğrayacağı yıkımın insan hakları, demokrasi, uluslararası hukuka bağlılık gibi değerlerin anlamını kaybederek, anılan kavramların içinin boşaltılma sürecini hızlandıracağı değerlendirilmektedir. Halihazırda anılan meseleler açısından Batı dünyasında meydana gelmiş olan sorunlar göz önüne alındığında, yükselen popülizm ile birlikte insan hakları ve demokrasi kavramlarının sorgulandığı; hukukun ve dış politikanın ise popülist politikalar için araçsal hale geldiği çalışmada vurgulanan bir diğer sonuçtur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, E.,(2014). “Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi”. *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. ed. Belgin Akçay & İlke Göçmen. Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Alpay, Y. (2020). *Yalanın Siyaseti*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Anderson, B.,(2015). *Hayali Cemaatler*. çev. İskender Savaşır. Metis Yayınları, İstanbul.
- Anselmi, M. (2017). *Populism: An Introduction*. Routledge, New York.
- Arditi, B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*. (Çev. E. Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2014). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Aydın Düzgüt, S. (2011). “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi”. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 8. Sayı 29 (Bahar 2011). s. 49-70.
- Barreau, J.C.ve Bigot, G. (2006). *Bütün Dünya Tarihi*. (Çev. A. Özışık), Dharma Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z.ve May, T. (2019). *Thinking Sociologically*. Wiley, Sussex.
- Berend, I. T. (2015). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*. (Çev. S. Çağlayan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Betz, H. G. (1994). *Radical Right Wing Populism in Western Europe*. Palgrave Macmillan, New York.
- Best A., J. M. Hannimaki, J. A. Maiolo, Schulze K. E. (2015). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. (Çev. U. Belge), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Braudel, F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, vol. 1. University of California Press, California.
- Braudel, F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, vol. 2. University of California Press, California.
- Braudel, F. (1977). *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*. (Çev. P. M. Ranum), The Johns Hopkins University Press, London.
- Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, cilt no: 1*. (Çev. M. A. Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.
- Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, cilt no: 2*. (Çev. M. A. Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.

- Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, cilt no: 3.* (Çev. M. A. Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.
- Braudel, F. (2014). *Uygarlıkların Grameri.* (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara.
- Brown, W. (2021). *Neoliberalizmin Harabelerinde: Batı'da Antidemokratik Siyasetin Yükselişi.* (Çev. B. Doğan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Canovan, M. (1981). *Populism.* HBJ, New York.
- Collingwood, R. G., *Tarih Tasarımı.* (Çev. K. Dinçer), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Cox, R.ve Sinclair, T. (2016). *Dünya Düzenine Yaklaşımlar,* (Çev. E. Çınar ve S. Çelik), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Crewe, I.ve Sanders, D. (2020). *Authoritarian Populism and Liberal Democracy.* Palgrave Macmillan, London.
- Davies, N. (2011). *Avrupa Tarihi,* (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, İstanbul.
- De Haan, P. (2016). *From Keynes to Piketti.* Palgrave Macmillan, London.
- Diakonoff, I. M. (2004). *Tarihin Yörüngeleri.* (Çev. M. Tunçay), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dinç, C. (2011). *Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler.* Gazi Akademik Bakış. cilt: 5. sayı: 9. Ankara.
- Durmuş, M. (2019). *Büyük Değişim: Popülist Otoriterleşme.* İmge Kitabevi, Ankara.
- Eco, U. (2018). *Yengeç Adımlarıyla: Sıcak Savaşlar ve Medyatik Popülizm.* (Çev. Ş. Gezgini), Doğan Kitap, İstanbul.
- Elchardus, M.ve Spruyt, B. (2014). “Populism, Persistent Republicanism and Declinism: An Empirical Analysis of Populism as a Thin Ideology”. *Government and Opposition*, 51(1): 111-133.
- Fassin, E. (2019). *Popülizm: Büyük Hınç.* Heretik Yayınları, Ankara.
- Finchelstein, F. (2021). *Faşizmden Popülizme,* (Çev. A. Karatay), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Foessel, M. (2006). “Legitimations of the State: The Weakening of Authority and the Restoration of Power”. *Constellations*, 13(3):308-319.
- Goodwyn, L.(1976). *Democratic Promise: The Populist Moment in America.* Oxford University Press, New York.
- Gramsci, A., Hoare, Q., ve Nowell-Smith, G. (1972). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci.* International Publishers, New York.
- Griffiths, M., O’Callaghan, T., Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar.* (Çev. CESRAN), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Finchelstein, F. (2021). *Faşizmden Popülizme.* (Çev. A. Karatay). İletişim Yayınları, İstanbul.

- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Gilpin, R. (2014). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. Kripto Yayınları, Ankara.
- Griffiths, M., O'Callaghan, T., Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. (Çev. CESRAN), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Habermas, J. (1994). "Modernlik: Tanımlanmamış Bir Proje", *Postmodernizm*. N. Zeka (drl.). Kıyı Yayınları, İstanbul.
- Halliday, F. (2015). "Bir Uluslararası Sosyolojiye Doğru", *Uluslararası İlişkilerin Tarihsel Sosyolojisi*. S.Hobden ve J. M. Hobson (drl.). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. S. Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- Hawkins, K. A. (2010). *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, NewYork.
- Hobsbawm, E. (2012). *Sermaye Çağı*. (Çev. S. Şener), Dost Kitabevi, Ankara.
- Hobsbawm, E. (2013). *Devrim Çağı*. (Çev. S. Şener), Dost Kitabevi, Ankara.
- Hobsbawm, E. (1999). *Tarih Üzerine*. (Çev. O. Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Hobsbawm, E. (2015). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Çev. Y. Alogan), Everest Yayınları, İstanbul.
- Hobsbawm, E. (2014). *Milletler ve Milliyetçilik*. (Çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Huberman, L. (2009). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. (Çev. M. Belge), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism or The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, Durham.
- Jelavich, B. (2015). *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*. Küre Yayınları. İstanbul.
- Jelavich, B.(2015). *Balkan Tarihi: 18 ve 19. Yüzyıllar*. Küre Yayınları. İstanbul.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. Routledge, London.
- Kalaycıoğlu, E. (2021). *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Kaya, A. (2018). "Avrupa'da Sağ Popülizmin Anaakımlaşması", *Kültür Politikası ve Popülizm*. M. Dragicevic Sesic ve J.Vickery (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kennedy, P. (1996). *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Kılıç, H.(2016). “Brexit’i Anlamak: Ulusal Kimlik ve Avrupa Kimliği Arasında Birleşik Krallık”. *Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler*. ed. Tayyar Arı & Ferhat Piriñçi. Dora Yayınevi, Bursa.
- Kumar, K. (2013).*Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Kurubaş, E. (2014). “Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı”, Ş. Kardaş &A. Balcı (drl.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. Verso, London.
- Levine, A. (1993). *The General Will: Rousseau, Marx, Communism*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lochocki, T. (2018).*The Rise of Populism in Western Europe: A Media Anlaysis on Failed Political Messaging*. Springer Cham, New York.
- Lyotard, J. F. (1994). “Postmodern Nedir Sorusuna Cevap”, *Postmodernizm*, N. Zeka (drl.). Kıyı Yayınları, İstanbul.
- Meny, Y.ve Surel Y. (2002). “The Constitutive Ambiguity of Populism”, *Democracies and the Populist Challenge*,. Y. Meny ve Y. Surel (drl.). Palgrave Macmillan, London.
- Moffitt, B. (2021). *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*. (Çev.O. Özgür). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*. (Çev. A. Yanık). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm: Kısa Bir Giriş*. (Çev. E. Türközü). Nika Yayınevi, Ankara.
- Müller, J. W. (2017). *Popülizm Nedir?*, (Çev. O. Yıldız), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Nurol, B. (2020). *Otoriter Popülizm Çağı*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ober, J. (2007). “I Besieged That Man”, *Origins of Democracy in Ancient Greece*, K. Raaflaub, J. Ober, P. Cartledge vd. (drl.).University of California Press, California.
- Okur, M. A. (2012). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Panizza, F. Arditi, B. Barros, S. vd. (2005). *Populism and The Mirror of Democracy*. Verso, London.
- Poggi, G. (2014). *Modern Devletin Gelişimi*. (Çev. Ş. Kut ve B.Toprak). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Beacon Press, Boston.
- Pompa, L. (1990). *Human Nature and Historical Knowledge: Hegel, Hume, Vico*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Roberts, J.M. (2016). *Avrupa Tarihi*. çev. Fethi Aytuna. İnkılap Yayınevi. İstanbul.
- Rosanvallon, P. (2008). *Counter Democracy: Politics In an Age of Distrust*. Cambridge University Press, New York.
- Rosenberg, J. (2001). *The Empire of Civil Society: A Critique of the Realist Theory of International Relations*. Verso, London.
- Rousseau, J. J. (2013). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. V. Güntay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sander, O. (2006). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Skocpol, T. (2014). *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*. (Çev. A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Kitabevi, İstanbul.
- Şen, S. (2004). *Avrupa Birliği'nde Kimlik Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi,. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taguieff, P. A.(2016). “The Revolt against The Elites; or, the New Populist Wave: An Interview”. *Telos*, 176:213-224.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. çev. Kudret Emiroğlu. İmge Kitabevi. Ankara.
- Tunçay, M. (2014). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Yeni Çağ*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M. (2015). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Eski ve Orta Çağlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Vaughan, F. (1972). *The Political Philosophy of Giambattista Vico: An Introduction to La Scienza Nuova*. Springer, Netherlands.
- Vico, G.ve Pompa, L. (2002). *Vico: The First New Science*, Cambridge University Press, New York.
- Wallerstein, I. (2013). “Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri”, *İrk Ulus Sınıf*. Balibar ve I. Wallerstein. (Çev. N. Ökten). Metis Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, Immanuel, (2013). “Halklığın İnşası”, çev. Nazlı Ökten, *İrk Ulus Sınıf*. E. Balibar & Wallerstein (drl.). Metis Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003). *Liberalizmden Sonra*. (Çev. E. Öz). Metis Yayınları, İstanbul.
- Wodak, R. & Rheindorf, M. (2022). *Identity Politics Past and Present: Political Discourses from Post-war Austria to the Covid Crisis*. University of Exeter Press. Exeter.
- Worsley, P. (1972). *Introducing Sociology*. Penguin Books, London.
- Yalvaç, F. (2014). “Devlet”, *Devlet ve Ötesi*. A. Eralp (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

- Yılmaz, L. (2007). *Giambattista Vico ve Yeni Bilim'in Temel Kavramları*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yurdusev, A. N. (2013). "Uluslararası İlişkiler Öncesi". *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İ. D. Dağı vd. (der.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zappettini, F. (2015). *The Discursive Construction Of Europeanness: A Transnational Perspective*. Doctoral Thesis. University Of London.
- Zizek, S. (2013). *Tehlikeli Rüylar Görme Yılı*. (Çev. M. Öznur ve B. Özkul), Encore Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- "AB'nin aykırı sesleri: Polonya ve Macaristan" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-aykiri-sesleri-polonya-ve-macaristan/986085> (erişim tarihi: 02.01.2020).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2017/02/01/2017-02281/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2020/04/27/2020-09068/suspension-of-entry-of-immigrants-who-present-a-risk-to-the-united-states-labor-market-during-the> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2019/10/09/2019-22225/suspension-of-entry-of-immigrants-who-will-financially-burden-the-united-states-healthcare-system-in> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2019/07/16/2019-15246/asylum-eligibility-and-procedural-modifications> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2018/11/15/2018-25117/addressing-mass-migration-through-the-southern-border-of-the-united-states> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- ABD Federal Hükümet Belgeleri,
<https://www.federalregister.gov/documents/2017/10/27/2017-23630/resuming-the-united-states-refugee-admissions-program-with-enhanced-vetting-capabilities> (erişim tarihi: 02.11.2022).

ABD Federal Hükümet Belgeleri,

<https://www.federalregister.gov/documents/2017/09/27/2017-20899/enhancing-vetting-capabilities-and-processes-for-detecting-attempted-entry-into-the-united-states-by> (erişim tarihi: 02.11.2022).

ABD Federal Hükümet Belgeleri,

<https://www.federalregister.gov/documents/2017/03/09/2017-04837/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states> (erişim tarihi: 02.11.2022).

ABD Federal Hükümet Belgeleri,

<https://www.federalregister.gov/documents/2017/02/01/2017-02281/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states> (erişim tarihi: 02.11.2022).

AP News, <https://apnews.com/article/immigration-north-america-donald-trump-united-states-mexico-4a7792c523ab4b5984893b38c988d70b> (erişim tarihi: 13.01.2023).

AP News, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-business-budapest-viktor-orban-c289237f0c626ce9447bd1c78ebcd8ae> (erişim tarihi: 13.01.2023).

Arısan Eralp, N. (2012). *Macaristan'da AB Temel Değerlerinden Geriye Gidiş: AB Acz İçinde mi?*. TEPAV. (erişim tarihi: 03.05.2020).

Baykent, S., “Sağ popülizmin ‘Maslow’ stratejisi: İhtiyaçlar hiyerarşisini siyasallaştırmak” <https://www.independentturkish.com/node/52306/t%C3%BCrkiyeden-sesler/sa%C4%9F-pop%C3%BClizmin-%E2%80%98maslow%E2%80%99-stratejisi-ihitiya%C3%A7lar-hiyerar%C5%9Fisini> (erişim tarihi: 17.03.2019).

BBC, “Brezilya Devlet Başkanı seçimlerini aşırı sağcı Jair Bolsonaro kazandı” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45758359> (erişim tarihi: 10.01.2023).

BBC, “Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimi: Macron ve Le Pen ikinci tura kaldı” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39687576> (erişim tarihi: 17.01.2023).

BBC, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38777437> (erişim tarihi: 23.05.2021).

BBC, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-34397348> (erişim tarihi: 23.05.2021).

Business Insider, <https://www.businessinsider.com/viktor-orban-interview-refugee-migrant-hungary-2016-2> (erişim tarihi: 21.11.2022).

Business Insider, <https://www.businessinsider.com/hungarys-putin-friendly-trump-backed-viktor-orban-campaigns-amid-refugee-crisis-2022-3> (erişim tarihi: 21.11.2022).

CNBC, <https://www.cnn.com/2015/11/16/donald-trump-we-should-attack-terrorist-oil-bank-resources.html> (erişim tarihi: 21.11.2022).

- Cumhuriyet, “Brezilya'nın yeni devlet başkanı Bolsonaro'nın hakaretine uğrayan milletvekili Maria do Rosario: Tecavüzü özendiren bir adam devlet başkanımız oluyor” <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/brezilyanin-yeni-devlet-baskani-bolsonaronin-hakaretine-ugrayan-milletvekili-maria-do-rosario-tecavuzu-ozendiren-bir-adam-devlet-baskanimiz-oluyor-1182219> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- DW, “AfD hakkında bilmeniz gereken 10 şey”, <https://www.dw.com/tr/afd-hakk%C4%B1nda-bilmeniz-gereken-10-%C5%9Fey/a-39756323> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- Dippel, C., Gold, R., Heblich, S., “Globalization and its Discontent: Trade Shocks and Voting Behaviour”, <http://nber.org/papers/w21812.pdf> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- Dramnescu, M. (2018). “Theoretical Perspectives in Understanding The Populism”. *Journal of Communit Positive Practices, Catalactica NGO*, 3: 50-65.
- EU Observer, <https://euobserver.com/world/142384> (erişim tarihi: 16.01.2023).
- Euractiv, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/why-die-for-montenegro-trump-asks/> (erişim tarihi: 15.01.2023).
- Euronews, <https://www.euronews.com/2020/03/03/orban-uses-coronavirus-as-excuse-to-suspend-asylum-rights-in-hungary> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- Euronews, <https://www.euronews.com/2022/10/23/hungarys-orban-hits-out-at-eu-during-anti-soviet-uprising-commemoration-speech> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- Fact Check, <https://www.factcheck.org/2019/07/trumps-false-claims-about-rep-ilhan-omar/> (erişim tarihi: 17.01.2023).
- Financial Times, <https://www.ft.com/content/bc4e1252-8546-11e6-a29c-6e7d9515ad15> (erişim tarihi: 11.01.2023).
- Financial Times, <https://www.ft.com/content/538b2a0a-154e-11e7-80f4-13e067d5072c> (erişim tarihi: 11.01.2023).
- Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/15/angela-merkel-refugees-policy-donald-trump> (erişim tarihi: 12.01.2023).
- Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/26/donald-trump-xenophobia-re-election-campaign-2020> (erişim tarihi: 12.01.2023).
- Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/aug/03/donald-trump-malcolm-turnbull-refugees-australia-phone-call> (erişim tarihi: 12.01.2023).
- Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/19/sweden-trump-cites-non-existent-terror-attack> (erişim tarihi: 12.01.2023).

- Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/03/trump-escalates-trade-war-threat-tax-eu-cars> (erişim tarihi: 12.01.2023).
- Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/23/refugees-look-like-an-army-says-hungarian-pm-viktor-orban> (erişim tarihi: 12.01.2023).
- Hill, <https://thehill.com/homenews/administration/518288-trump-pledges-to-make-juneteenth-federal-holiday-kkk-terrorist-group/> (erişim tarihi: 13.01.2023).
- Info Migrants, <https://www.infomigrants.net/en/post/42185/hungarys-orban-slammed-for-racist-remarks> (erişim tarihi: 13.01.2023).
- NBC News, <https://www.nbcnews.com/politics/2016-election/trump-calls-complete-shutdown-muslims-entering-u-s-n475821> (erişim tarihi: 14.01.2023).
- New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/10/22/us/politics/migrant-caravan-fact-check.html> (erişim tarihi: 14.01.2023).
- NPR, <https://www.npr.org/2017/09/27/554046980/trump-administration-to-drop-refugee-cap-to-45-000-lowest-in-years> (erişim tarihi: 15.01.2023).
- Oğuzlu, T., “*Trump dönemi ABD dış politikası ve liberal dünya düzeninin geleceği*” <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-donemi-abd-dis-politikasi-ve-liberal-dunya-duzeninin-gelecegi/816901> (erişim tarihi: 15.04.2019).
- Politico, <https://www.politico.eu/article/trump-nato-demands-allies-make-up-for-many-years-lost-on-military-spending> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Politico, <https://www.politico.eu/article/hungary-zero-refugee-strategy-viktor-orban-europe-migration-crisis/> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Politico, <https://www.politico.eu/article/viktor-orbans-vision-of-a-bigger-looser-europe-hungary-european-union-brexite/> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Politico, <https://www.politico.eu/article/viktor-orban-state-emergency-ukraine-war/> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/pope-thanks-orban-taking-ukrainians-orban-invites-pope-hungary-2022-04-21/> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-hungary-election-orban-voters-idUSKBN1GX1HW> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-will-not-leave-eu-wants-reform-it-pm-orban-says-2021-11-14/> (erişim tarihi: 18.01.2023).
- Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/orban-says-hungary-will-not-let-lgbtq-activists-into-schools-2021-07-08/> (erişim tarihi: 18.01.2023).

Schenkkan, N. “*Nations in Transit 2017: False Promise of Populism*”

<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/false-promise-populism> (erişim tarihi: 17.01.2023).

SMH, <https://www.smh.com.au/world/europe/neo-fascist-blackmail-coward-europe-s-parliament-erupts-20180912-p5035x.html> (erişim tarihi: 17.01.2023).

Time, <https://time.com/4077615/donald-trump-bush-september-11/> (erişim tarihi: 17.01.2023).

VOA News, <https://www.voanews.com/a/trump-border-wall-immigration-restrictions/3691236.html> (erişim tarihi: 19.01.2023).

VOX, <https://www.vox.com/2018/6/18/17475512/trump-migrant-camp-refugee-germany> (erişim tarihi: 19.01.2023).

VOX, <https://www.vox.com/world/2017/1/16/14285232/trump-eu-nato-interview> (erişim tarihi: 19.01.2023).

Washington Post,

<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/04/hungarys-orban-invokes-ottoman-invasion-to-justify-keeping-refugees-out/> (erişim tarihi: 19.01.2023).

Washington Post, https://www.washingtonpost.com/immigration/trump-cuts-refugee-cap/2020/10/01/a5113b62-03ed-11eb-8879-7663b816bfa5_story.html (erişim tarihi: 19.01.2023).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Yusuf Kenan POLAT
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Ahmet Kurttepe YDA Lisesi
Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tez Konusu	EL KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜNÜN İDEOLOJİK KÖKENLERİ VE EYLEMSEL DÖNÜŞÜMÜ
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora Tez Konusu	POPÜLİST-OTORİTER TRENDİN TARİHSEL DERİNLİĞİ: MACARİSTAN ve ABD ÖRNEKLERİ
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Genelkurmay Başkanlığı Akdeniz Üniversitesi